

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

ÇEVİRİBİLİM GÖLGESİNDE SÖZLÜ ÇEVİRİ

Emra BÜYÜKNİSAN

DOKTORA TEZİ

Mersin, 2009

Tez Onay Sayfası

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Emra BÜYÜKNİSAN tarafından hazırlanan ÇEVİRİBİLİM GÖLGESİNDE SÖZLÜ ÇEVİRİ başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Alman Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başarılı

Başarısız

Başkan

Prof. Dr. Mehmet GÜNDOĞDU

Üye

Prof. Dr. İsmail İŞCEN
(Danışman)

Üye

Doç. Dr. Aymil DOĞAN

Üye

Doç. Dr. Sergül VURAL KARA

Üye

Yrd. Doç. Dr. Aytekin KESKİN

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

28.12.2009

Prof. Dr. Mustafa AKSAN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

‘Çeviribilim Gölgesinde Sözlü Çeviri’ başlıklı tez çalışması, bilim-kuramsal ölçütler temelinde sözlü çevirinin genel çeviribilim olarak adlandırılan araştırma alanının içindeki ya da dışındaki konumunu saptamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda özellikle çalışmanın ilk bölümlerinde kaçınılmaz olarak *çeviribilim* ve *sözlü çeviribilim* olarak adlandırılan çalışma alanlarının bilim olma koşullarını ne denli yerine getirdiği ve alanda kapsayıcı ve genelleyici nitelikte ‘kuram’ adı altında geliştirilmiş yaklaşımların ne denli kuram olarak kabul görebileceği konularına kuşkucu bir tutumla yaklaşılmaktadır. Bu nedenle çalışmada kullanılan kavramlar ve kavramların içeriği arasındaki tutarlılığın sağlanması amacıyla, ‘çeviribilim’, ‘sözlü çeviribilim’, ‘çeviri kuramı’, ‘sözlü çeviri kuramı’ gibi kavramlar yerine, özellikle çalışmanın ilk bölümlerinde ‘çeviribilim olarak adlandırılan çalışma alanı’, ‘sözlü çeviribilim olarak adlandırılan çalışma alanı’, ‘çeviriyi araştırma alanı’, ‘sözlü çeviriyi araştırma alanı’, ‘çeviriyi anlamaya yönelik geliştirilmiş yaklaşımlar’, ‘sözlü çeviriyi anlamaya yönelik geliştirilmiş yaklaşımlar’ gibi açıklayıcı ifadeler kullanılmıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, çeviribilimde ‘bilimsellik’ ve ‘kuramsallık’ kavramlarına ilişkin kuşkucu tutum, gerekçe ve dayanaklarıyla birlikte sunulmuş olduğu için, ‘çeviribilim’ ve ‘sözlü çeviribilim’ kavramları tercih edilmiştir. Bu tercihte, çalışmanın tanımlanmış sorunsalı doğrultusunda ‘çeviribilim’ ölçütlerine ilişkin olası öneriler getirilmesi ve ayrıca metin dilini çok sayıda açıklamayla zorlamama belirleyici olmuştur.

‘Çeviribilim Gölgesinde Sözlü Çeviri’ başlıklı doktora tez çalışmasında, metinde tek dilde akıcılığın sağlanması amacıyla, yabancı dildeki farklı kaynaklardan yararlanılarak kullanılan doğrudan alıntılar tarafımdan Türkçeye çevrilmiştir. Alıntının yapıldığı özgün metne de kolayca bakılabilmesini sağlamak için, alıntılara ait özgün

metinler gerekli görülen yerlerde ayrıca dipnot olarak verilmiştir.

Çeviriyi anlamaya ve tanımlamaya yönelik araştırma alanında mevcut bir ‘evrensellik’ sıkıntısı, çalışma süresince özellikle dikkat çeken ve dile getirilmeye değer bir sıkıntı olarak kabul edilmiştir. Bir bilim disiplininin uluslararası düzeyde ilerleme kaydetmesi için, ilgili alanda yapılan bilimsel çalışmalar ulusal çalışma alanıyla sınırlı kalmayıp uluslararası düzlemde geçerli olabilecek veriler sağlamalıdır ve uluslararası düzeyde ulaşılabilecek nitelikte olmalıdır. Bu bağlamda çeviriye ilişkin Almanca, Fransızca, İngilizce, Türkçe, Rusça, Macarca gibi çeşitli dillerde çok sayıda bilimsel yayının yapıldığı da bilinmektedir. Ancak bu gerçekliğe rağmen, ilgili yayınların farklı dünya dillerine sınırlı sayıda çevrilmesi ya da çevirilerinin yayımlanmaması, çeviriyi bilimsel düzeyde araştırma alanının ‘evrensel’ nitelik taşımaya engel olmaktadır. Özellikle Rusya’da çeviriye ilişkin çok sayıda Rusça kaynağın yayımlandığı, ancak bu kaynakların herhangi bir dile çevirilerinin yayımlanmadığı, çeviribilim olarak adlandırılan araştırma alanının bir gerçeğidir ve örneğin Lew Zybatow tarafından alanın önemli bir sorunu olarak dile getirilmektedir. Bu durum da, özellikle ‘çeviri’ olgusunu araştırma konusu eden çalışma alanında önlenmesi belki de en kolay olması gereken ve bilimsellik bakımından oldukça önemli yansımaları olan bir sıkıntı olarak, alanda yapılan çalışmaların birbirinden kopuk ve birbirinden habersiz gerçekleşmesine kaynaklık etmektedir. Çeviriyi araştırma alanında mevcut bu evrensellik sıkıntısını da gözeterek, çalışmada kullandığım kaynaklar bağlamında Türkçe, Almanca, İngilizce ve Fransızca yayımlanmış kaynakları dikkate alarak çalışmayı amaçladım.

Doktora tez yazım aşamasını da kapsayan tüm akademik gelişimim süresince gerek akademik gerekse insani boyutta desteklerini benden esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. İsmail İŞCEN’e içten teşekkürlerimi sunarım.

Tez yazma aşamasına gelmeden önceki dönemler de dâhil, bu aşamaya gelmemde emeği geçen, başta değerli hocam Prof. Dr. Mehmet GÜNDOĞDU ve değerli hocam Doç. Dr. Aymil DOĞAN olmak üzere, tüm hocalarıma da teşekkür ederim.

Doktora sürecini birlikte yaşadığımız sevgili arkadaşım Tülin Arslan'a, bu süreçte hem mutlu anları paylaştığı hem de sıkıntılı anlarda daima yapıcı katkı sağladığı için teşekkür ederim.

Bu konuma gelebilmem için maddi manevi hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan değerli annem, babam ve ablalarıma da teşekkür ederim.

Emra Büyüknisan

ÖZET

Çeviriye yönelik bilimsel araştırmalarda, ‘genel çeviribilim’ ve ‘sözlü çeviribilim’ yönünde bir ayrışma gözlemlenmektedir. Çalışmanın çıkış noktası, genel çeviribilim olarak kabul edilen araştırma alanıyla sözlü çeviribilim olarak adlandırılan araştırma alanı arasındaki ilişkisizliğe dayanmaktadır.

Gerek genel çeviribilim alanında gerekse sözlü çeviribilim alanında, çeviri olgusuna dönük bütüncü bir tanım, buna bağılı olarak da tekil araştırmaların bilimsel temelini oluşturabilecek kapsayıcı kuramlar konusunda bir yetersizlik olduğu, alan kaynakçasında sıkça belirtilen bir konudur. Her iki araştırma alanında da bu sorunun hem olguya dönük bilimsel veri elde etme hem de eğitbilimsel veri oluşturma bağlamında bir sıkıntı oluşturmaları söz konusudur. Sözlü çevirinin genel çeviribilim sınırları içinde ele alınmaması da, bu çerçevede dile gelen sorunsallardan bir tanesidir. Bu bağlamda, bilim-kuramsal temellerini sorgulayan çeviribilim içinde sözlü çevirinin tanımının, çeviribilimin kendi tanımını oluşturmada ne denli katkı sağlayabileceği sorusu, çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Çeviriyi araştırma alanında dile gelen sorunsallar, bilim-kuramsal düzlemde belirlenmiş ‘bilimsellik ölçütleri’ temelinde tanımlanmaktadır ve bu bağlamda ‘araştırma nesnesi tanımı, disiplinlerarasılık boyutu, kavram örgüsünde dizgesellik, araştırma yönteminde dizgesellik ve bilim-uygulama ilişkisinin sınırları’ olmak üzere belirli koşullar saptanmaktadır. İzlenen bu yöntemle, çalışmanın tanımlanmış sorunsalının olası çözümü de bilim-kuramsal tartışma düzleminde aranmaktadır.

Çalışmanın belirlenmiş sınırları içinde tanımlanmış sorunsal bağlamında toplam altı temel bölüm altında gerçekleştirilen irdelemeler, elde edilen bulgular ve yapılan çıkarımlar, sözlü çevirinin bilimsel düzlemde çeviribilim içindeki ya da dışındaki

konumuna, bu bağlamda çalışmanın, bilim-kuramsal temellerini sorgulayan çeviribilim içinde sözlü çevirinin tanımının, çeviribilimin kendi tanımını oluşturmada ne denli katkı sağlayabileceğine yönelik tanımlanmış sorunsalına ışık tutmaktadır.

ZUSAMMENFASSUNG

Translationswissenschaftliche Forschungen unterteilen sich in zwei Forschungsgebiete: die ‘allgemeine Translationswissenschaft’ und die ‘Dolmetschwissenschaft’. Der Ansatz dieser Arbeit basiert auf der Beziehungslosigkeit zwischen den einerseits als “allgemeine Translationswissenschaft” angesehenen und andererseits als “Dolmetschwissenschaft” definierten Forschungsgebiete.

Im Rahmen wissenschaftlicher Publikationen in betreffenden Forschungsgebieten kann man sowohl in Bezug auf die allgemeine Translationswissenschaft als auch in Bezug auf die Dolmetschwissenschaft feststellen, dass noch keine umfassende Definition der ‘Translation’ als Forschungsgegenstand, infolgedessen auch noch keine umfassende Theorie der Translation als wissenschaftliche Basis für subordinative Forschungen existieren. Dieses Problem führt zu weiteren Schwierigkeiten hinsichtlich wissenschaftlicher Befunde zum Forschungsgegenstand und zu didaktischen Erkenntnissen in beiden Forschungsgebieten. Dass das Dolmetschen nicht im Rahmen der allgemeinen Translationswissenschaft behandelt wird, gehört u.a. zu den oben angeschnittenen Problemen. Aus diesem Blickwinkel gesehen besteht die Problematik dieser Arbeit darin, inwiefern die Definition des Dolmetschens als Forschungsgegenstand einen Beitrag leisten kann, die Definition des Forschungsgegenstandes der allgemeinen Translationswissenschaft zu erschliessen, wobei

nicht zu vergessen ist, dass deren wissenschaftstheoretische Basis im allgemeinen Diskussionsfeld ein noch ungelöstes Problemgeflecht darstellt.

Probleme, die innerhalb der Translationswissenschaft Ausdruck finden, werden im Rahmen von Wissenschaftlichkeitskriterien der Wissenschaftstheorie definiert. In diesem Zusammenhang werden bestimmte Bedingungen wie 'Definition des Forschungsgegenstands, Interdisziplinarität, systematisierte Terminologie, systembasiertes wissenschaftliches Arbeiten und Grenzen zwischen Wissenschaft und Praxis' festgelegt. Anhand dieser Methode wird auch die mögliche Lösung der definierten Problematik der Arbeit auf wissenschaftstheoretischer Basis gesucht.

Untersuchungen, Befunde und Folgerungen, die im Rahmen der definierten Problematik der Arbeit unter sechs Hauptabschnitten zu finden sind, erläutern die wissenschaftliche Stellung der Dolmetschforschung und die Fragestellung, inwiefern eine mögliche Definition des Dolmetschens einer möglichen Definition der Translationswissenschaft beitragen kann.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	İ
GİRİŞ.....	1
I. “GENEL ÇEVİRİBİLİM” YOLUNDA: ÇEVİRİYE İLİŞKİN ARAŞTIRMA	
ALANININ MEVCUT DURUMU	27
I.1 KATHARİNA REİß/ HANS J. VERMEER: GENEL BİR ÇEVİRİ KURAMININ TEMELİ OLARAK	
SKOPOS KURAMI	32
I.2 WERNER KOLLER: ÇEVİRİDE EŞDEĞERLİK İLİŞKİSİ	40
II. “SÖZLÜ ÇEVİRİBİLİM” YOLUNDA: SÖZLÜ ÇEVİRİYE İLİŞKİN ARAŞTIRMA	
ALANININ MEVCUT DURUMU	58
II.1 MARIANNE LEDERER: ANDAŞ ÇEVİRİ	
	59
II.2 PÖCHHACKER: ÇEVİRİ-KURAMSAL TEMELLİ, MAKRO SÜREÇ VE ÜRÜN ODAKLI SÖZLÜ	
ÇEVİRİ BİLİMİNE KATKI	68
II.3 KALİNA: ‘SÖZLÜ ÇEVİRİDE STRATEJİK SÜREÇLER - KURAMSAL TEMELLER, DENEYSEL	
TEKİL ARAŞTIRMALAR, ÖĞRETİBİLİMSEL SONUÇLAR’	78
III. DEĞERLENDİRME: ‘ÇEVİRİBİLİM’ ALANININ MEVCUT DURUMU	
	89
IV. BİLİM-KURAMSAL ÖLÇÜTLER TEMELİNDE BİLİMSELLİK KOŞULLARI ..	
	114
IV.1 BİLİM DİSİPLİNİNDE ARAŞTIRMA NESNESİ TANIMI SORUNSALI	
	123
IV.2 BİLİM DİSİPLİNİNDE KAVRAM ÖRGÜSÜ SORUNSALI.....	
	132
IV.3 BİLİM DİSİPLİNİNDE DİSİPLİNLERARASILIK SORUNSALI	
	138
IV.4 BİLİM DİSİPLİNİNDE BÜTÜNSELLİK VE DİZGESELLİK SORUNSALI	
	141
IV.5 BİLİM DİSİPLİNİNDE BİLİM İLE UYGULAMA İLİŞKİSİ.....	
	150
IV.6 DEĞERLENDİRME: BİLİM-KURAMSAL DÜZLEMDE BİLİMSELLİK İLKE VE ÖLÇÜTLERİ	
	153
V. BİLİMKURAMSAL VERİLER TEMELİNDE ÇEVİRİBİLİMSEL SORUNSALLAR	
	158

V.1 ÇEVİRİBİLİMDE ARAŞTIRMA NESNESİ TANIMI	160
V.2 ÇEVİRİBİLİMDE KAVRAM ÖRGÜSÜ VE KAVRAM TANIMI DURUMU.....	168
V.3 ÇEVİRİBİLİMDE DISİPLİNLERARASILIK SORUNLARI.....	181
V.4 ÇEVİRİBİLİMDE DİZGESELLİK VE BÜTÜNSELLİK	189
V.5 ÇEVİRİ BİLİMİ İLE ÇEVİRİ UYGULAMASI İLİŞKİSİ.....	197
V.6 ÇEVİRİBİLİMDE BİLİMSELLİK DURUMUNA YÖNELİK GENEL DEĞERLENDİRME	203
VI. SÖZLÜ VE YAZILI ÇEVİRİ ARAŞTIRMALARI OLARAK ÇEVİRİBİLİM.....	210
SONUÇ.....	227
KAYNAKÇA	237

GİRİŞ

Çeviri olgusunu ele alan araştırmalara ilişkin kaynakçaya bakıldığında, çeviriyi araştırma alanında *nesne tanımı, dizge, kavram örgüsü, disiplinlerarasılık ve bilim ile uygulama ilişkisi* açasından karmaşık bir durumun söz konusu olduğu, özellikle 1990'lı yıllardan bu yana farklı belirleyenleriyle sıkça anılmaktadır. Çeviri olgusuna ilişkin araştırma alanında¹ tanımlanan çıkmaz (daha doğrusu çıkmazlar yumağı), alanda genel anlamda *çeviri* konusuyla ilişkilendirilmiş 'kuramsal' yaklařımların², farklı tarihlerde farklı kişiler tarafından ve birbirini gözetmeksizin geliştirilmiş olmasına dayandırılmaktadır. Stolze (2001), çeviri konusunu ele alan yaklaşımların genel durumunu aşağıdaki gibi betimlemektedir:

[Alanda] karmaşıklık özellikle, farklı alanlarda çalışan bilim kişilerinin katkılarını içeren armağan kitaplar ve kongre metinleri gözden geçirildiğinde belirginleşmektedir. Tekil kuramlarda genellikle, bir başka çalışmada henüz dikkate alınmamış ya da yeterince dikkate alınmamış olan bir düşünceye özellikle ağırlık verilmektedir. Ancak bu bağlamda, tekil bir bulguyu, genel bir çeviri kuramının belirleyici dönüm noktası haline getirmek, sorunlu bir durum yaratmaktadır. Eğer "çeviri" konusuna ilişkin tek bir kitapta yer alan tekil çalışmalar birbiriyle bağlantısız bir biçimde yan yana duruyorsa, dışarıdan

1 Çalışmada ele alınacak olan sorunsalların bir yansıması olarak alanın kavram örgüsünde de bazı eksikler göze çarpmaktadır. Çevirinin bilimselliğine ilişkin tartışmalar henüz sonuçlanmadığından, Türkçede tam anlamıyla yerleşmemiş ya da farklı kişiler tarafından farklı anlamlar yüklenen bazı kavramlar mevcuttur. "Çeviri alanı" ifadesinin de bu bağlamda çok geniş bir içeriği vardır; ancak bu çalışmada "çeviri araştırmaları; çeviri uğraşı; çeviriye ilişkin bilimsel yönelim" anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca Radegundis Stolze (2001) ve Sylvia Kalina'nın (1998) kapsamlı çeviri kuramları adlı çalışmasında da görüldüğü gibi, çeviri konusunda bilimsel çalışmaları bir ad içinde toplanması dahi bir sorun olarak yaşanmaktadır. 'Çeviribilim' kavramının etrafında, yanında, karşısında, ötesinde veya onunla eşanlımlı olup olmadığı belirginleştirilmeyen birçok alternatif kavram önerinin listesini Stolze (2001: xyz) sunmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada *çeviri konulu araştırmalar* veya *çeviriyi araştırma alanı* kavramları disiplin içi netleşmemiş tartışmadan uzak ve yansız ifadeler olarak kullanılacaktır. 'Çeviribilim' kavramı çalışmanın büyük bölümünde henüz tartışmaya açık ve bu nedenle genelde tırnak içinde; ancak çalışmanın son bölümlerinde belirli bir tartışma netliği sağlandıktan sonra sorunsuz bir kavram olarak kullanılacaktır.

2 Çeviriyle ilgili bilimsel oluşumların toplandığı alanda, kuram kavramı sorunlu bir kavram durumundadır. Konuyla ilgili ayrıntılı olarak bkz. örneğin Mary Snell-Hornby, Christina Schäffner ve Sandor Albert; ayrıca çalışmada IV. bölüm ve sonrası. Bu nedenle yukarıda tırnak içinde kullanılmıştır.

bakıldığında o bilimin çerçevesi somutlaşmamaktadır³ (Stolze, 2001:9).

Söz konusu yaklaşımların bazılarını burada öncelikle özetle anmak gerekirse; Katharina Reiß (1971/1976) ‘Çeviri Odaklı Metin Tipolojisi’⁴ başlıklı yaklaşımıyla, seçilecek olan çeviri yönteminin, ‘metin tipi’nin⁵ özelliklerine göre belirlendiği düşüncesini savunmaktadır⁶. Buna karşın daha sonraki dönemlerde Katharina Reiß ve Hans J. Vermeer (1984) ‘Skopos Kuramı’⁷ başlıklı çalışmalarıyla, çevirinin en önemli önceliğinin ‘işlevsel amacı’⁸ olduğunu öne sürerler. Otto Kade (1980) ise, çevirinin dilbilimin bir alt alanı olduğu savına dayanarak Leipzig Okulu’nun kullandığı ‘çeviri dilbilim’⁹ kavramını kullanmaktadır ve bir ‘şifre dönüştürme’¹⁰ olarak gördüğü çeviri eylemine ilişkin iletişimbilim temelinde bir ‘iletişim modeli’¹¹ sunmaktadır. Kade’nin tanımına göre, eylem olarak kabul edilen çeviri¹² bir iletişim aracıdır¹³. Kade’nin, çevirinin eylem ağırlıklı bir iletişim aracı olduğu yaklaşımından yine ayrı bir eğilim olarak Christiane Nord’un (1988), Reiß/Vermeer’in Skopos içerikli yaklaşımını temel alarak

3 “Die Komplexität wird besonders deutlich, wenn man Festschriften oder Kongreßakten durchsieht, die ja Beiträge von Wissenschaftlern unterschiedlicher Provenienz enthalten, die einander oft auch direkt widersprechen. In den einzelnen Theorien wird jeweils meist ein Gedanke besonders hervorgehoben, der an anderer Stelle zu wenig oder noch nicht gesehen worden war. Problematisch ist dann allerdings der Versuch, eine Einzelerkenntnis zum Dreh- und Angelpunkt einer allgemeinen Übersetzungstheorie zu machen. Das Erscheinungsbild einer Wissenschaft zeigt nach außen hin wenig Konturen, wenn sich in ein und demselben Sammelband zum Thema „Übersetzen“ die Einzelbeiträge unversöhnlich gegenüberstehen.” (Stolze 2001: 9).

4 “Übersetzungsorientierte Texttypologie” (Reiß 1976).

5 Katharina Reiß (1976) çeviri odaklı metin tipolojisi yaklaşımında metinleri, bilgilendirici (informativ), yazınsal (expressiv), kullanımlık (operativ) ve görsel-duysal (audio-medial) olmak üzere dört metin tipine ayırmıştır.

6 Katharina Reiß’in bu çalışmasına ilişkin ayrıntılar için Çelik 2006: 169-176.

7 Skopostheorie (Reiß/Vermeer 1991: 95-104).

8 Reiß/Vermeer 1991:95-105.

9 Translationslinguistik (Stolze 2001:56).

10 “Kodwechsel” (Stolze 1994: 44-46).

11 İletişimbilim temelli model için Stolze 2001: 56, “Das kommunikationstheoretische Modell des Übersetzungsvorgangs”.

12 Kade, çeviriye ilişkin araştırmalarını, çevirinin bir ‘eylem’ olduğu kabulüyle sürdürmektedir (Stolze 2001: 56). Bu bağlamda Kade’nin yaklaşımı çeviriye ilişkin öncel bir yargı içermektedir ve çeviride sürece, ürüne, çevirmene, işleve vb. boyutlara ilişkin olası soruları açık bırakmaktadır. Çeviribilimde tek açılı çalışma örnekleri ve bunların değerlendirilmelerine ilişkin bkz. bölüm I ve bölüm II.

13 “... so daß das Übersetzen einfach zu einem Ersatz von Sprachzeichen der einen Sprache durch solche einer anderen wird” (Stolze 2001: 60).

geliştirdiği ‘Çeviri Sürecinin Döngü Tablosu’¹⁴ başlıklı çalışmasında, çeviride öncelikle görevin belirlenmesi, daha sonra da *işleve uygun*¹⁵ çeviri yapılması gerektiği savı ön plana çıkarılmaktadır¹⁶. Yine bir başka yaklaşımla Wolfram Wilss (1977) çeviri olgusunun iletişim kuramsal modelini temel alarak ve metin dilbilim verilerine dayanarak çeviribilimin temel görevini, *çıkış metni erek metne dönüştürme yöntemini geliştirme*¹⁷ olarak tanımlamış ve bu bağlamda ‘çeviri odaklı metin dilbilim’¹⁸ kavramını kullanmıştır. Wolfram Wilss, söz konusu model önerisinde, çağdaş bilim ölçütlerine uyan bir çeviri dersi yönünde talepler ortaya koymaktadır¹⁹. Wilss daha sonraki çalışmasında (1993) ise *uygulamalı çeviribilim*²⁰ kavramını kullanarak amacını, *durumlararası kullanılabilir bir aktarım yöntemini belirlemek*²¹ biçiminde betimler ve çeviri uygulamasında yüzey yapıları düzeyindeki *kavramsal eşdeğerlilik*²² konusunu gündeme getirir.

Birbirinden kopuk ve ‘tekil’ (Stolze, 2001: 67) yaklaşımlarda çeviri özetle, ‘metin türlerine göre çeviri’ (Reiß, 1971/1976), ‘amaca/amaç kitleye göre çeviri, kültür

14 “Zirkelschema des Translationsprozesses” (Stolze 2001:211).

15 “Funktionsgerechtigkeit”, Stolze 2005: 193.

16 Stolze 2005: 193.

17 “Die zentrale Aufgabe der Übersetzungswissenschaft besteht demzufolge darin, Verfahrensweisen zu entwickeln, die es ermöglichen, vor dem Hintergrund des ausgangssprachlich Gemeinten den Transfer vom ausgangssprachlichen Text zum zielsprachlichen Text zu faktorisieren, die einzelnen Faktoren zu einem in sich schlüssigen Beschreibungs- und Erklärungsmodell zusammenzufassen und daraus Schlußfolgerungen abzuleiten, die unter verschiedenen Gesichtspunkten übersetzungstheoretisch oder sprachenpaarbezogen-deskriptiv und/oder sprachenpaarbezogen-applikativ ausgewertet werden können” (Stolze 2001: 66). Wilss’in söz konusu yaklaşımı bu noktada bilim-kuramsal ölçütler ya da çeviribilimsel sorunsallar doğrultusunda farklı boyutlarıyla da irdelenebilir, ancak bu düzlemdeki sorunsallar, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bazı modeller üzerinde örneklendirmeler de yapılarak ele alınacaktır.

18 “übersetzungsbezogene Textlinguistik” (Stolze 2001: 67)

19 “Wilss fordert einen Übersetzungsunterricht, der den modernen, wissenschaftlichen Maßstäben gerecht wird” (Stolze 2001:68).

20 Angewandte Translationswissenschaft

21 “Weil Übersetzungskompetenz als Können bislang noch nicht meßbar ist, sieht es WILSS als Ziel einer angewandten Übersetzungswissenschaft an, durch die Beschreibung der Transferbedingungen eine vielfach verwendbare Transfermethodik zu entwickeln, die als “Übersetzungsfertigkeit” (Wilss 1992) auch didaktisch aufbereitet werden sollte (Stolze 2001: 68).

22 Çeviriye yönelik çalışmalar ve bilimsel tanımlama çabaları çerçevesinde ‘eşdeğerlik’ kavramı da bir tartışma zemini oluşturmaktadır. Bu durum, James S. Holmes (1988c) ve Wolfram Wilss (1993) yaklaşımlarında somutlaşmaktadır. Holmes, çeviride ‘eşdeğerlik’ ölçütünün biçimsel, anlamsal, işlevsel, mimetik, analogik, hem mikro hem de makro düzeyde algılanması gerektiğini öne sürerken (Holmes 1988c: 100), Wilss eşdeğerlik kavramını ağırlıklı olarak tümce ve metin düzeyi bağlamında kullanmaktadır (Stolze 2001:67).

aktarımı olarak çeviri' (Reiß ve Vermeer, 1984), 'işlev açısından çeviri' (Nord), 'çevirmen etmeni odaklı çeviri' (Wilss, 1996), 'iletişim aracı olarak çeviri' (Kade, 1980) gibi tek tek farklı açılardan ele alınmıştır. Çeviri olgusuna yönelik hem tarih hem çıkış noktası hem de temel tanım sonucu açısından birbirinden büsbütün farklı kuramsal yaklaşımların yukarıda da belirtildiği gibi, birbirini gözetmeksizin geliştirilmiş olduğu, bu örneklerle somutlaşmaktadır. Bu durum da, çeviriyi araştırma alanındaki karmaşık duruma ve alanda yapılmış olan çalışmaların birbiriyle olan ve sıkça bir sıkıntı noktasına dönüşen²³ ilişkisizliğine işaret etmektedir. Önde anılan, Stolze'nin çeviri alanındaki araştırmaların geneline dönük eleştirel tutumu da bu anlamda boyut kazanmaktadır.

Bunun yanı sıra, çeviriyi anlamaya ve tanımlamaya yönelik günümüze dek geliştirilen yaklaşımların dilbilim, metin dilbilim, uygulamalı dilbilim, iletişimbilim gibi ayrı ayrı alanlar temelinde oluşturulması, Lew Zybatow (2002), Christina Schäffner (2000), Sandór Albert (2001) ve İsmail İşcen (2002) gibi bazı bilim kişilerinin, çeviriyi araştırma alanında bilimsel bir yetersizlik olduğu yönündeki yargılarının çıkış noktasını oluşturmuştur (Zybatow, 2002: 81; Schäffner, 2000: 206,208²⁴; Albert, 2001: 42; İşcen, 2002: 25). Bu çalışmada çeviriyle ilgili bilimsel yönelimli çalışmaların bir bütün olarak, yani bir disiplin kavramı altında çeşitli çıkmaz ve sorunlara yol açtığı, aynı zamanda ortak disiplinler kabullerinin oluşumunda temel uyuşmazlıkların söz konusu olduğu, anılan yargıları daha farklı boyutlardan anlamayı sağlayacaktır. 'Çeviribilim' ile ilgili sorun ve yargılama algısı, alandaki çalışmaları toplu reddetme veya olası gelişmeleri peşin hükümlü

23 Söz konusu sıkıntılar çalışmanın devamında ayrıntılı olarak bulgulanıp belgelenecektir.

24 Schäffner (2000), Devamlılık ve Yenilenme [Kontinuität und Erneuerung] başlıklı makalesinde, bir eylem olarak çevirinin ve bu eylemin ürünü olarak çevirinin betiminin ve açıklanmasının hedeflendiği çok sayıda kuramsal çalışmaların mevcut olmasına rağmen bütünlüyci ve kapsayıcı bir çeviri kuramının oluşması yerine, kavram örgüsü örtüşmeyen, birbirinden farklı odak noktası ve yöntemi olan yaklaşımların alanda yan yana dizilmiş olduğunu söyler. Ancak Schäffner yine aynı makalesinde, çevirinin karmaşık yapısı gereği ancak disiplinler arası düzeyde incelenebileceğini öne sürerken, makalenin, özgün bir disiplin olarak çeviribilimin gelişimine katkı yapması amacıyla yazıldığını da ifade eder (Schäffner 2000:206, 208, 216).

yargılarla işlevsiz olarak gösterme (örneğin Stolze, 2003: 29) çabası elbette ki alanla ilgili tartışmaya katkı sunmayacaktır. Bu bağlamda daha yapıcı bir anlayışla şimdiye kadar sunulan çeviri konulu ‘kuramsal’ yaklaşımların yetersizlikleri değil, olumlu yanlarını ve katkı olanaklarını da göz önünde tutmak, disiplinin oluşumu açısından gerekli sayılmalıdır.

Çalışmanın izleyen bölümlerinde örnekler üzerinden de görüleceği üzere, her bir tekil yaklaşım çeviri olgusunun birçok yönünün sadece birini ya da bazılarını sunsa da, çeviri konusunda bilimsel bir bazda açıklık getirme ve nesnellik sağlama işlevini amaçladığı da söylenebilmektedir. Kuşkusuz, çeviriyi araştırma ve tanımlama sürecinde, çeviri olgusu kuramsal düzeyde tanımlanmaya ve dizgesel bir biçimde betimlenmeye çalışılmıştır; ancak, tek tek yaklaşımlar arasında ilişki bulunmaksızın ‘çeviri’ olgusunun yukarıda anılan çeşitli boyutları üzerinde ayrı ayrı, birbiriyle bağıntı kurulmadan durulmuştur (Holmes, 1978: 99-102 ya da İşcen, 2002: 25-90)²⁵. Aynı zamanda çeviri olgusunu ele alan çalışmalara tek tek bakıldığında, hiçbirisi hakkında, aslında çeviriye ilişkin olmadığı, tutarsız ya da yanlışlanabilir olduğu söylenemez²⁶. Örneğin Reiß 1976 yılında metin türlerini temel alan bir çeviri modeli geliştirmiştir ve bu modelle birlikte çeviri ilgisi, temel dilbilimden sözdizimsel ve metin-dilbilimsel boyuta kaymayı başarmıştır. Bu bağlamda Reiß’in söz konusu yaklaşımında öne sürüldüğü gibi, çeviride metin türlerinin belirleyici olabileceği gerçekliği bilimsel düzeyde henüz yanlışlanmamıştır²⁷. Farklı bir açıdan bakıldığında da, Nord’un (1988) yaklaşımında ifade

25 Holmes’a (1978) bakıldığında, 70’li yıllarda çeviri alanıyla ilgili yaklaşımların bir yığın biçiminde yan yana durduğu yargısının mevcut olduğu görülmektedir. İşcen’e (2002) bakıldığında ise, aradan 24 yıl geçmiş olmasına rağmen, çok benzer yargıların günümüzde de mevcut olduğu görülmektedir. Arada genişçe bir zaman aralığının bulunmasına rağmen, alana ilişkin eleştirel yargıların değişmemiş olduğunu somutlaştırmak için bu iki kaynak özellikle tercih edilmiştir.

26 Çeviri olgusuna ilişkin geliştirilmiş yaklaşımlar bağlamında, “kısmi” oldukları, “bütünleyici” olmadıkları, “çeviri yöntemsel” ya da “çeviri eleştirel” oldukları ya da “yeterince bilimsel olmadıkları” yönünde genel değerlendirmeler bulunmaktadır (İşcen 2005:8, İşcen 2002: s.23, 25, 28), ancak buna rağmen yaklaşımlar tekil olarak içerikleri bağlamında yanlışlanmamıştır.

27 Ancak buna rağmen bu model, gerek kuramsallığı bakımından gerekse uygulama açısından çeşitli yönleriyle eleştiriye açık kalmıştır

bulduğu gibi, çeviride bir metin işlevi boyutunun olduğu da, tekil bir olgu olarak itiraz görmemiştir. Bunun yanı sıra Kade'nin (1980) ileri sürdüğü gibi, çevirinin bir iletişim kurma aracı olduğu da, bilimsel düzeyde henüz reddedilmemiş bir savdır. Söz konusu bu yaklaşımlar alanın genelinde kabul görmeyip bazı yönleriyle eleştirilmiş bile olsa, kendi içinde belirli ölçütlere dayandırılarak geliştirilmiş birer yaklaşım olarak alan kaynakçasında yer almaktadır. Ancak anılan bu duruma rağmen, söz konusu çalışmalara bir bütün olarak bakıldığında, çevirinin bir eylem olarak uygulanma düzeyinde 'nasıl yapılması gerektiğine', farklı bir ifadeyle, çeviri etkinliğinin *yöntemine* ilişkin yön göstermenin başlıca araştırma eğilimi olduğu, çeviriyi araştırma alanında bir sıkıntı olarak dile getirilmektedir²⁸.

Alanda geliştirilen yaklaşımlarda söz konusu olan tekil düzeydeki bu amaca rağmen, çeviriye ilişkin araştırma alanı bir bilim alanı olarak özerkliğini, farklı bir ifadeyle, *disiplin* olma durumunu henüz kazanmadığı ve kendine özgü araştırma nesnesinin tanımının henüz bulunamadığı yönünde çok farklı saptama ve savlamalara rastlamak olanaklıdır (örneğin Schäffner, 2000: 206²⁹; Kalina, 1998: 5³⁰; 32-33, 34; Albert 2001: 42; Zybatow 2002: 58³¹; Pöchhacker 1994: 2³²; İşcen 2002: 25³³ ve Gündoğdu 2007: 74³⁴). Bu

(örneğin Stolze 2001:135).

28 Konuya ilişkin ayrıntılı olarak İşcen 2005: 8.

29 "[...] Aber trotz dieser Menge an Aussagen gibt es keine einheitliche Übersetzungstheorie, sondern verschiedene Ansätze stehen nebeneinander, mit unterschiedlichen Schwerpunkten und Methoden, unterschiedlichen Termini bzw. unterschiedlichen Definitionen derselben Termini. [...]" (Schäffner 2002:206).

30 "Bei der Aufnahme meiner Lehrtätigkeit mußte ich allerdings feststellen, daß weder eine systematische Ausbildungsplanung mit klar definierten und abgegrenzten Lernzielen noch irgendeine Lehrmethode mit eindeutigen und nicht allzu umstrittenen Vorgaben existierte. [...]" (Kalina 1998: 5).

31 "[...] Verwunderlich ist nun, dass trotz relativer Einigkeit über dieses Modell, die einzelnen neueren translationswissenschaftlichen Theorien immer nur Bruchstücke dieses Modells als Forschungsgegenstand der Translationstheorie ansehen und alles Übrige in andere Disziplinen verbannen. [...]" (Zybatow 2002:58).

32 "[...] finden sich in der translationswissenschaftlichen Literatur der letzten zehn Jahre kaum Beiträge zur Dolmetschwissenschaft. Offensichtlich stellt der Bereich Dolmetschen innerhalb der allgemein translationswissenschaftlich fundierten Translationswissenschaft immernoch ein weites Aufgabenfeld dar." (Pöchhacker 1994:2).

savlamalardan hareketle, çeviriyi araştırma alanında, çok sayıda yaklaşımın birbirini tamamlama ya da alanın bütünlüğünü koruma kaygısı taşımaksızın geliştirildiği, bir tür yaklaşımlar yığınının mevcut olduğu, çalışmanın izleyen bölümünde somut bazı örneklere dayandırılarak ayrıntılandırılacak bir durumdur. Bu bağlamda yine yukarıdaki sorunsal öbekleri akla gelmektedir; daha somut bir ifadeyle, çeviriyle ilgili çalışmaları kuşatan *nesne tanımı belirsizliği, disiplinler dizgesizlik, disiplinlerarasılık sorunsalı*, bunlara bağlı olarak da *kavram karmaşası ve çeviri kuramı ile çeviri edimi arasındaki bağlantısızlık* sorunsallarının varlığına dair savlama ve saptamalara yakından bakmak ve bunların belirleyenlerini ortaya çıkartmak gerekmektedir.

Tüm bu veriler temelinde çeviri alanının mevcut bilimsel gelişme noktası bağlamında, çeviri olgusuna yönelik kuramsal düzeyde salt *çeviri* olgusundan, yani çeviri gerçekliğinden yola çıkan ve çeviri olgusunu bütün boyutlarıyla tanımlayan bütünleyici ve kapsayıcı bir yaklaşıma gereksinim olduğu yönünde tespitlerde bulunmaktadır (Snell-Hornby, 1999: önsöz; İşcen, 2002:25; Reiß, 1995:13; Schäffner, 2000:206). Bu yargıya ilişkin bulgu ve dayanaklar bu çalışmanın izleyen bölümlerinde ayrıntılandırılacaktır.

Çeviri alanındaki öncelikli sorun, çeviriyi tanımlama çabalarının birbirini gözetmeksizin ve alanda bir dizge bilincinden uzak bir şekilde birikmesi biçiminde betimlenmektedir (Snell-Hornby, 1999: Önsöz; İşcen, 2002: 25; Reiß, 1995: 13; Schäffner, 2000: 206). Çeviri konulu bilimsel yaklaşımları kapsayan alanın mevcut kaynakları ayrıca, çeviri olgusunun kuramsal düzeyde dizgeli bir tutumla tanımlanması yerine, çeviri

33 “[...] Çeviri ile ilgili düşünceler, şimdiye değin bu nesne tanımı konusunda ısrarcı bir ciddiyetten ve genel bilimsel işleyişten uzak olduğundan, çeşitli ikilem ve çelişkiler doğmuştur. [...]” (İşcen 2002: 25).

34 “[...] Die Übersetzungswissenschaft, die ihren Gegenstand mit anderen Wissenschaftsdisziplinen teilt, konnte “trotz der Faszination ihres Themas (...) bisher keinen ernstzunehmenden Ansatz für die Beschreibung und Erklärung ihres spezifischen Bereichs” bieten (Doherty 1992:8). Sie sucht “nach wie vor ihre eigene Identität” und ist “den theoretischen Vorstellungen und Prinzipien benachbarter Wissenschaften immer noch und vielfach noch unkritisch verhaftet” (Thome 1990:2)” (Gündoğdu 2007: 74).

etkinliğinin nasıl gerçekleşmesi gerektiği yönünde savlar sıralanırken, bu gelişmelerin, genelleyici ve kural koyucu betimlere duyulan gereksinimin ağırlığını ortaya koymaktadır. Çeviriyi araştırma alanındaki bu durumu İşcen (2002), şöyle betimlemiştir: “[...] O halde, çeviri odaklı düşünme sürecinde, çeviri-bilimsel bir araştırmadan söz edilmesinin, somut araştırmanın işlemsel gerçekliği tarafından desteklenip desteklenmediği, *en azından* çeviri-yöntemsel çalışmalar bağlamında aydınlığa kavuşturulması gereken sorunların başında gelmektedir [...]” (İşcen, 2002:27). “.... çeviri odaklı düşünmenin şimdiye değin, önemli oranda çeviri-yöntemsel bir çalışma hacmiyle işlemiş olduğu ve yürütüldüğü [...]” (İşcen, 2002:45).

Söz konusu durum da çeviriyi araştırma alanında, salt çeviri gerçekliğini temel alan ve çeviri olgusu bağlamında *tümelleştirici*³⁵ nitelikte bir çeviri tanımının oluşamaması³⁶ sıkıntısına neden olmaktadır. Önce Holmes (1988c), daha sonra da Snell-Hornby bu sıkıntıyı şöyle ifade etmişlerdir: Kısmi betimlemeler geçerli bir kuram oluşturamaz³⁷ (Holmes, 1988c). Ayrıca Zybatow Snell-Hornby’ye atıfla, çeviribilimin artık bir alt disiplinin bir alt alanı olarak değil, özgün bir bilim dalı olarak kabul edilmesi gereğini savunmuştur³⁸ (Zybatow, 2002: 58).

Çevirinin bilimsel düzlemde araştırılmasına ilişkin yukarıda anılan durum,

35 Bu bağlamda ‘tümelleştirici’ kavramı ‘genelleştirici’ kavramıyla karıştırılmamalıdır. Genelleyici tutum, olası tüm çeviri etkinliklerini kapsama iddiasını taşıırken tümelleştirici nitelik, bilimsel araştırmanın dizgeselliği ile ilgilidir ve ‘bütünlüyci’ anlamında algılanmalıdır (İşcen 2008c: 432).

36 Many of the weaknesses and naïvetés of contemporary translation theories are a result of the fact that the theories were, by and large, developed deductively, without recourse to actual translated texts-in-function, or at best to a very restricted corpus introduced for illustration rather than for verification or falsification. If and when we ever do arrive at a comprehensive translation theory which meets the rigorous requirements of a true scientific theory explaining the nature of all the phenomena to be considered, that theory – for all science’s desire for the elegance of simplicity – will be much more complex than any that has been presented up to now, since it will have to account for a great many variables which usually either are assumed to be constants (see the preceding thesis) or are ignored entirely” (Holmes 1988:101).

37 “Teildefinitionen können keine gültige Theorie herstellen” (Holmes 1978, in: Holmes 1988).

38 “...hat Snell-Hornby dafür plädiert, “die Übersetzungswissenschaft als eigenständige Disziplin [zu] verstehen und nicht mehr als Teilbereich einer Teildisziplin.” (Zybatow 2002:58).

çeviribilimin kavram örgüsüne de sorun olarak yansımaktadır. Bunun en belirleyici göstergelerinden biri, çeşitli yaklaşımlarda çevirinin belirleyici unsurunun, farklı bir ifadeyle 'araştırma nesnesi' olarak adlandırılabilen olgunun farklı yaklaşımlara göre farklı algılanıp, bunun yansımaları olarak da farklı kavramlarla ifade edilmesidir. Alana ilişkin kaynaklarda yer alan çalışmalarda, araştırılan nesneye ilişkin 'yüzey yapısı/sözdizim' (Hönig ve Kußmaul, 1982), 'metin türü/metin' (Reiß, 1971/1976), 'işlev/amaç' (Reiß ve Vermeer, 1984; Nord, 1988), 'şifre/iletişim' (Kade, 1980), 'çevirmen' (Wilss, 1977) gibi kavramlarla karşılaştırılması, bu durumun somut bir göstergesidir. Bu bağlamda çeviri olgusunun nesnel, bütünsel ve çeviribilimsel nitelikte tanımlanmasının henüz gerçekleşmemiş olduğu söylenebilir; çünkü çevirinin sadece dil, metin, işlev ya da çevirmen yönüyle tanımlanması, ya çeviribilim sınırları dışında kalınması ya da çevirinin kapsadığı diğer unsurların yok sayılması durumunu oluşturmaktadır. Bu bakımdan yine, alanda çeviriyi bilimsel bir dizge içinde anlama ve tanımlama çabasıyla geliştirilmiş olan tek tek yaklaşımlar bir yandan yanlışlanamazken, diğer yandan söz konusu çalışmaların tümelleştirici eğilimden uzak ve bu yönüyle de eksik kaldığı eleştiriler arasında sıkça rastlanan bir noktadır. Bunun yanı sıra çeviri olgusunu bilimsel bir zeminde anlamaya ve tanımlamaya yönelik bütünsel ve kapsayıcı bir betimin bulunmamasına bağlı bir tatsızlığın sürekli dile getirilmesi (örn. Stolze, 2005: 9; Yazıcı, 2005: 178, 192; Bengi-Öner 2001b: 77, 82, 113-115), bu alanın bilimselliğinin de sorgulanmasına yol açmaktadır. Bütün bu sorunsal algısı ve tanımları karşısında, mesafeli ve nesnel bir pozisyondan bakarak denilebilir ki, oldukça soyut ve çeşitli açılardan çalışmalar barındıran bu araştırma alanına ilişkin nesnel, dizgeli ve dayanaklı yargılar sunmak, öncelikle alanın olgularına yönelik temel kavramların irdelenmesini gerektirmektedir. Örneğin çeviri alanında çeviri uygulaması ile kuramsal yaklaşımlar arasındaki bağlantısızlık (İşcen, 2005) ya da

bağlantının çeviriyi tanımlamak yerine, çeviri etkinliğinde çeviri yöntemine dönük bir yol gösterici olarak algılanması (İşcen, 2005: 26) ve kavram örgüsündeki dizgesizlik sıkıntısını çözümlenebilmek, tartışmasız ve temeli sağlam bir ölçüt gerektirmektedir.

Çeviriyi araştırma alanında somutlaşan sıkıntıların olası çözümü doğrultusunda, alandaki yaklaşımlara ilişkin sorunları kavrayabilmek ve betimleyebilmek, bilim-kuramsal ölçütlerle öncelikle *bilim* kavramının içeriği ve gereklileri konusunda uzlaşmaya ve bu uzlaşmayı bilimsel düzeyde belirleyici unsur olarak kabul etmeye dayanır. Çeviriyi araştırma alanının genel görünüm ve mevcut durumunu özetleyen bu giriş düşüncelerinden bile anlaşılacağı üzere, çeviriye yönelik kavramsal ve tanımsal uzlaşmayı hedef alan bir netlik ve belirginlik kazandırma çabası birincil derecede önem taşımaktadır (İşcen, 2002: 21-24; Bengi-Öner 2001b: 113-131 ve Zybatow 2004c: 4). Bu anlamda, tanımı konusunda genel hatlarıyla uzlaşmaya varılmış olan *bilim* kavramına burada sadece bir hatırlatma niteliğinde³⁹ göz atmak yönlendirici olacaktır.

En genel hatlarıyla 'bilim', yaşamda mevcut çeşitli olguların anlaşılmasını, tanımlanmasını ve ilgili olgulara ilişkin bilginin dizgeleştirilmesini hedefler. 'Bilim' kavramına ilişkin bazı tanımlar şöyledir:

Olguların yasalarına ulaşmak için konulmuş bir düzenli bilgiler ve yöntemler toplamı. Her bilim bir olgular araştırmasıdır; bir konu ve bütünüyle bu konuyu uyarlı araştırma yöntemlerinden oluşur. En genel anlamında bilim belli bir alanda ya da belli bir konuda ortaya konulmuş dizgesel bilgiler toplamıdır (Timuçin, 2004: 72).

1. Evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi, ilim 2. Genel geçerlik ve kesinlik nitelikleri gösteren yöntemli ve dizgesel bilgi. 3. Belli bir konuyu bilme isteğinden yola çıkan, belli bir amaca

³⁹ Burada söz konusu olan, ayrıntılı bir bilim tartışması değil, girişteki çeviribilime yönelik genel sorunsal betimi çerçevesinde akla gelebilecek bilimsellik ölçütlerinin hatırlatılmasıdır. Bu anlamda çalışmanın ileriki aşamalarında bilim-kuramsal düzlemde daha ayrıntılı bir irdeleme söz konusu edilecektir (bkz. bölüm IV).

yönelen bir bilgi edinme ve yöntemli araştırma süreci [...] (TDK, 2005: 269, 'bilim' madde başı).

Bilginin düzenli, dizgeli yapılandırılmış, birbiriyle bağlantılı olduğu alan⁴⁰ (Wahrig, 1997: 1374, 'Wissenschaft madde başı').

Bilimin en temel amacına yönelik bu tanımlar, bilimsel çıktı ve sonuçların hem olgulara dayandığı (olgusallık koşulu) hem de olgulardan kazanıldığı anlamını taşımaktadır. Bilimde kişisel düşünceler, hisler ya da söylentiler değil, görülebilir, duyulabilir, dokunulabilir ya da kavranabilir, farklı bir ifadeyle *sinanabilir* ve *kanutlanabilir* olguların temel alınması ön görülmektedir (örneğin Chalmers, 2001: 5-8⁴¹). İnsan tarafından kavranabilen her şeyin, yine insan tarafından dizgeleştirilerek anlaşılacak istenebileceğine yönelik yaklaşım, dünyada insan tarafından algılanabilen her şeye ilişkin bilim yapılabileceği düşüncesini de beraberinde getirir.

Bu bilgiler temelinde bakılınca 'çeviribilim' kavramıyla, çevirinin bilimsel düzlemde ve bilimsel veriler temelinde anlaşılmaya ve çeviriye ilişkin genel kabul görebilecek tanımların geliştirilmeye çalışılmasının öngörülmesinde yadsınacak bir taraf yoktur. Nitekim 'çeviri' de bilim kuramı bağlamında bir araştırma olgusu niteliği taşıyabilir ve bu bağlamda çevirinin araştırılıp tanımlanmasına engel bir durum söz konusu değildir. Bu noktada, 'çeviribilim' olarak adlandırılan alanın, bilimin gereksinimlerini yerine getirip getirmediği sorusunun irdelenmesinin, alanda somutlaşan sıkıntıları tanımlamaya katkı sağlayacağı düşünülebilir.

40 "[...] geordnetes, folgerichtig aufgebautes, zusammenhängendes Gebiet von Erkenntnissen [...]" (Wahrig 1997: 1374, 'Wissenschaft başlamı').

41 "[...] dass Wissenschaft auf Tatsachen basiert, so wird angenommen, dass Tatsachen Vermutungen über die Welt darstellen, die über einen sorgfältigen und vorurteilsfreien Einsatz der Sinne direkt belegt werden können. Wissenschaft soll auf dem basieren, was wir sehen, hören und berühren können und nicht auf persönlichen Meinungen und spekulativen Vermutungen. Wenn die Beobachtung der Welt sorgfältig und vorurteilsfrei vorgenommen wird, dann werden die solcherart festgestellten Tatsachen eine sichere und objektive Grundlage von Wissenschaft bilden. [...]" (Chalmers 2001:5).

Bilim kurumunun ortaya çıkma nedenine, insanın bilim yapma gereksinimine ve bilimin tanımlanmasına ilişkin kaynaklara bakıldığında, bilim kavramının en azından belirleyici özellikleri bağlamındaki tanımlarının açık olduğu görülmektedir. Yukarıda da *bilim* kavramına ilişkin sunulan tanımlardan yola çıkılarak, çeviri alanına ilişkin betimlenen sorunların büyük bir bölümünün, çeviri olgusunun bilim-kuramsal ölçütlerle ilişkilendirilip değerlendirilmeden, olgu olarak bir bütün içinde değil, tekil düzlemlerde tanımlanmaya çalışılmasından kaynaklandığı, bu durumun da alanın kimilerine göre tartışmalı bir daralmaya doğru, kimilerine göre de bir çıkmaza sürüklenmesine katkı sağladığı düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Bu durumda çeviri alanının bilim-kuramsal ölçütler zeminindeki olası örtüşmezliklerini tanımlamanın da, çeviribilimdeki sorunlu durumların ve çıkmazların çözümlenmesi yolunda ilerleme sağlayacağı var sayılabilir (İşcen, 2006: özet, 2, 4). Çeviri alanının bilim-kuramsal ölçütler zeminindeki olası örtüşmezliklerini daha somut bir biçimde tanımlayabilmek, bilim-kuramsal düzlemde belirlenen bilimsellik ölçütlerini ve çeviri alanında tanımlanan sorunsalları daha yakından incelemeyi gerektirecektir.

Çeviriyi araştırma alanını bir bütün olarak bilim-kuramsal belirleyenler doğrultusunda ve ışığında incelemek, sorunsalların birbirine bağlı olması ve bir sorunsalın başka bir sorunsalı doğurması nedeniyle, genel hatlarıyla alanda dizgesellik, disiplinlerarasılık, disiplin içi kavram örgüsü, araştırma nesnesi, bilim ile uygulama arasındaki ilişki ve çevirinin alt alanları gibi konuları irdelemeyi de gerektirmektedir (İşcen, 2006: 3-5). Bu bağlamda ‘çeviribilim’ adı altında gerçekleşen çalışmalar, sözlü çevirinin uygulama ağırlıklı bir alan olması ve bilimsel düzlemde araştırılmasının, özellikle çok etmenli koşullarda gerçekleşmesi ve bilimsel gözlemin ‘doğrudan’⁴² yapılamayacağı

42 ‘Doğrudan gözlem’ için Hueber 1997: 17-34. Çalışmanın ileriki safhalarında da, çeviribilimsel araştırma dizgesi açısından önemli bir

açısından oldukça zor olması gerekçesiyle, sözlü çeviriye ilişkin de bilimsel veri sunamamaktadır. Bu durumun özellikle sözlü çeviri eğitimi alanına olumsuz yansımaları neden olduğu ve çeviriye ilişkin diğer araştırmalardan ayrışma eğilimi gösteren ‘sözlü çeviribilim’ adı altında alansal oluşumlara yol açtığı sıkça belirtilmiştir (bkz. bölüm II). Ancak bu ayrışma, çeşitli araştırma sorularını da beraberinde getirecek bir biçimde, ‘sözlü çeviribilim’ ve ‘yazılı çeviribilim’ olarak değil, ‘sözlü çeviribilim’ ve ‘genel çeviribilim’⁴³ temelinde gerçekleşmiştir.

Çalışma sınırlarının belirlenmesi ve çeviriye araştırma alanındaki ‘dizgesellik’ sorunsalıyla bağlantılı olarak, olası sorunsalların yansıdığı bir kesitin daha ayrıntılı sunulabilmesi bakımından, çeviri araştırmalarında ve alan tartışması çerçevesinde mevcut olgulardan birini oluşturan ‘sözlü çeviri alanının çeviribilimde konumlandırılması’ ile ilgili sorun belirlenmiştir. Tıpkı ‘genel çeviribilim’ alanında olduğu gibi, sözlü çeviriye ilişkin kaynakçaya bakıldığında da, ‘dizgesellik’, ‘disiplinlerarasılık’, ‘kavram örgüsü’, ‘araştırma nesnesi tanımı’ ve ‘bilim ile uygulama ilişkisi’ açısından karmaşık bir durumun söz konusu edilebileceği ortaya çıkmaktadır. ‘Çeviri’ konusu ile bilimsel yönelim arasındaki yukarıda ele alınan sorunlu ve çok boyutlu ilişkilenişte, sürekli yeni boyutların gündeme

çıkış noktası olabilecek ‘doğrudan gözlem’ ile ‘modelleştirici gözlem’ ayrımı doğrudan ele alınmayacaktır. Burada konuya dair söylenebilecek nokta şu yöndedir: Doğrudan gözlem, tekil bir ‘yapı’ olarak araştırma nesnesi tanımı durumunda ağırlıklı olarak geçerliken, modelleştirici gözlem ortamları, araştırma nesnesinin tek bir unsurdan değil, birçok unsur ve etmeden bir araya gelip bir ‘olgular bütünü’ şeklinde tanımlanmasında söz konusu edilebilmektedir (İşcen 2008c: 433).

43 ‘Genel çeviribilim’ kavramının kullanımı sorunlu bir duruma, diyesi sözlü çevirinin diğer çeviri araştırmaları toplamından kendini ayrı ve farklı bir alan olma iddiasıyla konumlandırma çabalarına açıklık getirmek amacını taşır. Bu kavram adı altında toplanan çalışmalar, çalışmanın büyük bölümünde sözlü çeviri araştırmalarının dışındaki tüm çalışmalardan oluşmaktadır. ‘Genel çeviribilim’ kavramının sorunlu bir duruma işaret ettiği, bir bulgu olarak bu Giriş bölümünde açıklanmaya çalışılmaktadır ve çalışmanın devamında bu sorunlu durumun çözümlenmesine yönelik bir tartışma yürütülecektir. Ancak bu kavramın burada kullanılmasını zorunlu kılan şu sorunlu duruma ayrıca işaret edilmesi gerekmektedir: Olağan koşullarda beklenilebileceği gibi, alanda ‘sözlü çeviri’ ve ‘yazılı çeviri’ yerine, ‘çeviribilim’ ve ‘sözlü çeviribilim’ biçiminde bir ayrım gözlemlenmektedir. ‘Çeviribilim’ kapsamında yapılan çalışmalar, genellikle çevirinin belirli bir boyutunu değil, bir bütün olarak çeviri olgusunu ele aldığı yönünde savlar içermektedir (ancak sözlü çeviri olgusunu ele almamaktadır). Bu durum, bu çalışmada (olması gereken, bütünlüycü, kapsayıcı) ‘çeviribilim’ ve (mevcut, kesitsel) ‘genel çeviribilim’ gibi iki ayrıştırıcı ifadenin doğmasına neden olmuştur. Alandaki bu mevcut durumu vurgulamak ve ‘çeviribilim’ kavramının çeviri olgusuna ilişkin bütünlüycü nitelikte olması gerektiği anlayışını korumak amacıyla metnin devamında bu bağlamda gerekli yerlerde ‘çeviribilim’ değil, ‘genel çeviribilim’ ifadesi kullanılmıştır.

getirilmesinin yanı sıra⁴⁴, yine çeviri konusu ile doğası gereği bağıntılı olan ‘sözlü çeviriyi araştırma alanı’nda⁴⁵ da sözlü çevirinin tekil boyutlarına ilişkin çeşitli yönelimler ve savlama konuları ortaya çıkmaktadır (bkz. bölüm II). Sözlü çeviriyi araştırma alanında geliştirilen yaklaşımlara yönelik anılan durumun belirginleştirilmesi, aynı alanını daha ayrıntılı irdelemeyi gerektirir.

Sözlü çevirinin bir meslek uygulaması olarak kullanım alanı, özellikle 40’lı yıllardan sonra, sözlü çeviri araçlarının teknolojik bakımdan gelişmesi ve yaşam koşullarının bir gereksinimi sonucunda genişlemiştir. Bunun sonucunda sözlü çevirinin de çeviri ile ilgili araştırmaların bünyesine dâhil olmasındaki *disiplin* sorunsalıyla, bu bağlamda çeviri gündeminde yoğun bir şekilde yer alması ve ilgi görmesiyle, çeviri araştırmaları yeni bir boyut kazanmıştır (Kalina, 1998: 31). 60’lı yıllardan önce sadece bir mesleksel gereksinim olarak uygulama yönünde yoğunlaşan sözlü çeviri alanında 60’lı yıllardan itibaren, özellikle sözlü çeviri eğitimi çerçevesinde öğretbilimsel (didaktik) bir gereksinim sonucunda, uygulamaları bilimsel, dolayısıyla da genelleştirilmiş belli başlı ortak kabullere dayalı bir zemine oturabilme açısından alanı tanımaya, anlamaya ve betimlemeye yönelik ilk girişimler ortaya çıkmıştır. Nitekim söz konusu bilimsellik talebiyle ortaya atılan görüşler içinde bir talep olarak dile gelen ‘disiplin’ kavramı ve yaklaşımı bile böyle bir yönelimin, daha somut bir ifadeyle, sözlü çeviri ile ilgili araştırmaların ayrı bir ‘alan’ ve ‘disiplin’ olması yönündeki eğiliminin kanıtı

44 “[...] Kaldı ki, “yeni yönelimler”, “yeni boyutlar”; paradigma değişimleri”, nihayet “yeni ufuklar” gibi deyimlerin her beş yılda birbirinin yerini aldığı alanımızda “yenilik” adına yapılanların baş döndürücü olmadığını kim iddia edebilir daha? Yeniliklerden dolayı bir baş dönmesi oluyorsa, bu homojen bir disipline, ortak kabullere, kurumsallaşan bir bilim evrenine dair işaret olmasa gerek[...].” (İşcen 2006:7). “[...] Selbst für die betreffenden Wissenschaftler ist die einschlägige Literatur inzwischen unüberschaubar und jeden Tag kommt Neues hinzu [...]” (Snell-Hornby 1999: Önsöz).

45 Çalışmada ele alınacak olan sorunsalların bir yansıması olarak alanın kavram örgüsünde de bazı eksikler göze çarpmaktadır. Sözlü çevirinin bilimselliğine ilişkin tartışmalar henüz sonuçlanmadığından, Türkçede tam anlamıyla yerleşmemiş ya da farklı kişiler tarafından farklı anlamlar yüklenen bazı kavramlar mevcuttur. “Sözlü çeviri alanı” ifadesinin de bu bağlamda çok geniş bir içeriği vardır; ancak bu çalışmada “sözlü çeviri araştırmaları; sözlü çeviri uğraşı; sözlü çeviriye ilişkin bilimsel yönelim” anlamında kullanılmaktadır (bkz. dipnot 1).

sayılabilmektedir. Bu bağlamda sözlü çeviriyi anlama, bilimsel düzlemde araştırma ve tanımlama amacını içeren ayrıştırıcı bir çalışma yönelimine tanık olunmuştur. Bu çalışma yöneliminin mevcut çeviriyle ilgili araştırma toplamının bünyesine dâhil olup olmadığı sorusuyla ilgili tartışmalar hem sözlü çeviri çalışmaları hem genel çeviribilim çalışmaları çerçevesinde gündeme gelmeye başlamıştır.

Sözlü çeviriyi araştırma alanı genel hatlarıyla dört aşamayla özetlenebilir: ilk çalışma dönemi, deneysel dönem, sözlü çevirmenler dönemi ve yenilenme dönemi (Gile, 2001: 42). 1950-1960 yıllarını kapsayan ‘ilk çalışma dönemi’nde, meslek olarak sözlü çevirmenlik yapan ve aynı zamanda sözlü çeviri eğitimi veren bazı kişiler, eğitsel ve mesleki yararlılıklar doğrultusunda sözlü çeviriye ilişkin düşünüp yazmaya başlamışlardır. 1960-1970 yıllarını kapsayan ‘deneysel dönem’de, Treisman, Oléron/Nanpon, Goldman/Eisler, Gerver, Barik gibi, psikoloji ve psiko-dilbilim alanında çalışan bazı bilim kişileri, sözlü çeviriyle ilgilenmeye başlamışlardır ve sözlü çeviride ‘çevirmen performansı’, ‘alımlama hızı’, ‘zaman aralıkları’ gibi konularda ağırlıklı olarak deneysel çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Ancak söz konusu psikoloji ve psiko-dilbilim temelli çalışmalar, sözlü çevirinin uygulama alanında görev yapan kişiler tarafından kabul görmemiştir (Kalina, 1994: 58-66).

1980’li yıllara kadar uzanan ‘sözlü çevirmenler dönemi’nde ise, sözlü çeviri mesleğini uygulayan kişiler, bu alanın bilimsel boyutuyla ilgilenmiş ve bu dönemde birçok sözlü çevirmen, sözlü çeviriyi araştırma alanında akademik çalışma yapmıştır. Bu girişimlerin 80’li yıllarda, daha önce sürdürülen *çeviribilim* tartışmalarından bağımsız olarak, sözlü çevirinin uygulama ve eğitim alanında etkin, ancak akademik deneyimleri sınırlı olan ve bilimsel çalışma anlamında yeterince donanımlı olmayan kişiler⁴⁶ tarafından

46 “... practisearcher – ein von Gile (1992: 154) geprägter Begriff, der die mesiten der in der Dolmetschforschung Tätigen beschreibt,

‘bilimsel’ bir temele dayandırma çabası olarak sürdürüldüğü; günümüzde de aynı yoğunlukla bir tanımlama uğraşı olarak devam ettiği görülmektedir (Kalina, 1998: 5 ve Pöhhacker, 1994: 1-5). Ancak gerek belirli bir dizge içinde yer almadığı için, gerekse bilimsel dayanakları yeterince sağlam olmadığı için, söz konusu çalışmalar, izleyen dönemlerde eleştiriye maruz kalmıştır⁴⁷ (Gile, 2001: 42-43).

Sözlü çeviri araştırmalarının ‘yenilenme dönemi’nin ortaya çıkması ise 1980’li yıllarda gerçekleşmiştir. Yenilenme döneminin temel amacı, sözlü çeviriyi anlama ve tanımlama çabasının daha bilimsel bir zeminde yürütülmesini sağlamaktır. Sözlü çeviriyi araştırma alanının bu döneminde yayınlanan kaynaklara bakıldığında ise, önceki dönemlerde olduğu gibi, çalışmaların yine ağırlıklı olarak sözlü çevirmenler tarafından deneysel düzlemde devam ettirildiği ve ağırlıklı olarak nöro-dilbilim disiplini verileri temelinde sürdürüldüğü görülmektedir⁴⁸ (Gile, 2001: 42-43). Bu iki dönemin birbiriyle içeriksel olarak ve amaç konusunda yakınlığı ve benzerliği göze çarpmaktadır.

Çeviribilim tartışmaları dâhilinde her ne kadar yazılı çevirinin yanı sıra sözlü çeviriyi de kapsamı beklenen, ancak henüz –özellikle sözlü çevirinin işlevi ve konumu açısından- ayrıntılı olarak içeriklendirilmemiş bir kavram olarak *Translation* sözcüğü Otto Kade (1965) tarafından ortaya atılmış olsa da (Stolze, 2001:56), sözlü çeviri⁴⁹ alanında yukarıda da değinildiği gibi öğretilimsel bir gereksinimle başlatılan bir *bilimsellik*

die mit erheblicher praktischer Erfahrung sowie nahezu zwei Jahrzehnten Lehrerfahrung, aber zunächst ohne eine eigentliche wissenschaftliche Ausbildung und somit ohne theoretisches Rüstzeug sich dennoch der Dolmetschwissenschaft verschrieben haben” (Kalina 1998: 11).

47 “[...] Other potential differences are thought to exist but have not been investigated systematically. [...]” (Gile 2001: 43).

48 “[...] There are more and more empirical studies being conducted, although their proportion remains very low if compared to the total number of publications on interpreting. [...]” (Gile 2001: 42-43).

49 Önde dipnot eklemesi olarak bu konuya dair bir açıklama getirilmiştir (dipnot 45), ancak burada bir başka boyutuyla tekrar konuyu ayırıştırıcı şekilde yorumlamak gerekir: “Çeviri alanı” kavramında olduğu gibi, “sözlü çeviri alanı” kavramı da içeriği bakımından çok geniş bir anlam içermektedir. Bu çalışmada bu kavram, sözlü çevirinin sadece uygulama boyutu anlamında değil, “sözlü çeviri araştırmaları; sözlü çeviri uğraşı; sözlü çeviriye ilişkin bilimsel yönelim” anlamında kullanılmaktadır.

arayışının, gitgide daha belirgin olarak *çeviribilim* tartışmalarından soyutlanma güdüsüyle sürdürülmesi, *ilgili tartışmaların, sözlü çeviriyi gerçek anlamda ve yeterli bir şekilde dâhil etmemesi* yargısıyla (Pöchhacker, 1994:2)⁵⁰ gerekçelendirilmiştir. Günümüze kadar yapılmış olan, çeviriye dönük bilimsel zemin oluşturma yönelimli çalışmalara göz atıldığında, ilgili çalışmalarda talep edilen *bütünleyici* ve *genelleyici* bir tutum sergilenmediği göze çarpmaktadır. Böyle bir tutumun yerine, alanın kendi içinde belirgin bir biçimde tekil parçalara ayrılması, tam da bu bağlamda belirleyici bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır (örn. Zibatow, 2002: 58; Snell-Hornby, 1986: 12; Kalina, 1998: 40).

Söz konusu ayrışmanın, çeviri gerçekliğinin bir boyutu olan sözlü çeviri alanında da çeşitli sıkıntılara yol açtığı gözlemlenebilmektedir. Sözlü çeviriye ilişkin araştırma alanı henüz oldukça yeni bir bilimsel yönelimdir ve bu kapsamda gerçekleştirilen araştırmaların nicelik bakımından genel çeviribilim olarak kabul edilen araştırma alanına kıyasla daha yetersiz olduğu söylenebilir. Örneğin günümüzde konferans çevirmenliği alanında yapılan çalışmalar gerek nicelik gerekse nitelik bakımından oldukça zayıftır⁵¹ (Gile, 1999b:167).

Buna rağmen, tıpkı ‘genel çeviribilim’ olarak adlandırılan araştırmalar toplamında olduğu gibi, sözlü çeviriye ilişkin çalışmaların sürdürüldüğü alanda da, geliştirilen yaklaşımların deneysel psikoloji, dilbilim, iletişim kuramı, psikodilbilim, bilişsel psikoloji, nöro fizyoloji, söylem çözümlemesi, eylem kuramı⁵² gibi farklı

50 “[...] Wenn gleich nun die gegenüber der früheren Bezeichnung Übersetzungswissenschaft (im weiteren Sinn) bevorzugte Verwendung des Terminus Translation bzw. Translationswissenschaft auf eine stärkere Berücksichtigung des Dolmetschens schließen lassen könnte, finden sich in der translationswissenschaftlichen Literatur der letzten (bzw für die junge Disziplin ersten) zehn Jahre kaum Beiträge zur Dolmetschwissenschaft. [...]” (Pöchhacker 1994: 2).

51 “At present, research into conference interpreting is quantitatively and qualitatively weak” (Gile, Daniel 1999:167, in Gerzymisch-Arbogast 1999)

52 Bu konuya ilişkin daha ayrıntılı bilgi için Pöchhacker 1994: vii.

disiplinlerin temelinde geliştirilmesi ve birbirini tamamlamak yerine, bağımsız birer çalışma olarak sunulması da, sözlü çeviriyi araştırma alanının önemli sıkıntı kaynaklarından biri olarak görülebilir⁵³. Sözlü çeviriyi araştırma alanında geliştirilen yaklaşımları irdelemek, aynı zamanda ilgili sıkıntıların nasıl biçimlendiğine ışık tutmaya katkı sağlayacaktır.

Yukarıda anıldığı gibi, sözlü çeviriyi derinlemesine anlama, tanımlama ve betimleme gereksiniminin yanı sıra, sözlü çevirinin araştırma eğiliminin genel çeviribilim araştırma eğiliminden farkının, her iki çalışma yönelimi birbirinden ayrı bir disiplin tanımına sürükleyecek denli büyük olup olmadığı sorusundan bağımsız olarak sözlü çeviri çalışmalarının (özellikle öğretilimsel amaçlı) kendine özgü bir eğilim içinde olduğu gözlemlenmektedir. Nitekim sözlü çeviri alanının ilk bilimsellik talebinin belirlediği dönem, bilimsel çalışma alanına taşınma süreci ve sözlü çeviriyi tanımlama girişimleri çerçevesinde, psikoloji alanı temelinde geliştirilen yaklaşımlar, bilgi ve davranış kuramına dayanan çalışmalar, süreç odaklı yaklaşımlar ve sözlü çeviri türlerini inceleyen araştırmalar olarak sınıflandırmak olanaklıdır. Sözlü çeviri araştırmalarının bu gelişim süreci göz önünde bulundurulduğunda, alanda sözlü çeviriyi ayrıca farklı açılardan inceleyen, birbirinden bağımsız çeşitli yaklaşımların da geliştirilmiş olması anlaşılır olmaktadır.

Sözlü çeviri bağlamında bilimsel bir zemin arayışının gözlemlendiği dönemin belirleyici isimleri arasında Danica Seleskovitch ve Marianne Lederer bulunmaktadır. Sözlü çeviri alanında mesleki deneyimlerden yola çıkılarak geliştirilmiş yaklaşımları geride bırakıp bilimsel düzeyde bir yaklaşım geliştirmeyi amaçlayan öncelikli isim Paris

53 örneğin Kalina 1998: 32-33; Pöchlacker 1994: 2-3; Diriker 2003: 313.

okulundan Seleskovitch (1968, 1975), ‘söz eylem kuramı’ temelinde, sözlü çevirinin öncelikle 'bağlam' çerçevesinde bir anlam aktarımı olduğunu öne sürmüştür. Ancak Seleskovitch, sözlü çeviri alanında bilimsellik gereksinimini açıkça dile getiren ilk kişi olsa da, çalışması dilin çok boyutluluğunu gözetmediği için, ‘bilim öncesi’⁵⁴ nitelikte olduğu yönünde değerlendirilmiştir⁵⁵.

Yine Paris okulundan Lederer (1985), yapısalcı dilbilimi eleştirir ve yapısalcı dilbilimin sözlü çeviri sürecini temellendirebilmek için yeterli olmadığını savlar. Bu savının gerekçesi olarak da, dil aracılığıyla iletişimin *nasil* yapıldığı yönündeki sorunun, yapısalcı dilbilimde göz ardı edildiğini vurgular. Seleskovitch'ten farklı olarak Lederer, ‘dile dayalı anlama’yı kabul eder ve geliştirdiği yaklaşımda, 'anlam'ın *konuşma bağlamı* düzeyine, 'dilbilimsel anlam'ın ise *kullanılan dil* düzeyine dayandığını öne sürer⁵⁶.

Sözlü çeviriyi anlamaya ve tanımlamaya dayanan araştırma sürecinde ayrıca, sözlü çeviri eyleminin psikolojik temelli etkenleri, odak noktası olmuştur. Paneth (1957), Treisman (1964), Oléron/Nanpon (1965), Lawson (1967), Goldman/Eisler (1967) ve Barik (1970) gibi, psikoloji alanının bilim kişileri tarafından yürütülen bu tür deneysel nitelikli çalışmalar, ağırlıklı olarak sözlü çevirmenin dikkat düzeyi, özgün konuşmayla sözlü çeviri arasındaki zaman farkı ve sözlü çevirmenin zaman baskısı altında yeniden bir metin oluşturması konuları üzerinde yoğunlaşmıştır. Örneğin E. Paneth (1957) *özgün konuşma* ile *çeviri konuşması* arasında geçen süreyi ölçmüştür ve iki ile dört saniye gibi bir zaman farkı

54 Sözlü çeviriyle bağlantılı çalışmalar ilgili alandaki kişiler (bu durumda Kalina) tarafından bilimsellik açısından yadsınmaktadır; aynı yargıların burada da savunulduğu izlenimi doğmamalıdır. Bu bağlamda öncelikle, “bilim öncesi” olarak adlandırılan ölçütün hangi gerekçelerle belirlendiği sorusu oluşmaktadır.

55 “Der Ansatz bleibt jedoch unwissenschaftlich, da die für das Dolmetschen so eminent wichtigen unterschiedlichen Funktionen der Sprache nicht reflektiert werden, sondern das Geschehen lediglich als spontane und intuitive Sinnerfassung beschrieben wird.” (Kalina 1998:52).

56 “... Damit wird an Sprache gebundenes Verstehen zumindest anerkannt. Sense und linguistic meaning beziehen sich jedoch auf verschiedene Ebenen: ersterer ist an die Sprechsituation gebunden, letztere an die verwendete Sprache selbst.” (Kalina 1998:57)

bulgulamıştır. Ancak Paneth'in bu yaklaşımı, 'bulgunun nasıl elde edildiğine ilişkin bilgi içermemesi' yönünde eleştiri almıştır⁵⁷. Oléron/Nanpon (1965) da, özgün konuşma ile sözlü çeviri arasındaki süreyi ölçen benzer bir çalışma yapmıştır. Veronica Lawson (1967) ise, sözlü çeviriye yönelik deneysel yaklaşımında 'algıda seçicilik' temelinde sözlü çevirmenin *çok katmanlı eylemini*⁵⁸ araştırmıştır. Algıda seçicilik alanında yapılan çalışmalardan biri de Treisman'a (1964) aittir. Ancak Lawson'dan farklı olarak Treisman'ın, algıda seçicilik temelinde sözlü çeviriyi değil, sözlü çeviri aracılığıyla algıda seçiciliği incelediği dikkat çekmektedir; bunun nedeni, Treisman'ın, deneylerini sözlü çevirmenlerle değil, sadece çift dilli deneklerle gerçekleştirmiş olmasıdır. Bu nedenle de çalışmasıyla elde ettiği veriler, sözlü çeviri alanında bir dayanak oluşturamamıştır. Goldman-Eisler (1967), *özgün konuşma, metin okuma ve andaş sözlü çeviri* süreçlerini kıyaslayarak konuşma ve ara verme aşamalarının uzunluğu üzerinde dururken, Barik (1970), çıkış metin ile erek metin arasında anlam eşdeğerliği modelinden yola çıkarak andaş sözlü çeviride psikolojik açıdan *zaman, metin bölümlenmesi ve içeriksel nitelik* boyutlarını araştırmayı hedeflemiştir. Barik de, deneyindeki deneklerin ve koşulların, bulgusal bir çıkarım yapılamayacak düzeyde yetersiz olduğu yargısıyla eleştiri almıştır.

Psikoloji alanı temelinde sözlü çeviriye ilişkin geliştirilen yaklaşımlara bir bütün olarak bakıldığında, çalışmaların öncelikle yöntem bakımından yetersiz olduğu gözlemlenebilmektedir (Kalina, 1998: 61). Somutlaştırmak gerekirse, bu yaklaşımlar ağırlıklı olarak sözlü çeviri olgusunun teknik yönleriyle ilgilenirken, Kalina'ya (1998) göre

57 "... Paneth (1957) untersuchte den zeitlichen Abstand (2-4 Sekunden) zwischen Originaltext und Verdolmetschung und stützte ihren Befund auf die Beobachtung authentischer Dolmetschleistungen, ohne jedoch darzulegen, mit welchen Messungen sie zu diesen Ergebnissen kam...." (Kalina 1998: 58).

58 "Mehrfachtigkeit" (Kalina 1998: 59).

'bilimsel ve yöntemsel bakımdan eksik'⁵⁹ kaldığı için, sonuç olarak sözlü çeviri olgusunun kendisine ilişkin genellenebilecek nitelikte veriler sağlamadığı, belirginlik kazanmaktadır (Kalina, 1998: 160). Bu durum, yukarıda dile getirilen çeviri ile ilgili alansallık ve 'genel çeviribilim' tanımlamasına dönük sorunlu görünümü, sözlü çevirinin bilimselliği ve alansallığı açısından da bir paralellik sağlamaktadır.

Sözlü çeviriyi bilimsel bir zeminde betimleme talebinin kendini gösterdiği süreçte sadece psikoloji alanında çalışan bilim kişileri değil, psikodilbilim alanından bilim kişileri de katkı yapmaya çalışmışlardır. Bazı psikodilbilimciler bilgi kuramı temelinde *şifre çözme* ve *yeniden şifreleme* süreçlerini sözlü çeviri bağlamında incelemeyi denemişlerdir. Psikodilbilim ve buna bağlı olarak kısmen de iletişimbilim verilerine dayanan bu eğilimdeki bir yaklaşım, sözlü çeviriye uyarlandığında, ilgili süreçler 'bir dilsel şifre dizgesinden çeviri ve bir dilsel şifre dizgesine çeviri' olarak adlandırılmıştır⁶⁰. Otto Kade, Heidemarie Salevsky ve Hella Kirchhoff, bu yaklaşımı sözlü çeviriyi tanımlama bağlamında benimseyenler arasındadır. Kade'ye göre (hem yazılı hem de sözlü⁶¹) çeviride, göstergelerin ornatılmasında, ayrıca dilbilgisel dönüşümlerinde, sözcük düzeyindeki ve anlam-bilimsel düzeydeki uyumlarını sağlayacak araçlara gereksinim vardır. Çevirinin yöntemsel çalışmalarında yararlanılabilecek nitelikte olsa da, şifrelemenin taşıdığı anlamın asıl belirleyici olmasından dolayı, sonunda Kade'nin bu modeli (1980) bilgi kuramı⁶²

59 Bu noktada da yine Kalina'nın sözlü çeviri çalışmalarına ilişkin bilimsel anlamda bir yetersizlik tanımı söz konusudur (bkz. dipnot 54). Burada, "bilimsel ve yöntemsel bakımdan eksik" değerlendirmesi, sözlü çeviride bilimsellik ve yöntemsellik tanımlarına ilişkin belirli ölçütlerin mevcut olduğu beklentisini beraberinde getirmektedir. Bilimsellik ve yöntemsellik boyutlarının sorgulamasına ilişkin daha ayrıntılı bir irdeleme için bkz. bölüm IV.

60 "...., d.h. die Vorgänge des Enkodierens und des Dekodierens. Diese beiden Vorgänge wurden als eine "Übersetzung in einen sprachlichen Code und aus einem sprachlichen Code" bezeichnet." (Kalina 1998: 62).

61 Otto Kade, çeviriye ilişkin geliştirdiği iletişim-kuramsal modelde sözlü ve yazılı çeviriyi birlikte ele almıştır. Ancak buna rağmen, sözlü ve yazılı çeviri arasındaki bir ayrıma dikkat çekmektedir. Kade'ye göre, yazılı çeviriye kıyasla sözlü çeviride iletişim durumunun temel etkeni ve iletişim süreçlerinde belirleyici etken olarak aktarım koşulları önem taşımaktadır (Kalina 1998:64).

62 "Informationstheorie" (Kalina 1998:62).

alanına daha yakın bir model olarak kabul edilmiştir⁶³. Salevsky (1987/1992), Kade'nin anlayışı temelinde davranış-kuramsal bir yaklaşım geliştirmiş ve kendisi de hem yazılı hem de sözlü çeviriyi kapsayan bir anlayışla hareket etmiştir. Farklı bir ifadeyle, Salevsky söz konusu yaklaşımında yazılı çeviri ve sözlü çeviri arasında bir ayırım gözetmemiştir. Aynı yaklaşımda Salevsky, çevirmenin temel davranış biçimleri olarak 'algılama', 'yeniden konumlandırma' ve 'gerçekleştirme'⁶⁴ kavramlarını kullanmaktadır. Psikodilbilim ve iletişimbilim verilerini temel alanlar arasında Hella Kirchoff (1974) ise Kade'nin çalışmasını doğrudan ele alıp geliştirmiştir. Kirchoff, Kade'nin *kod çözme* ve *yeniden kodlama* tanımlarını olduğu gibi kabul ederken, yaklaşımını bilgi-kuramsal ve davranış-kuramsal verilere de dayandırmaktadır. Sözlü çeviriyi, 'oldukça karmaşık nitelikte bir sorun çözme görevi'⁶⁵ şeklindeki tanım doğrultusunda bu görevin, belirli çözüm yollarının ve işlemlerinin sırayla izlenerek yerine getirilmesi gerektiğini savunur. Kirchoff da, yaklaşımının bu yönüyle sözlü çeviriye ilişkin sadece yöntemsel bir öneri sunmaktadır. Bu genel görünüm karşısında bir 'ara yorum' olarak şu düşünceleri burada dile getirmek gerekmektedir: Özellikle eylem ve dolayısıyla çevirmen odaklı olan bu tür 'modellemelerin', çeviriyi bir *olgu* olarak değil de, bir eylem olarak ele almaları ve ağırlıklı olarak çevirinin uygulandığı alana yöntemsel veriler sunma çabasında olmaları, bu çalışmada tanımlanan sorunsal açılarından önem taşımaktadır. Çeviriyi çevirmen düzleminde ele alma eğilimi gösteren bu tür yaklaşımlar, çeviriye ilişkin bilimsel yaklaşımları bakımından bütüncülükten uzaklaşma ve tek açılı nitelikte olma olasılığını düşündürmektedir⁶⁶.

63 Kalina 1998: 62-64.

64 Rezeption, Transposition, Realisation (Kalina 1998:64).

65 Problemlösungsaufgabe hoher Komplexität (Kalina 1998:65)

66 Bu bağlamda tek açılı özellikte olan yaklaşımlara ilişkin daha ayrıntılı bir irdeleme, çalışmanın izleyen bölümlerinde

Sözlü çeviriye ilişkin psikoloji alanı, bilgi kuramı ve eylem kuramı temelinde geliştirilen bu yaklaşımların dışında, sözlü çeviriyi tanımlama yolunda çıkış yolunu oluşturan bir başka açı da *süreç* odaklı tanımlama çabalarıdır⁶⁷. Sözlü çeviriyi bir süreç olarak görüp bu bağlamda yaklaşımlar geliştiren isimler arasında yine Danica Seleskovitch, Daniel Gile, Birgit Stolz, Laura Gran/Franco Fabbro, Valeria Darò, Sylvie Lambert ve Ingrid Kurz yer almaktadır. Süreç odaklı ilk çalışmalardan birini oluşturanlardan örneğin Seleskovitch, 1968 yılında sözlü çeviriyi 'söz-eylem kuramı' temelinde açıklamaya çalıştıktan sonra, 1988 yılında bir 'aşama modeli'⁶⁸ önermiştir. Bu modele göre gerek *andaş* gerekse *ardıl* çeviri özetle üç aşamaya bölünmektedir: 1. anlam yüklü, dilsel bir göstergenin duyulması, 2. göstergenin anında unutulup kavramsal içeriğin ve temel fikrin hafızada tutulması, 3. hem özgün ifadeyi tam olarak yansıtan hem de erek alımlayıcıya göre biçimlendirilen yeni bir göstergenin üretilmesi. Ancak Seleskovitch bu modelinde, ilgili aşamalara ilişkin ayrıntılı bilgi ya da dayanak sunmamaktadır⁶⁹. Bu nedenle de bilimsellik düzeyi bakımından yetersiz olarak değerlendirilmiştir⁷⁰. Gile (1988), 'kapasite dağılımı' modelinde sözlü çeviriyi 'dinleme ve çözümleme', 'belleğe alma' ve 'oluşturma'⁷¹ olmak üzere yine üç aşamaya ayırmıştır⁷². Gile bu modelinde sözlü

gerçekleştirilecektir.

67 Süreç odaklı tanımlama çabaları bu bağlamda sözlü çeviride yöntem önermelerinden ayrı tutulmuş ve öncelikle sözlü çeviri sürecini tanımlama çabası olarak ortaya çıkmıştır (Kalina 1998: 67).

68 Phasenmodell (Kalina 1998: 67)

69 "[...] Wie die verschiedenen Operationen bewältigt werden, bleibt auch hier offen; es kommt hinzu, daß die drei Aktivitäten in keiner Weise belegt werden. Automatismen oder bewußtes strategisches Handeln als Faktoren im Prozeß sind nicht zu erkennen, und wie der "Zuschnitt" auf den Empfänger – und auf welchen – erreicht wird, wird überhaupt nicht erklärt. Der Faktor Vergessen, sowohl als gewollter als auch als ganz und gar ungewollter Prozeß, ist zweifelsohne von großer Bedeutung und macht eines der Probleme im Dolmetschprozeß aus, die zu überwinden sind, was in vorstehendem Zitat jedoch keine Berücksichtigung findet [...]" (Kalina 1998:67).

70 "Erste Beschreibungsversuche basieren auf Phasenmodellen und muten vergleichsweise willkürlich an, wie folgende Beschreibung von Seleskovitch" (Kalina 1998:67). Kalina'nın sözlü çeviri çalışmalarında bilimsellik düzeyine yönelik eleştirel tutumuna ilişkin bkz. dipnot 34.

71 écouter et analyse, mémoire, production (Kalina 1998: 67)

çeviriyi bir *kapasite düzenleme* görevi olarak kabul etmektedir ve çevirmenin toplam kapasitesinin anılan üç aşamadaki kapasitelere dağıldığını, ayrıca çevirmenin bu dağılımın eşit olması için sürekli çabaladığını öne sürer. Gile'in yaklaşımı oldukça görsel ve sözlü çeviri uygulamasını yansıtma bakımından gerçekçi olarak nitelendirilse de, ilgili kapasitelerin ölçülebilirliğine ilişkin soru yanıtızsız kalmaktadır (Kalina, 1998: 67)⁷³.

Sözlü çeviri alanının genel görünümüne yönelik bu kısa dökümden⁷⁴ de görüleceği gibi sözlü çevirinin anlaşılmaya ve tanımlanmaya çalışıldığı çok sayıda ve birbirinden bağımsız, oldukça çeşitli tanımların bulunduğu belirginlik kazanmaktadır.

Sözlü çeviriye yönelik ilgili kaynaklara bakıldığında, sözlü çeviri olgusunun tanımlanmasının da, kapsayıcı ve bütünleyici eğilimden uzak kalması ve yaklaşımların birbirinden bağımsız gelişmesi yönüyle bilimsel düzeyde eksik kalmasının, alanda bir sıkıntı olarak daima vurgulandığı saptanabilmektedir⁷⁵. Birbirinden farklı disiplinlerden çalışmalar barındıran sözlü çeviriyi araştırma alanına ilişkin nesnel, dizgeli ve dayanıklı

72 Burada aynı olgusal duruma yönelik iki ayrı araştırmacının farklı terminoloji ve betimi gözlemlenmektedir. Böyle bir terminolojik ve betimsel ayrışmanın bilim-kuramsal açıdan ne denli sorunlu olup olmadığı, çalışmanın ileriki aşamalarında önem kazanacak bir sorudur.

73 “Dem Modell, das äußerst anschaulich und praxisabbildend ist, fehlen allerdings Angaben über die Meßbarkeit der postulierten Größen” (Kalina 1998: 67). Kalina'nın sözlü çeviri çalışmalarında bilimsellik düzeyine yönelik eleştirel tutumuna ilişkin bkz. bu çalışmada s. 19 (dipnot 55).

74 Bu dökümün amacı, salt bir örneklendirme. Örneklendirme, sözlü çeviri alanındaki ‘çok boyutluluk’ durumu ve modellerdeki ‘tek açılılık’ yaklaşımlarını saydamlaştırmak ve belgelemek yönündedir. Burada sunulan örneklerin dışında mutlaka daha farklı modeller ve çalışmalar da anılabilir, ancak örneklendirme bu sayısal zenginlikle özde daha anlamlı hale gelmeyecektir. Aksine, her bir yeni bulgusal örnekle birlikte, temel sorunsala dönük tartışma sınırları, daha somut bir ifadeyle, genel çeviribilim ile sözlü çeviri çalışmalarındaki ‘dağınıklık’ ve ‘yaklaşımlar arasındaki bağıntısızlık’ konusuna dair tartışmanın sınırları daha da belirsizleşme ve karmaşıklaşma tehlikesini doğuracaktır. Söz gelimi, belirli bir modeldeki belirli bir yaklaşımın içinde farklı sorunsalların da barındığına dair bir bulgulama da gerekecektir. Bu bağlamda çalışmanın sınırları, örnekleri sayıca kısıtlama yönündedir.

75 Özellikle sözlü çeviri alanında yapılmış çalışmaların bir toplamını sunan ve ilgili yaklaşımları değerlendiren Kalina (1998) kaynağına bakıldığında bu saptama belirginlik kazanmaktadır. Ayrıca Pöchlacker 1994, s. 236: “Wenngleich die wissenschaftliche Auseinandersetzung mit dem Thema Dolmetschen im allgemeinen und dem simultanen Konferenzdolmetschen im besonderen in jüngster Zeit eines verstärkten Interesses erfreut, wurde aus der Durchsicht verschiedener Herangehensweisen deutlich, daß ihnen aber eine gemeinsame disziplinäre Ausrichtung zu fehlen scheint.” Bu bağlamda özellikle de “ortak bir disiplin olma eğiliminden yoksunluk” yargısı önem taşımaktadır.

yargılar sunmak, tıpkı genel çeviribilim alanında olduğu gibi, sözlü çevirinin de bilimsellik koşullarını yerine getirip getirmemesi, getiremiyorsa, bunun nedenlerinin ne olabileceği yönündeki soruların yanıtlanmasıyla olanaklı olabilir. Nitekim bazı özellikleriyle yazılı çeviriden ayrışıyor olmasına rağmen sözlü çeviri de ‘çeviri’ nin bir türüdür. Bu özelliğiyle sözlü çevirinin, çeviri alanının içinde yer alması ve tüm çeviri türlerinin ortak özelliklerini kapsayan ve alanı bütünleyen, olası genel bir çeviri tanımının da dışında değil, içinde yer alması, alanda bütünlüğün sağlanması açısından anlaşılır bir beklentidir. Sözlü çevirinin de bir çeviri türü olduğu gerçekliği temelinde, onun tanımının olası genel bir çeviri tanımının içinde veya en azından yakından onunla bağıntılı olarak kabul edilmesi ise, sözlü çeviriyi araştırma alanındaki alansallık ve bilimsellik ölçütlerinin de tutarlı olması koşuluna dayanır. Nitekim çeviriyi tanımlamayı amaçlayan, bilimsellik ölçütlerinin tutarlı olduğu, bütünleyici ve kapsayıcı bir bilim disiplininin, ancak sözlü çeviri de dâhil olmak üzere *tüm çeviri türlerini ve koşullarını kapsayan bir çeviri tanımıyla* gerçekleştirilebileceği düşünülebilir.

Çeviriyi araştırma alanında mevcut yaklaşımlar arasındaki dizgeselliğin ya da dizgesizliğin daha noktasal veriler doğrultusunda somutlaştırılması amacıyla, çalışmanın izleyen bölümleri öncelikle genel çeviribilim olarak adlandırılan çalışma alanını genel hatlarıyla sunacaktır. Bu bağlamda alanın mevcut durumuna ilişkin, örneğin sözlü çeviriyi yeterli düzeyde kapsamaması ya da alanda bilimsellik ölçütlerinin yerine gelmemesi gibi sıkıntıları dile getiren bazı yargıların da somutlaşması amacıyla, genel çeviribilim alanının gelişme sürecinde oluşturulan yaklaşımlar⁷⁶ eleştirel bir tutumla irdelenecektir. Bu

76 Burada yine çalışmanın temel sorunsalını bulgulama ve kanıtlama amaçlı bir örnekleme ilkesi geçerli olacaktır. Örnekleme çerçevesinde kullanılacak ‘yaklaşımların’ seçimi, kısacası örneklerin sınırlandırılması elbette belirleyicidir. Ancak çeviribilimin genel sorunsalları yönündeki tartışma içinde hangi örnek ele alınırsa alınsın, çeviriyi araştırma alanının genelini kapsayan sorunsallar söz konusu olduğundan, temel sorunsala yönelik dayanak oluşturacak nitelikte veri sağlaması amaçlanmıştır.

irdelemeyi, sözlü çeviriye ilişkin araştırma alanının ve bu alanda yer alan yaklaşımların, genel çeviribilimin irdelendiği bölümde oluşan sorular ve sorunsallar doğrultusunda daha ayrıntılı bir biçimde ele alınması izleyecektir. Sözlü çeviriyi araştırma alanındaki olası sorunsalların da somut bir biçimde sunulabilmesi açısından ilgili bölümde de seçilmiş bazı yaklaşımlar yine eleştirel bir tutumla incelenecektir. Bu irdeleme bağlamında disiplinler sorunsallara işaret eden ‘nesne-tanımsal’ tutum, ‘kavramsallaşma’, ‘disiplinlerarasılık algısı’, yaklaşım içi ve yaklaşımlararası ‘dizge’ ve ‘olguyu betimleme ile uygulamaya dönük yöntemsel veri sağlama arasındaki sınır ve etkileşim noktaları’ belirleyici olacaktır. Farklı bir söylemle, ele alınacak olan örnek yaklaşımlar, sözlü çeviri araştırmalarının bilimsel konumlanması denkleminde çeviribilimsel tanımın oluşması yönündeki talebin nasıl karşılanabileceğine yönelik araştırma konusu gözetilerek irdelenecektir.

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, çalışmanın temeline ilişkin şöyle bir sınırlandırıcı tanım söz konusudur: Çalışmada **araştırma problemini**, çeviribilim ile sözlü araştırmaları arasındaki ilişkisizlik oluşturmaktadır. Çalışmanın **amacı**, sözlü çeviri araştırmalarının çeviribilime göre nasıl konumlandığını tanımlamaktır. Çalışmanın **araştırma sorusu** ise, kendi araştırma sınırlarını henüz belirlememiş olan çeviribilim bağlamında sözlü çevirinin tanımının, çeviribilimin kendi tanımını oluşturmasında ne denli katkı sağlayabileceğidir.

I. “GENEL ÇEVİRİBİLİM” YOLUNDA: ÇEVİRİYE İLİŞKİN ARAŞTIRMA ALANININ MEVCUT DURUMU

Çeviri olgusunu anlamaya ve betimlemeye ilişkin geliştirilmiş yaklaşımların sayıca çokluğu ve birbiriyle bağlantı açısından yetersizliği, çeviri alanında bir bilgi yığılmasına, bu da alanda Giriş bölümünde genel bir görünümüyle ortaya çıktığı gibi, dizge bakımından bir yetersizliğe, hatta karmaşaya neden olmaktadır. Çeviri olgusunu betimlemeye ilişkin birbirinden ayrı birçok yaklaşımın bulunmasına rağmen, ‘Çeviri nedir, nasıl tanımlanır?’, ‘Çeviribilimin araştırma nesnesi nedir?’ gibi sorulara bütünlüyci ve genel kabul görmüş yanıtlar henüz bulunmamaktadır ve ‘çeviribilim’ kavramının gereğinin yerine gelip gelmediği üzerine tartışmalar sürmektedir (örneğin Holmes, 1988a: 94; İşcen, 2002: 25; Zybatow, 2004: 135).

Çeviriyi araştırma alanına ait mevcut kaynakçaya bakıldığında, alanda betimlenen temel sorunsalların ağırlıklı olarak, alanda ortak kabul gören bir araştırma nesnesinin henüz tanımlanmamış olmasından kaynaklandığı ileri sürülebilmektedir (örneğin İşcen, 2002:25⁷⁷; Albert, 2001:12-13⁷⁸):

Çeviriyi ‘tanımlama’, çeviri olgusunun mekanizmasına yönelik tasarımsal ya da gözlemlenebilen dizgeyi bir biçimde açıklama denemesinde bulunmayan neredeyse hiçbir kişi bulunmamaktadır. Burada söz konusu olan, dayanaklı bilimsel tanımlar değil, algılamalar, görüşler ve düşüncelerdir (Albert, 2001: 12-13).

77 “[...] “Çeviri etkinliği” ile genel anlamda “çeviri konusunda düşünme”yi birbirinden ayırmadan oluşturulacak önermeler, bakış açısını (çeviri-)bilimsel bir katmana taşımayacaktır. Bu gerçeklik karşısında takınılması gereken tutum, “araştırma nesnesini tanımlamaya” dönük olmalıdır. Nesne tanımlaması, her bilimin, kendi kendini oluşturması ve işlemlerini dizgeleştireceği yolları yapılandırması bakımından birincil koşul ve durumdur. Çeviri ile ilgili düşünceler, şimdiye değin bu nesne tanımı konusunda ısrarcı bir ciddiyetten ve genel bilimsel işleyişten uzak olduğundan, çeşitli ikilem ve çelişkiler doğmuştur [...]” (İşcen 2002:25).

78 “[...] Man kann wohl kaum einen Verfasser finden, der den Versuch unterlassen würde, die Übersetzung zu „definieren“, das idealisierte oder das tatsächliche System des Mechanismus des Vorganges der Übersetzung/des Übersetzens irgendwie zu beschreiben. [...] Es handelt sich hier um Auffassungen, Stellungnahmen und Meinungen, und nicht um genaue wissenschaftliche Definitionen. [...]“ (Albert 2001: 12-13).

Bu bağlamda alanda çeviriyi anlamak ve dizgeleştirmek amacını taşıdığı belirtilen çok sayıda yaklaşımın farklı alanların verilerine dayandırılarak ve birbirinden bağımsız geliştirilmiş olduğu da, alandaki sorun öbeğinde yer alan sıkıntılardan biri olarak dile gelmektedir:

Çeviriye ilişkin yapılan tanımlarda kullanılan kavram örgüsünün dilsel açıdan çözümlenmesiyle, çevirinin (ya da çeviri kuramlarının), oldukça çeşitli disiplinlerle, kuramlarla ve eğilimlerle kurduğu yakın ilişki kolaylıkla kanıtlanabilir. Söz konusu çeviri kuramları, genel dilbilim, iletişimbilim ve bilgi kuramı, mantık, psikoloji, metin kuramı, göstergebilim, felsefe, üretici dil kuramı ve başka disiplinlerin terminolojisini sorgulamaksızın ödünç alıp kendi sınırları içine entegre etmekte; ilgili disiplinlerin çözümleme yöntemlerini, olguyu ele alış biçimini ve kuramsal sonuçlarını kullanmaktadır. Tüm bu gelişmeler, (en azından günümüzde) henüz özgün, bağımsız, olgunlaşmış bir çeviri kuramının bulunmadığının belgelenmesidir (Albert, 2001: 15⁷⁹).

Çeviri araştırmalarında, sayıca fazla; ancak birbiriyle bağlantısı sorgulanan yaklaşımın bulunması, söz konusu alanda bir ‘yaklaşımlar yığını’na, alanda bütünsellikten ve dizgesellikten uzaklaşılmasına, alandaki kavram örgüsünde tutarsızlığa, çeviri uygulaması ile (çevirinin tanımını geliştirmesi beklenen) çeviri bilimi arasındaki ayrımın netleşmemesine neden olmaktadır. Bu bağlamda çeviribilimin bir araştırma nesnesi tanımı sorunsalının oluşmasına ve bu sorunsalın olası yansımaları niteliğinde bilimsel düzlemde başka sorunlara neden olduğu savlanmaktadır (Zybatow, 2004:133⁸⁰; Holmes, 1988:94⁸¹;

79 “[...] Durch die sprachliche Analyse der in den Übersetzungsdefinitionen gebräuchlichen Terminologie kann man mit Leichtigkeit nachweisen, welche große Affinität die (Theorie der) Übersetzung zu den verschiedensten Disziplinen, Theorien und Richtungen vorweist. Ohne jede Schwierigkeit entlehnt und integriert sie in sich die Fachausdrücke der allgemeinen Sprachwissenschaft, der Kommunikationspraxis und der Informationstheorie, der Logik, der Psychologie, der Texttheorie, der Semiotik, der Philosophie, der generativen Sprachtheorie und anderer Disziplinen, verwendet ihre Methoden der Analyse, die Art und Weise ihres Herangehens, ihre theoretischen Ergebnisse. Alles das zeugt dafür, dass es –zumindest gegenwärtig– noch keine eigene, selbstständige, ausgereifte Theorie der Übersetzung gibt. [...]” (Albert 2001: 15).

80 “[...] Ausgehend von diesen theoretischen und angewandten Aufgaben, die leider bis heute von keiner Theorie der Translation in ihrer Wechselbeziehung eingelöst wurden, ...” (Zybatow 2004: 133).

81 “[...] At the same time most of the theories we had before the fifties were clearly and undeniable normative. They told us how we should translate rather than how people do translate, and many of the theories we have had since that time have become implicitly

Albert, 2001: 15-16).

Çeviriye ilişkin araştırma alanındaki bu sorunlu durumu belirginleştirmek amacıyla, alanda mevcut bazı çalışmaları, anılan sorunsallar doğrultusunda daha ayrıntılı bir biçimde incelemek, söz konusu sorunlu durumun nedenlerini tanımlamada yönlendirici olacaktır. Özellikle alandaki bütünselliğin ya da çalışmalar arasında olası kopukluğun niteliğini somutlaştırmak ve bu sorunsalların bilimsel düzlemde hangi olası sıkıntılara yol açabileceğini saptamak amacıyla, izleyen bölümde çeviriyi araştırma alanında mevcut tekil çalışmalardan bir seçki yapıp ilgili çalışmalar anılan sorunlara yönelik irdelenecektir. Yukarıda Albert'in düşüncesi doğrultusunda bakılırsa, böyle ayrıntılandırılmış bir irdeleme esasen gereksiz görünebilir; zira alanın durumuna yönelik öyle kesin bir yargı ortadayken, diyesi “[...]Tüm bu gelişmeler, (en azından günümüzde) henüz özgün, bağımsız, olgunlaşmış bir çeviri kuramının bulunmadığının belgelenmesidir [...]” şeklindeki bir yargı karşısında ya tekrar çeviribilimsel araştırmaları tek tek sorgulama yükümlülüğü ortadan kalkmış olur ya da tek tek araştırmalar sorgulanacaksa, o zaman genel duruma dair Albert'in bu yargısının çürütülmesi yönünde sorgulanması gerekir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde çeviribilimsel araştırmalar gerek sözlü çeviri kapsamı gerekse yazılı çeviri kapsamı bağlamında sorgulanıp tanımlanırken Albert'in yargısı çürütülmeye çalışılmayacaktır; aksine, aynı yargının somut örnek görünümleri sözlü ve yazılı çeviri ilişkisi ve bir disiplin içindeki karşılıklı etkileşimleri yönünde saydamlaştırılacaktır. Sözlü çeviri ve yazılı çeviri çalışmaları arasındaki ilişkiden bağımsız olarak çeviri çalışmalarının toplamında bir sorunsallaştırma anlayışının hem dayanakları hem bilimsel gerekçeleri sayısal anlamda çoğaltılsa da, temel yargı, Albert'in yaklaşımında belirginleştiği haliyle

normative theories while pretending to be non-normative theories. Even now, we continue to tell people how to translate although we set out to try to define what people are doing when they translate. Most theories that we have had in the twenty-four years since 1953 are in fact only partial theories as well as normative theories about the Translation process or, in a few cases, about the Translation product. [...]” (Holmes 1988:94).

olmasa da, başka kişi ve yaklaşımlarda da yinelenen bir yönelimdir.

Bu nedenle de açıktır ki, irdelenecek olan örnek yaklaşımlar, çeviri araştırmalarında mevcut çok sayıdaki yaklaşımın temsili bağlamında ele alınacaktır. İrdelemede, kaynaklarda sıkça dile getirilen bilim-kuramsal düzlemdeki sorunsalları noktasal düzeyde somutlaştırmak ve bu bağlamda çalışmanın araştırma sorunsalı doğrultusunda, alanda mevcut tüm yaklaşımlara dönük eleştirel bir çözümleme çalışması, anılan nedenlerden dolayı amaç olarak belirlenmemiştir. Örnek yaklaşımların irdelenmesi, alandaki sorunsala ve dolayısıyla çalışmanın sorunsalına yönelik Albert'in yargısını temellendirebilecek somut veriler elde etme anlamında öncelikli olarak bir araç niteliğindedir.

'Çeviri' konusu üzerine günümüze kadar geliştirilmiş yaklaşımların sayıca fazla olması ve tamamının ayrıntısıyla incelenmesinin olanaklı olmaması, söz konusu bir inceleme gerçekleştirmek üzere mevcut yaklaşımlar içinden bir seçki yapılmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bunun nedeni açıktır: Çeviriye ilişkin sayısız çalışmanın elbette belirli bir izlenim içinde ele alınıp genel bir görünüme dair bulgulara olanağı bulunabilir, ancak bu sayısız çalışmaların birbiriyle ilişkisinin bulunmaması ve/veya birbirinin gizli birer "uyarlaması" olması nedeniyle, genelleştirilmiş bir durum saptaması, böyle bir çalışma çerçevesinde olanaksız görünmektedir. Her bir yeni 'yaklaşım' bir boyutuyla başka yaklaşımların birer uzantısı, değerlendirilmesi, yadsınması veya yalanlanması olarak algılanabileceği gibi, yaklaşımlar arasında dizgesel bir bağ da bulunmamaktadır. Bu durum, çeviri ile ilgili araştırma alanının bir üst bakışla takip edilememesine neden olmaktadır, dolayısıyla da *disiplin* görünümünü ortadan kaldırmaktadır (ayrıca İşcen, 2002: 28-29; İşcen, 2008:142). Nitekim Albert'in kesin ve genelleyici yaklaşımı da böyle bir çıkarımsal mantığı ve tutumu haklı çıkarmaktadır.

Önceki bölümde de belirtildiği gibi, buradaki önem, seçkinin yapılmasında belirleyici ölçütlerin eksiksiz olarak ve açıkça ortaya konulmasında yatmaktadır. Bu bölümdeki söz konusu seçkinin esas amacı, ‘genel çeviribilim’ olarak adlandırılan alandan üç ayrı model düzeyinde, çeviri araştırmalarının çeşitli disiplinlerin verileri temelinde ‘tek açılılık’ konusunda içerdiği sorunlu durumun belirginleştirilmesidir. Çeviriye ilişkin çeşitli disiplinlerin verileri temelinde geliştirilmiş yaklaşımların bir kısmını ayrıntılı ele almayı amaçlayan bu seçki, karşılaştırmalı dilbilim, metin dilbilim, kültürbilim ya da edimbilim alanları verilerinin temel alındığı yaklaşımlardan örnekler sunmak üzere gerçekleştirilmiştir (Reiß ve Vermeer, 1991:1; Koller, 1997: 228-240; Gerzymisch-Arbogast ve Mudersbach, 1998: 15).

Ele alınacak örneklerden ilki Reiß ve Vermeer’in (1991) ‘Genel bir Çeviri Kuramının Temellendirilmesi’ adlı yaklaşımları, kültürbilimin bir parçası ve uygulamalı dilbilimin bir alt alanı olduğu ileri sürülen edimbilim alanının verileri temelinde dayandırılmış bir yaklaşım örneğidir (Reiß ve Vermeer, 1991:1). ‘Genel bir Çeviri Kuramının Temellendirilmesi’ yaklaşımı, daha önce Vermeer tarafından geliştirilmiş ‘Skopos Kuramı’nı temel almaktadır (Reiß ve Vermeer, 1991:1). Skopos Kuramı’nın temelleri de ağırlıklı olarak iletişim kuramına, eylem kuramına, metin dilbilime, metin kuramına ve bazı yazın kuramlarına dayanmaktadır. Çeviriye ilişkin karşılaştırmalı dilbilim verileri temelinde geliştirilmiş yaklaşımlara bir örnek de, ‘Çeviribilime Giriş’ başlıklı kitabında ayrıntılandırılan olası ‘eşdeğerlikler’ önerdiği yaklaşımıyla Werner Koller (1997) tarafından sunulmuştur (Koller, 1997: 13, 228-240). Ağırlıklı olarak metin dilbilim verilerine dayanan bir çeviri yaklaşımı da ‘Bilimsel Çevirinin Yöntemleri’ başlıklı çalışmayla H. Gerzymisch-Arbogast/K. Mudersbach (1990) tarafından çeviri araştırmaları kaynakçasına taşınmıştır (Gerzymisch-Arbogast/Mudersbach, 1998: 15; Stolze, 2001:135).

I.1 Katharina Reiß/ Hans J. Vermeer: Genel Bir Çeviri Kuramının Temeli olarak Skopos Kuramı

Çeviriye ilişkin, çeşitli disiplinlerin verileri temel alınarak oluşturulmuş yaklaşımlar arasında, Hans J. Vermeer tarafından geliştirilmiş olan ‘Skopos Kuramı’ (Reiß ve Vermeer, 1991: 1) da yer almaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi, Vermeer’in geliştirmiş olduğu Skopos Kuramı, ağırlıklı olarak iletişim kuramı, eylem kuramı, metin dilbilim, metin kuramı ve ayrıca alımlama kuramı eğilimini gösteren yazın kuramlarını temel almaktadır (Baker, 2001: 235⁸²). Skopos Kuramı daha sonra Amman (1989/1990), Hönig ve Kußmaul (1982), Kupsch-Losereit (1986) ve Nord (1988) gibi, çeviriye bilimsel düzlemde ele alan ve dilbilim temellerine dayandırılan bir çeviribilimden uzaklaşp çeviriye *yapı* odaklı (dil ve metin) değil, *işlev* odaklı (çeviri amacı, erek metin okuru ve durumsallık) yaklaşmayı öngören araştırmacılar tarafından da temel alınmıştır (Baker, 2001: 235). Bu bağlamda Skopos Kuramı ayrıca, Katharina Reiß ve Hans J. Vermeer tarafından geliştirilen *Genel Bir Çeviri Kuramının Temellendirilmesi* adlı yaklaşımın da dayanağını oluşturmaktadır. Reiß/Vermeer, yaklaşımlarında çeviriye *dil çiftleri*, *çeviri türleri* ya da *kültür farkları* sınırlamasından koparıp daha geniş kapsamlı, çeviriye ilişkin tüm tekil örnekleri barındırabilecek bir tanıma yerleştirmek istemişlerdir⁸³ (Baker, 2001: 236). Reiß/Vermeer söz konusu yaklaşımlarında ağırlıklı olarak çevirinin işlevsel yönü

82 “[...] Skopos theory is an approach to translation which was developed in Germany in the late 1970s (Vermeer 1978), and which reflects a general shift from predominantly LINGUISTIC and rather formal translation theories to a more functionally and socioculturally oriented concept of translation. This shift drew inspiration from communication theory, action theory, text linguistics and text theory, as well as from movements in literary studies towards reception theories” (Baker 2001: 235).

83 “[...] In combinig Vermeer’s general skopos theory of 1978 with the specific translation theory developed by Katharina Reiss, Reiss and Vermeer (1984/1991) arrive at a translation theory that is sufficiently general (allgemeine Translationstheorie), and sufficiently complex, to cover a multitude of individual cases. They abstract from phenomena that are specific to individual cultures and languages an account of general factors determining the translation process, to which special theories that concern individual problems or subfields can be linked consistently. [...]” (Baker 2001: 236).

üzerinde durmuşlardır: “Çeviri, taşıdığı amacın işlevidir”⁸⁴ (Reiß ve Vermeer, 1991:105).

Reiß ve Vermeer, çeviriye ilişkin çalışmalarının alansallık bakımından sınırlarını oldukça geniş tanımlamışlardır. Bu bağlamda ilgili çalışmada, çeviri olgusunu betimlemeye çalışırken öncelikle dilbilim ve kültürbilim verilerini temel almışlardır. Ayrıca Reiß/Vermeer, ‘çeviri’ öncelikle bir uygulama olduğu için, çeviriyi uygulamalı dilbilimin bir alt alanı ve kültürbilimin bir parçası olan edimbilim başlığı altına yerleştirmektedir (Reiß ve Vermeer, 1991: V, 1).

Reiß/Vermeer, geliştirdikleri yaklaşımın temellerinin hangi disiplinlerin verilerine dayandığını somutlaştırarak çalışmalarının sınırlarını belirlemişlerdir; ancak bu anlayışlarına koşut olarak kullandıkları terminoloji konusunda gerekli herhangi bir sınırlama gereği duymamıştır. Reiß/Vermeer (1991), aynı çalışmada *üretici*, *gönderici*, *yazar*, *konuşmacı* ya da *skopos*, *amaç*, *işlev* gibi kavramları bir arada eşanlamlı olarak kullanarak (Reiß ve Vermeer, 1991: 4 ve Baker 2001: 236-237⁸⁵) olgu ile olguyu betimleme ilişkisi bakımından sorunlu bir izleyiş sergilemektedirler. Nitekim bu sorunlu izleyişe dair kendileri de bir izlenime kapılmış olmaları gerekir ki, ayrıca buna açıklık getirme gereksinimi duymuşlardır. Bu bağlamda söz konusu yaklaşımda kavram örgüsüne ilişkin bu tutumlarını, tutarsızlıkla ilgili olmadığını ileri sürerek çalışmanın ‘biçimini rahatlatma’ olarak açıklamaktadırlar (Reiß ve Vermeer, 1991: 4).

Reiß/Vermeer, bir uygulama olarak kabul ettikleri çeviriyi, ‘yazılı ve sözlü türünü dâhil eden bir çeviri’ anlayışıyla ele almaktadır (Reiß ve Vermeer, 1991: V, 1). Çeviriye ilişkin araştırma alanını, her iki çeviri türünü de kapsamaları öngörülen

84 “[...]Trl. = f (Sk) Translation ist eine Funktion ihres Skopos. [...]” (Reiß/Vermeer 1991:105).

85 “[...] Although the terms ‘skopos’, ‘purpose’ and ‘function’ are often used interchangeably by Reiss and Vermeer (1984/1991), function is also used in a more specific sense which derives mainly from Reis. In this sense, it is linked to aspects of genre (Textsorte) and text type (Texttyp). [...]” (Baker 2001: 236-237).

Translatologie kavramıyla adlandırıp bu alanın aslında kültüre bağlı metin oluşturma özel bir biçimi olarak kabul edilmesi gerektiği yönünde bir savunu ortaya koymalarına rağmen, geliştirilen söz konusu kuramsal yaklaşımda ‘anlamayı zorlaştırabileceği için’, kültürebilimsel boyutun öncelikle devre dışı bırakılıp edimibilimin temel alındığını ileri sürmektedirler (Reiß ve Vermeer, 1991:1-2).

Çalışmada araştırma nesnesi olarak, hem yazılı hem de sözlü çeviriyi kapsadığı vurgulanan ve Leipzig Okulu’na dayanan ‘*Translation*’ kavramının temel alındığı belirtilmektedir (Reiß ve Vermeer, 1991:1). Bu kavramı kullanırken Reiß/Vermeer yazılı ve sözlü çevirinin ‘çeviri’ üst başlığı altında birleştiğini ve bu bağlamda ortak özelliklerinin ağırlıklı ve belirleyici olduğunu var saydıklarını ifade etmektedir. Bu bağlamda, ‘Skopos Kuramı’ adlı çalışmalarında, yazılı ve sözlü çevirinin ayrıştığı noktaların çalışmada göz önünde bulundurulmadığını, sözlü ile yazılı çeviri arasındaki farklılıkların yok sayıldığını belirtmektedirler (Reiß ve Vermeer, 1991:6). Burada, sözlü çeviri ile yazılı çeviri arasındaki farklılıkların ayrımında olduklarını vurguladıkları, başka bir deyişle, bu *farklılıkları kabul ettikleri* halde neden bu farklılıkları betimlemedikleri sorusu akla gelmektedir. Bunun yerine sözlü ve yazılı çevirinin ‘çeviri’ kavramı altında birleştiği böyle bir eğilim çerçevesinde, ilgili yaklaşımda her iki çeviri türü için *denetlenebilirlik* ilkesi ölçüt alınmaktadır ve denetlenebilirlik sesli ya da yazılı kayıtlar yardımıyla sözlü çeviri için de bir olasılık olarak kabul edilmektedir (bkz.Reiß ve Vermeer, 1991: 12). Reiß/Vermeer, *Translation* (çeviri) kavramının aynı zamanda hem bir eylem, bir süreç, bir üretim süreci hem de ilgili sürecin bir ürünü (*Translat / çeviri ürünü*) olarak betimlenmesi gerektiğini ileri sürerken, ayrıca tekil, var sayımsal ve basit bir örnek durumdan yola çıkmaktadır: Bir ‘üretici’ (*Produzent, Sender*) tarafından üretilmiş olan bir ‘çıkış metin’ (*Ausgangstext*), bir ‘çevirmen’ (*Translator*) tarafından bir ‘erek alımlayıcı

kitle' (*Zielrezipientengruppe*) için yazılı ya da sözlü çevrilecektir (Reiß ve Vermeer, 1991: 1-5).

'Skopos Kuramı' bağlamında Reiß/Vermeer, metin üretimini ve buna bağlı olarak –bir metin üretim süreci olarak da kabul ettikleri- çeviri olgusunu da, iletişimi gerçekleştiren bir eylem olarak görmekte (Reiß ve Vermeer, 1991: 18) ve yaklaşımlarını, bir eylemin bir amaç doğrultusunda gerçekleştirildiği yargısı üzerine kurmaktadırlar. Bu bağlamda eylemde 'amaç' unsurunu önceleyen Skopos Kuramı'nda dilbilim, kültürbilim ve edimbilimin yanı sıra, çıkış noktası felsefe alanına dayanan Eylem Kuramı da temel alınmaktadır. Reiß/Vermeer'e göre, Eylem Kuramı'nın özel bir türü olan 'Genel Bir Çeviri Kuramının Temellendirilmesi' olarak Skopos Kuramı, eylem kuramından sadece bir yönüyle ayrışır. Bu ayrıma göre, Eylem Kuramı'nda birey, belirli bir durumu kendi koşullarına göre gözden geçirdikten sonra eyleyip eylemeyeceğine ya da nasıl eyleyeceğine karar verir. Genel Çeviri Kuramı'nda ise çıkış metin 'öncelikli gerçekleşmiş bir eylem' olarak zaten mevcuttur (Reiß ve Vermeer, 1991: 95). Bu ayrımın dışında Reiß/Vermeer (1991), Eylem Kuramı'yla Genel Çeviri Kuramı'nın örtüştüğünü ve tüm çevirilerin öncelikli baskın özelliğinin 'amaç' olgusunda belirlediğini öne sürerler (Reiß ve Vermeer, 1991: 96). Bu alansal özdeşleştirme hamlesinin, iki ayrı disiplinin birbiriyle etkileşimi mi, yoksa bir bilimin başka bir bilime uyarlanması ve orada saltçı bir anlayışla etkinleştirilmesi mi, kısacası, çeviribilimsel çalışma ortamını başka bir disiplinin *egemenliği* (Zybatow, 2004) altına yerleştirme hamlesi mi olduğu sorusu bu noktada önem kazanmaktadır ve çalışmanın devamında ele alınıp çözülecek bir sorundur.

Reiß/Vermeer, 'eylem' ve 'amaç' kavramlarının yanı sıra çeviriyi 'kültüre' bağlı bir olgu olarak kabul etmiş ve çalışmalarının özetini maddeler halinde aşağıdaki gibi betimlemiştir (Reiß ve Vermeer, 1991: 119):

- (1) Bir çeviri ürünü amaca bağlıdır.
- (2) Bir çeviri ürünü, bir çıkış kültürdeki ve çıkış dildeki bilgi önermesiyle elde edilen, erek kültürde ve erek dilde bir bilgi önermesidir.
- (3) Bir çeviri ürünü, geri çevrilemez olmak üzere bir bilgi önermesini olduğu gibi yansıtır.
- (4) Bir çeviri ürünü kendi içinde tutarlı olmalıdır.
- (5) Bir çeviri ürünü, bağlı olduğu çıkış metinle tutarlılık ilişkisi içinde olmalıdır.
- (6) Yukarıdaki kurallar, belirtilmiş sıra düzeninde hiyerarşik bir bağ taşımaktadır (“birbirine bağlıdır”).⁸⁶

Genelleyici nitelikte olması tasarlanan bu kuramsal çalışmanın bir özetini oluşturan bu betimleme, tüm yaklaşımın, çevirinin *ne olduğuna* ilişkin betimleyici bir tutum yansıtmasından öte, çevirinin *nasıl* yapılması gerektiğine ilişkin yönetsel nitelikte ‘kural koyucu’⁸⁷ nitelikte bir yaklaşım olduğu yönünde göstergeler içermektedir. Özellikle 4. ve 5. madde incelendiğinde, bir çeviri ürününün (*Translat*) niteliğine yönelik yasa koyucu (*präskriptiv*) bir anlayışın yansıması olan ‘olmalıdır’ ifadeleri, bu bağlamda bir dayanak oluşturmaktadır. Nitekim bu eğilimde bir ifade, çeviriye ilişkin olguyu betimleyici nitelikte değil, olguya yönelik ön görücü, olgunun *nasıl* olması gerektiğini belirleyen nitelikte bir tutumdur.

Reiß ve Vermeer’in bu çalışmalarında kavram örgüsüne ilişkin herhangi bir sınırlama getirmedikleri, önlerde de belirtilmişti. Bu noktada tekrar aynı duruma yönelik şu görüşlere yer vermek gerekmektedir: Kullandıkları kavram örgüsü bağlamında, alanda ilgili tarihe kadar birikmiş kavramları dizgeleştirmeden kullanma tutumlarını, ‘çalışmayı rahatlatma’ gerekçesine dayandırırken çeviribilim ile diğer bilimlerin ilişkisi konusunda Reiß ve Vermeer’in, gerekli olan net bir sınırlandırmaya yönelmediği, aşağıdaki

⁸⁶ Almancadan çeviren: Emra Büyüknisan.

⁸⁷ “Normatif” kavramı ve bu kavramın çeviribilimsel araştırmalar içindeki sorunlu durumuna ilişkin Holmes 1988: 94 ve İşcen 2002: 28-29.

özdeğerlendirmede ortaya çıkmaktadır.

Terminolojik ayrışmaların gerekli olmadığı yerlerde biz biçimsel seçeneçliliği tercih etmekte; ayrıca bu bağlamda çeşitli kaynaklarda kullanılan kavramları kullanmaktayız. Örneğin ‘üretici’, ‘gönderici’ ya da ‘yazar’, ‘konuşmacı’ gibi kavramları ve aynı şekilde ‘alımlayıcı’, ‘alıcı’, ‘dinleyici/okuyucu’ gibi kavramları eşanlamlı olarak kullanmaktayız. Bunu yaparken duyarsız olduğumuza değil, biçemimizi biraz rahatlattığımıza inanıyoruz (Reiß ve Vermeer, 1991: 4).⁸⁸

Reiß ve Vermeer’in, kavram örgüsüne ilişkin, yukarıdaki alıntıyla da somutlaşan bu tutumları, çalışmanın çeviriye ilişkin yapılan çalışmalar yelpazesindeki konumunun belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Bir bilim alanının temel yapı taşları arasında ilgili alanın kavram örgüsünün yer aldığı ve kavramların, bir düşünsel sürecin sonucunda oluştuğu⁸⁹ göz önünde bulundurulduğunda, Skopos Kuramı’nın böyle bir süreçten geçmeden ya da daha önce önerilen kavramların birçoğunun sorgulanmadan ve yeniden tanımlanmadan aynı anda kabul edilerek kullanıldığına ilişkin bir yargı belirlemektedir. Reiß/Vermeer’in kavram örgüsüne ilişkin bu tutumları, çalışmaları kapsamında alana özgü bir bütünsellik, kavram örgüsünde bir dizgesellik ve tutarlılık sergilemedikleri yönündeki yargının belirginleşmesini sağlamaktadır.

Ayrıca Reiß/Vermeer, ‘Genel Bir Çeviri Kuramının Temellendirilmesi’ adlı çalışmalarını, kültür ve dil çiftlerinden bağımsız, *genelleyici* bir kuram niteliğinde tanıtmaktadır. Reiß/Vermeer ayrıca, söz konusu yaklaşımın aynı zamanda hem yazılı hem de sözlü çeviriye kapsayan bir kuram olarak tüm metinleri ve metin türlerini kapsadığını ve çıkış dilsel metinleri başka bir dilde ‘çok farklı metinlere işleme ve dönüştürme

88 Bilimsel bir çalışmada içeriksel netlik ve kavramsal kesinlik ilişkisinin yerine metnin biçimselliğinin yeğlendiğini gösteren bu tutum şaşırtıcıdır. Bilimsel yazılarda biçimsellik, içeriksel netlik ve kavramsal kesinlik tarafından belirlenir ve kişilerin biçimsel bir seçim olanağı pek ön plana çıkmaz.

89 Balzer 1997: 31, 60.

biçimlerinin kapsayıcı bir kuramı' olduğunu öne sürmektedir (Koller, 1997: 13, 2. dipnot). Ancak daha sonra 1991 yılında Reiß/Vermeer 'Skopos Kuramı' temelli yaklaşımlarıyla *çevirinin bilimsel düzlemine*, bütünlüyci, özgün, kendi içinde sınırları belirlenmiş ve bir sonuç oluşturan nitelikte *katkı sağlama kaygılarının olmadığını* belirtmişlerdir. Bu çelişki bağlamında çeviriye ilişkin yeni bir açılım sunmayı denemek yerine, zaten mevcut çeşitli yaklaşımları yeniden ele alıp farklı bir çerçevede tartışıklarını peşinen kabul etmişlerdir (Reiß ve Vermeer, 1991: 1-5). Buna rağmen söz konusu çalışmalarını 'Genel Bir Çeviri Kuramının Temellendirilmesi' biçiminde adlandırmaktan kaçınmamışlardır.

Reiß/Vermeer'in (1984) 'Genel bir Çeviri Kuramının Temellendirilmesi' başlıklı yaklaşımına ilişkin eleştirel bir bakış Andreas F. Kelletat (1986) sunmaktadır. Kelletat, 'Çeviri Kuramında Geriye doğru Adımlar. K. Reiß ve H. J. Vermeer'in *Genel bir Çeviri Kuramının Temellendirilmesi* başlıklı çalışmalarına ilişkin Notlar' adlı çalışmasında, Reiß ve Vermeer'in öncelikli amacının, gerçekten çevirinin bilimsel nitelikli bir çözümlemesini gerçekleştirmek olup olmadığı konusundaki kuşkularını dile getirmiştir. Kelletat bu yargısını, Reiß/Vermeer'in sürekli yazınsal metinlerin çevirisini ele almalarına rağmen, asıl amaçlarının, metinleştirmenin belirli biçimlerine ilişkin bir kuram oluşturma olduğu izlenimini sunmalarıyla gerekçelendirmektedir (Kelletat, 1986: 24⁹⁰).

Reiß/Vermeer'in (1984, 1991), kuramsallık talebini somutlaştırmaya çalışan bu çalışmasını değerlendirmek gerekirse, başlıca eleştiri noktaları şu doğrultuda toplanabilir:

Reiß ve Vermeer'in (1991) ilgili yaklaşımında dikkat çeken öncelikli noktalardan biri, kavram örgüsündeki tutarsız görünümüdür. Çalışmanın kavram

90 "[...] Den einen oder anderen Leser der Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie dürften am Ende sogar Zweifel beschleichen, ob es den Autoren überhaupt primär um die wissenschaftliche Analyse des Übersetzens geht. Denn obwohl sie immer wieder auch auf literarische Übersetzungen zu sprechen kommen, scheinen sie eher eine Theorie für bestimmte Formen für "Vertextungen" entwickeln zu wollen. [...]" (Kelletat 1986:24).

örgüsündeki dizgesizlik, çeviri olgusuna çeşitli alanların verileri temelinde yaklaşılmasına bağlıdır ve bu bağlamda alandaki dizgesizliğin bir yansıması olarak belirlemektedir. Disiplin içi dizgesellik sorunsalı da, çeviri alanında tanımlanan temel sorunsallar arasında yer almaktadır (Albert, 2001: 15). Reiß ve Vermeer ise, çalışmalarının ‘biçimini rahatlatmak’ için, alanda çeşitli kuramların, farklı disiplinlerin verileri temelinde geliştirilmiş olmasını göz ardı edip alana farklı alanlardan taşınmış olan farklı kavram örgülerini kendi kuramlarında bir arada kullanmaktadır.

Çalışmanın sorunsalı doğrultusunda, Reiß ve Vermeer’in ilgili yaklaşımında dikkat çeken bir başka konu, *Genel Bir Çeviri Kuramının Temellendirilmesi* başlıklı bir çalışmanın kuramsal yönüyle *genel* olma niteliği taşıması gibi bir beklenti uyandırmasına rağmen, kuramsal yönüyle *genel* nitelikte olmaktan uzak olmasıdır. Bu bağlamda Reiß/Vermeer’in, çeviri sürecinde yapısalcılıktan uzaklaşıp işlev odaklı eğilim göstererek öncelikli amacın, metin işlevi olması gerektiği yönündeki yargıları, bazı metin türlerinde rahatlıkla uygulanabilecekken, işlev tanımı somut olarak yapılamayan metinlerde, örneğin özellikle yazınsal metin türlerinde sıkıntılara yol açmaktadır (Baker, 2001: 237-238). Ayrıca geliştirdikleri yaklaşım için tercih ettikleri, genel nitelikli bir çeviri kuramı vaad eden başlıklarına rağmen, Reiß/Vermeer’in, yaklaşımlarının genel nitelikte olması yönünde bir iddialarının bulunmadığını vurgulamaları, çalışmalarına ilişkin çelişkili bir durum oluşturmaktadır.

Yapılan inceleme, Reiß ve Vermeer’in yaklaşımlarının, gerek çeviribilime özgü, çeviri olgusunu temel alan ve kendi içinde tutarlı olan bir kavram örgüsünün oluşumu, gerekse ilgili yaklaşımın başlığından beklenebileceği gibi, genellenebilir bir çeviri kuramının geliştirilmesi bakımından eksik yönleri bulunduğunu göstermektedir. Bu çalışmaya ilişkin yukarıda yapılan irdelemenin sonucunda elde edilen veriler, çeviribilim

olarak adlandırılan araştırma alanında, mevcut yaklaşımların bütünlüyci ve kapsayıcı nitelikte olmadığı yönündeki yargıya bu anlamda güçlü bir örnek oluşturmaktadır. Bu bakımdan da disiplin koşullarını karşılayan bir çeviribilimin oluşması yönündeki katkıya dönük beklenti bu çalışmayla karşılanmamaktadır.

Çeviri araştırmalarında nicelik bakımından zengin, ancak birbiriyle bağlantısı sorgulandığı gibi, kendi içinde de tutarsızlıklar barındıran çok sayıda yaklaşımın bulunması, alanda bilimselliğe ilişkin mevcut sıkıntıların temel kaynağı olarak kabul edilmektedir (Holmes, 1988: 94 ve Zybatow, 2004: 133). Çeviribilim olarak kabul edilen alanda, çeşitli disiplinler temel alınarak bir ‘yaklaşımlar yığı’ının oluşması, buna bağlı olarak kavram örgüsünde tutarsızlığın söz konusu olması, alanda bütünsellikten uzak olunması, çeviri uygulaması ile çeviri bilimi arasındaki ayrımın belirsizliği, söz konusu sıkıntılardan bazıları olarak gözlemlenebilmektedir. Bu bağlamda ‘çeviribilim’ olarak kabul edilen araştırma alanında mevcut yaklaşımların alana yansıttığı olası sorunları tanımlayabilmek ve ilgili sorunların, süreç içerisinde çeviribilimden soyutlanmış bir konuma yerleşen sözlü çeviriyi araştırma alanında olası yansımalarını saptayabilmek amacıyla, izleyen bölümde öncelikle Werner Koller tarafından geliştirilmiş bir başka yaklaşım ele alınacaktır. İrdelenen ilk kuramsal yaklaşımın tam aksi yönde, bu sefer işlevsel değil, yapısalcı bir yönde konumlanan bu kuramsal yaklaşım, sorunlu durumuna yönelik irdelenecektir. Böylece kendini ‘genel çeviribilim’ niteliğinde ortaya koyan alandaki sorunlu disiplinler durumunun tüm alanda ne denli söz konusu olduğu, tekil bir örnekle sınırlı kalmadan daha net bir biçimde belirginleşebilecektir.

I.2 Werner Koller: Çeviride Eşdeğerlik İlişkisi

Çeviriyi anlamaya ve tanımlamaya yönelik yapılmış çalışmalar yelpazesinde dilbilim verilerine dayandırılan çalışmalar da yer almaktadır. Dilbilim verilerine

dayandırılan yaklaşımlar arasında Werner Koller (1997) tarafından geliştirilmiş ‘Çeviribilime Giriş’ başlıklı çalışma da bulunmaktadır. İlgili çalışma, ağırlıklı olarak dilbilim çerçevesinde yer alan ve karşılaştırmalı dilbilim verilerine dayanan, yani ağırlıklı olarak yapısalcı bir eğilim sergileyen çeviri çalışmalarına bir örnek niteliğindedir (Koller, 1997: 13, 225). Çalışmanın amacı doğrultusunda, çeviriyi araştırma alanındaki temel sıkıntıların olası kaynağına, Koller’in ‘Çeviribilime Giriş’ başlıklı çalışması da işaret etmektedir. Ayrıntılı olarak belirtmek gerekirse:

Werner Koller ilgili çalışmasını ‘ürün odaklı’ çeviribilime bir giriş olarak nitelendirmektedir. Çeviriye ilişkin farklı kişiler tarafından yapılmış başka araştırmalar ve karşılaştırmalı dilbilim alanına ait tanımlar, Koller’in çalışmasının büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Çalışmasının *Giriş* bölümünde Koller, çevirmenlere *nasıl* çeviri yapmaları gerektiğini, yönetime ağırlık veren bir yaklaşımla anlatmanın ve *uygulama alanının temel belirleyeni olarak* kuramsal bir tasarım sunmanın, çeviribilimin öncelikli görevleri arasında olamayacağını vurgulamaktadır. Koller’e göre, tersine, yaptıkları çevirileriyle ve çevirilerine ilişkin yorumlarıyla çevirmenler, bilim kişilerinin çözümleyip betimleyecekleri, hatta açıklamaya çalışacakları temel deneysel malzemeyi oluşturmaktadırlar (Koller, 1997: 13)⁹¹. Bu savına rağmen Koller, çalışmasında ayrıcalıklı olarak üstünde durduğu ‘eşdeğerlik’ kavramını, aslında bir ‘normatif’ tutumun yansıması olduğunu unutturmasına önplana çıkarmaktadır. Bu tür ‘çelişkili’ durumlar çeviribilimde bir önceki örnekte de görüldüğü gibi istisnaî ve ender değildir. Bunun nedeni ise yine genel çeviribilim diye adlandırdığımız alandaki karmaşa ve dizgesizlik gerçeğidir.

91 “[...] Die Übersetzungswissenschaft hat die Aufgabe, die konnotativen Dimensionen und Werte in den Einzelsprachen zu charakterisieren, ihre Merkmale und Strukturelemente herauszuarbeiten und diese in Beziehung zu den Konnotationsdimensionen der jeweiligen Zielsprachen zu setzen. Ferner sind die beim Übersetzen bestimmter Texte problematischen Fälle sowie die Übersetzungsverfahren im konnotativen Bereich zu beschreiben. Die Herstellung konnotativer Äquivalenz gehört zu den meist nur annäherungsweise lösbaren Problemen des Übersetzens; um so wichtiger sind korpusorientierte, sprach- und textbezogene Analysen einzelner konnotativ “geladener” lexikalischer und syntagmatischer Bereiche [...]” (Koller 1997: 241).

‘Çeviribilime Giriş’ başlıklı çalışmasında Koller ayrıca, süreçte iki dilin etkin olması ve (bir dilin bir başka dile dönüştürülmesi anlamında) *dilin değiştirilmesi* gibi bazı dilbilimsel yönlerinin örtüşmesine rağmen, (yazılı çeviriye ağırlık veren) çeviribilim ve sözlü çeviribilim arasında ayırım yapmanın doğru ve gerekli olduğunu savunmaktadır. Bu tutumunu Koller, iki çeviri türünde sürecin birbirinden oldukça farklı koşullarda gerçekleşmesiyle gerekçelendirmektedir. Koller’e göre, yazılı çeviri sürecinde çevirinin alımlayıcısı çeviri uygulaması esnasında mevcut değilken sözlü çeviri sürecinde alımlayıcı çeviri esnasında mevcuttur ve genellikle çeviriye yönelik düzeltmeler için başvurulabilir konumdadır. Bunun yanı sıra Koller’e göre, yazılı çeviri nispeten daha az bir zaman baskısı altında yapılabilirken sözlü çeviride zaman baskısı belirleyici bir etkidir (Koller, 1997: 12). Sözlü ve yazılı çeviri arasındaki bu ayırma tutumu, iki ayrı çalışma alanının birbirinden ayrı birer disiplin içinde (örneğin genel çeviribilim ile sözlü çeviribilim) yer alıp almaması gerektiği konusunda bir gerekçe ve dayanak oluşturabilir mi, belli olmamaktadır. Ayırma tutumu olguya dönük tanım ve betim odaklı değil, araştırma ilgilerinin farklılığında biçimlenmektedir; başka bir deyişle, Koller’in dile getirdiği bu gerekçelendirmelerle, yaklaşımında sözlü ve yazılı çeviriyi birbirinden ayırırken, ‘çeviri’ olgusunun temel belirleyenlerini değil, yazılı ve sözlü çeviri uygulamalarının teknik düzlemini ölçüt aldığı somutlaşmaktadır. Ayrıca, bu savların ardında yapısalcı bir tutumun gereği olarak, işlevsel bir dil tanımının önplanda olduğu sözlü çeviriyi ‘dışlama’ eğiliminin ortaya çıktığını da belirtmek gerekir. Başka bir ifadeyle, çeviriye kısmî açılarından bakmanın bir sonucu olarak çeviriyi genel bir tanım içinde değil, (sadece yazılı çeviri türlerini içerecek denli) kısmî ve tekil bir boyutun içinde sınırlandırma çabası yine çelişkiler doğurma pahasına belirginleşmektedir.

Koller bu yaklaşımında karşılaştırmalı dilbilimde dil dizgelerinin eşdeğerlikleri

düşüncesini temel alıp ‘eşdeğerlik’ kavramından yola çıkarak, söz konusu kavramın çeviride belirleyici önemi üzerinde durmuştur (Koller 1997: 216, 222). Koller, karşılaştırmalı dilbilim ve çeviribilim arasındaki farkı, ‘eşdeğerlik’ kavramının kullanıldığı farklı boyutlara dayandırmaktadır. Bu yargısına göre çeviribilimin görevini, eşdeğerlik koşullarını araştırmak ve ‘çeviri eşdeğerliği’ ölçütüyle ifadelerin ve metinlerin kaynak dilde ve erek dilde eşleştirilmesini betimlemek biçiminde kabul etmektedir. Koller’e göre, çeviribilim bu özelliğiyle, dilde *parole* düzleminin bilimidir. Koller karşılaştırmalı dilbilimin görevini ise, biçimsel benzerlikler koşullarının ve önkoşullarının araştırılması, benzer yapıların ve tümcelerin betimlenmesi olarak kabul etmektedir. Bu bağlamda da Koller’e göre çeviribilimden farklı olarak dilbilim, dilde sadece *langue* düzleminin bilimidir ve ağırlıklı olarak dil yapılarıyla ilgilenir (Koller, 1997: 223)⁹². Ancak bu savlamasına karşın, eşdeğerlik kavramının dayanakları ve göstergesel durumları bağlamında belirttiği ayrıntılı betimlemelerle, Koller’in ‘parole’ düzleminden değil, daha ziyade ‘langue’ düzleminden hareket ettiği izlenimi hâkimdir.

Koller’e göre, çeşitli bağlam ve boyutlara göre eşdeğerlik kavramı farklı anlamlar taşıyabilir. Bu bağlamda içerik, metin, biçem, ifade, biçim, işlev, iletişim ve etki gibi çok sayıda farklı düzlemde eşdeğerlik tanımları bulunabilir (Koller, 1997: 215). Çeviri konusunda kısmî bir açıdan yaklaşarak geliştirmiş olduğu kuramsal modelinin sınırlarını somutlaştırmak amacıyla Koller, eşdeğerlik kavramının ilkesel olarak üç temele dayanması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda Koller’e göre öncelikle çeviri eşdeğerliği, iki metin arasında sadece bir ‘eşdeğerlik’ boyutunun bulunduğu anlamına değil, niteliksel bir ‘eşdeğerlik ilişkisinin’ bulunduğu anlamına gelmektedir. Eşdeğerlik kavramı bağlamında

92 Bu da elbette tartışmalı bir pozisyonudur, ancak tartışma adresi ve konuyla ilgili çözümleyici tutumun konumu dilbilimin sınırları içinde aranmalıdır; çeviribilim içinde bunun bir egemenlik boyutunda sorgulamp tartışılmaya açılması, bir disiplin içi sorunsal başka bir disipline havale etme anlayışını ortaya koyar.

Koller'in ikinci dayanağı, eşdeğerlik kavramı kullanımında, hangi çıkış dilsel metin niteliklerinin erek dilsel metinde korunduğu bilgisini kapsayan *ilişki çerçevesinin* belirtilmesi gerekliliğidir. Üçüncü dayanak olarak Koller, çıkış dil öğeleriyle bir eşdeğerlik ilişkisi içinde olan, çeşitli türde ve birbirinden farklı önem derecelerine sahip dilsel ve metinsel birimleri *erek dilsel eşdeğerlikler* olarak adlandırmaktadır (Koller, 1997: 215). Bu savlar ve önermeler çerçevesinde kalınarak çeşitli boyutlarda *dil yapısal* (kısacası 'langue' odaklı) unsurların doğrudan gözleminin eşdeğerlik ölçütlerinin belirlenmesi için şart olduğu açıklık kazanmaktadır.

Çeviri eşdeğerlik türlerinin belirlenmesinde Koller'e göre beş farklı eşdeğerlik tanımı önem taşımaktadır. Bu eşdeğerlikleri Koller sırasıyla aşağıdaki gibi betimlemektedir (Koller, 1997: 216):

(1) *Düz anlamsal eşdeğerlik*: Bir metinde iletilen dil dışı gerçeklik olgusuna dayanan eşdeğerlik kavramıdır

(2) *Yan anlamsal eşdeğerlik*: Metinde özellikle, tercih edilen toplum dilsel ve coğrafi boyut, biçem katmanı, frekans gibi ifade olasılıklarının seçkisiyle iletilen yan anlamlar unsuruna dayanan eşdeğerlik kavramıdır.

(3) *Metin oluşturma kurallarına dayalı eşdeğerlik*: Belirli metinler için kabul edilen metin ve dil kurallarına bağlı eşdeğerlik kavramıdır.

(4) *Edimbilimsel eşdeğerlik*: İletişimsel işlevini yerine getirebilmesi için, çevirinin dayandırıldığı alımlayıcı odaklı eşdeğerlik kavramıdır.

(5) *Biçimsel-estetik eşdeğerlik*: Çıkış dilsel metnin belirli estetik, biçimsel ve biçimsel özelliklerini temel alan eşdeğerlik kavramıdır.⁹³

Eşdeğerlik tanımlarını beş farklı düzlemde betimledikten sonra Koller özellikle *düz anlamsal eşdeğerlik* boyutu üzerinde durmuştur. Koller'e göre, dil çiftlerine yönelik olası eşdeğerlik ilişkilerini tanımlamak ve somut çeviri durumunda belirli bir eşdeğerlik ilişkisinin seçilmesini hangi metin unsurlarının belirlediğini bildirmek, çeviribilimin

93 Almancadan çeviren: Emra Büyüknisan.

öncelikli görevidir.

Koller çalışmasında ayrıca, düz anlamsal eşdeğerlik ilişkilerinin tanımlanmasında öncelikli unsur, sözcüklerin ve sözdizimin oluşturduğunu öne sürmektedir; çünkü ona göre, sürekli değişen iletişim gereksinimlerini ve iletişim amaçlarını karşılayabilmek açısından diller, farklı bir ifadeyle dil yapıları, en üretken araçtır. Bu bağlamda düz anlamsal eşdeğerlik başlığını Koller, sözcük boyutuna dayanarak yine beş ayrı karşılık grubuna ayırmıştır. Koller'in sunduğu bu karşılık grubu aşağıdaki gibidir (Koller, 1997: 228-240):

1. *Bir Seçeneğe Bir Karşılık:* Bir dildeki bir sözcüğün bir diğer dilde yine bir sözcükle tam karşılık bulmasıdır.
2. *Bir Seçeneğe Çok Karşılık:* Bir dildeki bir sözcüğün bir diğer dilde birden çok karşılığının bulunmasıdır.
3. *Çok Seçeneğe Bir Karşılık:* Bir dilde birbirinden farklı anlamda birden fazla sözcüğün bir diğer dilde tek bir sözcükle karşılanabilmesidir.
4. *Bir Seçeneğe Sıfır Karşılık:* Bir dilde bir sözcüğün bir diğer dilde tek bir sözcükle karşılık bulamaması durumudur.
5. *Bir Seçeneğe Kısmi Karşılık:* Bir dilde bir sözcüğün bir diğer dilde tek bir sözcükle tam değil, ancak kısmen karşılık bulabilmesi durumudur.

Koller, sözcük ve sözdizim düzeyinde anılan karşılıkları betimsel bir yaklaşım çerçevesinde örneklerle de görselleştirerek ayrıntılı olarak ele almıştır. Bunun yanı sıra Koller, bu kadar ayrıntılı olmamak üzere yukarıda belirtilen diğer eşdeğerlik düzlemlerini de açıklamıştır. *Yan anlamsal eşdeğerlik* durumunu betimlerken Koller, çeviribilimin bir diğer görevinin, tek tek dillerde yan anlamsal boyutları ve değerleri dizgeleştirmek, yan anlamsal boyut ve değerlerin özelliklerini ve yapılarını bulgulamak, ayrıca ilgili erek dilin

yan anlam boyutlarıyla eşleştirmek olduğunu savlamaktadır (Koller, 1997: 241)⁹⁴. Bu savlamasına rağmen Koller, yan anlamsal eşdeğerliklerin oluşturulmasının, çevirinin sadece kısmen çözülebilecek sorunları arasında yer aldığını ifade eder. Koller (1997), çeviribilimin dilbilimden farklı olarak dilin öncelikle *parole* düzleminde odaklanması gerektiğini öne sürdüğü halde, ‘yan anlamsal eşdeğerlik ilişkileri’ bağlamında, yan anlam taşıyan sözcük ve tümce birimlerinin yanında yapı odaklı (yani ‘langue’ boyutunda), dile ve metne dayalı çözümleme alanları daha büyük bir önem taşımaktadır⁹⁵ (Koller, 1997: 241).

Eşdeğerlik ilişkileri arasında bilinçli bir seçki yapmak zorunda olan çevirmen Koller’e göre, çeviride gerek metin bütünü gerekse metin kesitleri bağlamında korunması gereken değerlere yönelik hiyerarşik bir seçki oluşturmak durumundadır⁹⁶. Koller, çeviride korunması gereken değerlere yönelik böyle bir hiyerarşik düzenin alt yapısını ancak *çeviri odaklı bir metin çözümlemesinin* oluşturabileceğini savunur. Çeviri çalışmaları arasında sadece kısmen çeviri eleştirisi ya da çeviri eğitimi odaklı olan bazı çalışmalar dışında ayrıntılı olarak geliştirilmemiş böyle bir metin çözümlemesi çalışması Koller’e göre yine çeviribilimin başlıca görevleri arasında yer almaktadır (Koller, 1997: 266-267). Ancak

94 Bu önermesiyle Koller, çeviribilimin görevini karşılaştırmalı dilbilimin yükümlülükleri arasına yerleştirdiğini gözden kaçırır ya da bu temel sorunun üstüne gitmez. Bu, disiplinlerin birbiriyle olan veya olması gereken sınırlarını (bkz. konuyla ilgili bölüm IV) belirsizleştirme serbestliği, yine çeviribilimde sıkça rastlanan bir durumdur.

95 Konuya dair burada kısaca şu ara değerlendirmeyi yapma gereği vardır: Dilbilimin araştırma yükümlülükleri bağlamında bir görüş ve savlama ancak dilbilim eksenli bir çalışma ortamı içinde bulunulduğu sürece anlamlı ve mantıklıdır. Çeviribilim sınırları içinde bulunup dilbilimin, örneğin *parole* odaklı bir çalışma içerip içermeyeceği ya da *langue* düzleminde sınırlı kalınması gerekip gerekmediği gibi savlamala, hangi alanda bulunup hangi amaçlarla bilimsel bir tutum sergilendiği konusunda yönelsiz olunduğunu göstermekten başka bir şey ifade etmez. Çeviribilimin başka bir bilimden, örneğin dilbilimden şu ya da bu parametre veya koordinatleri üstlenip üstlenmeyeceği konusundaki tartışma ise bu durumdan çok ayrıdır. Daha somut bir ifadeyle, çeviribilimsel araştırmanın dilbilimden ödünçleme sırasında *parole* odaklı bir tutum sergilemesi gerektiğini savlamak, buna karşın *langue* odaklı dilbilimsel ilgiyi kendi sınırlarının dışında tutulmasını önermek, çeviribilimsel bir tartışma denkleminde pekala mümkündür. Bu çalışmada bu konuyla ilgili herhangi bir taraf tutulmaksızın sadece Koller’in konuya dair yaklaşımları şu anda bulgulanıp ortaya konmaktadır. Bkz. ayrıca dipnot 94.

96 Çevirmenin yükümlülükleri ve eylemlerinin belirleyicilerini öncel bir tutumla belirlemek ve saptamak, ‘normatif’ tutumun uygulamaya dönük bir yansımasıdır. Bunun bilim-kuramsal açıdan nasıl bir sorun oluşturduğu konusu çalışmanın devamında dile getirilecektir.

Koller, sözünü ettiği 'çeviri odaklı bir metin çözümlemesinin' ölçütlerine ve niteliğine ilişkin bilgi vermemektedir.

Koller (1997) çalışmasında, karşılaştırmalı dilbilim verilerinden yararlanarak betimlediği eşdeğerlik ilişkilerini, *düz anlamsal, yan anlamsal, metin oluşturma kurallarına dayalı, edimbilimsel ve biçimsel-estetik eşdeğerlik* olmak üzere beşe ayırmıştır (Koller, 1997: 216) ve bu çerçevede belirlediği her bir eşdeğerlik ilişkisi kavramının tanımını da yapmıştır. Bu tanımlamanın sonucunda, çeviribilimin üzerinde durması gerektiği eşdeğerlik ilişkisinin *yan anlamsal eşdeğerlik ilişkisi* olması gerektiği sonucuna varmıştır. Koller'in (1997), çeviride eşdeğerliklere ilişkin geliştirdiği yaklaşımda kullandığı kavram örgüsüne bakıldığında, ağırlıklı olarak dilbilim kavram örgüsüne dayandığı da belirginlik kazanmaktadır. Koller, çeviride beş eşdeğerlik ilişkisini ayırt ederken söz konusu eşdeğerlik ilişkilerine yönelik tanımlar sunmaktadır ve bu tanımlarda öncelikli olarak 'dil dışı etkenler', 'ifade biçimi', 'metin normları', 'edimbilimsel eşdeğerlik' ve 'biçimsel estetik' kavramlarını kullanmaktadır. Koller bu bağlamda ayrıca, hem karşılaştırmalı dilbilimde hem de çeviribilimde eşdeğerlik kavramının aynı şekilde tanımlandığını, aradaki farkın ancak, dilin farklı boyutlarının ya da birimlerinin eşleştirilmesi işlemiyle belirginleştiğini de dile getirmektedir (Koller, 1997: 216, 217).

Burada da görüldüğü gibi Koller, çeviriye ilişkin düşüncelerini sunarken daima dilbilimsel bakış açısını temel almaktadır ve bu nedenle çeviribilimsel çalışmaları *langue* ve *parole* sınıflandırması çerçevesinde konumlandırmaya çalışır. Koller'in (1997) çalışmasını oluşturduğu kavram örgüsünün de dilbilim, karşılaştırmalı dilbilim ve metin dilbilim kavram örgüsünden uzaklaşmaması, bu tutumuyla açıklanabilir. Bu bağlamda Koller, yaklaşımında her ne kadar çeviribilim odaklı bir kavram tanımlaması yaparak yaklaşımını çeviribilimsel kavram tanımının üzerine kurması beklense de, yapmış olduğu

bu tanımlamayı, *yan amlamsal eşdeğerlik ilişkisinin* kesin olarak tanımlanamayacağı gerekçesiyle yok saymaktadır ve yine dilbilimin kavramlarına yönelmektedir (Koller, 1997: 241). Bu tutumu çerçevesinde Koller (1997), çeviriyi araştırma ölçütlerini açıklarken ağırlıklı olarak *dil* ve *metin* kavramları üzerinde durur ve geliştirdiği yaklaşımda çeviri olgusunu açıklamaya çalışırken dilbilim temelli bu kavramları ölçüt alır (Koller, 1997: 214-216). Bu tutumuna dayanarak, geliştirdiği yaklaşımla Koller'in (1997) çeviribilimde tutarlı ve dizgeli bir kavram örgüsünün oluşmasına sağladığı katkının sınırlı olduğu, yaklaşımda ağırlıklı olarak farklı bir disiplin olarak algılanması gereken dilbilim kavram örgüsünün kullanıldığı yargısına varılabilmektedir.

Bu verileri genel bir değerlendirme içinde ele alma konusuna gelince şu düşüncelerden yola çıkmak olanaklıdır: Koller'in yaklaşımına ilişkin, çeviriyi araştırma alanındaki mevcut durumu belirginleştirmek amacını taşıyan yukarıdaki irdeleme, çeviriye ilişkin geliştirilmiş yaklaşımlardan oluşan çeviriyi araştırma alanında mevcut sıkıntıları somutlaştırma yönünde önemli ve belirleyici veriler sağlanabilmektedir. Buradaki çalışmanın amacı doğrultusunda gerçekleştirilmiş bu bölümdeki irdelemede Koller'in yaklaşımına ilişkin öncelikle, özellikle alanda bütünsellik ve dizgesellik bakımından yetersizlik olduğuna ilişkin yargıya neden olan bazı sıkıntılar ve çelişkiler belirginlik kazanmaktadır.

Koller'in çalışmasındaki temel sava göre, *nasıl* çeviri yapılması gerektiğini, yöntem ağırlıklı bir yaklaşımla anlatmak ve uygulamaya dönük kuramsal bir tasarım sunmak, çeviribilimin görevleri arasında olmamalıdır. Buna rağmen Koller'e göre, dil çiftlerine yönelik olası eşdeğerlik ilişkilerini tanımlamak ve somut çeviri durumunda belirli bir eşdeğerlik seçimini hangi metin unsurlarının belirlediğini bildirmek, çeviribilimin öncelikli görevidir. Farklı bir ifadeyle, önceki yargısının aksine Koller bu yargısıyla,

çeviribilime, çeviri uygulamasının *nasıl* yapılacağına ilişkin yöntemsel veri sağlama görevini yüklemektedir. Görev atfetme konusunda Koller, sadece çeviribilimi kendine hedef almamakta, aynı zamanda çevirmenin çeviri süreçlerinde hangi yükümlülükleri hangi yollardan yerine getirmesi gerektiği konusunda da yönlendirici bir tutum sergilemektedir.

Söz konusu çalışmada, çeviri odaklı bir metin çözümlemesi çalışması Koller'e göre çeviribilimin başlıca görevleri arasında yer alırken, çeviribilimin bir diğer görevinin, tek tek dillerde yan anlamsal boyutları ve değerleri dizgeleştirmek, ilgili boyut ve değerlerin özelliklerini ve yapılarını bulgulamak ve ilgili erek dilin yan anlam boyutlarıyla eşleştirmek olduğu da, Koller tarafından savlanmaktadır (Koller, 1997: 241). Çeviribilimin ve ayrıca çevirmenin görev tanımına ilişkin Koller'in öne sürdüğü bu yargılar, kendisinin çeviribilimde salt çeviriye yönelik betimsel ya da tanımsal bir tutum sergileyeceği beklentisinin karşılanmadığına, aksine ağırlıklı olarak metin dilbilim ya da söylem çözümlemesi alanları çerçevesinde araştırılması gereken sorunsalları çeviribilim çalışmaları olarak kabul ettiğine işaret etmektedir. Kaldı ki, görev tanımlamaları konusunda da çeviribilimin görevleriyle çevirmenin görevlerini ayırtmaması da, Koller'in çeviribilim sınırları ve araştırma hedefleri konusunda bir netliği olmadığını ortaya koymaktadır.

Koller, söz konusu çalışmasını karşılaştırmalı dilbilimde *eşdeğerlik* kavramına ilişkin verilere dayandığını ve çeviribilimi dilbilimle doğrudan ilişkilendirdiğini, yaklaşımında peşinen belirtmiştir. Bu da öncelikle, Koller'in sadece ve tüm boyutlarıyla 'çeviri' olgusunu çıkış noktası kabul eden bir çeviribilim tasarımı olmadığını bir göstergesidir. Burada yine tümel çeviri olgusu ile onun içinde bir unsur olarak yer alan tekil etmen arasındaki ilişkinin, tümel olguyu gözardı edecek bir saltlıkla tanımlandığı görülmektedir. Bu da, çeviribilim adına yürütülen bu tür 'çeviribilimsel' çalışmaların,

çeviribilim denkleminde derinleşen tartışmalı ve sorunlu durumunu daha da içinden çıkılmaz hale getirmektedir.

Ayrıca Koller'in çalışmasında özellikle dikkat çeken nokta, çeviribilimi, dilin *parole* boyutu, farklı bir ifadeyle dilin yapı değil, *söz* boyutu sınırları içine yerleştirirken yan anlamsal eşdeğerliklerin tam anlamıyla oluşturulamayacağını iddia etmesidir (Koller, 1997: 241). Koller'in bu savı kendi içinde bir çelişki taşımaktadır; nitekim bu savıyla, tam anlamıyla tanımlanamayacağını peşinen bildirdiği bir çalışma alanının (yan anlamsal eşdeğerlikleri tanımlama) sınırları içinde çeviriye ilişkin 'bilim' yapılması gerektiğini iddia etmektedir. Bu savından hareketle Koller, çeviribilim sınırlarını aslında dilin *parole* düzleminde belirlerken çalışmasını ağırlıklı olarak dilin yapısal boyutuna ('*langue*' düzlemine) dayandırmaktadır. Bu bağlamda 'Çeviribilime Giriş' başlıklı çalışmasında, çeviride birbirinden farklı ve çok sayıda eşdeğerlik ilişkilerinden söz etmesine rağmen, Koller dilin yapısal boyutu sınırları içinde kalmaktadır⁹⁷. Bu tutumu da, yine Koller'in savına göre, çeviri için özellikle önem taşıyan eşdeğerlik boyutlarından uzak durduğunun bir göstergesidir.

'Çeviribilime Giriş' adlı çalışmasında Koller'in kullandığı kavram örgüsüne bakıldığında ise, çalışmada ağırlıklı olarak dilbilim ve karşılaştırmalı dilbilim kavramlarının temel alındığı görülmektedir. Koller söz konusu çalışmasında çeviriye yönelik eşdeğerlik ilişkileri tanımlarken ağırlıklı olarak dilbilim (karşılaştırmalı dilbilim) verilerinden yararlanarak 'dil' ve 'metin', bunun yanı sıra da 'dil dışı durum', 'ifade

97 Koller'in çalışmasında somutlaşan bu çıkmazı, "eşdeğerlik" ölçütünün zaten eşyanın doğası gereği yapılsacı bir bakış gerektirdiğine bağlamak olasıdır. Bu bağlamda İşcen (2002) şöyle ifade etmektedir: "[...]Çeviri etkinliği asla "eşdeğer" olamaz, çeviri etkinliğinin sonucu, çeviri etkinliğini başlatan kaynak olgu ile bir eşdeğerlilik (uygunluk veya analogi) ilişkisi içinde olabilir, tabii oluyorsa, ya da olabiliyorsa; bu anlamda, bu çelişkili söylem ve yaklaşım çeviri etkinliğinin olgusal gerçekliği doğrultusunda çözüme kavuşmuş olmaktadır; o halde, "eşdeğerlilik" ölçütünün "çeviri bilimsel" çalışmaların içinden çıkarılması, çeviribilimsel çalışmaları olanaklı kılacak bir duruma yola açacaktır [...]" (İşcen 2002:195, dipnot 75).

biçimi', 'metin normları', 'edimbilimsel eşdeğerlik' gibi kavramlar kullanmaktadır. Bu nedenle Koller'in çalışması *çeviribilimsel* bir kavram örgüsünden çok *dilbilimsel* bir kavram örgüsünden oluşmaktadır. Koller yaklaşımında karşılaştırmalı dilbilim ve dilbilim disiplinlerine dayanarak kullandığı kavramların tanımlarını da sunmuştur, ancak söz konusu kavramlar içeriksel olarak da karşılaştırmalı dilbilim boyutuyla sınırlı kalmaktadır (Koller, 1997: 216). Koller'in 'Çeviribilime Giriş' adlı çalışmasında mevcut kavram örgüsüne ilişkin veriler göz önünde bulundurulduğunda, ilgili çalışmanın 'çeviribilimsel' bir kavram örgüsünün oluşmasına sağlayacağı katkının da sınırlı olduğu çıkarımı söz konusu olmaktadır.

Çeviriye ilişkin çalışma alanında mevcut sıkıntıları somutlaştırmak amacıyla Koller'in 'Çeviribilime Giriş' yaklaşımının irdelenmesi sonucunda elde edilen veriler, Reiß/Vermeer'in yukarıda sunulan çalışması bağlamında da olduğu gibi, bu çalışmanın da çeviriyi araştırma alanında tanımlanmış temel sıkıntılara kaynak oluşturduğunu göstermektedir. Elde edilen veriler, Koller'in yaklaşımının, gerek kendi içinde çelişkiler taşıması, gerekse çeviriye ilişkin tanımsal veriler sunmak yerine çeviri uygulamasına yönelik yöntemsel veriler içermesi bakımından alanda tanımlanmış sıkıntıların temel kaynağını saydamlaştırmaktadır. Bu durum, özgün ve bütüncü nitelikte bir çeviribilim alanının oluşması konusunda da sunabileceği katkı bakımından sınırlı kaldığı yargısını beraberinde getirmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın tanımlanmış sorunsalı doğrultusunda, çeviriyi araştırma alanının bir 'yaklaşımlar yığınının' olduğu ve alanda çeviriye yönelik tanımsal çalışmaların yetersiz kaldığı yargısı güçlenmektedir. Çeviribilimin kendi tanımını henüz oluşturamamış olduğu yargısı da yine aynı bağlamda ön plana çıkmaktadır. Sözlü çeviri araştırmalarının bilimsel düzlemde konumlandırılarak söz konusu nesne tanımını

oluşturmaya yönelik nasıl bir katkı sağlayacağı doğrultusunda, izleyen bölümde Heidrun Gerzymisch-Arbogast ve Klaus Mudersbach (1998) tarafından geliştirilmiş ‘Bilimsel Çevirinin Yöntemleri’ yaklaşımı, konuyu kapsayıcı boyutta anlama ve tanımlama bakımından ayrı bir safha olarak ele alınacaktır.

I.3 Heidrun Gerzymisch-Arbogast / Klaus Mudersbach: Bilimsel Çevirinin Yöntemleri: *Aspektra-Relatra-Holontra*

Çeviriyi araştırma alanında yapılmış çalışmalar arasında ağırlıklı olarak metin dilbilim verilerine dayanan ‘Bilimsel Çevirinin Yöntemleri’ adlı çalışma Heidrun Gerzymisch-Arbogast ve Klaus Mudersbach tarafından geliştirilmiştir (Gerzymisch-Arbogast/Mudersbach, 1998: 15; ayrıca Stolze, 2001: 135). Çalışma, çeviribilimin yerini ve alanda nesne tanımı, dizge ve bütünsellik açısından tanımlanmış çıkmazlar bağlamındaki olası yeni boyutlar saptamak üzere irdelenmektedir.

Gerzymisch-Arbogast ve Mudersbach, çalışmalarında Gerzymisch-Arbogast’ın ‘Çeviribilime Giriş’ (1994) başlıklı çalışmasını temel almışlardır. G.-Arbogast (1994), erken dönemden başlayarak 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar çeviriye ilişkin yapılan çalışmaları ağırlıklı olarak sadece ‘yöntemsel’ nitelikte olmakla eleştirir. Ayrıca, çeviri alanında mevcut çalışmalara bakıldığında, ‘bilimsel ilkeler, içerikler ve yöntemler konusunda ortak bir amacın olmadığını’ da saptar. Çeviri olgusu bağlamı açıklamasında Gerzymisch-Arbogast ‘çeşitli bilim disiplinleri temelinde oluşan geniş bir yaklaşımlar yelpazesinin aydınlatıcı olmak yerine, çeviri olgusunu anlamayı zorlaştırdığını’ ileri sürer (Gerzymisch-Arbogast, 1994: 13). G.-Arbogast (1994) bir yandan, çeviriyi araştırma alanında mevcut çalışmaları ağırlıklı olarak ‘yöntemsel’ nitelikte olmakla eleştirirken, aynı zamanda ‘Çeviribilime Giriş’ başlıklı çalışmasını, çeviribilimin ‘bilimsel bir çeviri yöntemi’ geliştirmekle yükümlü olduğu savıyla temellendirmektedir:

O zaman çeviribilim nedir? Farklı bir ifadeyle, çeviriye yönelik bilimsel bir yöntem, çeviri uygulamasına nasıl bir katkı yapabilir? Bu soruyla, çalışmamızın asıl konusuna ulaşılmış oluyoruz.

Çeviriye ilişkin geliştirilmiş yaklaşımların geniş yelpazesine karşın, çeviriye yönelik bilimsel bir yöntemin çeviride öznel kararlar verilirken açık ve bütünlüklü ölçütler sağlamak zorunda olmasını vurgulamak bizim için son derece önemlidir⁹⁸ (Gerzymisch-Arbogast, 1994: 13-14).

G.-Arbogast (1994), çeviriye yönelik bilimsel bir yöntemin, ‘çevirmenin öznel kararlar verirken çevirmene açık ve bütünlüklü ölçütler’ sağlaması gerektiğini böylece savlar, ancak aynı zamanda bilimsel bir çeviri yöntemi geliştirilmeye çalışılırken bireysel karar vermeyi etkileyebilecek öznel unsurların göz ardı edilemeyeceğini de belirtir. Bu bağlamda G.-Arbogast (1994) aşağıdaki ifadeyi kullanır: Bu nedenle fikir zenginliğini ve yaratıcılığı dışlamak için özen göstermeyeceğiz. Ancak karar verme aşamasında bireysel öznelliği üçüncü şahıslar için anlaşılır, alansal ifadeyle: öznelerarası sınanabilir; yani şeffaf kılmaya çalışacağız⁹⁹ (Gerzymisch-Arbogast, 1994: 14).

Gerzymisch-Arbogast (1994) çalışmasında ayrıca, *çevirinin tanımını yaparken ve çeviriyi bilimsel düzlemde irdelerken* çıkış noktasının, Klaus Mudersbach’ın bir çalışmasında (1985) *bilim ve çeviri* kavramlarını tanımlama anlayışına dayandığını vurgular. Ancak Mudersbach’ın ilgili çalışması, görevli olduğu üniversitede “Kuramsal Çeviribilime Giriş” adlı dersinin notlarından ibarettir ve yayımlanmamış bir yazıdır¹⁰⁰ ve dolayısıyla da alanda kaynakça düzeyine getirilmiş ve genel bilimsel veri olarak kabul

98 “[...] Was also ist Übersetzungswissenschaft? Was kann eine wissenschaftliche Methode zum Übersetzen für das praktische Übersetzen leisten? Damit kommen wir zum eigentlichen Thema unseres Buches. [...] Im Gegensatz zu dieser Vielfalt von Ansichten oder Philosophien vom Übersetzen scheint es uns besonders wichtig zu betonen, daß eine wissenschaftliche Methode des Übersetzens klare und einheitliche Kriterien für die individuellen Entscheidungen beim Übersetzen bereitstellen muß” (Gerzymisch-Arbogast 1994: 13-14).

99 “Wir wollen aber versuchen, die individuelle Subjektivität bei der Entscheidungsfindung für einen Dritten nachvollziehbar, fachlich formuliert: intersubjektiv überprüfbar bzw. transparent zu machen” (Gerzymisch-Arbogast 1994: 13).

100 Gerzymisch-Arbogast 1994: 161.

edilebilir bir tartışma malzemesi sayılamaz.

G.-Arbogast'ın (1994) *Çeviribilime Giriş* başlıklı çalışmasına dayanarak G.-Arbogast ve Mudersbach, 1998 yılında birlikte geliştirdikleri *Bilimsel Çevirinin Yöntemleri* başlıklı ortak çalışmalarında çeviriyi, yönetime bağlı ve öğretilimsel anlamda sınırlanabilir bir olgu olarak tanımlamışlardır (G.-Arbogast ve Mudersbach, 1998: 9). G.-Arbogast ve Mudersbach bu bağlamda, çeviride gözetilmesi gereken tüm unsurları tek bir yöntemde toplamanın olanaklı olmayacağı gerekçesiyle, çeviribilimsel yöntemleri üç temel başlıkla birbirinden ayırmışlardır. İlgili çeviribilimsel yöntemleri *Aspektra*, *Relatra* ve *Holontra* olarak adlandırmışlardır; bu çerçevede her bir yöntem, kendi içinde çeviride etken olan bir başka unsur ön plana çıkarmaktadır (G.-Arbogast ve Mudersbach, 1998: 41).

Somutlaştırmak gerekirse, *Aspektra* yönteminde çevirmen, birey olarak kendisinin metni anlamada önemli bulduğu noktaların bir araya geldiği bir liste oluşturmaktadır. Bu liste, bir 'anlama kalıbı'dır ve hem çevirmenin metni anlamasını hem de yapılacak olan çevirinin amacını temel almaktadır (Gerzymisch-Arbogast ve Mudersbach, 1998: 41-42).

G.-Arbogast/Mudersbach'ın önerdikleri ikinci çeviribilimsel yöntem olan *Relatra* yöntemi, çıkış metnin ve erek metnin bilgilendirici yapısını kıyaslama amacını taşımaktadır. Bu yöntemin, metindeki tek tek ifadelerin metne özgü anlamlarını ve metnin bütün olarak anlaşılmasını şeffaflaştırma temeli üzerinde oluşturulacağı düşünülmüştür. *Aspektra* yönteminde olduğu gibi, *Relatra* yönteminde de metinde ilgili verilerin bir liste şeklinde bir araya getirileceği öngörülmektedir. Gerzymisch-Arbogast/Mudersbach'a göre, metinde her bir alan bilgisinin, anlam-bilimsel bir ilişki olarak sunulabilmesi, *Relatra* yönteminin çalışma dayanağını oluşturmaktadır (Gerzymisch-Arbogast ve Mudersbach, 1998: 42).

G.-Arbogast ile Mudersbach'ın geliştirdiği 'Çevirinin Bilimsel Yöntemi' yaklaşımının üçüncü yöntemi ise *Holontra* yöntemidir. *Holontra* yöntemiyle oluşturulan veri listesinde önem taşıyan unsurlar, çevirmenin ya da okurun, çıkış metni anlayabilmek için gerekli ön bilginin oluşturduğu unsurlar olarak belirlenmiştir (Gerzymisch-Arbogast ve Mudersbach, 1998: 44-45).

'Çevirinin Bilimsel Yöntemi' başlıklı yaklaşım, başlığından da anlaşılacağı gibi, çeviri eylemine ilişkin 'kural koyucu' bir tutumla oluşturulmuş, uygulamaya dönük kılavuz niteliğinde bir çalışmadır. Bu çalışmada G.-Arbogast/Mudersbach, kaynak metin yardımıyla oluşturulan ve belirli ağırlık noktaları olan veri listelerine göre, çevirmenin nasıl çeviri yapması gerektiği konusunda katkı sağlamaya çalışmışlardır. Çalışmanın önsözünde, 'yönteme dayalı yapılan çeviriye bilimsel düzeyde sınanabilir' nitelik kazandırma hedeflendiği de belirtilmiştir (Gerzymisch-Arbogast ve Mudersbach, 1998: 9). Çevirinin bilimsel düzeyde sınanabilir nitelik kazanması bağlamında, öncelikle ağırlıklı olarak betimleyici bir tutum beklense de, çalışmanın devamında, Gerzymisch-Arbogast/Mudersbach ağırlıklı olarak uygulamaya dönük yöntemsel öneriler sunmaktadır.

İlgili çalışmada kullanılan kavram örgüsü, ağırlıklı olarak metin-dilbilimsel temellere dayanmaktadır. G.-Arbogast/Mudersbach (1998), bilimsel çevirinin yöntemlerini *Aspektra/Relatra/Holontra* kavramlarıyla tanımlamakta ve bu kavramları '*Aspekt, Relation ve Holistik*' kavramlarının her birinin '*Translation*' kavramının öntakı birimi (tra) ile birleştirilmesi sonucunda elde etmektedir; somut bir ifadeyle: Aspek + tra, Rela + tra, Holon + tra (G.-Arbogast ve Mudersbach, 1998: 41-44). Ancak 'Bilimsel Çevirinin Yöntemleri' çalışmasında tercih edilen ilgili kavramların tanımlarına bakıldığında, içeriksel olarak düşünsel ve kavramsal bakımdan metin dilbilim sınırları içerisinde kalındığı somutlaşmaktadır. Nitekim G.-Arbogast/Mudersbach (1998), ilgili kavramları

tanımlarken tamamen '*kaynak metin, erek metin, metni anlama, metne özgü anlam, metin birimi, metin yapısı, metin bağıllığı, kohezyon, metin kuramı, metin ağı*' gibi kavramları kullanarak aynı kavramların yerleşik tanımlarının sınırları dışına çıkmamaktadırlar.

Metin dilbilim çıkışlı bu modelin değerlendirilmesi bakımından önemli olabilecek düşünceler şöyle geliştirilebilir: G.-Arbogast, çeviri araştırmalarında yapılmış çalışmaların toplamına bakıldığında, ağırlıklı olarak çeviri uygulamasına dönük yöntem önerilerinin bulunduğunu ve bilimselliğin oluşturulması yönünde ortak bir amacın belirmediğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda ayrıca çeviri olgusunun açıklanması ve tanımlanması konusunda oluşturulan yaklaşımların yoğun bir biçimde disiplinlerarası düzlemde gerçekleştirildiğinin ve bu nedenle ilgili çalışmaların çeviri olgusunu anlamayı zorlaştırdığının –haklı olarak- altını çizmektedir. Ancak bu yargısına rağmen G.-Arbogast/Mudersbach çalışmalarında, çeviribilimin görevini, bilimsel çeviri yöntemleri oluşturma olarak saptamakta ve bu doğrultuda, metin dilbilim sınırları içinde kalarak çeviri uygulamasına ilişkin yöntem geliştirmektedirler. Bu da, yine önceki örneklerde de tanık olunan, çeviribilimsel araştırma alanının genel yükümlülükleri konusundaki peşin hükümlü (başka disiplinlerin parametre ve koordinatları doğrultusunda ödünçlenmiş) önermelerle çeviri konulu saptama ve görev tanımlarının birbiriyle, disiplin sınırlarını belirsizleştirebilecek denli çelişmesi veya birbirinin yerine geçmesi durumu için bir başka örnektir. Çıkarım olarak da, disiplinlerarası düzlemde kalarak uygulamaya dönük yöntemsel öneriler sunması bakımından G.-Arbogast/Mudersbach'ın yaklaşımlarının da, özgün ve bütünlüyci nitelikte bir çeviribilim alanının oluşmasına sunabileceği katkının yetersiz kaldığı yargısını pekiştirmektedir.

'Bilimsel Çevirinin Yöntemleri' başlıklı çalışmada mevcut kavram örgüsüne bakıldığında, yoğun bir biçimde metin dilbilim kavram örgüsüne rastlanmaktadır. Bu

yönüyle söz konusu çalışmanın, salt ve bütüncü olarak *çeviri* gerçekliğinden değil, metin dilbilim sınırları içinde tanımlanmış *metin* olgusunun betimsel koordinatlarından hareketle geliştirildiği de somutlaşmaktadır. Bu bağlamda söz konusu çalışmanın, ağırlıklı olarak metin dilbilim kavram örgüsünü çeviriyi araştırma alanına taşıdığı ve *çeviri* gerçekliğini bütüncü ve özgün olarak ele almayı hedefleyecek *çeviribilimsel* bir kavram örgüsünün oluşumuna katkısının da sınırlı olduğu çıkarımı kaçınılmazlaşmaktadır.

‘Genel çeviribilim’ alanında çeviriye ilişkin çeşitli disiplinlerin verileri temelinde geliştirilmiş yaklaşımların bir kısmının, alanda tanımlanmış sıkıntıları somutlaştırmak üzere daha ayrıntılı ele alındığı yukarıdaki irdelemeler, karşılaştırmalı dilbilim, metin dilbilim, kültürbilim ya da edimbilim alanları verilerinin temel alındığı yaklaşımlardan örnekler sunularak gerçekleştirilmiştir. İlgili irdelemelerin sonucunda elde edilen bulgular bir dizge içinde ve bir toplam görünüm olarak değerlendirilmeden önce, izleyen bölümde, yine alanda geliştirilmiş olan çalışmalar arasından yapılan bir seçki çerçevesinde sözlü çeviriye ilişkin üç yaklaşım ayrıntılı bir biçimde incelenecektir. İzleyen bölüm, sözlü çeviriyi araştırma alanındaki mevcut durumun da belirginleştirilmesini ve bu alanda tanımlanmış olan sorunların da somutlaştırılmasını amaçlamaktadır. Bu çalışmanın temelini oluşturan soru açısından söylemek gerekirse, bundan sonra irdelenecek olan örnek (sözlü çeviri odaklı) çalışmalar; sözlü çeviri ile yazılı çeviri çalışmalarını birbirinden ayrı birer alansal konuma ayrıştırıcı bir şekilde yerleştirmeyi gerekli ve haklı kılacak bulguların olup olmadığını netleştirmek ve saptamak amacıyla ele alınacaktır.

II. “SÖZLÜ ÇEVİRİBİLİM” YOLUNDA: SÖZLÜ ÇEVİRİYE İLİŞKİN

ARAŞTIRMA ALANININ MEVCUT DURUMU

Çeviriyi tanımlama ya da anlama eğiliminde olan çok sayıda yaklaşımın bulunduğu, ilgili yaklaşımların çeşitli bilim alanları temelinde geliştirildiği ve genellikle birbirinden bağımsız ilerlediği, birbirini tamamlama niteliğinde olmadığı, hatta örnek olarak seçilen çalışmaların kısmen kendi içlerinde de bazı sıkıntılar taşıdığı, çalışmanın bir önceki bölümünde irdelenmişti. Sözlü çeviriye yönelik araştırmaların gerçekleştiği alana bakıldığında, sözlü çeviriye ilişkin de çok sayıda ve oldukça çeşitli, birbirinden bağımsız tanımların bulunduğu, çalışmanın *Giriş* bölümünde işaret edilmişti. Sözlü çeviriye ilişkin oluşmuş bu yargıyı da dayanaklı kılmak ve olası sıkıntıları somutlaştırmak üzere, sözlü çeviriyi anlamak ve betimlemek kaygısını taşıyan, örnek çalışmalar niteliğinde seçilmiş bazı yaklaşımları irdelemek, alanda dizgesellik, kavram örgüsü, nesne tanımı ve özellikle bütünsellik ve genellenebilirlik bakımından olası sorunları tespit etmek yolunda ilerlemeye katkı sağlayacaktır.

Bu bölümün amacı, sözlü çeviriye ilişkin araştırmaların tarihsel gelişimini özetlemek¹⁰¹ ya da ilgili alanda geliştirilmiş tek tek yaklaşımları irdelemek değildir. Bu bağlamda ele alınacak olan yaklaşımların seçkisi, çalışmanın tanımlanmış sorunsal bağlamında, alanda olası sıkıntılara kaynak olabilecek verileri bulgulamak ve bölüm I’de elde edilen bulgularla olası ortak yönleri belirleyip bilim-kuramsal düzlemde, belirlenen sorunsalın olası çözümüne ilişkin ışık tutmak amacıyla sınırlandırılmıştır. Örnek yaklaşımlar bağlamında tercih edilen seçki, sözlü çeviriyi araştırma alanında çevirmen odaklı, eylem odaklı ve süreç odaklı yaklaşımlara birer örnek sunmak doğrultusunda

¹⁰¹ Sözlü çeviriyi araştırma alanının kısa özeti için bakınız bu çalışmada ‘Giriş’ bölümü.

gerçekleştirilmiştir¹⁰².

Bu bağlamda Marianne Lederer'in (1981), çevirmen odaklı geliştirdiği 'Andaş Çeviri' başlıklı çalışması, Franz Pöchhacker'in (1994), sözlü çeviriyi eylem odaklı ele aldığı 'Karmaşık bir Eylem olarak Andaş Çeviri' başlıklı yaklaşımı ve Sylvia Kalina'nın (1998) süreç odaklılık temelinde sunduğu 'Sözlü Çeviride Stratejik Süreçler' yaklaşımı ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

II.1 Marianne Lederer: Andaş Çeviri

Sözlü çeviriyi araştırma alanında önde gelen isimlerden biri, 'Andaş Çeviri' (1981) başlıklı çalışmasıyla Marianne Lederer'dir. 'Andaş Çeviri' başlıklı çalışmasında Lederer, andaş çeviriyi irdelemekte ve çalışmasını, Danica Seleskovitch'in 1975 yılında geliştirdiği 'Dil, Diller ve Bellek. Ardıl Çeviride Not Alma Çalışmaları'¹⁰³ başlıklı yaklaşımının temelini dayandırdığını belirtmektedir. Lederer, Seleskovitch'in ilgili çalışmasında ardıl çeviri türüne yönelik savladığı kuramsal alt yapıya andaş çeviriyi yerleştirerek yola çıktığını ifade etmektedir (Lederer, 1981: 22). Bu bağlamda Lederer, çalışmasının öncelikli amacını, Seleskovitch'in yukarıda anılan yaklaşımının andaş çeviri boyutunu tamamlamak ve özellikle sözlü çeviri eğitimine bir katkı sağlamak olarak tanımlamaktadır (bkz Lederer, 1981: 21-22)¹⁰⁴.

102 Sözlü çeviriyi araştırma alanında da söz konusu örnek yaklaşımların sayısını artırmak olanaklıdır. Alanda bilimsel düzlemde yayınlanan birçok kaynaktan da okunabileceği gibi, ele alınabilecek örnek yaklaşımların neredeyse tümü, alanda tanımlanan sorunsallara dayanak oluşturacak niteliktedir; çünkü sözlü çeviri alanında da yaklaşımların temelini, ağırlıklı olarak psikodilbilim olmak üzere, başka disiplinlerin verileri oluşturmaktadır ve çalışmaların büyük bir çoğunluğu tekil düzlemde deneysel verilere dayanmaktadır. Ancak çalışmanın amacı ve sorunsalı göz önünde bulundurularak çalışmanın bu bölümü üç örnek yaklaşımla sınırlandırılmıştır.

103 Seleskovitch, Danica 1981. Langage, Langues et mémoire. Etude de la prise de notes en interpretation consécutive. Paris: Lettre Moderne.

104 "Les méthodes d'enseignement qui ont abouti à ce succès ont été largement mûries et discutées par les interprètes qui y enseignent. Elles couvrent à la fois la consécutive et la simultanée et reposent sur une analyse approfondie des deux processus. Celui de la consécutive a fait l'objet d'une publication de D. Seleskovitch; mon ambition est de présenter ici l'analyse du processus de la

Lederer, o tarihe kadar sözlü çevirinin tanımına ilişkin henüz somut bir verinin bulunmadığını, bu konudaki arayışın sürdüğünü belirtmektedir. Bu bağlamda, andaş çeviride dil kullanım hatalarının araştırılması ya da ses birimleri arasında geçen sürenin ölçülmesi gibi çalışmaların, sözlü çevirinin tanımını oluşturmaya katkı yapamayacağını da ifade etmektedir (Lederer, 1981: 45)¹⁰⁵. Lederer, andaş çeviriyi araştırma sürecinde araştırmaların, ancak odak noktası ve araştırma nesnesi olarak *çevirmen* kabul edildiğinde alana belirleyici katkılar sunabileceği görüşündedir (Lederer, 1981: 46)¹⁰⁶. Lederer'e göre, andaş çeviri sürecine etki eden çok sayıda unsur vardır, ama andaş çeviride belirleyici unsur, çevirmenin *işitmesiyle konuşması arasında gerçekleşen süreçtir*¹⁰⁷. Farklı bir ifadeyle, sözlü çeviri sürecini belirleyen temel unsur Lederer'e göre, çevirmenin beyinde gerçekleşen süreç, somut olarak gözlemlenemeyen olgudur (Lederer, 1981: 46-58).

Lederer, geliştirdiği yaklaşımın kuramsal alt yapısını tamamen Seleskovitch'in 'Dil, Diller ve Bellek' (1975) başlıklı çalışmasının kuramsal temeline dayandırmaktadır. Seleskovitch'e göre de, insan tarafından gerçekleştirilen çeviri, dillerle yapılan bir operasyon değil, diller aracılığıyla söylenenlerdir ve tanımlanabilmek için, *iki dili birbirine bağlayan bir kuramsallaştırma evresi* gerektirmektedir. Bu bağlamda Seleskovitch'e göre, sözlü çeviriyi tanımlamak amacıyla *dilbilimsel* kuramlar öne sürmek gibi, *dili* inceleyerek düşüncenin sırlarını ortaya çıkarmaya çalışmak da boş uğraşlardır (Lederer, 1981: 6)¹⁰⁸.

simultanée" (Lederer 1981: 21-22).

105 "[...] Faut-il définir comme simultanés les seuls événements qui se produisent dans ce temps, et ne retenir que cette coupe verticale des deux chaînes parlées? Non, car la coïncidence entre deux sons, compte tenu de l'importance des restructurations syntaxiques de l'interprétation par rapport à l'original, ne présente guère d'intérêt. [...]" (Lederer 1981: 45).

106 "[...] Plutôt que le temps de coïncidence entre deux sons, l'un émis par l'orateur, l'autre par l'interprete, celui qui couvre les diverses opérations effectuées par l'interprete seulement, semble offrir à la definition de la simultanéité un champ d'exploration plus fructueux. [...]" (Lederer 1981: 46).

107 "Les deux opérations immédiatement observables que l'interprete effectue incontestablement en même temps sont l'audition et l'énonciation.

108 "[...] Il est aussi futile d'avancer des théories linguistiques pour expliquer la traduction qu'il serait vain d'analyser la langue pour découvrir les secrets de la pensée. [...]" (Lederer 1981: 6).

Seleskovitch'in, Lederer'in çalışması için yazdığı önsözde, bir dönem üretici ve yapısalcı dilbilimcilerin, dikkatlerini *göstergenin işlevleri* üzerine yoğunlaştırdıklarını ve bilişsel unsurlara ilişkin çalışmalar yapmayı ihmal ettiklerini ifade etmektedir. Bunun nedenini de, bilişsel çalışmaların nicelendirilebilir, farklı bir ifadeyle, doğrudan gözlemlenebilir olamamasıyla açıklamaktadır. Ancak Seleskovitch'e göre de, Lederer'e göre de, dilin bilişsel boyutu her şeye rağmen dilin bir parçasıdır ve tekil uygulamalı çalışmalarla incelenebilir kuramsal düzeyde tanımlanabilir niteliktedir (Lederer, 1981: 6)¹⁰⁹.

Seleskovitch'e göre, dilbilimde geliştirilen kuramlar ağırlıklı olarak dilin *yapısı* üzerinde odaklanmaktadır ve dilbilimde 'langue' (dil) ve 'parole' (söz) ayrımı temelinde dilin 'parole' boyutuna ilişkin çalışmalar yetersiz kalmıştır. Seleskovitch'in ifadesine göre, bu bağlamda dili incelerken farkında olunmadan göz ardı edilen unsurlar, Lederer tarafından doldurulmaya çalışılmıştır (Lederer, 1981: 6-7)¹¹⁰. Farklı bir ifadeyle, Lederer sözlü çeviriyi incelerken dilde *yapı* unsurundan uzak durup dilde *söylem* boyutunu dikkate alarak söyleme etki eden unsurlar üzerinde durmuştur.

'Andaç Çeviri' başlıklı çalışmasında Lederer, andaç çeviriyi odak noktasına alarak aynı zamanda *anlama* kavramı üzerinde durmuş ve sözlü çeviride dil yapısı boyutunu dikkate almayıp dilde *anlam* boyutunu temel almıştır. Lederer, söylemin diğer bir dildeki belirtisini ortaya koymaya çalışmış ve tek bir araç kullanarak dilde *parole* düzlemini gözlemleyip andaç çeviride dilin işleyişini tanımlamaya çalışmıştır (Lederer, 1981: 6)¹¹¹. Lederer'e göre çevirmen, dilin söylem boyutunun farkına, en fazla 3-4

109 "[...] L'essor des linguistiques structurale et générative des dernières décennies a centré l'attention sur le fonctionnement des signes, écartant l'étude des phénomènes cognitifs qui, s'ils ne sont pas quantifiables, font néanmoins partie du langage et peuvent être observés expérimentalement et expliqués théoriquement. Ils le sont ici. [...]" (Lederer 1981: 6).

110 "[...] Un phénomène qui passe toujours inaperçu lorsqu'on étudie la langue y apparaît dans toute son importance: le rôle de l'évanescence de la parole. [...]" (Lederer 1981: 6).

111 "[...] En plaçant la traduction simultanée sous la loupe, Marianne Lederer arrive à suivre la compréhension d'un dire à travers sa

saniyelik bir zaman süreci içerisinde varmaktadır. İşte tam bu süreçte kısa süreli bellekte sözcüklerin birbir anlamlarını tanımaya yönelik eşleştirmeler gerçekleşmekte ve tümcelerle anlam birimleri birden ortaya çıkmaktadır. O anda çevirmenin bilincinden göstergeler kaybolup sadece anlamsal düzeyde hatırlananlar varlık göstermektedir. Bu bağlamda sözler uçar, anlamlar var olur; çünkü somut anlamda yapısı olmasa da, yazılı çevirinin aksine, sözlü çeviride *anlamın* varlığı kalıcı ve belirleyicidir şeklinde bir gerekçelendirme sunulmaktadır (Lederer, 1981: 7)¹¹². Lederer, dilbilimin, çeviriyi araştırma alanı bağlamında çok dar kapsamlı ve yetersiz kaldığı için, çeviri araştırmalarının bu sıkışıklıktan çıkması gerektiğini ve ‘çevirinin yorumsal kuramının’, farklı bir ifadeyle, ‘anlamın kuramının’ geliştirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir (Lederer, 1981: 8)¹¹³. Burada Seleskovitch ve ona bağlı olarak Lederer’in de, sözlü çeviriyi anlam boyutuyla sınırlamış oldukları, açık bir şekilde somutlaşmaktadır. Onlara göre sözlü çeviri, dilsel yapıdan uzak, bir anlam algılama ve aktarma işidir ve bu nedenle de çeviride eşdeğerlik ancak *anlam* boyutunda olmalıdır (Lederer, 1981: 9–10):

Oysa M. Lederer ile birlikte, çeviri, salt cümlelerin “dilsel çeviri” işlemi değildir. Aksine çeviri, özgün metin ile çevrilen metin arasındaki bilişsel bir işlemdir; kendiliğinden ve anlık gelen bir ifadenin söylemi yönlendirdiği gibi, çevirmenin söylemini de yönlendiren *anlamdır*. Çeviri sadakati, öncelikle kaynak metinde ifade edilen anlamlara bağlı eşdeğerlikle, daha sonra erek dildeki biçimsel uyumla tanımlanmaktadır. Birinci ölçüt çevirinin doğruluğunu, ikincisi ise anlaşılabilirliğini yargılar (Lederer, 1981:

manifestation dans une autre langue, se donnant un instrument unique pour observer la “parole” et metre en lumière les mécanismes du langage. [...]” (Lederer 1981: 6).

112 “[...] Les paroles s’envolent, leur sens subsiste; on devrait dire “verba volant, sensus manet!” car le sens de l’oral subsiste même si, contrairement à l’écrit, disparaît la forme qui l’a véhiculé. [...]” (Lederer 1981:7).

113 “[...] C’est un dépassement de la linguistique étroite, préoccupée de systèmes abstraits, qu’exige la théorie interprétative de la traduction et son corollaire, la théorie de sens – Marianne Lederer est ici dans la même ligne que E. M. Uhlenbeck en linguistique, H. Hörmann en psychologie et G. Steiner en traduction littéraire. [...]” (Lederer 1981: 8).

9)¹¹⁴.

Seleskovitch ayrıca, sözlü çeviri araştırmalarında ağırlıklı olarak dil yapıları arasındaki farklılıkların sorunsal olarak tanımlanmasının, yola yanlış noktadan çıkmak anlamına geldiğini ileri sürmektedir (Lederer, 1981: 9)¹¹⁵. Bu bağlamda da sözlü çevirinin, dilbilimin yapısal boyutunda ('langue' boyutunda) incelenmemesi gerektiğini, aksine söylem boyutunda ('parole' boyutunda) ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır (Lederer, 1981: 5–11).

Lederer, Seleskovitch'in önerdiği, dilde anlam temeli üzerine kurulan çalışmaya, andaş çeviriyi yerleştirmiştir. Bu çerçevede, 'Söylem Çözümlemesi', 'Sözlü Çeviri İşlemi', 'Söylemin Alımlanması', 'Söylemin İşleyişi', 'Dili Anlamak, Anlamı Anlamak', 'Bilmek ve Anlamak', 'Andaşlık ve Yeniden Yapılandırma', 'Sözlü Çevirmenin Anlatımı', 'Çevirinin Yorumsal Açıklaması', 'Sözün Biçem Bilgisi' gibi başlıklar altında, iş adamlarının katıldığı ve andaş çeviri yapılan bir toplantıda gerçekleştirilen kayıtlardan uygulamaya yönelik örnekler de sunmuştur. Seleskovitch'in çalışması temelinde Lederer'in geliştirdiği bu yaklaşımın gerek betimsel boyutuna gerekse sunduğu örneklere bakıldığında, Lederer'in, andaş çeviride dil yapısının önem kaybettiğini, bunun yerini dilde anlamın aldığı ve andaş çeviride iki dil arasındaki eşdeğerliğin anlam boyutunda gerçekleştirildiğini somutlaştırmaya çalıştığı görülmektedir.

Sonuç bölümünde Lederer, çalışmasında işlediği konuların henüz dizgeleştirilebilir nitelikte olmadığını, ilgili çalışmanın çeviri ve dilbilim alanlarına ancak

114 "[...] Or, quand on reconnaît avec M. Lederer que la traduction n'est pas un alignement de phrases "traduites en langue" mais qu'intervient entre l'original et sa traduction une phase cognitive, un sens qui commande à la parole du traducteur comme il commande à la parole qui s'exprime spontanément, on définit la fidélité de la traduction d'abord par sa valeur d'équivalence avec les sens exprimés par le texte original, ensuite par sa conformité à la stylistique de la langue dans laquelle elle s'exprime. Le premier critère juge de son exactitude, le deuxième de son intelligibilité. [...]" (Lederer, 1981: 9).

115 "[...] Ce sont là de faux problèmes, nés d'une fausse conception de la traduction. [...]" (Lederer 1981:9).

bir ışık tutabilecek nitelikte olduğunu ifade etmektedir. Lederer ayrıca, 'Andaş Çeviri' başlıklı çalışmasıyla, karşılaştırmalı dilbilime dayanarak çeviriyi açıklamanın ne kadar boş bir uğraş olduğunu gösterdiği gibi, aynı zamanda dil çiftleri ne olursa olsun, çevirinin gerçekleşebileceğini göstermeye çalıştığını belirtmektedir (Lederer, 1981: 389). Lederer, dil çifti ne olursa olsun, dil kullanıcılarının sadece dilsel düzeyde iletişim kurmadıklarına, dil dışı unsurların da belirleyici olduğuna işaret etmektedir. İlgili çalışmada Lederer, sözlü çeviriyi de bu doğrultuda ele aldığını, ancak bu bağlamda sözlü çevirinin tüm unsurlarını dikkate alamadığını; çalışmayı, çevirmen aracılığıyla konuşmacıdan dinleyiciye aktarılan ileti süreci bağlamında 'çevirmen' olgusuyla sınırladığını belirtmektedir.

Lederer, çalışmasının çeviriyi araştırma alanında bir öncü olabileceğini ve bu bağlamda farklı dil çiftlerinin çevrilemezlik sorununun bu kuramsal çalışmaya dayandırılarak çözülebileceğini ileri sürmektedir. Bu ifadesini sadece sözlü ya da andaş çeviriyle sınırlamamaktadır, çünkü ona göre sözlü çeviriyle ilgili bilimsel tanımlar, çevirinin tamamını kapsamaktadır (Lederer, 1981:392). Sözlü çeviri ve yazılı çeviri bazı noktalarda ayrışsa da, Lederer'e göre, her iki çeviri türü ilkesel olarak birdir, çünkü her ikisi de dil dışı değildir ve anlamı hedef almalıdır (Lederer, 1981:393).

Sözlü çeviriyi tanımlama arayışı bağlamında Lederer'de özellikle dikkat çeken noktalardan biri, sözlü çevirinin hem genel olarak çeviri işlemine ışık tutması hem de dilbilim ve psikoloji alanlarına bilgi kuramı değerinde katkı yaptığını ileri sürmesidir (Lederer, 1981:400). Ancak Lederer bu savda bulunmasına rağmen, kuramsal çalışmasını oluştururken söylem çözümlemesi, anlambilim ve dilbilim çerçevesi içinde tanımlanmış olan dilin 'parole' (söz) boyutuna ilişkin geliştirilmiş veriler temelinde hareket etmektedir. Lederer, sözlü çeviriye ilişkin çalışmalar yapılırken dil yapısından, yani 'langue' düzeyinden uzak durulması gerektiğini, bu nedenle dilbilim verilerinin yetersiz kaldığını

ifade ederken, dilin söylem boyutu çerçevesinde hareket edilmesi gerektiğini vurgulasa da, *langue* ve *parole* ayrımı yine dilbilim alanında geliştirilmiş olduğundan, çalışmasıyla dilbilim sınırlarından uzaklaşmamaktadır.

İncelemede, yapısalcı dilbilim çalışmalarına çeviriye ilişkin araştırmaları ileriye götürücü katkısının yetersizliği bakımından eleştirel yaklaşırsa da, dilde *yapı* ve *söz* ayrımını gözeterek ağırlıklı olarak dilbilim sınırları içinde kalması nedeniyle, kullanılan kavram örgüsü de ağırlıklı olarak söylem çözümlemesi, anlambilim ve dilbilim kavram örgüsünden oluşmaktadır. Çalışmasının III. bölümünü oluşturan ‘Andaş Çeviri İşlemleri’ başlığı altında Lederer, andaş çeviride gerçekleşen süreçlere ilişkin bir betim sunmaktadır. Bu bölümde ‘söylemin alımlanması’, ‘durum’, ‘işitsel koşullar’, ‘söylemin işleyişi’, ‘anlam birimleri’, ‘anlık bellek’, ‘bilişsel bellek’, ‘pragmatik göstergeler’, ‘dili ve anlamı anlama’, ‘bilişsel bağlam’ gibi kavramlar üzerinde durmakta ve sözlü çeviri sürecini de bu kavramlarla açıklamaktadır (Leder, 1981: 45-198, 453).

Sözlü çeviriye ilişkin ilk yaklaşım örneği olarak bu çalışmaya dönük bir değerlendirme yapmak gerekirse, öncelikle Lederer’in, ‘Andaş Çeviri’ adlı çalışmasını, sözlü çeviriye ilişkin çok sayıda çalışmanın geliştirilmesine rağmen henüz somut ve ortak kabul gören bilimsel çalışmaların bulunmaması düşüncesinden hareketle oluşturmuş olduğu noktası vurgulanmalıdır. Lederer’e göre, sözlü çeviride, çevirmenin işitmesiyle konuşması arasında geçen süre belirleyici unsurdur ve bu özelliğiyle sözlü çeviri yapısalcı dilbilim sınırları içinde açıklanamaz. Sözlü çevirinin dilin *langue* boyutu gözetilerek değil, ancak *parole* düzleminde bilimsel nitelikte betimlenebileceği düşüncesini de bu yargıya dayandırmaktadır. Burada yine Koller’de de belirginlik kazanan disiplinler sınırlarının iç içe geçmesi durumunu görmek olanaklıdır. Daha somut bir ifadeyle, çeviribilim sınırları içinde bir bilimsel yükümlülük talebi, dilbilimsel bir tartışma verisi ve ortamı bağlamında

gerekçelendirilmeye çalışılmaktadır. Bu da, sözlü çeviri çalışmalarının da, kendi sınırlarını belirlemede ve genel çeviribilimle kendisi arasında bir konumlanma ilişkisinde sorunlu bir duruma sürüklendiğine işaret eden bir göstergedir.

Lederer söz konusu çalışmasını, sözlü çeviri araştırmalarında dilin *parole* boyutuna ilişkin çalışmaların yetersiz kalması nedeniyle ve dilde, dolayısıyla sözlü çeviride *parole* boyutuna ilişkin göz ardı edilen unsurları sunmak amacıyla gerekçelendirmiştir. Bu amacına rağmen Lederer, 'Andaş Çeviri' adlı çalışmasının henüz dizgeleştirilebilir olmadığını ileri sürer; ayrıca, ilgili çalışmanın dilbilim ve çeviri araştırmalarına ancak 'ışık tutacak' nitelikte öncü bir çalışma olduğunu belirtir. Çalışmasının niteliğine ve çeviri araştırmaları yelpazesindeki konumuna ilişkin, çalışmasında sözlü çevirinin tüm unsurlarını ve boyutlarını göz önünde bulundurup ele almadığına, çalışmanın 'çevirmen' odaklı bir yaklaşım olduğuna da işaret etmektedir. Bu durum, Lederer'in de önceki örnek irdelemelerdeki durumlara koştut olarak çevirinin salt uygulama yönünü bilimsel bir düzlemde ele almak zorunda kalışının nedenlerini ortaya koymaktadır. Bu da, sözlü çeviri konulu bilimsel çalışmaların da, bir disiplin belirleme ve ilgili sözlü çeviri çalışmalarını bir alansallık çerçevesi içinde gerekçelendirme bağlamında aşılmaz çıkmazlarla karşı karşıya olduğunu belgelemektedir.

Lederer, dilbilim verilerine dayanarak sözlü çeviriye ilişkin yeterli bilimsel veri elde edilemeyeceğine yönelik tutumunun yanı sıra, sözlü çeviriye ilişkin araştırmaların sonucunda elde edilen bulguların hem (yazılı çeviri de dâhil olmak üzere) genel olarak çeviri işlevine hem de dilbilim ve psikoloji gibi disiplinlere katkı sağlayacağını ileri sürmektedir. Ancak bu yargısına rağmen, 'Andaş Çeviri' adlı kendi yaklaşımını dilbilimin bir parçası olan *parole* düzlemi sınırları içinde, farklı bir ifadeyle, anlambilim ve söylem çözümlemesi alanlarına dayandırarak gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda Lederer'in

tutumu kendi içinde çelişkili bir çerçeve çizmekte; bu boyutuyla da çeviribilim sınırlarının disiplinler anlamda nasıl ve hangi boyutta çizilmesi gerektiğine ilişkin sorunun yanıtının bu yaklaşımla da açık kaldığına dair bir örnektir.

Çalışmanın bu bölümünde ele alınan Lederer'in 'Andaş Çeviri' adlı çalışmasında sözlü çeviri olgusu açıklanırken kullanılan kavram örgüsüne bakıldığında ise, çalışmanın ağırlıklı olarak yine dilbilim, anlambilim ve söylem çözümlemesi alanlarında yer alan kavramlarla oluşturulduğu belirginlik kazanmaktadır. Lederer söz konusu yaklaşımında sözlü çeviriyi, çalışmasını dayandırdığı dilbilim, anlambilim ve söylem çözümlemesi alanlarına ait kavramlarla açıklarken ilgili kavramları çeviribilimsel düşünmenin çıkış noktası olarak kabul etmektedir. Farklı bir ifadeyle Lederer, dilbilim, söylem çözümlemesi ve anlambilim alanlarında tanımlanmış¹¹⁶ olan kavramları, *çeviri* olgusunu çıkış noktası kabul ederek yeniden tanımlamadan, ilgili alanlardaki anlamlarıyla kullanmaktadır. Bu bağlamda (dil, söylem, metin, anlam gibi) 'sözlü çeviri'den farklı tanımlanmış olgulara yönelik geliştirilmiş kavramların, araştırma nesnesi tanımındaki olası farklılıklar gözetilmeden sözlü çeviriye ilişkin açıklamalarda da kullanılması durumu oluşmaktadır¹¹⁷.

'Andaş Çeviri' adlı çalışmaya ilişkin gerçekleştirilen irdelemenin sonucunda, gerek salt çevirmen odaklı olması ve söylem çözümlemesi alanının sınırları içinde kalması bakımından gerekse kavram örgüsüne ilişkin veriler bağlamında Lederer'in çalışmasının da, salt ve bütünsel olarak *çeviri* gerçekliğini çıkış noktası kabul edecek bir çeviribilimin

116 Lederer (1981) söz konusu çalışmasında sözlü çeviriyi açıklarken 'söylemin alınması', 'durum', 'işitsel koşullar', söylemin işleyişi', 'anlam birimleri', 'anlık bellek', 'bilişsel bellek', 'pragmatik göstergeler', 'bilişsel bağlam' gibi kavramlar üzerinde uzunca durmaktadır. Söz konusu kavramların dilbilimdeki ve alt alanlarındaki tanımları için bkz. örneğin *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Vardar 2002.

117 Bilim disiplinlerinde araştırma nesnesi tanımı ve kavram örgüsü konularına ilişkin daha ayrıntılı bir yaklaşım için bkz. bölüm IV.1 ve bölüm IV.2.

oluşmasına sağladığı katkının sınırlı kaldığı somutlaşmaktadır.

II.2 Pöchhacker: Çeviri-kuramsal Temelli, Makro Süreç ve Ürün Odaklı Sözlü Çeviri Bilimine Katkı

Sözlü çeviri araştırmalarında önem kazanmış bir başka isim de Franz Pöchhacker'dir. Pöchhacker'in 1994 yılında yayınlanan *Karmaşık Bir Eylem olarak Andaş Çeviri* başlıklı doktora tezi, sözlü çeviri alanının, alanı bilimsel düzeye taşıma çabası bağlamında başlıca kaynaklarından biridir. Bu çalışmasıyla Pöchhacker, çeviribilimde yeni yaklaşımların yanı sıra 'andaş çevirinin de, araştırma nesnesinin tasarimsal bir modelinin oluşturulması yardımıyla, nitelikli soruların çözümlenmesine doğru götüreceği kuramsal bir alt yapısını' bulmayı amaçlamıştır (Pöchhacker, 1994: V)¹¹⁸. Pöchhacker ilgili çalışmasını, 'çeviri-kuramsal modelleştirme ile profesyonel eylemin betimsel çözümlenmesi arasındaki bağlantı'¹¹⁹ olarak nitelendirmektedir (Pöchhacker, 1994: V). Bir başka deyişle, sözlü çeviri araştırmalarının temelini ağırlıklı olarak standartlaşmış çeviri eğitimi ve öğretimi düzlemi ile sınırlı tutmaktadır. Pöchhacker bu çalışmasını hem yazılı hem de sözlü çeviriyi kapsayan çeviribilim alanına bir katkı olarak görmekte ve çeviribilimin ağırlıklı olarak dilbilim verileri temelinde sürdürülmesinin, çeviribilimi dar bir alana sıkıştırmış olduğunu vurgulamaktadır. Pöchhacker'e göre, yazılı çevirinin yanı sıra sözlü çeviriyi de kapsamaması gerektiği düşünülerek *Übersetzungswissenschaft* (yazılı çeviriyi kapsayan bilim alanı) kavramının yerine *Translationswissenschaft* (hem yazılı hem de sözlü çeviriyi kapsamaması tasarlanan çeviribilim alanı) kavramı ortaya atılmış olsa da, ilgili kavramın içi yeterince doldurulamayıp sözlü çeviriye ilişkin bilimsel bir zemin oluşturabilecek yaklaşımlar,

118 "[...] Zielvorstellung war der Versuch, vor dem Hintergrund neuer Ansätze in der Übersetzungswissenschaft einen theoretischen Zugang zum Dolmetschen zu finden, der über die konzeptuelle Modellierung des Gegenstandsbereichs zur Analyse qualitativer Fragestellungen an authentischem Textmaterial führen könnte. [...]" (Pöchhacker 1994: önsöz).

119 "...., daß die vorliegende Arbeit als Verbindung zwischen translationstheoretischer Modellierung und deskriptiver Analyse professionellen Handelns erscheinen kann. [...]" (Pöchhacker 1994: önsöz).

alanda yetersiz kalmıştır (“Translationswissenschaft” kavramının sorunlu konumuna ilişkin Pöchhacker, 1994: 2).

Sözlü çeviriye ilişkin çalışma alanının dilbilim verileriyle sınırlı kalmış olmasını eleştirse de, Pöchhacker çalışmasında öncelikle sözlü çeviriye ilişkin bilimsel bir zemin arayışı içinde olan araştırma alanında farklı alanların verileri temelinde geliştirilmiş çeşitli yaklaşımların tanıtımına genişçe yer vermiştir. Deneysel psikoloji, dilbilim ve iletişim kuramı, psikodilbilim, bilişsel psikoloji, nöropsikoloji, metin kuramsal çeviri kuramı, söylem çözümlemesi ve eylem kuramı, ilgili yaklaşımların temelini oluşturan alanlardır. Çalışmasında sözlü çeviriye ilişkin araştırma alanında temel kabul edilen farklı alanların tanıtıldığı bölümü Pöchhacker, alandaki mevcut durumun belirginleştirilmesi ve alanda bütüncü bir yaklaşımın gerekliliğinin somutlaşması yargısıyla gerekçelendirmektedir (Pöchhacker, 1994: 7).

Pöchhacker, çeviriye ilişkin hem yazılı hem de sözlü çeviriyi kapsayan bir çeviribilim anlayışıyla geliştirilmeye çalışılmış yaklaşımların bu bağlamda önem taşıdığını ileri sürmektedir. Pöchhacker’e göre, Katharina Reiß ve Hans J. Vermeer ile Justa Holz-Mänttari, bu doğrultuda çalışmalar geliştirmişlerdir¹²⁰. Bu nedenle çalışmanın izleyen bölümlerinde Pöchhacker, Reiß/Vermeer’in *Skopos* içerikli yaklaşımını ve Justa Holz-Mänttari’nin (1984), çevirmen davranışının kuramına ve yöntemine ilişkin ‘Çevirmen Eylemi. Kuram ve Yöntem’ çalışmasını ayrıntılı olarak irdemiş ve ilgili yaklaşımları eleştirel bir tutumla da ele almıştır (Pöchhacker, 1994: 34–36 ve 39–41). Bu bağlamda Pöchhacker *Skopos Kuramı*’nı, ‘skopos’ kavramının, farklı bir ifadeyle ‘amacın’ somut bir şekilde tanımlanmamış olmasıyla eleştirmektedir. Ayrıca Pöchhacker’in çalışmasında

120 Bu konuda bir önceki bölümün ilk örneğinde tam ters bir gerçekliğin ortaya çıktığını, daha somut bir söylemle, Reiß/Vermeer’in çalışmasının çeviribilimin genelleyci bir tanımına ulaşılmasındaki katkısının yetersiz kaldığını tekrar hatırlatmak gerekir.

özellikle dikkat çeken nokta, *Skopos Kuramı*'nda, hem yazılı hem de sözlü çevirinin tüm türlerini kapsadığı yargısını eksik bulmasıdır (Pöchhacker, 1994: 35). Pöchhacker'e göre, hem yazılı hem de sözlü çeviriyi kapsayan genel bir çeviri kuramı düzeyinde ulaşılan sonuçlar, özellikle andaş çeviri için geçerli olamayacak niteliktedir. Sözlü çevirinin özel koşulları nedeniyle, genel ve soyut düzeyde kabul edilebilir olarak nitelenen bulgular, andaş çeviri için 'özel' bir kuram düzleminde somut çözümlerinin yapılmasını gerektirir¹²¹ (Pöchhacker, 1994: 35). Bu yargısını Pöchhacker, özellikle konferans çevirmenliğinin 1945 yılından sonra Batı kültürü dışında başka hiçbir yerde gelişmemiş olmasına ve bu nedenle de yoğun bir biçimde kültüre bağlı geliştiği gerekçesine dayandırmaktadır (Pöchhacker, 1994: 35).

Buna dayanarak Franz Pöchhacker sözlü çevirinin olası bir kuramına ilişkin aşağıdaki öneriyi sunmaktadır:

Böylece sözlü çeviri bilimi için, Skopos Kuramı temelinde 'uygulama' alanı açısından verimli kılınabilecek bir kuram geliştirme talebi doğmaktadır. Bu kuram, örneğin niteliğin değerlendirilmesine ilişkin ya da sorumlu olunan eyleme ilişkin sorular bağlamında uygulandığında, somut metin malzemesi hakkında bilimsel nitelikli yanıtlar sunabilmelidir¹²² (Pöchhacker, 1994: 35).

Bu bağlamda Pöchhacker, Holz-Mänttari'ye işaret etmektedir; çünkü Holz-Mänttari de kendi yaklaşımını geliştirirken, geliştirilen bir kuramın uygulama alanı için verimli olması gerektiği yargısına sahiptir. Bu yargısı temelinde Holz-Mänttari'ye göre bir kuram, uygulama için ancak, örneğin yapılan çevirilerin niteliği ya da çevirmenin

121 "... dass es riskant ist, sich einerseits auf der Ebene einer allgemeinen Translationstheorie zu bewegen, andererseits aber auch Aussagen über das Simultandolmetschen zu machen. Was auf allgemein-abstrakter Ebene als plausibel akzeptiert werden kann, bedarf für das SI konkreter Analysen auf der Ebene einer "speziellen" Theorie" (Pöchhacker 1994: 35).

122 "Für die Dolmetschwissenschaft ergibt sich somit die Aufforderung, auf skopostheoretischer Basis eine für die "Praxis" fruchtbar zu machende Theorie zu entwickeln, die in ihrer Anwendung, etwa auf Fragen der Qualitätsbeurteilung oder des verantwortlichen Handelns, wissenschaftlich fundierte Aussagen über konkretes Textmaterial ermöglicht" (Pöchhacker 1994: 35).

sorumluluğu gibi konularda o kurama dayanıldığında verimli olabilir¹²³.

Holz-Mänttäri'nin yaklaşımının belirleyici özelliklerinden biri, eylem-kuramsal nitelikte olmasıdır (Pöchhacker, 1994: 36). Holz-Mänttäri'ye göre eylem, karmaşık nitelikte bir olgudur ve hedeflenen eyleme erişme yolunda gerektiği zaman bir 'iş birliği' ağı devreye geçirilir. Bu iş birliği ağı içerisinde Holz-Mänttäri 'iletişim' olgusunu, iş birliği girişimlerini yönlendiren 'araç' olarak kabul etmektedir. Holz-Mänttäri aynı zamanda iletişimi de bir eylem olarak tanımlarken çevirinin tanımını, geniş anlamda çeviri eylemi olarak belirlerken, ancak dar anlamda çeviriye yönelik metin incelemesi olarak kabul eder¹²⁴ (Pöchhacker, 1994: 37). Bu yaklaşımından yola çıkarak Holz-Mänttäri çeviri eylemine ilişkin aşağıdaki tanımını oluşturmuştur: “[...] Çeviri eylemi için, metinlerin, metin kesitlerinin ya da ‘dillerin’ çevrildiği düşüncesinin terk edilmesi gerektiği belirleyicidir [...]”¹²⁵ (Holz-Mänttäri, 1986: 55).

Çalışmasının devamında Holz-Mänttäri, yaklaşımının bir parçası olan ‘Yapı ve İşlev Çözümleme Yöntemi’ olarak adlandırdığı bir yöntem önermektedir. İlgili yöntemin, çeviriye yönelik metin incelemesinde uygulanması öngörülmektedir ve yöntem, altı adet maddeden oluşmaktadır:

1. Çözümenecek nesnenin belirlenmesi
2. Yapı ve işlev biçiminin betimlenmesi
3. İlişkilendirilebilir bir unsurla eşleştirme
4. İlişkilendirilebilir unsur bağlamında işlevde eşdeğerlik
5. Kaynak ya da erek bakış açısından uygunluk

123 “[...] Eine Theorie wird für die Praxis erst fruchtbar, wenn versucht wird, auf ihr fußend Stellung zu beziehen: etwa zur Qualität von Translaten, etwa zur Verantwortlichkeit des Translators” (Pöchhacker 1994: 35).

124 “[...] faßt Holz-Mänttäri Translation (i.w.S. von “translatorischem Handeln”) maximal komplex als “zweck- und zielbezogenes Gefüge in übergeordneten Gefügen”. Translation (i.e.S. von “translatorischer Textarbeit”) wird dadurch in ihrem Stellenwert relativiert zu einem “Handlungsgefüge im übergeordneten Gefüge translatorischen Handelns.”” (Pöchhacker 1994: 37).

125 “Für ‘translatorisches Handeln’ ist es wesentlich, den Gedanken fallen zu lassen, daß Texte oder Teile davon oder gar Sprachen ‘übersetzt’ werden (...) (Holz-Mänttäri 1986:355)” (Pöchhacker 1994: 38).

6. İzleyecek olası önlemler için çıkarım (Pöchhacker, 1994: 39)¹²⁶

Holz-Mänttari'nin geliştirdiği yaklaşıma Franz Pöchhacker tam da metin çözümlemesiyle ilgili olan bu noktada eleştiri getirmektedir. Pöchhacker'in iddiasına göre, *Yapı ve İşlev Çözümlemesi Yöntemi* adlı çalışma hem yazılı hem de sözlü çevirinin her türü için geçerlidir. Ancak buna rağmen, sözlü çeviride gerek kaynak metnin çözümlenme gerekse erek metnin yeniden gözden geçirilme olasılığının oldukça düşük olması nedeniyle, özellikle andaş çeviri için sağlıklı bir biçimde uygulanabilir olmadığını ileri sürmektedir (Pöchhacker, 1994: 40).

Pöchhacker ayrıca, olması gereken genel bir çeviri kuramının niteliğine ilişkin vurgu yapmaktadır: Skopos kuramı, özgün bir çevirinin tekil örnekte nasıl oluştuğuna ilişkin bilgi veremez. Buna yönelik mikro tespitler, beyin araştırmaları, psikoloji ve (psikolojik) eylem kuramı gibi başka disiplinlerin sınırları içerisinde yer almaktadır (Pöchhacker, 1994: 42)¹²⁷.

Bu bağlamda Pöchhacker (1994), Holz-Mänttari'nin (1984) *Çeviri Eylemi. Kuram ve Yöntem* adlı çalışmasının, Reiß/Vermeer'in (1984) 'Skopos Kuramı' temelinde geliştirilmiş 'Genel Bir Çeviri Kuramının Temellendirilmesi' gibi, çeviriye ilişkin tekil örnekler düzeyinde değil, ancak genel yargılar sağlayabileceğinin altını çizmektedir.

Reiß/Vermeer'in ve Holz-Mänttari'nin yaklaşımlarını olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendirdikten sonra, çalışmasının devamında Pöchhacker her iki yaklaşımın

126 “[...] 1. Feststellung des Analysegegenstandes; 2. Beschreibung der Bau- und Funktionsweise; 3. Zuordnung zu einem Bezugsfaktor; 4. Funktionsgerechtheit bezüglich Bezugsfaktor; 5. Angemessenheit unter Ausgangs- bzw. Zielaspekt, und 6. Fazit für weitere Maßnahmen [...]” (Pöchhacker 1994: 39).

127 “Wie ein spezifisches Translat in gegebenem Einzelfall zustande kommt, kann die Skopostheorie natürlich nicht angeben. Mikrofeststellungen hierzu gehören wohl in verschiedene Disziplinen, z.B. die Gehirnforschung und die Psychologie und in eine (psychologische) Handlungstheorie” (Pöchhacker 1994: 42).

eksik yönlerini de gözeterek bütünleyici ve birbirini tamamlayıcı nitelikte yeni bir kuram önerisi sunmayı amaçlamıştır (Pöchhacker, 1994: 236)¹²⁸. Önerdiği söz konusu kuramsal yaklaşımda Pöchhacker andaş çevirinin tanımını, ‘bir kaynak konuşmaya, bir defaya mahsus, eylem koşutluğu içinde gerçekleştirilen andaş bir çeviri ürününün oluşturulması’¹²⁹ biçiminde ifade etmektedir (Pöchhacker, 1994: 44).

Ancak çeviri alanında, genel bir kuramın tekil metin örnekleri ya da durumları düzeyine indirgenemeyeceğini ifade etmesine rağmen, Pöchhacker’in, ilgili çalışmasında ağırlıklı olarak örnek metin, farklı bir ifadeyle *tekil* ya da *mikro* düzeyde bir uygulama çalışmasına yer vermiş olması dikkat çekmektedir. Pöchhacker bu tutumunu, ‘çeviri-kuramsal temel yaklaşımını’ sözlü çeviriye özgü bir modelleştirme çalışmasıyla geliştirme (Pöchhacker, 1994: 44) ve ‘statik’ nitelikteki kuram çerçevesini somut bir incelemeyle ‘dinamik’ kılma (Pöchhacker, 1994: 116) amacıyla açıklamaktadır. Pöchhacker, çalışmasında geniş yer verdiği uygulama bölümlerini, özellikle aşağıdaki soruların yanıtlarını bulmak amacıyla gerçekleştirdiğini belirtmektedir:

- 1) Kuramsal anlamda modelleştirilmiş bağımlılıklar ve bağlantılar “metin düzeyinde” kanıtlanabilmekte midir?
- 2) Sözlü çeviri ürünü (erek metin), erek kültürde ‘Genel bir Çeviri Kuramı’ bağlamında özgün bir metin midir?
- 3) Bir çeviri ürünü hangi noktada (artık [daha az]) iyi niteliktedir –ve neden? (Pöchhacker, 1994: 145)

Yukarıdaki bulgulara dayanarak vurgulanması gereken nokta, Pöchhacker’in ‘Karmaşık Bir Eylem olarak Andaş Çeviri’ adlı çalışmasını, Reiß/Vermeer’in ‘Genel Bir Çeviri Kuramının Temellendirilmesi’ adlı çalışmasına ve Holz-Mänttari’nin ‘Çevirmen

128 “Die zuweilen weit ausgreifenden Bemühungen um eine theoretisch fundierte Grundlagenforschung im Hinblick auf eine Dolmetschkritik” (Pöchhacker 1994 236).

129 “[...] SI lässt sich somit definieren als zur einmaligen Darbietung einer Ausgangs-Rede handlungssynchrone Translatproduktion. [...]” (Pöchhacker 1994: 44).

Eylemi – Kuram ve Yöntem’ adlı çalışmasına dayandırmış olmasıdır. Ayrıca söz konusu çalışmasında Pöchhacker, hem yazılı hem de sözlü çeviriyi kapsayacak genel bir çeviri kuramı için de ölçüt oluşturacağını ileri sürdüğü bir tanımla sözlü çeviriyi öncelikle bir eylem olarak kabul etmektedir. Çalışmayı oluşturan kavram örgüsüne bakıldığında da, yaklaşıma, eylem kuramı kapsamında kullanılan ‘davranış’, ‘eylem’, ‘etkileşim’, ‘iletişim’ gibi kavramların hâkim olduğu ve yaklaşımın bu kavramlar temelinde geliştirildiği gözlemlenebilmektedir (Pöchhacker, 1994: 41–44). Pöchhacker önerdiği kuramsal çalışmada sözlü çeviriyi tanımlarken ‘konuşma’ kavramını ‘metin’ kavramının eş anlamlısı olarak kullanmakta (Pöchhacker, 1994: 44) ve bu bağlamda araştırmasının çıkış noktası olarak, dilbilimde tanımlanmış ‘metin’ kavramını kabul etmektedir (Vardar, 2002: 38-39).

Değerlendirme açısından, Pöchhacker’in (1994), ‘Karmaşık Bir Eylem olarak Andaş Çeviri’ adlı çalışması, farklı boyut ve açılar sunmaktadır. Söz konusu çalışmanın, hem yazılı çeviriyi hem de sözlü çeviriyi kapsamı gereken bir ‘çeviribilim’in oluşmasına katkı sağlamak amacıyla geliştirildiği saptanmıştı. Bu amacını Pöchhacker, mevcut çeviri araştırmalarının ağırlıklı olarak dilbilim sınırları içinde sürdürüldüğü ve bu bağlamda dar bir alana sıkıştırılmış olduğu yargısıyla gerekçelendirmektedir (Pöchhacker, 1994: 9-10). Ancak bu yargısına rağmen Pöchhacker, özgün bir çeviribilimin oluşmasına katkı sağlamak amacıyla, önerdiği kuramsal çalışmasını edimbilim ve eylem kuramı gibi belirli disiplinlerin sınırları içerisinde ele almaktadır.

Pöchhacker’in ‘Karmaşık bir Eylem olarak Andaş Çeviri’ başlıklı yaklaşımına bir bütün olarak bakıldığında, yaklaşımın Reiß/Vermeer’in ve Holz-Mänttari’nin çalışmaları temelinde öncelikle eylem kuramı ve edimbilim temeline dayandırıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, Pöchhacker’in söz konusu çalışmasında andaş çeviri için önerdiği kuramsal yaklaşım, bir bütün olarak ve salt çeviri gerçekliği kabulü üzerine değil,

'eylem' olarak kabul edilen bir çeviri olgusu kabulü üzerine kurulmuştur.

Pöhhacker çalışmasının amacını belirlerken 'alanda bütünleyici bir yaklaşım' talebini dile getirmekte ve sunduğu kuram önerisini bu talebin karşılanması amacıyla dayandırmaktadır. Bu yargısını Pöhhacker, çeviriye ilişkin yapılan çalışmalar bağlamında özellikle sözlü çeviriye yönelik çalışmaların oldukça yetersiz kalması ve sözlü çeviriye araştırma alanında bütünleyici ve kapsayıcı bir bilimsel zeminin oluşmaması durumuyla gerekçelendirmektedir. Bu bağlamda Pöhhacker, alanda oluşturulmuş diğer kuram önerileriyle kıyasla nisbeten daha 'genelleyici' nitelikte olduğunu düşündüğü için, kendi kuramsal çalışmasının temelini, Holz-Mänttari'nin yaklaşımının yanı sıra Reiß/Vermeer'in, Skopos Kuramı kökenli *Genel Bir Çeviri Kuramının Temellendirilmesi* üzerine kurmaktadır. Burada, söz konusu kuramsal yaklaşımın ne denli çok boyutlu bir karma kuram olduğu ve farklı terminolojileri anlaşılabilirlik ve netlik kaybı pahasına karıştırdığını, önceki bölümlerde ortaya konmuş olduğu, unutulmamalıdır. Bir başka deyişle: Pöhhacker, kendi kuramını, kendi içinde çok yüklü sorunları barındıran bir başka kuramsal temele dayandırmaktadır. Bu durum da, giriş bölümünde açıklanan çeviribilim alanı ile ilgili temel sorunsalların, somut ifadeyle, dizgesizliğin bir yansıması olarak kabul edilebilir. Ayrıca bir başka nokta olarak bütünleyici bir çeviribilim talebini, çeviribilimsel araştırmalarını niceliksel olarak daha fazla alana bağlayarak hayata geçirme olanağının bulunmadığını da vurgulamak gerekmektedir. Daha somut bir ifadeyle, çeviriyle ilgili araştırmalarda, psiko-dilbilim, nöro-dilbilim, söylem çözümlemesi, kültürbilim, iletişimbilim gibi alanların egemenliğini ve geçerliliğini savlamanın, olası bütünleyici bir çeviribilim oluşumunu zorlaştırdığını ve engellediğini hesaba katmamak anlamını taşımaktadır.

Kısmi açılı yaklaşımını gözardı ederek Pöhhacker, Skopos Kuramı'nı, genel

çeviribilimin bir alt kavramı olan sözlü çeviri için bir dizi evrensel geçerli, farklı bir ifadeyle, ne dil ne kültür ne zaman ne de mekâna bağlı olan bir çeviri kuramı sağlama konusunda ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu yaklaşım Pöchhacker'e göre, yazılı ve sözlü çeviriye ilişkin 'çeviribilimsel' kuram oluşturmada temel kabul edilmelidir (Pöchhacker, 1994: 41). Ancak aynı zamanda çalışmasının, Reiß/Vermeer'in *Genel Bir Çeviri Kuramının Temellendirilmesi*'ne ilişkin eleştirel yargılar getirdiği bölümünde Pöchhacker, söz konusu çalışmayı, fazla genel olması yönüyle eleştirmektedir (Pöchhacker, 1994: 35). Çalışmasının söz konusu bölümünde Pöchhacker, çeviriye ilişkin genel tanımlar ve kuramlar oluşturulurken, sözlü çevirinin 'kendi özel koşullarından dolayı', ilgili genelleme tanımların ve kuramların sözlü çeviri için geçerli olamayacağını, sözlü çevirinin bu tanımlar içinde yer alamayacağını ifade etmektedir. Bütün bu konumlandırma ve gerek sözlü gerekse yazılı çeviri konulu tüm çeviri araştırmalarını bir disiplin içinde sınırlandırma çabaları, sadece, çeviribilimsel araştırma evreni konusunda genel kabul düzeyinde bir uyumsuzluğun varlığına işaret etmektedir.

Birçok yönüyle kendi çalışmasının temeli olarak kabul etmesine rağmen Pöchhacker yine aynı gerekçeyle Holz- Mänttari'nin (1984) 'Çevirmen Eylemi – Kuram ve Yöntemler' adlı yaklaşımını da eleştirel bir tutumla ele almaktadır (Pöchhacker, 1994: 39-41). Pöchhacker'e göre Holz-Mänttari'nin çalışmasında yapı ve işlev çözümlemesi yöntemi hem yazılı hem de sözlü çeviri için geçerli olmalıdır; ancak, ilgili yöntemin öngördüğü biçimde kaynak metnin çözümlenme ve izleyen süreçte erek metnin yeniden gözden geçirilme işleminin gerçekleştirilmesi, aynı anlayış doğrultusunda sözlü çeviri için düşük bir olasılıktır ve bu nedenle özellikle andaş çeviri için sağlıklı bir biçimde uygulanamazdır. Çalışmasıyla bir yandan 'alanda bütünleyici bir yaklaşım' talebini karşılama amacıyla, bir yandan da sözlü çevirinin özel koşullarından dolayı genellenebilir olamayacağı yargısıyla

Pöhhacker'in sözlü çevirinin bilimsel düzlemde nasıl ele alınması gerektiğine ilişkin bakış açısının netleşmediği somutlaşmaktadır.

'Karmaşık bir Eylem olarak Andaş Çeviri' adlı yaklaşımda karşılaşılan öncelikli sorunlardan bir diğeri de, Pöhhacker'in, bilimsel düzlemde yapılan çalışmalarla uygulama alanında yapılan çalışmalar arasındaki etkileşime ve ayrışmaya ilişkin çelişkili tutumudur. Pöhhacker, genelleyici ve kapsayıcı nitelikte olan çeviribilimsel kuramlarda tekil çeviri örneklerinin araştırma konusu kabul edilip ilgili kuramların bu örnekler üzerinde oluşturulmasının doğru olmayacağını ileri sürmektedir¹³⁰. Ancak Pöhhacker kendi kuram önerisini sunarken yoğun bir biçimde yine tekil örneklerden yola çıkmaktadır. Tekil çeviri çalışmalarından yola çıkarak kuramsal çıkarımlar sunma tutumunu da, kendi kuram önerisini 'statik' nitelikten kurtarıp, çalışmaya 'dinamik' nitelik kazandırma gerekçesiyle açıkladığını (Pöhhacker, 1994: 116) tekrar hatırlatarak bu konuda Pöhhacker'in gerekçesinin bilim-içeriksel ve disiplin dizgeselliği açısından yine sorunlu olduğu söylenebilir.

Pöhhacker'in 'Karmaşık bir Eylem olarak Andaş Çeviri' adlı çalışmasında yukarıda sunulan verilerin dışında, kullanılan kavram örgüsüne ilişkin bulgular da, Pöhhacker'in sözlü çevirinin olası genelleyici ve kapsayıcı bir kuramına ilişkin tutumuna yönelik bilgi vermektedir.

İrdelemeye şu anda malzeme olan sözlü çeviri odaklı kuramsallık çalışması, kavramsal düzeni açısından da çeşitli sorun ve çelişkileri barındırmaktadır. Özellikle çevirinin bir eylem olduğu savına bağlı olarak 'davranış' kavramı etrafında farklı kavramsallaşmalara rastlanmaktadır. Bu sorunlu durumun belirleyenlerini ve nedenlerini daha etraflıca anlamak için, Pöhhacker'in genel sav ve saptamalarını tekrar kısaca

¹³⁰ Aynı eğilimdeki bakış açısı için bkz. ayrıca İşcen 2002: 25.

hatırlatmakta yarar vardır: Öncelikle sözlü çeviriyi bütünsel ve genelleyci bir biçimde kapsamasını amaçladığı ‘kuramsal’ çalışmasını, Reiß/Vermeer’in ‘Genel Bir Çeviri Kuramının Temellendirilmesi’ başlıklı yaklaşımına ve Holz-Mänttari’nin ‘Çevirmen Eylemi – Kuram ve Yöntem’ adlı çalışmasına dayandırmasıyla Pöchhacker’in, sözlü çeviriyi bir eylem olarak kabul edip sözlü çeviriye ilişkin ‘edim dilbilim’ ve ‘eylem kuramı’ temelli bir yönelim içinde olduğu unutulmamalıdır. Bunun bir sonucu olarak kuram önerisinde sözlü çeviriye ilişkin sunduğu tanımlarda ve açıklamalarda aynı çalışmada, ağırlıklı olarak ‘davranış’, ‘etkileşim’, ‘iletişim’ kavramlarının, edimbilim ve eylem kuramı çerçevesinde tanımlanmış biçimiyle kullanıldığı somutlaşmaktadır. Ayrıca Pöchhacker sözlü çeviri bağlamında gerçekleşen ‘konuşma’ işlemlerini ‘metin’ kavramıyla eşdeğer kabul edip bu biçimde tanımlamaktadır (Pöchhacker, 1994: 44). İşte Pöchhacker’in çalışmasındaki kavram örgüsü kullanımı bu nedenle, kendisinin sözlü çeviriye bilimsel düzlemde *salt (sözlü) çeviri gerçekliğinden* değil, başka alanlarda geliştirilmiş tanımlar çerçevesinde ve sınırlarında mevcut olan *metin, iletişim ya da davranış kavramlarının içerdiği gerçekliklerden* yola çıkarak ele aldığı bir göstergesidir. Bu bağlamda Pöchhacker’in sunduğu çalışmayla sözlü çeviriye ilişkin ‘alanda bütünleyici bir yaklaşım’ talebi karşılanmamaktadır.

II.3 Kalina: ‘Sözlü Çeviride Stratejik Süreçler - Kuramsal Temeller, Deneysel Tekil Araştırmalar, Öğretbilimsel Sonuçlar’

Sylvia Kalina, ‘Sözlü Çeviride Stratejik Süreçler – Kuramsal Temeller, Deneysel Tekil Araştırmalar, Öğretbilimsel Sonuçlar’ (1998) başlıklı çalışmasıyla, özellikle andaş çeviri başta olmak üzere sözlü çeviri alanında yapılmış araştırmalara genel bir bakış da sunduğu için, sözlü çeviriyi araştırma alanında önde gelen isimlerdendir. Çalışmasının başlığından da anlaşıldığı üzere Kalina, sözlü çeviriyi *çevirmen* ya da *ürün*

odaklı bir bakışla ele almamakta, sözlü çeviriyi bir *süreç* olarak kabul edip bu yönüyle *eylem* odaklı bir inceleme eğilimi göstermektedir. Daha da ayrıntılı olarak belirtmek gerekirse, Kalina, sözlü çeviride stratejik süreçler konusunu irdelerken ve bu konuya kuramsal düzlemde bir temel oluşturmaya çalışırken konuya ‘süreç’ odaklı bir bakışla yaklaşırsa da, sözlü çeviride sürece ilişkin veriler sunarken yoğun bir biçimde sözlü çeviride ‘davranış’ olgusu üzerinde de durmaktadır (örneğin Kalina, 1998: 113-125). Kalina, söz konusu bu çalışmasında, andaş çevirinin araştırılma sürecini, farklı disiplinlerin verileri temelinde birbirinden ayırıştırıp ele alarak sunmuştur. Bu bağlamda Kalina, ‘bilgi ve eylem odaklı’ çalışmalara, ‘süreç odaklı’ çalışmalara ve ‘sözlü çevirinin türlerine göre’ yapılan çalışmaların yanı sıra, ‘sözlü çevirinin temeli olarak psikodilbilim’ odaklı çalışmalara da bir genel bakış sunmaktadır (Kalina, 1998: 7).

Kalina, sözlü çeviri eğitimi alanında görev yaptığı süreçte sözlü çevirinin ‘dizgesel ve bütünlüyci’ bir tanımının mevcut olmadığı ve bu durumun sözlü çeviri eğitimi alanına bir sıkıntı olarak yansıdığı gerekçesiyle yola çıktığını öne sürmektedir. Bu bağlamda, sözlü çeviriye yönelik dizgesel ve bütünlüyci bir tanımın mevcut olmaması durumunun, sözlü çeviri alanına, özellikle dizgeli bir eğitim planlamasının oluşturulamaması biçiminde yansıdığına işaret etmektedir (Kalina, 1998: 5 ve 220). Kendi söylemiyle belirtmek gerekirse:

Hem, net olarak tanımlanmış ve sınırları belirlenmiş öğrenme amaçları olan dizgesel bir eğitim planlamasının, hem de net ve çok tartışma gerektirmeyen verileri bulunan herhangi bir eğitim-öğretim yönteminin mevcut olmadığını tespit etmek zorunda kaldım. Kısa bir sürede, uygulama alanındaki tüm deneyimlerime rağmen, henüz yeni bir alan olan sözlü çeviribilim araştırmalarında mevcut olan çeşitli kuramsal yaklaşımları irdelemeden, ne sözlü çeviri eğitiminin amaçlarına yönelik ikna edici bir tanım ne de sunulacak derslere ilişkin dizgesel bir alt yapıyı oluşturamayacağımı anladım (Kalina, 1998:

5)¹³¹.

Bunun yanı sıra, günümüzde sayıca artan ve sözlü ve yazılı çeviribilimcilerin deneyimlerini ve bilgilerini paylaştıkları uluslararası konferansların sonucu olarak, çeviri eğitimine yönelik olası sorunsallara ilişkin çok sayıda tekil yayın mevcuttur. Ancak bu yaklaşımlar bütünsel, kapsayıcı bir planla veya belirli bir kuramın verileriyle ilişkilendirilmeden öylesine ortaya konulmaktadır (Kalina, 1998: 220)¹³².

Genelde çeviribilime, özelde sözlü çeviriyi araştırma alanına hâkim olan dizgesizlik ve bu bağlamda sözlü çevirinin tekil boyutları üzerinde duran çalışmaların sayısının artması durumunu somutlaştırmak amacıyla Kalina, alanda farklı disiplinlerin verilerine dayandırılarak geliştirilmiş çeşitli yaklaşımlara genişçe yer vermiştir. Bu doğrultuda, *psikoloji verilerine dayanan* araştırmalar, *bilgi ve eylem kuramsal* araştırmalar, *süreç odaklı* yaklaşımlar, *sözlü çeviri türlerine göre oluşturulmuş* modeller, *psikodilbilim temelinde geliştirilmiş sözlü çeviri yaklaşımları*, *metindilbilim ve söylem odaklı* yaklaşımlar, Kalina'nın irdelediği ve sözlü çeviriye ilişkin tekil düzlemde kalan çalışmalardır¹³³. Çalışmasının izleyen bölümünde ise Kalina, 'Sorunsalların ve Araştırma İlgisinin Geliştirilmesi' başlıklı bir bölüm sunmaktadır (Kalina, 1998: 89). Çalışmasının bu bölümünde Kalina, sözlü çeviriyi araştırma alanının mevcut durumuna ilişkin kendi duruşunu da somutlaştırmaktadır. Bu bağlamda Kalina'nın, sözlü çeviri alanında bütünlüyci bir kuramın zaten söz konusu olamayacağına ilişkin bir yargıda bulunması dikkat çekmektedir:

131 "... mußte ich allerdings feststellen, daß weder eine systematische Ausbildungsplanung mit klar definierten und abgegrenzten Lernzielen noch irgendeine Lehrmethode mit eindeutigen und nicht allzu umstrittenen Vorgaben existierte. [...] Mir wurde bald klar, daß mir bei aller praktischen Erfahrung weder eine überzeugende Definition der Lernziele der Dolmetschausbildung noch ein systematischer Aufbau der anzubietenden Lehrveranstaltungen gelingen konnte, ohne daß ich mich mit den verschiedenen theoretischen Ansätzen der noch jungen Dolmetschwissenschaft auseinandersetze. [...]" (Kalina 1998: 5).

132 "[...] Daneben gibt es aber, meist als Ergebnis der inzwischen zahlreichen internationalen Konferenzen, auf denen Übersetzungs- und Dolmetschwissenschaftler ihre Erfahrungen und Erkenntnisse austauschen, eine Fülle von Einzelveröffentlichungen zu Fragestellungen, die einen Bezug zur Ausbildung haben, ohne daß diese Ansätze in ein Gesamtkonzept eingeordnet oder aus einer bestimmten Theorie resultierend betrachtet werden könnten" (Kalina 1998: 220).

133 Çeşitli disiplinlere dayalı kuramsal yaklaşımların çeviribilimdeki konumuyla ilgili bkz. bu bölümün devamı.

Beklentiler doğrultusunda, bir model ne kadar törpülenmiş, ne kadar kesinleştirilmiş olursa olsun, tüm unsurları ve etkenleri içeremez. Bu doğrultuda altı çizilecek ikinci boyut da, çeşitli modeller, farklı farklı çalışma alanları seçip, ilgili odak noktalarının bağlantılarını açıklamaya çalışabilir (Kalina, 1998: 89)¹³⁴.

Kalina, sözlü çeviriye farklı disiplinlerin verileri temelinde yaklaşılmasını, alanın tarihsel gelişim sürecinde, sözlü çeviri olgusunun farklı yönlerine odaklanılmasıyla da açıklamaktadır. Sözlü çeviri araştırmalarının ilk döneminde kaynak metin ve erek metin arasındaki eşdeğerlik incelenirken¹³⁵ sonraki dönemlerde bilgi akışının türü ve daha sonra da sözlü çevirmenin görevleri önem kazanmıştır (Kalina, 1998: 89). Kalina, sözlü çeviri araştırmalarının çeşitli disiplinlerin verileriyle sürdürülmesi durumunun çift yönlülüğünü ve alana katkısı bakımından yetersizliğini ayrıca şöyle açıklamaktadır:

Burada bir yandan dilbilimin farklı alanlarının verileri kullanılabilirken diğer yandan, özellikle hata oluşumlarının özel koşulları ve bu hataları irdeleme sorunsalı göz önünde bulundurularak sözlü çeviribilimin kendine özgü bir açıklama modeline ne kadar büyük bir gereksinim duyduğu netlik kazanmaktadır (bkz Kalina, 1998: 91)¹³⁶.

‘Sağlanan İletişimin Stratejik Süreci olarak Sözlü Çeviri’¹³⁷ başlıklı bölümünde Kalina, sözlü çeviri sürecinde özellikle kaynak metni alımlamaya ve çözümlemeye yönelik olası stratejileri irdelemiştir. Bu kapsamda ‘kaynak metin’ ve ‘erek metin’ kavramları üzerinde de durarak ağırlıklı olarak ‘iletişim’ olgusunun koşullarını ve sözlü çeviride ‘stratejik davranmanın’ koşullarını ele almaktadır. Bu bağlamda Kalina, sözlü çeviride bir

134 “[...] Erwartungsgemäß ist festzustellen, daß auch ein noch so ausgefeiltes und akkurat abbildendes Modell nicht alle Faktoren und Einflußgrößen berücksichtigen kann und die unterschiedlichen Modelle jeweils bestimmte Schwerpunkte setzen, deren Zusammenhänge sie zu erklären suchen“ (Kalina 1998: 89).

135 Bu bakımdan da çeviribilim içinde görülen yazılı çeviriye yönelik çalışmalarla da dikkat çekici bir paralellik gözlemlenebilmektedir.

136 “Hier können einerseits die Erkenntnisse verschiedener Bereiche der Linguistik genutzt werden, andererseits wird an den besonderen Bedingungen der Entstehung von Fehlern und an der Frage des Umgangs mit ihnen besonders deutlich, wie sehr die Dolmetschwissenschaft eines eigenständigen Erklärungsmodells bedarf” (Kalina 1998: 91).

137 “Dolmetschen als strategischer Prozeß der gemittelten Kommunikation” (Kalina 1998: 95).

strateji tanımını için kuramsal bir temel sunmayı amaçlamaktadır. Sözlü çeviriyi stratejik bir süreç olarak irdelediği bölümü izleyen bölümde, ‘Deneysel Araştırmalar’ olarak adlandırdığı bölümde Kalina, sözlü çeviride gözlem olasılıklarını tartışmakta ve kendisi de, mikro düzeyde metin örnekleri kullanarak uygulamalı bir araştırma sunmaktadır (Kalina, 1998: 175–217). Ancak deneysel çalışmasının giriş ve sonuç bölümünde Kalina, uygulama koşullarının yetersizliğine ve ‘deneysellik’ niteliğinin de tartışılır olduğuna işaret etmektedir. Bunun gerekçesi olarak da, çalışmayı ağırlıklı olarak öğrencilerin ders ortamında sürdürmesini ve veri olarak seminer projeleri ve bitirme tezlerinin kullanıldığını; ayrıca birçok değişken unsurun güvenilirliğinin denetlenmeyeceğini göstermektedir. Bu bağlamda elde edilen sonuçların aslında genelleyici bir temsil niteliğinde olamayacağını da belirtmektedir (Kalina, 1998: 216–217)¹³⁸.

Çalışmasının son bölümünde ise Kalina, önceki bölümlerde elde ettiği veriler doğrultusunda sözlü çeviri eğitimine yönelik çıkarımlar sunmaktadır (Kalina, 1998: 219-272). Yukarıda da anıldığı gibi Kalina, çalışmasının çıkış noktası olarak sözlü çeviri eğitiminde yeterli dayanakların mevcut olmamasını göstererek amacının, sözlü çeviri eğitimine de katkı yapmak olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda Kalina sonuç bölümünde, özellikle çıkış metni alımlamaya odaklanarak olası sözlü çeviri stratejilerinin sadece yabancı dil bilmekle edinilemeyeceğini, ilgili stratejilerin sözlü çeviri derslerinde öğretilmesi gerektiğini ileri sürmektedir (Kalina, 1998: 275–276). Ayrıca Kalina,

138 “[...]Die umfangreichen Arbeiten konnten nur unter Einbeziehung auch studentischer Bemühungen (vor allem in Form der Mitwirkung an Seminarprojekten und von Diplomarbeiten) vorgenommen werden. Jedoch ist auch hier Vorsicht geboten. Wenn nämlich Studierende aus derartigen Analysen Schlußfolgerungen ziehen, so muß bedacht werden, daß ihre Interpretationen von ihrer noch unerfahrenen Sicht der Dinge geprägt sein können Keine der Untersuchungen kann Repräsentativ des Datenmaterials oder der Ergebnisse beanspruchen. Die Fallstudien sollten zunächst lediglich der fundierten Hypothesenbildung dienen und das Forschungsinteresse auf die fraglichen mikroprozessualen Aspekte lenken. Eine große Zahl weiterer Untersuchungen ist erforderlich, wenn es darum geht, die aufgestellten Hypothesen zu verifizieren. Doch auch wenn sich aus den im Rahmen unserer Forschungen durchgeführten Versuchen bislang noch keine verlässlichen Ergebnisse ableiten lassen,” (Kalina 1998: 216-217).

çalışmasının, belirli bir iletişim ortamındaki ‘metin’ olgusunun işlenmesiyle sınırlı olduğunu, andaş çeviride stratejik süreçler bağlamında irdelenebilecek çok sayıda başka etkenin de mevcut olduğunu ve bu boyutuyla çalışmasının, sözlü çeviri bilimine yönelik çok katmanlı sorunsalları sadece *bir* açıdan ele aldığını da vurgulamaktadır (Kalina, 1998: 276).

Çalışmanın ağırlıklı olarak süreç ve eylem odaklı olmasına rağmen, Kalina’nın ‘Sözlü Çeviride Stratejik Süreçler – Kuramsal Temeller, Deneysel Tekil Araştırmalar, Öğretbilimsel Sonuçlar’ (1998) adlı çalışmasında kullanılan kavram örgüsü, yoğun bir biçimde ‘metin’ kavramı üzerine kurulmuştur. Kalina sözlü çeviriyi, bir kaynak metni alımlama, anlama, bellekte tutma, işleme ve erek metin biçiminde yeniden üretme süreci olarak kabul etmektedir ve önerdiği kuramsal çalışmayı da bu bakış açısıyla sunmaktadır (Kalina 1998: 113, 276). Bu bağlamda Kalina, sözlü çeviride stratejik süreçlere ilişkin geliştirdiği yaklaşımı sunarken özellikle ‘metin işleme’, ‘metni bellekte tutma’, ‘metin alımlama’, ‘metin üretimi’, ‘kaynak metin’, ‘erek metin’, ‘erek metin alımlayıcısı’ gibi kavramlar kullanmaktadır (Kalina, 1998: 113–125). Metin dilbilim ve metin dilbilim temelli çeviri araştırmalarında tanımlanan kavramların yanı sıra Kalina, sözlü çeviride stratejik süreçleri ve bu süreçlerde olası hataları tanımlarken ‘ikinci dil edinimi’ ve ‘psiko dilbilim’ alanlarında tanımlanan *edinç* ve *edim*¹³⁹ olguları üzerinde de durmaktadır. Kavram örgüsü bağlamındaki bu tutumuyla da, sözlü çeviriyi ve sözlü çeviriye ilişkin stratejik süreçleri tanımlarken sözlü çeviriye hangi sınırlar çerçevesinde baktığına ilişkin ipuçları sağlamaktadır.

Genel bir değerlendirme açısından, irdelenen bu çalışmada ön plana çıkan noktalar şunlardır: Özellikle sözlü çeviriye psikoloji, bilgi ve eylem kuramı, süreç,

139 Kompetenz / Performanz (Kalina 1998: 121-125).

psikodilbilim, metin dilbilim, söylem odaklı ya da sözlü çevirinin türlerine göre geliştirilen yaklaşımlara genel bir bakış sağlaması bakımından Kalina'nın 'Sözlü Çeviride Stratejik Süreçler – Kuramsal Temeller, Deneysel Tekil Araştırmalar, Öğretbilimsel Sonuçlar' (1998) adlı çalışması, sözlü çeviriyi araştırma alanında önemli bir yere sahiptir. Söz konusu çalışmasında Kalina, ilgili tarihe kadar sözlü çeviriye ilişkin oluşturulmuş çeşitli 'bilimsel' çalışmaları, dayandırıldıkları disiplinlere göre ayrıştırarak sunmaktadır. Ancak, bu çalışmada ele alınan diğer kaynaklarda da olduğu gibi, Kalina'nın çalışmasının irdelenmesiyle elde edilen verilerle, sözlü çeviri alanında bilimsellik ve kuramsallık açısından tanımlanmış sıkıntılar da belirginlik kazanmaktadır.

İlgili çalışmasında Kalina sözlü çeviriyi, bir kaynak metni alımlama, anlama, bellekte tutma, işleme ve erek metin olarak yeniden oluşturma süreci olarak kabul ederken, 'metin' kavramını, çalışmasının merkezine yerleştirme tutumuyla sözlü çeviride stratejik süreçleri metin oluşturma süreçleriyle eşdeğer kabul etmekte ve sözlü çevirinin araştırma nesnesine, buna bağlı olarak kavram tanımına ilişkin yeni veri sağlamamaktadır. Kalina'nın bu tutumu, söz konusu yaklaşımında salt *çeviri* olgusunu değil, metin dilbilimde tanımlanan *metin* olgusunu çıkış noktası kabul ettiğini salık vermektedir. Dizgeli bir disiplin oluşumu açısından sorunlu olan bu yaklaşımın yanı sıra çalışmanın kavram örgüsünde özellikle 'metin işleme', 'metni bellekte tutma', 'metni alımlama', 'metin üretimi', 'kaynak metin', 'erek metin', 'erek metin alımlayıcısı' gibi kavramların ön plana çıkmasında ayrıca bir sorun gözlemlenebilmektedir. Somutlaştırmak gerekirse, ilgili çalışmada bir araştırma nesnesi olarak 'sözlü çeviri'nin tanımının yapılmadığına işaret ederken farklı bir disiplinin araştırma nesnesine yönelik geliştirilmiş kavramların, yeniden tanımlanmadan kullanıldığını da göstermektedir. Kalina, sözlü çeviriyi açıklarken metin dilbilimde tanımlanan kavramları kullanmayı tercih ederek, çalışmasının oluşma nedeni

olarak belirttiği ‘sözlü çevirinin dizgesel ve bütünleyici bir tanımının oluşmasına katkı sağlama’ amacını da tam anlamıyla karşılamamaktadır. Bunun yanı sıra, sözlü çeviriye ilişkin yaklaşımında Kalina, *ikinci dil edinimi ve psiko dilbilim* alanlarında tanımlanan ‘edinç’ ve ‘edim’ kavramları üzerinde de durmasıyla *salt* disiplinlerarası bir tutum sergilemekte ve çeviribilimde disiplinlerarasılık, kavram örgüsü, araştırma nesnesi tanımı gibi bilim-kuramsal sorunsallara çözüm getirmek yerine, kaynaklık ettiği yargısını pekiştirmektedir¹⁴⁰.

Yukarıda yapılan irdelemede Kalina’nın, sözlü çeviriye ilişkin bütünleyici ve dizgesel bir kuramın henüz geliştirilemediğini, sözlü çevirinin çeşitli boyutlarına ilişkin çok sayıda tekil yaklaşımın bulunduğunu, ancak ilgili yaklaşımların bir dizge ya da kuramsal bir çerçeve içinde yer almadığı görüşünde olduğu bulgulanmıştı. Ayrıca Kalina’ya göre, sözlü çeviriyi araştırma alanındaki bu eksikliğin, sözlü çeviri eğitimi alanına olumsuz yansımakta olduğuna da işaret edilmişti. Bu bağlamda Kalina çalışmasının amacını, sözlü çeviriye ilişkin kapsayıcı ve dizgeli bir kuram talebi doğrultusunda tanımlamış (Kalina, 1998: 5 ve 220) olmasına rağmen, disiplinlerarası verilerden yararlanarak bütünleyici ve dizgesel bir sözlü çeviri kuramı talebinin karşılanmasına katkı sağlamadığı, aksine kendisinin de andığı mevcut sıkıntıları sürdürdüğü çıkarımı yapılabilir. Kalina ayrıca, sözlü çeviriye yönelik yapılan araştırmalarda her ne kadar dilbilimin farklı alanlarının verilerinden yararlanılarak çeşitli modeller sunulsa da, özellikle daha spesifik tanımlamalarda ‘sözlü çeviribilimin’ kendine özgü bir açıklama modeline gereksinim duyulduğunu ifade etmektedir (bkz Kalina, 1998: 91). Bu yargısıyla sözlü çeviribilimde sözlü çeviriye ilişkin yaklaşımların, salt sözlü çeviri gerçekliğinden hareketle oluşturulması gerektiğinin, farklı bir ifadeyle, öncelikle sözlü

140 Bilimsellik ölçütleri olarak disiplinlerarasılık, kavram örgüsü ve araştırma nesnesi tanımı sorunsallarına ilişkin bkz. bölüm IV.

çeviriye özgü bir nesne tanımının gerekli olduğunun¹⁴¹ altını çizmektedir. Ancak getirdiği bu koşula rağmen Kalina, kendi çalışmasında bu doğrultuda ilerlememekte, aksine salt disiplinlerarası bir tutum sergileyerek özgün bir disiplin anlamında ‘sözlü çeviribilim’in oluşması konusundaki katkısını sınırlamaktadır.

Bütünleyici ve dizgeleyici bir kuram talebi düşüncesini olumladığı halde Kalina, yine aynı çalışmasında, sözlü çeviri sürecine etki eden çok sayıda unsur ve etkenin bulunduğu, bir kuramın tüm bu unsurları kapsamasının olanaklı olmadığına ve sözlü çevirinin çeşitli boyutlarına ilişkin tekil düzlemdeki çalışmaların bu nedenle oluşturulduğuna işaret etmektedir. Bu yargısından hareketle, sözlü çeviri alanında bütünleyici ve kapsayıcı bir kuramın oluşturulmasının da olanaklı olamayacağına altını çizmektedir (Kalina, 1998: 89). Ancak bu yargısıyla, bir yandan sözlü çeviri alanında bütünleyici, kapsamlı ve dizgeleyici bir sözlü çeviri kuramının mevcut olmaması yönündeki sıkıntıyı ve şikâyeti dile getirip kendi çalışmasını bu kuramsal eksiklikle gerekçelendirmekte, bir yandan da alanda böyle bir kuramın, sözlü çevirinin yapısı gereği oluşamayacağına ilişkin görüş bildirmektedir. Bu yönüyle Kalina’nın ‘Sözlü Çeviride Stratejik Süreçler – Kuramsal Temeller, Deneysel Tekil Araştırmalar, Öğretbilimsel Sonuçlar’ adlı çalışması, sözlü çeviriyi araştırma alanındaki eksiklik doğrultusunda tanımlanan amaç ile sözlü çeviriye ilişkin bütünleyici ve kapsayıcı bir kuramın oluşamayacağı yargısı bakımından bir çelişki oluşturmaktadır.

Kalina’nın, sözlü çevirinin stratejik süreçlerine ilişkin geliştirdiği yaklaşımında, kuramsal bölümde önerilen yargıların güçlendirilmesi için, önlere de ifade edildiği gibi, deneysel bir çalışmayı içeren bir bölüm de yer almaktadır. Deneysel çalışmadan elde ettiği verilere de dayanarak Kalina, sözlü çeviri eğitimine ilişkin

141 Bu talebiyle Kalina’nın, sözlü çeviri araştırmalarını genel çeviribilim araştırmalarından ayrı bir disiplin içinde yerleştirdiğinin netleşmesi, ancak bilim-kuramsal ölçütlerin tartışıldığı bölümde gerçekleştirilecektir.

genelleyici bulgular sunmaktadır. Ancak söz konusu deneysel bölümünde Kalina, bu çalışmanın lisans dersi çerçevesinde oluşturulduğuna, bu nedenle bilimsel değer açısından bu biçimiyle veri oluşturmak için yetersiz olduğuna ve aslında genellenebilir nitelikte olmadığına işaret etmektedir (Kalina, 1998: 216-217). Kalina'nın çalışması, kuramsal çıkarımları desteklemek üzere sunmuş olduğu deneysel çalışmasına ilişkin bu yargısı bağlamında da çelişkili bir eğilim göstermektedir.

Son nokta olarak Kalina, sözlü çeviride stratejik süreçlere ilişkin geliştirdiği yaklaşımının, belirli bir iletişim ortamında yer alan 'metin' olgusuyla sınırlı olduğunu belirterek andaş çeviride stratejik süreçler bağlamında irdelenebilecek çok sayıda başka etkenlerin de mevcut olduğuna işaret etmektedir. Bu ifadesiyle, sözlü çeviri bilimine yönelik çok katmanlı sorunsalların sadece sınırlı bir boyutunu, farklı bir söylemle, bir süreç olarak sözlü çeviriyi yine *tekil* açıdan ele aldığını da kabul etmektedir (Kalina, 1998: 276).

Bu bölümde çeviriye ilişkin genel nitelikte oldukları öne sürülen ve sözlü çeviriye ilişkin geliştirilen toplam altı yaklaşım, çalışmanın tanımlanmış sorunsalı doğrultusunda ele alınmıştır. Yapılan irdelemeler, tek tek çalışmaların kendi içinde bazı çelişkiler ve tutarsızlıklar barındırdığına ilişkin veri sağlamaktadır. Söz konusu veriler, yaklaşımlarda özellikle *tekil* çalışmaların alansal bağlamsızlığı açısından çözüme yönelik öneri sunulmasından çok, tekil düzlemde araştırma eğiliminin sürdürüldüğü yönünde izlenimler oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra örnek yaklaşımlar üzerinde gerçekleştirilen irdelirmede, (sözlü) çeviribilimsel çalışmalar bağlamında disiplinlerarasılık, dizge, nesne ve kavram tanımı gibi, bilim-kuramsal nitelikli ölçütlere ilişkin belirleyici soruların da belirdiği anlaşılmaktadır.

İzleyen bölümde bu irdemelerin sonucunda elde edilen bulgular, iki alanda tanımlanmış sorunların birbiriyle benzerliklerini ya da farklılıklarını da pekiştirmek ve yine

çalışmanın temel sorunsalı bağlamında sözlü çevirinin genel çeviribilim içindeki ya da dışındaki konumunu somutlaştırabilmenin zeminini oluşturmak amacıyla, olası bilim-kuramsal sorunsallar da göz önünde tutularak toplam bir çerçevede değerlendirilecektir.

III. DEĞERLENDİRME: ‘ÇEVİRİBİLİM’ ALANININ MEVCUT DURUMU

Çeviribilim çerçevesi içinde yapıldığı açıkça belirtilen çalışmaların toplam görünümüne yönelik iki temel duruş olanaklıdır: Ya bu çalışmalar toplamı bir ‘disiplin’ e işaret ediyor denebilmektedir ya da ‘disiplin olma yolunda sorunlu bir durum’ a işaret edilebilir. Önde altı ayrı ‘çeviribilimsel’ çalışmaya yönelik yapılan genel bulgular ve irdeleme elbette ki bir örneklendirmeden ileri gitmemektedir. Ancak bu örneklendirme dahi, şunu ortaya koymaktadır: Çeviri ile ilgili çalışma alanındaki yaklaşımlar¹⁴² bir disiplin olma sorununun varlığına işaret etmektedir. Kısacası: Çeviribilim adı altında yapılan çalışmaların bir ‘disiplin’ çerçevesi içinde yapıldığı iddiası zor savunulabilmektedir, savunulsa bile ‘bilim’ kavramının tanımı yönünde önemli müdahaleler söz konusu edilmeden yapılması da zor görünmektedir (konuyla ilgili olarak İşcen, 2002, 2005; Zybatow, 2004 ve bölüm IV). Bu bakımdan ilk önemli bulgu olarak burada şunu ortaya koymak, ilerideki irdelemeler açısından önemlidir: *Disiplin olma konusundaki temel sorun, çeşitli sorunsallar olarak çeviribilimsel araştırmalara doğrudan yansımaktadır.* Bu sorunsallar bu bölümde ayrıntılı olarak ele alınıp üst bakışla tanımlanmaya ve betimlenmeye çalışılacaktır. Fakat bilinmelidir ki, tekil sorunsallara dönük çözüm yollarını tartışırken asıl temel sorun da *disiplin olma bakımından çeviriye yönelik çalışmaların hangi durumda ve ne aşamada olduğu* şeklindeki soruda somutlaşmaktadır. Daha yalın bir ifadeyle, çeviribilimde sözlü ve yazılı çeviri çalışmalarının birbiriyle ilişkisi olduğu kadar, tekil yaklaşımların tümünün birbiriyle ilişkisi bir disiplin çerçevesinde ele alınmadan, tekil sorunsallara dönük tartışmanın

142 ‘Yaklaşımlar’ ifadesiyle burada hem alandaki sayısal çokluk hem de bu çokluk içindeki birbirinden kopuk farklı içerikler kastedilmektedir.

verimsiz kalacağı yargısı söz konusudur.

Çeviribilim alanında mevcut sorunsalları belirginleştirmek amacıyla, yukarıda öncelikle ‘çeviribilim’ alanında *bütünsellikte, dizgesellikte, araştırma nesnesi tanımında, kavram örgüsünde* ve *bilim ile uygulama ilişkisinde* sıkıntılı bir duruma işaret eden ve birisi edim dilbilim, birisi karşılaştırmalı dilbilim, birisi de metin dilbilim verilerine dayanan (yazılı) çeviriye ilişkin üç farklı yaklaşım ele alınmıştır. Bu incelemeyi izleyen bölümde, ‘sözlü çeviribilim’ alanından, birisi dilbilimde tanımlanmış *parole* düzlemini, yani dilin ‘söz/dil kullanımı’ boyutunu temel alan, birisi eylem kuramını ve psiko-dilbilimi temel alan, diğeri de ağırlıklı olarak kültürbilim verilerini temel alan yaklaşımlar ele alınmıştır. Bu altı yaklaşım, sözlü çevirinin genel çeviribilime göre nasıl konumlandığı sorusuna yanıt bulmak yönündeki, çalışmanın temel amacı doğrultusunda irdelenmiştir. Söz konusu irdeleme, izleyen aşamalarda bilim-kuramsal düzlemde ele alınacak olan bu soruya yönelik ilk somut verileri sağlamıştır. Nitekim sözlü çeviribilimin genel çeviribilim sınırları içinde mi yoksa dışında mı konumlanacağı sorusunun yanıtlanabilmesi için öncelikli koşul, çeviribilimin mevcut durumunun ve bu bağlamdaki olası sorunsalların saptanmasıdır. Bunun yanı sıra sözlü çeviri ile yazılı çeviri araştırmalarının birbirinden ayrıştırılarak sürdürülmesine rağmen, her iki alanda gözlemlenen sorunsallar arasında bir benzeşikliğin bulunduğu, bu benzeşikliğin de sözlü çevirinin bilimsel düzlemde konumlanmasına ilişkin veri sağladığı saptanmalıdır. Yöntem ve edim odaklılık, kısmi açılı yaklaşımlar, salt disiplinler arası bakış açısı vb., mevcut sorunsalların başlıcalarıdır. Bu bağlamda anılan araştırma soruları göz önünde bulundurularak ele alınan altı örnek yaklaşım da, her iki araştırma alanında da ortak ve buluşma noktası görünümünde öncelikle *bütünselliğe, dizgeselliğe, araştırma nesnesi tanımına, kavram örgüsüne* ve *bilim ile uygulama ilişkisine* yönelik sorunsalları somutlaştırmıştır.

Ele alınan toplam altı örnek yaklaşımın irdelenmesinin tek tek sonuçlarından da somutlaştığı gibi, ilgili yaklaşımların araştırma nesnesi tanımlanmış, kavram örgüsü sorunsuz, kapsayıcılık ve bütünlüycilik bakımından kabul edilebilir, uygulama ile bilim düzlemleri arasındaki ilişki belirlenmiş nitelikte bir çeviribilimin gelişmesi yönünde belirleyici bir katkı sağlayamamaları, aksine her bir çözüm girişimiyle bu sorunsalların derinleşmesine ve pekişmesine yol açtıkları, çalışmaların ortak özelliği olarak ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle, tekil sorunsallar (disiplinlerarasılık, araştırma nesnesi tanımı, terminoloji, edim-kuram ilişkisi, bütünlüycilik) her iki ayrı alan olarak düşünülen, diyesi yazılı ve sözlü çeviri odaklı çalışmalarda aynı oranda ve benzeşik belirleyenlerle belirginlik kazanmaktadır; dolayısıyla bu benzeşiklik durumu ‘iki ayrı alan’ ifadesini de en azından bu çerçevede çürütmektedir. Bu bakımdan sözlü çeviri ile yazılı çeviri çalışmalarının birbirinden ayrı olarak konumlandırılması yönündeki savlamalara ve yaklaşımlara temkinli bakmak yerinde olacaktır.

Bu bağlamda tartışmayı ileri taşıyacak hangi bakış açısı katkı sağlayabilir? Bu soru, temel tartışma konusunun hatırlanmasını zorunlu kılmaktadır. Araştırma konusu, sözlü çeviri araştırmalarının, kendi alansallığını talep edecek denli genel çeviribilim çalışmalarından ayrışmasındaki belirleyenler ve bunların ne denli tutarlı olup olmadığı konusunda odaklanmaktaydı. Bulgulama bölümlerinde çeviribilimin mevcut durumuna ilişkin elde edilen veriler, böyle bir ayrıştırıcı bakış açısının, yani ‘genel çeviribilim’ haricinde oluşan ‘sözlü çeviribilim’ kavramının sorgulanmasını zorunlu kılmaktadır. Daha somut bir ifadeyle, sözlü çeviri ile yazılı çeviri örneklerine ilişkin gerçekleştirilen araştırmaların birbiriyle nasıl bir ilişkileniş içinde olabileceği sorusu, aynı araştırmaların birbirinden ne denli ayrı olduğu sorusunun önüne geçmektedir. Yukarıdaki tüm bulgulama bölümünün ilk çıkarımsal izlenimi bu yönde betimlenebilir.

Sözlü çeviribilimin genel çeviribilime göre nasıl konumlanması gerektiğine ilişkin soru sorulduğunda, öncelikle genel çeviribilimin kendi mevcut içeriğinin, farklı bir ifadeyle, çeviribilimsel araştırma sınırlarının sorgulanması da akla gelmektedir. Bu bağlamda *genel* olma talep ve iddiasına rağmen ‘genel çeviribilim’ olarak anılan araştırma alanının tekil yaklaşımlar düzleminde çok sayıda ‘kısmi ya da parça kuram’ barındırdığı, temel bir sıkıntı kaynağı olarak belirlemektedir ve alansal tartışmalarda sürekli çözülmeyi bekleyen bir sorun olarak dile gelmektedir. Bu noktada ilgili araştırma alanının kendisini çeviribilim içinde tanımlanmış iki alt alan anlamında ‘sözlü çeviribilim’den ayrı bir ‘yazılı çeviribilim’ olarak değil de, ‘genel çeviribilim’ olarak adlandırdığı da, sözlü çeviri araştırmalarının konumlandırılmasına ilişkin önemli bir veri sağlamaktadır. Bu veriye göre, salt söz konusu ‘genel olma’ iddiasına dayanılarak bile, sözlü çeviriye ilişkin araştırmaların da, yazılı çeviriye ilişkin araştırmaların da ‘çeviribilim’ üst başlığı altında toplanması gerekliliğine ilişkin çıkarım yapmak olanaklıdır.

Sözlü çevirinin mevcut konumu itibariyle genel çeviribilimden ayrı düşünülmesine rağmen, çeviribilimin genel anlamda kendi tanımını oluşturmasında sözlü çeviribilimin olası tanımını araştırmanın ne denli yararlı olacağı yönündeki temel fikir, her iki alanda da tanımlanabilen sorunsalların saptanmasını gerektirmiştir. Çalışmanın temel tartışma amacı doğrultusunda sözlü çevirinin genel çeviribilim içindeki (ya da dışındaki)¹⁴³ konumunu belirleyebilmek üzere, tekil çalışmalara yönelik incelemeyle her iki alanda somutlaşmış sorunsalların benzerliklerini, farklılıklarını ve birbiriyle olan olası bağlantıyı netleştirmek ve çeviribilim çerçevesindeki çıkmazları ve çelişkileri bilim-kuramsal zeminde birleştirmek amacıyla bir değerlendirmenin yapılması, sözlü çeviri

143 Tartışmanın bu aşamasında henüz kesin yargılar söz konusu olamayacağından, sözlü çevirinin kendi alansallığını çeviribilimden ayrı konumlandırmasını sağlayan olası iddiasını, yani genel çeviribilimin dışındaki olası konumunu da göz önünde tutmak gerekir. Bu nedenle parantez ifadesi kullanılmıştır.

araştırmalarının konumlandırılması konusuna ışık tutacaktır.

Çeviribilim alanında, genel olma iddiası taşıyan, ancak ağırlıklı olarak sözlü çeviriye gözetmeyen ya da uygulama ağırlıklı olması gerekçesiyle çalışmaya dâhil etmeyen ve böylece öncelikle yazılı çeviri türüne yönelik veri sunan örnek yaklaşımları içeren ilk bölümdeki irdeleme, çeviriye ilişkin ‘kuramsal’ çalışmaların, alanda biriken sorunlar olarak düzensizlik görünümünde ortaya çıktığını göstermektedir. Daha somut bir ifadeyle: Ele alınmış olan üç örnek yaklaşımdan yola çıkılarak, çeviriye ilişkin geliştirilmiş yaklaşımların, alanda bir karmaşa, birbirini yadsıyan tekil açılı odaklanmalar ve hatta kendi içinde de dizgesel çelişkiler barındıran tekil yaklaşımlar biçiminde yan yana yer aldığı görülmektedir.

Alanının gelişim süresince oluşan bu karmaşa görünümü, alana farklı belirleyenleriyle yansımaktadır. Çeviribilim alanına bu bakış açısıyla bakıldığında, ortaya konulan çalışmaların farklı disiplinlerin verilerine dayandırıldığı, öncelikli sorun olarak gözlemlenmekte ve mevcut kaynakçada da bir sıkıntı olarak sürekli dile gelmektedir. Çeviriye ilişkin bir tanımın oluşturulmaya çalışıldığı araştırma alanında, çeviri olgusunun çok katmanlı ve çok etmenli bir olgu olduğu konusunda ortak bir kabul kendini göstermektedir (bölüm I ve bölüm II). Geliştirilen yaklaşımların birçoğu da bu kabulü temel alıp çeviriye tek açılı ya da kısmi kuramlarla yaklaşmanın bütünsellik ilkesinin gereklerini yerine getirmediği gerekçesiyle oluşturulmaktadır. Ancak çeviribilimselliğin bir disiplin olma bağlamında artık yerleşik temel sorunsal olarak yansıyan bu eğilime rağmen, alanda mevcut çalışmaların neredeyse tamamında¹⁴⁴ salt çeviri gerçekliğinin,

144 Çalışmanın sınırlamaları çerçevesinde burada sadece toplam altı yaklaşım irdelenmiştir, ancak çeviribilimde geliştirilen yaklaşımların neredeyse tamamı, özgün çeviribilimsel veri sağlamamaktadır, aksine salt disiplinlerarası bir eğilimdedir. Buna rağmen kesin yargılardan uzak durulmasının nedeni, Holmes (1972) ve İşcen (2002, 2008) gibi araştırmacıların, en azından çeviribilimin özgün ve çeviri olgusuna yönelik bütüncü veriler sunan bir alan oluşturması için gerekli olan bilim-kuramsal bir

diyesi tümel olgu olarak çevirinin, çıkış noktası kabul edilerek sunulan özgün çeviribilimsel verilere rastlanamamaktadır. Farklı bir ifadeyle, alanda çeviriye ilişkin sunulan mevcut kuramsal öneriler çeviriye salt disiplinlerarası, diyesi çevirinin bir alt etmeni yolu üzerinden ve ‘kısmi açılı’ bir yaklaşım sergilemektedir. Hem yazılı hem de sözlü çeviriye konu eden çeviribilimde söz konusu disiplinlerarasılık sorunu, çeviribilimin bilim-kuramsal düzlemde eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmasını gerektiren, ‘*alana taşınan farklı kavram örgüleri, araştırılacak olan nesnenin tanımlanamaması, çeviriye ilişkin elde edilen verilerin bir bütün olarak çeviriye yönelik olmaması*’ gibi yeni sorunlara yol açmaktadır.

Disiplinlerarasılık sorununa bağlı olarak kavram oluşturma ve terminoloji karmaşasına dolaysız olarak geçmeden önce burada şöyle bir düşüncüyü dile getirmekte yarar var: Çeviri olgusunu doğrudan gözlemleme, daha somut bir ifadeyle, alt etmenleri göz önünde bulundurmadan araştırma nesnesi konumunda ele alma olanakları nedir sorusu tüm boyutlarıyla ele alınmadan, kısmi açılı ve disiplinlerarası bir yaklaşımı çürütmek de bu aşamada olanaksız görünmektedir. Konuyla ilgili farklı çözüm önerileri sunulmuş olsa bile (Holmes, 1972; Albert, 2001; Zybatow, 2002; İşcen, 2002/2008), (sözlü çeviri düzeyinde olsun, yazılı çeviri düzeyinde olsun) çeviribilimsel çalışmalarda çevirinin ortak kabulle tümel bir olgu olarak yer alamaması, şu anki disiplin gelişimi aşamasında bir gerçeklik durumudur.

Çeviriye salt disiplinlerarası yaklaşıma sorununa bağlı olarak, çeviribilimde örneğin kavram örgüsünde de çok boyutlu bir görünümün oluşmuş olduğunu, tekil

tasarım önerisi getirmiş olmalarıdır. Ayrıca konuyla ilgili Albert’in henüz çürütülemediği şu kesin saptaması burada önemlidir: ‘Çeviriye ‘tanımlama’, çeviri olgusunun mekanizmasına yönelik tasarımsal ya da gözlemlenebilen dizgeyi bir biçimde açıklama denemesinde bulunmayan *neredeyse hiçbir kişi bulunmamaktadır*. Burada söz konusu olan, dayanaklı bilimsel tanımlar değil, algılamalar, görüşler ve düşüncelerdir’ (Albert 2001: 12-13).

düzlemdeki yaklaşımlara yönelik irdelemeler de göstermektedir. Farklı bir ifadeyle, çeviribilim sınırları içinde gerçekleştirilen çalışmalarda bir olgu için aynı anda birden çok kavram bulunmakta ve çalışmalarda kullanılan kavramların içeriği ağırlıklı olarak ya tanımlanmamıştır ya da 'ithal edildiği' alandaki tanımıyla kullanılmaktadır (Zybatow, 2002). Tekil düzeyde yapılan irdelemeler bağlamında da, disiplinlerarasılık sorununa bağlı olarak çeviriyi araştırma alanında tanımlanmış 'dizge' ve 'bütünsellik' sorunsallarının bir yansıması olarak somutlaşan bu durumun, alanda bir kavram karmaşasına ve buna bağlı olarak da kavram örgüsünde tutarsızlığa neden olduğu somutlaşmaktadır. Kavram örgüsündeki sıkıntı, yine disiplinlerarası eğilimle yakından ilintili olarak araştırma nesnesine ilişkin düşüncelerde mevcut sıkıntıların bir yansıması olarak da belirmektedir. Çeviri, salt çeviriye ilişkin çok boyutlu verilerden yola çıkılarak değil, çeşitli disiplinlerde ilgili araştırma nesnesine ilişkin tanımlanan kavramlar aracılığıyla tanımlanmaya çalışılmaktadır. Söz konusu kavramlar aracılığıyla, alınmış oldukları alandaki tanımlar, araştırılacak nesneye uyarlanmadan, yani yeniden tanımlanmadan çeviri olgusuna ilişkin bilgi üretilmeye çalışılmaktadır.

Bu denklem esas alınarak örneğin sözlü çeviri ile yazılı çeviriye yönelik çalışmalarda terminoloji çoğulculuğundaki oran da ölçümlenebilir. Daha somut bir ifadeyle, yazılı çeviri çalışmalarında disiplinlerarası yaklaşım eğilimine bağlı olarak çeviribilimsel araştırmaya 'ithal' edilen kavramların 'karmaşıklık oranı' (kaç disiplinin birbiriyle ilişkilenerken çeviribilime taşındığı) ile sözlü çeviri çalışmalarındaki kavramların karmaşıklık oranı birbiriyle karşılaştırıldığında, sözlü çeviri ile yazılı çeviri çalışmalarının ayrı birer alanın unsurları olarak değil, daha ziyade birbiriyle ilişkilenerken ele alınma olanağı, diyesi birbiriyle ilişkili olarak konumlanabileceği olasılığı da belirginleşebilir. Bu anlamda çeviribilimde tekil çalışmalara ilişkin öndeki dökümsel çalışmanın da önemi

yadsınmazdır¹⁴⁵.

Çeviribilimde söz konusu kavram karmaşası durumu tekil düzlemde sunulmuş olan çalışmalarda örnekleriyle somutlaşırken, irdelenmiş olan çalışmalardan Reiß ve Vermeer'in (1991) 'Genel Bir Çeviri Kuramının Temellendirilmesi' yaklaşımında kavram örgüsündeki çok boyutluluk ve kullanılan kavramlara ilişkin tanım sıkıntısı, doğrudan dikkat çekmektedir. Reiß/Vermeer, yukarıda sunulduğu gibi, kavram örgüsündeki dizgesizliğin, çeviriyi araştırma alanında tanımlanan temel sorunsallar arasında yer almasını ve alanda çeşitli kuramların, farklı disiplinlerin verileri temelinde geliştirilmiş olmasını bilinçli olarak göz ardı edip çeviri araştırmalarına farklı disiplinlerden taşınmış olan farklı kavramları kendi kuram önerilerinde bir arada kullanmaktadırlar. İlgili çalışmalarında kavram örgüsüne ilişkin bu eğilimlerinin de, *çalışmanın biçimini rahatlatmak* gerekçesiyle açıklanmasının, ne denli dayanaklı bir gerekçe olduğu, karşımızda duran ciddi bir sorudur. Reiß ve Vermeer'in (1991), çeviriye ilişkin genel bir kuramsal dayanak oluşturacak olan çalışmalarında karşılaşılan kavram örgüsü sorunsalı, 'çeviribilim' olarak adlandırılan çeviriyi araştırma ve anlama alanında bir çıkmaz olarak tanımlanmış mevcut sıkıntılara somut ve belirleyici bir örnek oluşturmaktadır. Araştırılan nesne olarak çeviriye ilişkin genelleyici veriler sunması beklenen bir yaklaşımda, düşünceyi yansıtan temel birimler olarak kullanılan kavramların henüz tanımsız olması durumu, ilgili yaklaşımın çeviriye ilişkin ne kadar genelleyici, bütünlüğü ve ne kadar gerçekçi veri sağlayabileceğine ilişkin kuşku uyandırmaktadır. Bilim-kuramsal düzlemde bir sorgulama kapsamında bu durum, bir bilim disiplininde kavram örgüsünün araştırma nesnesine ilişkin yürütülen düşünsel süreçlerin sonucunda mı, yoksa tersine, düşünsel etkinliklerin, yapay olarak oluşturulan bir kavram örgüsü sonucunda mı oluşması gerektiği

145 Çeviribilimi salt disiplinlerarası bir alan olarak algılamanın bir yansıması olarak kavram örgüsü sorunsalına ve bu bağlamda çeviribilim ile sözlü çeviribilim alanlarında beliren sorunsallar arasındaki benzeşmenin daha ayrıntılı açılımına ilişkin bkz. bölüm V.

sorusuna neden olmaktadır. Çeviriyi araştırma alanında bu soru, yanıtı henüz verilmemiş bir çıkmaz görünümündedir. Nitekim çeviribilimdeki kavram örgüsü sorunsalı, alanda genel kabul görmüş bir araştırma nesnesi tanımının henüz bulunmaması, araştırma nesnesine ilişkin bu boşluğun da başka alanların verileri kullanılarak doldurulması sorununun¹⁴⁶ bir yansıması olarak da düşünülebilir. Çeviriyi araştırma alanında kavram örgüsü bağlamında bir karmaşanın mevcut olması, alanda kuramsal çalışmalar yapmak üzere yola çıkılırken tüm belirleyenleri göz önünde tutularak sadece ‘çeviri’ olgusundan yola çıkılmamasının, farklı bir ifadeyle, öncelikle araştırma nesnesinin tanımlanmamasının olası bir sonucu olarak algılanabilir. Çeviribilimin kendine özgü araştırma nesnesi henüz tanımlanmadan, alanda mevcut yaklaşımlar farklı disiplinlerin verileri temelinde geliştirilmekte ve bu bağlamda verileri temel alınan ilgili disiplinde farklı bir olguya yönelik tanımlanmış kavramlar, çeviriyi araştırma alanına (en azından) uyarlanmadan taşınmaktadır. Çeviriye ilişkin bilimsel verinin elde edilmeye çalışıldığı araştırma alanında çeviriye ilişkin bütüncü, genelleyici ve kapsayıcı verilerin henüz bulunmaması, bilim-kuramsal ölçütler bağlamında salt disiplinlerarasılık eğilimine bağlı olarak yansıyan sorunsalların kısır döngüsünün olası bir sonucu olduğu var sayımını yaratmaktadır.

Yapılan irdeleme kapsamında Reiß/Vermeer’in ilgili yaklaşımında dikkat çeken bir başka olgu, *Genel Bir Çeviri Kuramının Temeli* başlıklı bir çalışmanın, kuramsal yönüyle ‘genel’ olma niteliği taşıması yönünde bir beklenti uyandırmasına rağmen, kuramsal yönüyle ‘genel’ nitelikte olmaktan uzak olmasıdır. Reiß/Vermeer, yaklaşımlarını ‘Genel Bir Çeviri Kuramının Temeli’ olarak adlandırmışlardır ve bu adlandırmaya göre

146 Bu işlem, yani farklı alanların verileri kullanılarak çeviribilimsel araştırma yükümlülüğünün karşılanması işlemi, burada bir sorun olarak tanımlanmaktadır. Elbette ki böyle bir işlemin bir sorun oluşturmadığı yönünde de bir görüş savunulabilir. Daha somut bir ifadeyle, çeviri konulu çalışmaların, örneğin dilbilim, metin-dilbilim gibi alanların koordinatları konumundaki terminolojik malzeme ve araçların devreye sokulmasıyla karşılanması ya da yapılması, bir sorun olarak algılanmayabilir, ancak bir sonraki bölümde bilim-kuramsal gerekler ve yasallıkların ışığında bu durumun ne denli sorunlu ve ilgili bilimi disiplinler konumu açısından yok saydığı net bir şekilde ortaya çıkacaktır.

gerek ‘genel’ niteliğinden gerekse ‘kuram’ adlandırmasından hareketle, çalışmanın çeviriye ilişkin genellenebilir nitelikte bir kuram sunması beklenmektedir. Ancak buna rağmen Reiß/Vermeer’in söz konusu yaklaşımlarının içeriğine bakıldığında, çalışmanın çeviriye ilişkin genellenebilir özellikte veriler sunmadığı, aksine yine salt disiplinlerarası veriler üzerine kurulduğu, farklı bir ifadeyle, çeviriye ilişkin ancak kısmi bir yaklaşım sergilediği, yukarıdaki irdelenimin sonucunda elde edilen bulgularla somutlaşmaktadır. Ayrıca Reiß/Vermeer çalışmanın önsözünde yaklaşımlarının çerçevesini ve amacını çizerken, yaklaşımları için tercih ettikleri başlığa rağmen, genellenebilir nitelikte bir çalışma sunma kaygılarının bulunmadığını vurgulayarak söz konusu çalışmanın çeviribilimde çeviriye ilişkin özgün, genelleyici ve bütüncü bir bilimsel çerçeve oluşturma yönündeki beklentinin karşılanmadığının altını çizmektedirler. Çalışmanın başlığı ile içeriği arasındaki bu tutarsızlık açısından oluşan bu çelişkinin yanı sıra, bilim-kuramsal bir sorgulama düzeyinde de, çalışmanın genellenebilir ve dolayısıyla sınanabilir nitelikte veriler sunmamasına rağmen, kuram olma koşullarını ne denli yerine getirebileceği sorusunun gündeme getirilmesi kaçınılmazdır.

Çalışma, gerek çeviribilime özgü¹⁴⁷, çeviri olgusunu temel alan ve kendi içinde tutarlı olan bir kavram örgüsünün oluşumu gerekse ilgili yaklaşımın başlığından beklenebileceği gibi, genellenebilir bir çeviri kuramının geliştirilmesi bakımından eksik yönleri bulunduğunu açıkça göstermektedir. Bölüm I’de somutlaştırıldığı gibi, irdelenmede ayrıca, çalışmanın bilimsel veri sunmak yerine, uygulamaya dönük yöntemsel bilgi sunduğunu, farklı bir ifadeyle, çevirinin *ne* olduğuna ilişkin değil de, *daha iyi* (amaca uygun) çevirinin *nasıl* yapılması gerektiğine ilişkin veriler sunmaya ağırlık verdiğini

147 Bu, sorunlu bir kavramdır. Çeviribilime özgülük tam olarak nedir, henüz bütün belirleyenleriyle ve ortak kabul düzeyinde ortaya konmuş değildir. Bu bakımdan çeviribilime özgülük, bir ‘ideal’ duruma işaret etmektedir. Bilim-kuramsal tartışmanın sürdürüleceği bir sonraki bölümde, bu ideal durumun koşulları ve temel belirleyenleri, çeviribilimselliğiyle değil, genel bilimsel verileriyle somutlaşacaktır.

somutlaştırmıştır. Bu bağlamda önceki bölümde, Reiß/Vermeer'in yaklaşımına ilişkin yapılan irdelemeyle elde edilen bulgular, söz konusu yaklaşımın, çevirinin tanımının oluşturulabilmesi yönünde genellenebilir tüm verilerin bir araya getirildiği, dizgeli, bütünlüğü ve kapsayıcı nitelikte bir çeviribilim görünümünün oluşması yönündeki katkısının sınırlı kaldığını göstermektedir. Çeviriye ilişkin üst kavramlar oluşturma iddiasında olan ve 'genel' sıfatıyla nitelenen çeviribilime ilişkin bu bulgu, sözlü çeviri araştırmalarının mevcut durumuyla çeviribilimin dışında konumlanmasının, çeviribilimin henüz kendi tanımını oluşturamamasıyla ilgili olup olmayacağı sorusunu akla getirmektedir.

'Çeviribilime Giriş' yaklaşımında Werner Koller (1997) de çeviriye araştırma alanında çeviriye tanımlamaya yönelik bir yaklaşım geliştirmiş ve çeviriye ilişkin bir tanım geliştirmeye çalışırken çeviride eşdeğerlik ilişkileri üzerinde yoğunlaşmıştır. Çalışmada çeviribilimin araştırma konusunun tanımını yaparken öncelikle çeviribilimin, uygulama alanının temel belirleyeni niteliğinde kuramsal bir tasarım sunmakla; farklı bir ifadeyle, çeviri uygulamasına yönelik yöntemler sunmakla yükümlü olmadığını ileri sürmektedir. Ancak buna rağmen ilgili çalışmasında Koller de, çeviri uygulamasına ağırlık vermekte ve bu yaklaşımını geliştirirken uygulamaya dönük yöntem sunan bir tutum sergilemektedir. Bilimsel bir tanım değil, uygulamaya yönelik bir yöntem sunması nedeniyle Koller'in yaklaşımı bağlamında da, sözlü çeviri ve yazılı çeviri araştırmalarının bilimsel düzlemdeki konumlanmalarının, salt çeviriye ilişkin bir tanımın henüz oluşturulmamasıyla ilgili olup olmayacağı sorusu belirlemektedir.

Koller'e göre çeviribilim, dilin *langue*, yani 'yapı' boyutuyla değil, dilin 'söz' boyutuyla, yani *parole* boyutuyla ilgilenmelidir. Ancak Koller bu savının yanında, dilin 'söz' boyutuna ilişkin genellenebilir betimlerin yapılamayacağını da ifade etmekte ve bu

nedenle çalışmasını da ‘yapısalcı’ bir tutumla geliştirmektedir. Bilim-kuramsal düzlemde sorgulayıcı bir bakış açısıyla Koller’in sergilediği bu tutum, çeşitli sorunsalların oluşmasına neden olmaktadır. Bu sorunsallardan başlıcası, Koller’in çeviribilimin, ‘söz’ sınırları içerisinde araştırma yapması gerektiğini, ancak dilin ‘söz’ boyutuna ilişkin somut verilerin elde edilemeyeceği nedeniyle çeviriye ilişkin sunduğu çalışmayı, dilbilimin araştırma nesnesi olarak kabul ettiği, dilin ‘yapı’ düzleminde gerçekleştirmesine bağlıdır. Bu bağlamda Koller’in, biri *langue* biri de *parole* olmak üzere olgunun farklı boyutlarını nesne kabul eden birbirinden farklı iki bilim dalı kabulüne göre, bir bilim dalına ilişkin somut veriler elde edilemeyince, diğer bilim dalının verileri temelinde araştırma yapma önerisinin bilim-kuramsal ölçütler açısından ne denli kabul edilebileceği sorusu ortaya çıkmaktadır. Koller’in çalışması bağlamında ayrıca, çeviribilimin öncelikli çalışma alanı eğer dilin ‘söz/dil kullanımı’ düzlemi ise ve bu düzleme ilişkin somut ve genellenebilir veriler mevcut olamamaktaysa, bir bilim disiplini olarak çeviribilimin kendini nasıl var edebileceği sorusu doğmaktadır. Koller’in geliştirdiği yaklaşım temelinde ayrıca, kendi bilimsel sınırlarını çizmeye çalışan bir disiplinde nesneye ilişkin tanımlama yapılmaya çalışılırken bir başka disiplinde tanımlanmış olan ‘*langue*’ ve ‘*parole*’ kavramlarının ölçüt alınmasının ve bir koordinat olarak kabul edilmesinin (İşcen, 2006), çeviribilimin araştırma nesnesi gerçekliğiyle ne denli örtüşebileceği sorusu da akla gelmektedir. Koller’in yaklaşımına ilişkin irdelemenin sağladığı sonuçlardan yola çıkılarak yine bilim-kuramsal bir sorgulama çerçevesinde, çeviribilimde bir kuram olarak geliştirilen bir çalışmanın çeviri uygulamasına yönelik sadece yöntemsel veri sunarak bir bilim dalı olmanın tüm temel koşullarını ne denli yerine getirebileceği sorusu da ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra tekil çalışmalar düzleminde elde edilen bulgular, çeviribilim çalışmalarında bilim ölçütlerine göre çeviriye ilişkin tanımlar sunmakla çeviri-yöntemsel veriler sunmak

arasındaki ayrımın gözetilmemesinin de, çeviribilimsel sınır belirleme bağlamında ayrı bir sorunsal oluşturduğu vurgulanmalıdır.

Ele alınan örnek yaklaşımlardaki amaç tanımları, çeviribilimde genellenebilir, dizgeli ve sınanabilir bilgilerin eksikliğine ve gerek bilimselliğin gelişmesi gerekse çeviri konusunda eğitbilimsel ilerleme bağlamında bu bilgilere duyulan gereksinime işaret etmektedir. Heidrun Gerzymisch-Arbogast ve Klaus Mudersbach (1998) ise ‘Bilimsel Çevirinin Yöntemleri’ çalışmalarında, çeviriyi bilimsel dayanağı olan bir yönetime bağlı ve öğretbilimsel anlamda sınanabilir bir olgu olarak tanımlamayı amaç edinmişlerdir. G.-Arbogast aynı zamanda, çeviriyi araştırma alanında geliştirilmiş mevcut yaklaşımların ağırlıklı olarak uygulamaya yönelik yöntem belirleme eğiliminde olduğunu savlayıp çeviriyi araştırma alanında oluşmuş bu duruma eleştirel bir bakışla yaklaşmaktadır (Gerzymisch-Arbogast, 1994: 13). Çeviribilimde uygulamaya dönük yöntemsel eğilim bağlamında son derece önemli bir savlama olan bu ifadenin, alanda geliştirilen yaklaşımların neredeyse tamamında bir şekilde yer aldığı halde, yaklaşımların neredeyse tamamının da uygulamaya ilişkin yöntem belirleme eğiliminde olması dikkat çekmektedir. Söz konusu durum, bu niteliğiyle çeviribilimin bilimsellik anlamındaki konumunun, ortak kabul görebilecek bir ölçütle, eleştirel ve sorgulayıcı bir bakış açısıyla yeniden ele alınmasının gerekli olduğu yargısını oluşturmaktadır.

Çeviribilimde çeviriye ilişkin kuram oluşturma amacıyla olan tekil çalışmalara bakıldığında, çeviri olgusuna kısmî ve tek boyutlu bir yaklaşımın ileriye götürücü olmadığı, çeviri kavramında birleşen tüm olguları kapsayıcı bir tanımın gerekliliğinin daima dile getirilmesine rağmen, bu gereklilik ilgili çalışmalarla karşılanamamaktadır. Gerzymisch-Arbogast/Mudersbach’ın (1998) da bu bağlamdaki eleştirisine rağmen, irdelenen çalışmaya ilişkin, çeviri uygulamasına dönük kural koyucu bir tutumla

oluşturulmuş ve uygulama alanına ‘kılavuz’ niteliğinde bir çalışma olduğu bulgulanmıştır. Gerzymisch-Arbogast ve Mudersbach, çalışmalarını, *çeviriyi araştırma alanında ortak kabul görmüş bir araştırma nesnesi tanımının henüz mevcut olmadığı* savı temelinde geliştirilmiş olduklarının altını çizmektedirler. Gerzymisch-Arbogast ve Mudersbach’a göre, alanda çeşitli bilim alanlarının verileriyle oluşturulmuş geniş bir yaklaşımlar yelpazesinin araştırma nesnesi tanımı konusundaki eksiklik nedeniyle bulunmaktadır ve ilgili çalışma, araştırma nesnesi tanımı konusundaki bu sıkıntılı durumun çeviri olgusunu anlamaya dönük katkı sağlayamayacağı yönündeki eleştirel savı üzerine kurulmuştur (Gerzymisch-Arbogast, 1994: 13). Arbogast/Mudersbach çalışmalarında, ‘yönteme dayalı yapılan çeviriye bilimsel düzeyde sınanabilir’ nitelik kazandırma amaçlarının olduğunu da belirtmektedirler. Ancak bu çıkış noktasına rağmen, Gerzymisch-Arbogast/Mudersbach’ın (1998) yaklaşımlarında araştırma nesnesine ilişkin betimsel nitelik taşıyan bütünleyici ya da çeviriyi oluşturan tüm etmenleri kapsayıcı bir katkı bulunmamakta ve bu bakımdan çalışma ağırlıklı olarak çeviri uygulamasına yönelik sadece yöntemsel öneriler sunmakla kalmaktadır (Koller, 1998: 216–217). Bu bağlamda bilim-kuramsal ölçütler çerçevesinde bir sorgulama açısından, araştırma nesnesi tanımı mevcut olmayan bir disiplinin bilim olma koşullarını ne denli yerine getirip getirmediği, eğer getirmiyorsa alanda kuramsal nitelik taşıma iddiasıyla geliştirilmiş yaklaşımların sağladığı verilerin bilim-kuramsal ölçütlere göre hangi nitelikte olduğu sorusu ortaya çıkmaktadır. Gerzymisch-Arbogast/Mudersbach’ın (1998) yaklaşımının çeviri araştırmalarına yönelik temsil niteliğinde somut bir örnek oluşturduğu çeviribilimdeki bu durum, ‘bilim’ ya da ‘bilimsellik’ kavramına ilişkin algıda da bir sıkıntı olduğu yönünde sorulara kaynaklık etmektedir. Bir olgunun uygulanmasına ilişkin veri sunmanın ya da bir olgunun daha ‘iyi’ ya da daha ‘doğru’ gerçekleştirilmesi doğrultusunda yöntem geliştirmenin bilim

kurumunun temel görevleri arasında kabul edilip edilmeyeceği sorusu, bu sorular arasında sayılabilir. Bir olguya ilişkin genellenebilir bir tanım henüz geliştirilememişken, farklı bir ifadeyle, bir olgunun tam anlamıyla ‘ne’ olduğuna ilişkin soru yanıtlanamamışken o olgunun uygulamada ‘nasıl’ ele alınması gerektiğine ilişkin çıkarımların ne denli güvenilir ve genelleyici nitelikte, yani ne denli bilim temelli olabileceği sorusu da aynı bağlamda akla gelmektedir (konuyla ilgili bir sonraki bölüm). Ortaya çıkan bu sorular, sözlü çeviri araştırmalarının genel çeviribilime göre nasıl konumlandırılacağı sorusu sorulmadan önce, genel çeviribilimin kendi konumunun belirlenmesi bağlamında kaçınılmazdır.

Bilimsellik düzleminde çeviribilimde mevcut sorunsallara olası yanıtlar bulma yönünde, çeviri araştırmaları arasından seçilmiş söz konusu üç yaklaşımın irdelenmesi sonucunda, öncelikle alandaki sıkıntıların, yapılmış tekil çalışmalar bazında kendini nasıl gösterdiği somutlaştırılmıştır. Bu bağlamda sorgulayıcı bir bakış açısıyla ve bilim-kuramsal temellere dayanılarak çeviriyi araştırma alanının bilim olma koşullarını ne denli yerine getirdiğine ilişkin belirleyici sorular biçim kazanmıştır. Buna göre, bir araştırma işleminin genellenebilir ve sınanabilir nitelikte veriler sunamamasına rağmen, kuram olma koşullarını ne denli yerine getirebileceği sorusu bu sorular arasında yer almaktadır. Bir kuramın sadece uygulama alanına yönelik yöntemsel veriler sunarak bir bilim dalı olmanın temel koşullarını yerine getirmede ne denli katkı sağlayabileceği sorusu da, bu sorgulama bağlamında ortaya çıkmış bir başka sorudur. Araştırma nesnesi tanımı henüz biçimlenmeyen bir araştırma alanının bir bilim disiplini olma koşullarını ne denli yerine getirdiği, eğer getirmiyorsa, alanda kuramsal nitelik taşıma iddiasıyla geliştirilmiş yaklaşımların ortaya koyduğu verilerin bilim-kuramsal ölçütlere göre hangi nitelikte olduğu sorusu da, bilim-kuramsal temelde sorgulayıcı bir bakış açısıyla ortaya çıkan sorular arasında yer almaktadır. Tekil yaklaşımların mevcut sorunsallara yönelik

incelenmesine göre, çeviriyi araştırma alanında tanımlanmış ve genel kabullerin oluşmasında engel olarak ortaya çıkan, *genellenebilir savlar önerilmesine, araştırma nesnesi tanımına* ve dolayısıyla *kavram örgüsüne* ilişkin sorunsallar, her üç çalışma çerçevesinde de bilim-kuramsal temel sorular bağlamında çözümsüz kalmakta ve alanda çelişkilere neden olmaktadır. İrdelenen yaklaşımlar bağlamında tekil düzlemde beliren bu sıkıntılar, alanda geliştirilmiş yaklaşımlara yöneltilen genel bir bakışta ayrıca *disiplinlerarasılık* sorunsalını ve *bilimsel düzlem ile uygulama düzlemi arasındaki sınırın belirsizliği* sorunsalını da, yanıtız birer soru olarak beraberinde getirmektedir.

Çeviribilimin kendi tanımını oluşturması konusunda kendini genel anlamda gösteren sorunsalların saptanmasından sonra, ayrı bir araştırma alanı olarak geliştiği izlenimi veren ve talep eden sözlü çeviri araştırmaları da bilimsellik çerçevesinde sınır belirleme ve konumlandırma amacı doğrultusunda incelenip bu bağlamdaki mevcut sorunsallara yönelik, belirleyici çıkarımlar yapılabilecek dayanaklar oluşturulmuştur. Farklı bir ifadeyle, sözlü çeviriye ilişkin araştırma alanının mevcut durumuna yönelik gerçekleştirilen irdelenmenin sonucunda, henüz yanıt bulamamış temel bilimsel sorulara yönelik bu alandaki olası sorun ve sıkıntılar da somutluk kazanmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı olarak irdelenen, eylem kuramı, psikodilbilim ve kültürbilim verilerini temel alan ve *çevirmen, eylem* ya da *süreç* odaklı eğilimde olan çalışmalar, ‘sözlü çeviribilim’ alanında da çalışmaların ortak sorununun ağırlıklı olarak, bütünlüyci ve kapsayıcı bir kuramsal yaklaşımın eksikliği olduğunu somutlaştırmaktadır. Çeviribilim olarak adlandırılan çeviriyi araştırma alanına ilişkin birinci bölümde ele alınan örnek yaklaşımların irdelenmesi sonucunda, öncelikle genellenebilir savların önerilmesi, araştırma nesnesi tanımı ve bu sorunsallarla yakından ilintili olarak da kavram örgüsü bağlamında bilim-kuramsal düzeyde tanımlanabilir sorunsalların mevcut olduğu

somutlaşmıştır. İlgili sorunsallarla olası bir ilişkiyi, benzerlikleri ya da farklılıkları saptamak üzere sözlü çevirinin anlaşılıp tanımlanmaya çalışıldığı araştırma alanında irdelenen örnek yaklaşımların tartışılması sonucunda elde edilen bulgular, aşağıda bilim-kuramsal düzlemde tanımlanabilir sorunsallar olarak değerlendirilecektir.

Gerek Pöchhacker'e, gerek Kalina'ya, gerekse Lederer'e ait, ele alınan örnek yaklaşımlarda, çalışmaların çıkış noktalarında, sözlü çeviriyi nesnel olarak anlaşılır kılacak ve tanımlayacak genelleyici ve (özellikle de sözlü çeviri alanı için) ölçüt oluşturuvcu bir çalışmanın bulunmaması, bir sorun olarak dile getirilmektedir. Bunun yanı sıra, genel çeviribilim olarak adlandırılan araştırma alanının, çevirinin bir gerçekliği ve bir parçası olarak sözlü çeviriyi, araştırmalarına yeterince dâhil etmemesi ve bu nedenle sözlü çeviriye yönelik bilimsel nitelikli çalışmaların yetersiz kalması yargısı da, söz konusu yaklaşımların çıkış noktasını oluşturmaktadır. Sözlü çeviri araştırmalarının, üst kavramlar geliştirirken yazılı ya da sözlü çeviri ayrımını gözetmeden genel nitelikte olması beklenen 'çeviribilim' sınırları içinde yer alması beklentisini içeren bu yargı, sözlü çeviri araştırmalarının konumlandırılmasına ilişkin önemli bir veri oluşturmaktadır. Bu beklenti, sözlü çevirinin de yazılı çevirinin de ve hatta olası başka çeviri örnek durumlarının da 'çeviri' kavramı altında birleşmesi gerektiği ve olası ayrışmalara rağmen, bir ortak tanım altında yer alması gerektiği mantığı temelinde biçimlenmektedir. Ancak ilk bölümde irdelenen yaklaşımlarda olduğu gibi, sözlü çeviri araştırmaları kapsamında gerçekleştirilmiş yaklaşımların irdelenmesi sonucunda da, ilgili çalışmaların ortaya koyduğu veriler, söz konusu beklentiye rağmen, bu sorunsalların çözülmesine yönelik belirleyici bir katkının sağlanamadığı gerçekliğini yansıtmaktadır.

Sözlü çevirinin tanımını oluşturma eğilimiyle geliştirilmiş yaklaşımı ele alınan Lederer, andaş çeviriyi bir anlam aktarma işlemi olarak tanımlayıp sözlü çevirinin, tüm

çeviri türlerini temsil ettiğini öne sürmektedir. Lederer'e göre, sözlü çeviriye ilişkin geliştirilecek olası tanımlar tüm çeviri türleri için geçerli olacaktır. Farklı bir ifadeyle Lederer, sözlü çeviri araştırmalarının çeviribilimin bir alt alanı olarak değil, sözlü çeviriye ilişkin geliştirilen tanımların çeviriye ilişkin genelleyici tanımlar olarak algılanması gerektiğini ileri sürerek sözlü çeviri araştırmalarının konumlandırılmasına ilişkin yeni bir açılım sunmaktadır. Sözlü çevirinin bilimsel düzlemde konumlandırılmasına ilişkin Lederer'in bu açılımının olumlu ya da olumsuz yönde yargılanması ikincil sırada kalırken, söz konusu açılımı, sözlü çeviri araştırmalarının (bir üst alan olarak algılansa da bir alt alan olarak algılansa da) her koşulda yazılı çeviri araştırmalarıyla yakından ilintili bir alan olarak ele alınması gerektiği yönünde değerlendirmek, en azından çalışmanın temel içeriği bağlamında birincil öneme sahip görünümündedir.

Sözlü çeviriye ilişkin oluşturulacak tanımların tüm çeviri türleri için geçerli olacağı ifadesinden Lederer, her türlü çevirinin genel anlamda bir *anlam aktarma* işlemi olduğu sonucuna da varmaktadır. Lederer bu bağlamda, çeviriye ilişkin 'genelleyici' nitelikte bir tanımın gerekliliğini vurgulamaktadır, ancak kendisi de kuramsal yaklaşımını ağırlıklı olarak söylem çözümlemesi ve anlambilim verilerine dayandırmaktadır. Genel çeviribilim alanına yönelik yukarıda elde edilen bulgularda olduğu gibi, bu yaklaşım örneğinde de, sözlü çeviriye ya da bir üst kavram olarak 'çeviri'ye ilişkin özgün ve bütünleyici olası bir tanımın aranması yerine, yine farklı disiplinlerin verileri temel alınarak sorun çözme olanağı kısıtlanmaktadır. Bilim-kuramsal bir sorgulama temelinde, bir bilim disiplininde araştırma nesnesi tanımı genel kabul görmüş nitelikte mevcut değilse, bu boşluğun, başka disiplinlerin verileri alana taşınarak giderilip giderilemeyeceği ve araştırmalarında farklı disiplinlerin verilerini temel alan bir araştırma eğiliminin, verilerin taşındığı alan açısından bilimsel disiplin olma koşullarını ne denli yerine getirip

getirmediği soruları bu tekil çalışma örneği bağlamında da ortaya çıkmaktadır.

Temel bilim-kuramsal soruların yanıtızsız kalması ve bu yanıtızsızlığın alanda bir sorular ve sorunlar birikintisine dönüşmesi yönündeki görünüm, Pöchhacker'in sözlü çeviriye ilişkin geliştirdiği yaklaşıma bakıldığında da ortaya çıkmaktadır. 'Karmaşık Bir Eylem olarak Andaş Çeviri' başlıklı çalışmasında öncelikle dikkat çeken nokta, Pöchhacker'in, çeviribilimsel bir kuramın tekil örnekler üzerinde oluşturulamayacağını öne sürmesine rağmen, kendi kuram önerisini geliştirirken yine tekil örneklerle yola çıkmasıdır. Pöchhacker, çeviribilimde yeni yaklaşımların yanı sıra 'andaş çeviri' için de, araştırma nesnesi alanının dizgeleştirilmesi yardımıyla nitelikli soruların yanıt bulmasına katkı sağlayacak kuramsal bir alt yapı bulmayı amaçlamıştır (Pöchhacker, 1994:v). Bu yaklaşımıyla Pöchhacker (1994), sözlü çeviri araştırmalarının çeviribilim içinde konumlanması gerektiği yönünde bir tutum alması da, bilim ortamında nitelikli soruların ancak araştırma nesnesinin belirli bir dizge içinde tanımlanması ve buna bağlı olarak sözlü çeviriye ilişkin kuramsal bir alt yapının oluşturulmasıyla yanıtlanacağına işaret ederek alandaki temel sorunsala ve bu sorunsalın olası çözümüne de ışık tutmaktadır. Ancak sözlü çeviriye ilişkin nesne tanımının dizgeleştirilmesini içeren söz konusu amaç tanımına rağmen Pöchhacker (1994), sözlü çevirinin kendi özel koşullarından dolayı genelleyici tanımların ve kuramların sözlü çeviri için geçerli olamayacağını ve sözlü çeviri araştırmalarında güvenilir bilimsel çıkarımların yapılamayacağını öne sürerek, kendi içinde çelişkili ve tutarsız bir eğilim göstermektedir. Pöchhacker'in bu savı bağlamında da bilim-kuramsal düzlemde, genellenebilir ve sınanabilir nesnel verilerin geliştirilemeyeceği bir olguya ilişkin bilimsel nitelikte verilerin nasıl sunulabileceği, eğer sunulamamaktaysa, ilgili olguya ilişkin bilimsellik iddiasını taşıyan çalışmalar yapılabilip yapılamayacağı soruları önem kazanmaktadır.

Bunun yanı sıra Pöchhacker (1994) çalışmasında andaş çeviriyi açıklarken farklı disiplinlerde tanımlanan kavramlar da kullanılmaktadır. Pöchhacker örneğin ‘metin’ kavramını sözlü çevirideki ‘konuşma’ kavramıyla eşanlamlı olarak kabul etmekte ve sözlü çevirideki ‘konuşma’ kavramını ‘metin’ kavramı gibi tanımlamaktadır (Pöchhacker, 1994: 44). Bu bulgu, Pöchhacker’in söz konusu bu tutumuyla metin-dilbilimde ağırlıklı olarak yapısalcı bakış açısıyla tanımlanan *metin* olgusu ile söylem çözümlemesi alanında ağırlıklı olarak işlevselci bakış açısıyla tanımlanan *konuşma* olgusunu, kavram düzleminde birleştirdiğini göstermektedir. Böylece ilgili çalışmada yazılı çeviri ile sözlü çeviri kavramsal boyutta aynı kapsamda ele alınmaktadır, ancak özellikle *araştırma nesnesi* tanımı ve buna bağlı olarak araştırma yapılan alanda araştırma nesnesi göz önünde bulundurularak *kavram* tanımları yapılmaması nedeniyle, yeni çelişkiler ve tutarsızlıklar meydana gelmektedir¹⁴⁸. Pöchhacker’in bu tutumu, andaş çeviriye ilişkin bir yaklaşım geliştirirken salt çeviri gerçekliğinden değil, başka disiplinlerin araştırma nesnesinden hareket ettiğine işaret etmektedir ve çeviribilim alanına özellikle araştırma nesnesi tanımı ve kavram örgüsü bağlamında oluşan sorunsalların pekişmesine katkıda bulunduğunu göstermektedir. Bu da, sıkça tekrarlanan çeviribilimsel araştırma çıkmazına ilişkin bir başka bulgu noktasıdır.

Çeviriye ilişkin araştırmaların genellikle farklı disiplinlerin verileri temel alınarak gerçekleştirilmesinin yanı sıra, araştırmalarda yöntemselliğin, farklı bir ifadeyle, uygulama odaklı çalışılmasının da bir başka sorunsal oluşturduğu, tekil çalışmaların irdelenmesi bağlamında bulgulanmıştı. Bu bağlamda Sylvia Kalina (1998) sözlü çeviri araştırmaları çerçevesinde örnek gösterilebilir. Sylvia Kalina, ‘Sözlü Çeviride Stratejik Süreçler’ (1998) başlıklı yaklaşımını ağırlıklı olarak deneysel bir çalışmaya

148 Bilim disiplinlerinde araştırma nesnesi tanımı ve kavram tanımı sorunsallarına ilişkin daha ayrıntılı bir bakış açısı için bkz. bölüm IV.2.1 ve bölüm IV.2.3.

dayandırmaktadır. Ancak Kalina, ilgili deneysel çalışmasının, ders ortamında öğrenciler tarafından sürdürülmüş olması nedeniyle genellenebilir nitelik taşıyamayacağını da dile getirmektedir. Bu ifadesine rağmen Kalina, yaklaşımında yer verdiği söz konusu deneysel araştırma temelinde sözlü çeviri eğitimine yönelik genelleyici ve öğretilimsel çıkarımlarda bulunmaktadır. Kalina'nın bu çalışmasındaki çıkış noktası, sözlü çeviriye ilişkin dizgesel ve bütünleyici bir tanımın mevcut olmaması gerçekliği ve bu gerçekliğin sözlü çeviriyle ilgili uygulama alanında sıkıntılara yol açması olarak belirtilmektedir. Çalışmasının oluşumunu bu şekilde gerekçelendirmesiyle Kalina da, sözlü çeviri araştırmalarında genelleyici ve dizgeleştirici bir bilimsel alt yapı talebini yeniden vurgulayarak, birçok tekil yaklaşımda karşılaşıldığı gibi, bilimsellik yönünde alanın temel sorunsalına işaret etmektedir. Ancak sözlü çeviri araştırmalarına ilişkin sorunsalların saptanması konusunda belirleyici bir öneme sahip bu yargısının yanı sıra Kalina aynı çalışmasında, alanda, çok etmenli yapısı gereği sözlü çeviriye ilişkin genelleyici, dizgeleştirici ve bütünleyici veriler sunan bir kuramın mevcut olamayacağını savlamaktadır. Bu savıyla Kalina da (1998) tıpkı Pöchhacker'in (1994) yaklaşımına ilişkin dile getirildiği gibi, sözlü çeviriye ilişkin bilimsel anlamda güvenilir ve tutarlı çıkarımların yapılabileceği konusuna kuşkulu bir yaklaşım sergileyerek kendi çalışmasının amacıyla çalışmaktadır. Aynı savının yanında Kalina şaşırtıcı bir biçimde, kendi çalışmasının da, sözlü çeviride stratejik süreçler bağlamındaki tek yönlülüğü nedeniyle sözlü çeviriyi araştırma alanı çerçevesinde bütünleyici bir yaklaşım sunmadığını ifade etmektedir. Bu yargısına rağmen Kalina'nın sözlü çevirinin stratejik bir eylem süreci olduğu konusunda genelleyici çıkarımlarda bulunması, yaklaşımın kendi içinde çelişkili ve tutarsız söylemler barındırmasının yanı sıra, sözlü çeviri araştırmalarının mevcut genel bilimsellik niteliğine ilişkin de soru işaretleri oluşturmaktadır. Yaklaşımının çeşitli boyutlarıyla, sözlü çeviri

araştırmalarının eviribilim lutyyle nasıl konumlanması gerektiğine ilişkin soru bağlamında ise Kalina, sözlü eviri araştırmalarının öncelikle sözlü çeviriye ilişkin dizgeli ve bütünleyici bir tanım geliştirmesi gerektiği yönüyle (tabii sonradan temellendirici bir çıkarıma yol amayacak bir fikirle) yine de ışık tutmaktadır.

Sözlü eviri araştırmaları kapsamında ele alınan yaklaşımlarda ortaya çıkan sorunsallara yönelik de, ‘genel eviribilim’ alanında ele alınan örnek çalışmalarda da ağırlıklı olarak bulgulandığı gibi, araştırma nesnesine ilişkin genellenebilir veriler sunamayan bir disiplinin, bilim olma koşullarını ne denli yerine getirebileceği sorusunu sormak kaçınılmazdır. Yanıtını ancak tanımlanmış bilim-kuramsal ölçütler düzeyinde bulabilecek bu sorunsalla doğrudan ilişkili olarak da, araştırma nesnesi henüz tanımlanmamış bir alanda geliştirilecek olası kuramların oluşturulup oluşturulamayacağı sorusu ortaya çıkmaktadır. Araştırma nesnesi tanımı ve kuramsallık olgularına ilişkin bu soruyla bağlantılı olarak ayrıca, araştırma nesnesi tanımlanmamış bir araştırma alanında bir kuram oluşturulsa bile, ilgili kuramın dayanağının ve çıkış noktasının ne olacağı sorusu akla gelmektedir.

İlk bakışta ‘eviribilim’ olarak adlandırılan çalışma alanıyla ‘sözlü eviribilim’ olarak adlandırılan çalışma alanının birbirinden bağımsız gelişmiş olduğu gözlemlenmektedir. Ancak yukarıdaki irdelemeler sonucunda somutluk kazanan durum, sözlü çeviriyi araştırma alanının sorunsalları tanımlanmaya çalışılırken, sözlü eviri araştırmalarında bulgulanan sorunsallarla, ilk bölümde ele alınan genel eviribilim alanındaki sorunsallar arasında önemli bir benzerliğin söz konusu olmasıdır. Ortak yönleriyle (yazılı ya da sözlü) evirinin bilimsel ve kuramsal temelini sağlamlaştırma çabasında olan iki alan birbirinden bağımsız gibi görünse de, her iki alanda genelleyci, bütünleyici ve aynı zamanda özgün nitelikte bir kuramsal alt yapı arayışının, ayrıca

araştırma nesnesi tanımına ilişkin bir belirsizliğin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. İki alanda mevcut bu ortak arayış, sözlü çeviri araştırmalarının genel çeviri araştırmalarından yapısı gereği ayrışması fikrine mesafeli durup, genel çeviribilimin de sözlü çeviribilimin de kendi içinde barındırdığı çelişkilerin ve tutarsızlıkların, ayrıca her bir alanda yapılan çalışmaların birbiriyle olan ilişkisizliğin temel nedenini sorgulamayı amaç kabul eden bir tutuma yönlendirmektedir.

Çeviribilimin kendi tanımını oluşturmasında sözlü çeviribilimin tanımının ne denli katkı sağlayabileceği ve sözlü çevirinin tanımının yapılabilmesi bağlamında bilimsel düzlemde nasıl konumlandırılacağına yönelik temel soru hatırlandığında, tekil çalışmalara dönük noktasal incelemelerle elde edilen bulgular ve çıkarımlar önemli yol gösterici olarak görülebilir. Özellikle sözlü çeviri araştırmalarının bir bilim disiplini olarak çeviribilime göre nasıl konumlandırılacağı sorusunun yanıtlanması, salt bulgularan sorunsallar ve sorunsalların işaret ettiği temel bilimsel sıkıntılar doğrultusunda değil, ancak tutarlı ve genel kabul gören bir yöntemin belirlenmesiyle olanaklıdır. Özgün bir disiplin, bir alt ya da bir üst disiplin olarak sözlü çeviri araştırmalarının bilimsel düzlemde konumlandırılması, ilgili disiplinin tümel araştırma sınırlarının belirlenmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda akla iki farklı yöntem gelmektedir: a) İlgili alanın nesne tanımını ve araştırma sınırlarını tekil (subordinatif¹⁴⁹) çalışmaların sunacağı verilerle saptamak ya da b) olguya bir üst bakışla yaklaşım nesnenin tüm etmenlerini kapsayacak araştırma sınırlarını üst kavramlarla (koordinatlarla) belirlemek. Bilindiği üzere Stolze, Holmes, Zybatow, İşcen gibi, çevirinin bilimselliği üzerine de söylemler geliştiren çeviribilimcilerin bakış açısına göre, tekil araştırmalar olguya ilişkin veri sağlayamaz. İzleyen bölümlerde de benimsenecek olan bu bakış açısıyla, disiplinler bir sınır belirleme işlemi de ancak

149 Subordinatif kavramı burada 'alt birimsel' anlamında kullanılmaktadır. Kavramlarda dizgesellik bağlamındaki 'Subordination' kavramına ilişkin bkz. Kant (1800), Logik, § 14, *Allgemeine Regeln in Absicht auf die Subordination der Begriffe*.

disiplinler-üstü, yani tekil bilim alanlarının da üstünde söylemler geliştiren kuramlar yardımıyla gerçekleştirilebilir. Farklı bir ifadeyle, bir disiplinin başka bir disipline göre konumlandırılma girişimi ancak konumlandırma yöntemi olarak ‘bilim-kuramsal ölçütlerin’ belirlenmesiyle söz konusu olabilir.

Bu bağlamda gerek sözlü gerekse yazılı çeviriyi araştırma alanlarını kapsayan seçilmiş örnek yaklaşımlara ilişkin bilim-kuramsal düzlemde sorgulayıcı bir bakış açısıyla tanımlanan sorunsalları daha sağlam bir zemine oturtup tanımlayabilmek ve çalışmanın temel sorgulama hedefi doğrultusunda sözlü çevirinin genel çeviribilim içindeki ya da dışındaki konumunu saptamak için, genel anlamda kuramsallık, onun da ötesinde bilimsellik koşullarının incelenmesi kaçınılmazdır. Araştırmanın temel konumlandırma sorusunu yanıtlama amacı doğrultusunda çalışmanın izleyen bölümünde, bilim olmanın öncelikli gerekleri konusunda *çeviri alanındaki mevcut genel durum ile bilim-kuramsal ölçütlerin öngördüğü koşulların* ne denli örtüştüğü ya da ne denli ayrıştığı saptanacaktır.

Bilimsellik koşullarına ilişkin genel kabul gören bilim-kuramsal ölçütler yardımıyla sözlü çevirinin çeviribilime göre nasıl konumlandırılacağına ilişkin sorunun yanıtı, tümel bilim-kuramsal yaklaşımlarla değil, bölüm I’de ve bölüm II’de saptanan temel alansal sorular ve sorunsallar göz önünde tutularak ele alınacaktır. ‘Çeviribilim’ olarak adlandırılan çeviri araştırmaları alanında çeşitli sorunsallar somutlaştırılarak araştırma sorusunun yanıtına ilişkin ilk izlenimler elde edilmiştir. Bu sorunsallar arasında öncelikle, çeviri araştırmalarında bir yaklaşımlar yığınının mevcut olması durumu yer almaktadır. Bu sorunsalın yanı sıra, *kuram* olarak da adlandırılan yaklaşımların birbirini tamamlayıcı ve çeviri olgusunu bütünleyici nitelikte olmaması, hatta tek tek çalışmaların birbiriyle ilişkili bile olmaması sorunsalı mevcuttur. Farklı disiplinlere ait verilerin temel alınması ve buna bağlı olarak kavram örgüsünde ortaya çıkmış olan bir yığılma ve bir karmaşa durumu,

somutluk kazanan sorunsalların bir başka boyutudur. Çeviriyi araştırma alanında ayrıca araştırma nesnesinin henüz ortak kabul görecekt nitelikte tanımlanmamış olması da, başlıca sorunsallar arasında yer almaktadır.

IV. BİLİM-KURAMSAL ÖLÇÜTLER TEMELİNDE BİLİMSELLİK

KOŞULLARI

İlk iki bölümdeki çalışmalar ve üçüncü bölümdeki değerlendirme tartışması, gerek çeviribilimde gerekse sözlü çeviribilimde bilimsellik ilkeleri bağlamında kendini gösteren sorunsalların disiplin içi tekil yaklaşımlarla saptanabileceğini, ama ilgili sorunsalların ancak söz konusu disiplinleri aşan disiplinler-üstü bir bakış açısıyla ele alınıp olası çözüm önerilerinin getirilebileceği düşüncesini somutlaştırmaktadır. Bu bağlamda bilim disiplinlerinde mevcut sorunsalları tekil ve noktasal düzlemde irdelemeyi sürdürmek yerine, çeviribilimin tanımını oluşturabilmesi bağlamında sözlü çeviribilimin konumlandırılabilmesi için, ilgili sorunsalların saptanması sonrasında bilimsellik ilkelerinin nasıl biçimlenmesi gerektiği konusu üzerinde duran bir üst bakışın ortak kabul görmüş ölçütlerine dayanmak, ileriye götürücü olacaktır. Başka bir bakış açısından bakarak söylemek gerekirse:

Gerek çeviribilim alanından gerekse sözlü çeviriyi araştırma alanından seçilmiş yaklaşımlar ve alanın kuramsal zeminine dair önermeleri içeren çalışmalar yukarıda irdelenmiştir. Burada ‘alanın kuramsal zeminine dair önermeler’ ifadesi, yerleşik bir disiplin yapısı ve ortak kabuller doğrultusunda işleyen bir bilim organizasyonu yerine, henüz temel sorunları konusunda belirsizlikler ve eksiklikler hissi uyandıran bir çalışma alanının söz konusu olduğu ön kabulünü içermektedir. Ancak böyle bir ön kabul, uzunca bir bölümde tek tek örneklendirilen modellerdeki sav ve önermelerin arka planını ve özelliğini anlamayı sağlayabilecektir. Bu ön kabulden dolayı, söz konusu temel sorunların çözümlenmesinde daha genel bir ölçüt dizgesini, nesnel ölçütlerin geçerli olduğu bir dayanak noktasını, farklı bir ifadeyle, bilim-kuramsal bir denetim mekanizması temelinde

bir tartışmayı da zorunlu kılmaktadır.

Alanın kuramsal zeminine dair önermeler bağlamında, ilgili alanların mevcut durumlarına yönelik dizgesel görünüme, bütünsellik durumuna, yaklaşımların birbiriyle ilintisine, kavram kullanımı ve kavram örgüsü durumuna, nesne tanımı durumuna ve alanda disiplinlerarasılık algısına ilişkin bulgular elde edilerek sözlü çevirinin disiplinler anlamında olası konumlandırılmasına yönelik ilk izlenimler biçimlenmiştir. Bu bölüm, her iki alanın bilimsellik durumunu somutlaştırabilmek ve olası sorunları tanımlayabilmek doğrultusunda bilim-kuramsal ilkelerden ve ölçütlerden yararlanmayı ve çeviriyi araştırma alanıyla sözlü çeviriyi araştırma alanı kapsamında tanımlanmış sorunsalları bilim-kuramsal genel ilkeler zemininde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Daha somut bir ifadeyle, bilim-kuramsal yaklaşımlar ve veriler, sözlü çeviri araştırmalarının bir bilim disiplini olarak özerk ve bağımsız bir disiplin olarak mı, yoksa çeviribilim disiplini sınırları ve dizgesi içinde mi konumlanacağı konusundaki belirsizliği somutlaştırma amacıyla bir uzlaşma yöntemi işlevi olarak kabul edilmelidir.

Nesne tanımı, kavramsal düzlemde dizgesizlik, kuram olarak adlandırılan yaklaşımlar arasındaki ilişkisizlik, uygulama alanı ile bilim alanı arasındaki sınırın netleşmemesi, saltçı disiplinlerarası bakış açıları gibi sorunlar, ‘genel’ olarak nitelenen çeviribilimde olduğu gibi, sözlü çeviri araştırmaları alanında da örneklerle somutlaştırılmıştır. Bu işlem sonucunda, ‘sözlü çeviribilim’ alanında ele alınan yaklaşımların irdelenmesiyle bulguların, ‘genel çeviribilim’ alanında bulguların yine aynı bağlamlardaki sorunların bir yansıması olup olmadığı sorusu doğmaktadır. Çeviribilim ile sözlü çeviri alanlarına özgü sorunsalların kesişmesi ve çoğunlukla örtüşmesi (bkz. önceki bölüm), akla iki alanın karşılıklı etkileşimi, ilişki biçimi ve konumlanışı açısından çeşitli olası soruları getirmektedir. Bu anlamda, iki alanın

ayrı ayrı yol ve güzergâhlardan kendi içlerinde bilimsel tanımlama yükümlülüklerini yerine getirerek karşılıklı etkileşim ve ilişki biçiminin belirginleştirilmesinin bu koşullarda ne denli gerçekçi bir varsayım olabileceği sorusu ön plana çıkmaktadır.

Buna karşın, özellikle de her iki alanda beliren benzeşik sorunsallar göz önünde tutulduğunda, iki ayrı alanın genelleyici bilimsel ölçütlerle belirlenmiş bir yoldan, diyesi bilim-kuramsal bir düzlemde ortaya konan ölçütlerle doğrudan ilişkilendirilerek karşılıklı etkileşim ve konumlanış biçimlerini sorgulamak, daha yakın ve yerine getirilmesi bir yükümlülük olarak karşımızda durmaktadır. Bu bakımdan daha ayrıntılı olarak şu şekilde de soru ayrıştırılabilmektedir: Sözlü çeviri alanı düzleminde bir öz-tanım, genel çeviribilimin kuramsal tanımını oluşturmasında ne denli katkı sağlayabilir? Bu, girişte de belirtildiği gibi, aynı zamanda, buradaki tartışma ve irdelemenin temel amaçları arasında merkezi öneme sahip bir sorudur.

Söz konusu bu soru temelinde, çeviribilim alanında tanımlanmış yukarıda anılan mevcut sorunsalların somutlaştırılmasına, bilim kuramı alanında geçerliliğini koruyan savlar ve saptamalarla dayanak sunma, öncelikli amaçtır. Çeviribilimde nesne tanımı, saltçı disiplinlerarası eğilimin bir yansıması olarak kavramsal karmaşa görünümü, uygulama ile bilim alanlarının sınır ve yükümlülükleri konusundaki belirsizlik ve geliştirilen tekil yaklaşımlar arasındaki ilişkisizlik sorunsalları, izleyen bölümlerde tek tek disiplinleri aşan bir üst bakışla bilimselliğin gereklerine ilişkin tanımlar ve sınırlamalar sağlayan bilim-kuramsal veriler doğrultusunda irdelenecektir. Söz konusu irdelemede, çeviri araştırmalarında tanımlanan sorunsallara dayanak oluşturması bakımından, bilime ilişkin yapısalcı, yapıbozumcu vb. anlayış farkları ölçüt oluşturmaksızın, bilim tarihinin çeşitli dönemlerinde bilim olgusuna ilişkin belirleyici ve geçerliliğini günümüze kadar koruyan düşünceler temel alınacaktır. Bu bağlamda ağırlıklı olarak Aristoteles, René

Descartes, Immanuel Kant, Thomas Samuel Kuhn ve Alan Francis Chalmers'in bilim dizgeselliğine ilişkin yaklaşımları belirleyici olacaktır. Bu seçkinin yanı sıra, çeviribilime yönelik tartışmalarını ve sorgulamalarını, bilim kuramı tarihinde ön plana çıkmış ve yukarıda anılan kişilerin bilim-kuramsal önerme dizgeleri ışığında gündeme getiren Sandór Albert, İsmail İşcen, Lew N. Zybatow gibi araştırmacılara da birer dayanak noktası olarak başvurulacaktır.

Çalışmanın betimlenmiş ve yukarıda anılan sorunsalına ışık tutmak doğrultusunda bilim-kuramsal veriler ve ölçütler belirlemeyi amaçlayan bu bölüm, bilim tarihini özetlemek ya da bilim tarihini tartışmak amacını taşımamaktadır. Bu bölümde gerçekleşen irdelemeler, bilimin tanımlayıcı, dizgeleyici, sınanabilir ve güvenilir veriler sunmakla yükümlü olduğu, ancak pozitif bilimler olarak adlandırılan alanlarda bile tartışılmaz sonal bilgilerin hiçbir zaman belirlenemeyeceği anlayışıyla sürdürülecektir. Bu yargının temelinde, bilimsel verilerin insan tarafından geliştirildiği ve bu özelliğiyle bilimin ve bilimsel tanımların gerçekliklerle, ancak insanın algılayabileceği ölçüde örtüşebileceği düşüncesi yatmaktadır¹⁵⁰. Bu görüş, bir zihinsel etkinliğin 'bilim' disiplini sınırları içinde veya dışında konumlanması ve sınıflandırılması konusunda bir göreceliğin söz konusu olduğu sonucunu doğurmaz. Bir zihinsel etkinliğin, örneğin geç uyanmış bir aklın, bulunduğu koşullardaki havayı olumlu ya da olumsuz bulması şeklindeki yargılama sürecinin bir bilimsel etkinlik olarak anlaşılamayacağı; buna karşın bir olguya dair kişisel ve göreceli konumundan bağımsız bir aklın, başkalarının da onaylayabileceği ve olgu üzerinde denetleyebileceği bir yargıda bulunmasının, söz gelimi hava koşullarının basıncıyla ilgili bir gözlemsel denetim yaparak bir sonuç ('x bar') vermesinin, pekala

150 Bu düşünceye ilişkin bkz Harré 1978: “[...]Indeed, in the sciences we construct a picture of the world as it is that is consciously different in several ways from the world as it is seen, touched, heard, and tasted. Absolute objectivity of observation is not a possible ideal of science. [...]” (Harré 1978: 23).

bilimsel bir zihinsel faaliyet sınıfı içine gireceği, kesin belirlenebilen belirli koşul ve ölçütlere dayalı bir yargı mekanizmasıdır. Elbette ki, bilimsel etkinlik salt ve mutlak tek bir düzenek ve biçimde somutlaşmaz. Bilimsel etkinlik, farklı derecelendirmeleriyle (olgunun koşul ve yapısal özelliklerinin farklılıklarından türeyen çeşitleriyle) farklı pozisyonlarda karşımıza çıkabilir, fakat her seferinde bir ‘bilimsel etkinlik’ tir; kısacası belirli koşul ve ölçütleri, farklılıklarına rağmen ortak olarak taşır. Daha somut bir ifadeyle: Bu bölümde bilim disiplinlerini bilim disiplini yapan koşullar ve kesin ölçütler bulgulanırken, ‘doğa bilimleri’-‘toplumbilim’ ya da ‘pozitif bilim’-‘sosyal bilim’ gibi göreceli bilimsel pozisyonlardaki ayrımlar da gözetilmeyecektir¹⁵¹.

Antik çağdan başlayarak günümüze kadar, güvenilir bilginin nasıl elde edildiği, bilimin ne olduğu, nasıl bir işleyişe ve ne gibi yasalara dayandığı ya da dayanması gerektiği konusunda çeşitli dönemlerde önemli yaklaşımlar sunan düşünürler olmuştur (Schneider, 1998: 9). Örneğin Aristoteles, Yunan Antik Çağ tanımlanırken düşünceleri ve çalışmalarıyla önem kazanmıştır. Çalışmanın bilim-kuramsal zeminini oluşturmak için Antik çağ filozofları arasından Aristoteles’in dayanak olarak seçilmesinin nedeni, kendisinin özellikle ‘bilmek’ ve ‘bilgi’ kavramları üzerinde durarak bilim kuramının ilk temellerini atan kişi olmasıdır. “[...] Aristoteles[’in] bilim tarihi bakımından büyük önemi vardır” (Arslan, 2007: 34)¹⁵². Aristoteles, “... ilk bilim sınıflamasını yapmış, ‘bağımsız bilimler’ kavramını ortaya atmış, bu bilimlerin kavram ve terminolojilerini oluşturmuş, nihayet bu bilimlere tahsis ettiği özel eserlerinin başında kendi zamanına kadar söz konusu alanda yapılan çalışmalar, ortaya atılan görüşler hakkında verdiği bilgi ve

151 Konuyla ilgili bir gerekçelendirme ve temellendirme olarak bkz. örneğin Balzer 1997:9.

152 “Hatta kimileri Aristoteles’i bir bilim adamı olarak görmekte ve bu yanıla onu filozof Aristoteles’ten daha değerli kabul etmektedirler. Aristoteles’in araştırma konusu yapmadığı, ele almadığı hiçbir bilimsel konu veya varlık, olgu alanı yoktur. [...] Kant’ın haklı olarak işaret ettiği gibi Aristoteles’in mantığına 18. yüzyıl sonuna gelinceye kadar hemen hemen hiçbir önemli katkıda bulunulmamıştır” (Arslan 2007: 34).

yaptığı değerlendirmelerle de ilk bilim tarihçisi olma ünvanını kazanmıştır. [...] Aristoteles bir bilim adamı, bir bilim kuramcısı [ve] bir bilim tarihçisi[dir]” (Arslan, 2007: xiii-xiv). Aristoteles’in *bilmek* ve *bilgi* kavramlarına ilişkin sunduğu önermeler, bilim kuramının ilk temellerini oluşturması nedeniyle, bilim-kuramsal tartışma düzleminde ‘bilim’ kavramı göz önünde bulundurularak ele alınacaktır¹⁵³.

Aristoteles’ten sonra, Orta Çağ’dan Yeniçağ’a geçiş dönemiyle birlikte ve anılan çağın hemen başlarında düşünceleriyle René Descartes önem kazanmıştır. Descartes’ın bilimin gelişmesi üzerindeki etkisi, özellikle bilimde nedensellik anlayışını öne sürmesi ve yaklaşımıyla tartışmaya açık değildir. Kendisini izleyen dönemlerde birçok bilim kişinin yaklaşımına temel oluşturması yönüyle de bilim kuramı alanında önem taşıyan bir isim olmuştur. Bu nedenle çalışmanın bilim-kuramsal bölümüne temel oluşturmak üzere tercih edilmiştir. Descartes’ın, “modern felsefenin” kurucusu¹⁵⁴ olarak kabul edilmesi ve “[...] bilim için temeller aramak, sübjektif farkında olmaktan objektif bilgiye geçiş” (Cottingham, 2002: 18) gibi konular üzerinde önemli veriler sağlamış olması, bu tercihin belirleyeni olmuştur.

Modern Çağ’a¹⁵⁵ geçişte ise İmmanuel Kant bilime ilişkin düşünceleriyle belirleyici olmuştur. “.... Bilgi kuramından Bilim felsefesine, Toplum ve Kültür felsefesinden, Tarih ve Hukuk felsefesine, İnsan felsefesinden Etik ve Estetiğe değin

153 Bu noktada, Aristoteles’ten önce Platon’un da bilim sınıflandırmasına ilişkin bir önermesinin bulunduğunu anmak gerekir. Ancak bu çalışmada, Aristoteles’in bilim sınıflandırması öncelikli ölçüt olarak kabul edilmektedir; çünkü Platon’da gözleme ve duyuşal deneyimlere dayanan hiçbir araştırma, *bilme* (bilim değil) kapsamına girmez. Aristoteles’te ise aksine, *bilim* ancak gözlem ve duyuşal deneyimler aracılığıyla sağlıklı bir biçimde yapılabilir. (Erdoğan 2009) Bu bağlamda modern bilim anlayışına Aristoteles’in bakış açısı daha uygun düşmektedir.

154 Bu anlamda René Descartes aynı zamanda ‘modern bilimlerin’, yani yeniçağda bilgi üretiminin öncüsü olarak kabul edilebilir.

155 Bu çalışmada Yeniçağ, daha geniş bir kavram olarak, daha somut bir ifadeyle Antik çağ, Ortaçağ ve Yeniçağ denkleminde ele alınırken, Modern çağ kavramı daha dar anlamıyla Yeniçağ içinde bir dönemsel kavram olarak geçiyor; bu bakımdan da Yeniçağ’ın içinde Romantik dönemden (1810) günümüze kadarki dönemi kapsamaktadır. Konuya ilişkin bkz. örneğin Friedell (2003) ve Spengler (2007).

Felsefe tarihinin hemen her alanında düşünceler üretip yapıtlar vermiş olan Immanuel Kant, her zaman için düşünce dünyasının çekim merkezlerinden biri olmuştur. Düşünceleriyle kendisinden sonra gelenleri etkilemiş ve bu etkiler günümüze değin sürmüştür” (Bozkurt, 2006: 7). İmmanuel Kant, modern felsefenin sınırları içinde olmak üzere, özellikle *Salt Aklın Eleştirisi* ve *Yargıgücünün Eleştirisi* yapıtlarıyla düşüncelerinde ve çalışmalarında bilgi kuramına ağırlık vermiştir (Bozkurt, 2006: 8–9). Kant, bilimi nesnel ve evrensel bir disiplin olarak kabul etmiş ve bu bağlamda bilime kesin öncüller ve yöntemler atfetmiştir (Cassirer, 1987: 54–57).

Modern Çağ’ın sonunda (20. Yüzyılın ortaları) çalışmalarıyla önem kazanan isimler arasında, Thomas Samuel Kuhn ve Alan Francis Chalmers da yer almaktadır. Kuhn çalışmalarında ‘bilimsel yapılar’ konusu üzerinde yoğunlaşmış ve bilim yapılarını ele aldığı bir yaklaşım geliştirmiştir; bu bağlamda ağırlıklı olarak ‘bilimde devrimler’ konusu üzerinde durmaktadır. Kuhn, bilim yapılarının belirli dönemlerde değiştiğini ileri sürmekte ve bunun nedeni olarak ‘paradigma’ olgusunu göstermektedir. Bu bağlamda Kuhn, bilimlerdeki *paradigma değişimlerini*, bilimlerde yeni bir evreye geçiş olarak görmektedir. Alan Francis Chalmers de Kuhn gibi, çalışmalarını ağırlıklı olarak bilim kuramı alanında sürdürmüştür. Chalmers, tümevarımı, yanlışlanabilirliği ve göreceliği bilimlerde aksiyomlar olarak reddetmektedir. Bunun yerine, mevcut bilimlere yönelik, dünyayı genel geçer ve bütünsel olarak tanımlamak gibi yeni bir amacın belirlenmesi gerektiğini ileri sürerken “[...] sözü edilen, hürmete layık veya güvenilir sonuçlara yol açan ‘bilimsel yöntem’ nedir?[...]” (Chalmers, 2008:1) sorusunu aydınlatmayı ve açıklamayı amaçlamaktadır.

Çeviriyi araştırma alanında tanımlanmış sorunsalları irdelerken tartışmalarını bilim-kuramsal düzlemde de sürdüren Albert (2001), İşcen (2002/2008), Zybatow (2002)

gibi kişilerin düşünceleri de, ilgili bölümün temelini oluşturacak bir boyut olacaktır. Bu çerçevede, çeviriyi araştırma alanına ilişkin saptanan sorunsallar, bilim-kuramsal yaklaşımlar sunan Aristoteles, Descartes, Kant, Kuhn ve Chalmers gibi kişilerin yanı sıra, çeviribilime bilim-kuramsal bir bakış açısı ve tartışma ortamı da sunan Albert, İşcen, Zybatow gibi bilim kişilerinin temelinde ele alınarak sözlü çeviride araştırma sınırlarının belirlenmesinde, yani çeviribilim araştırma sınırlarının neresinde konumlandırılacağına ilişkin soru irdelenecektir. Ancak çalışmanın belirlenmiş sınırları doğrultusunda, söz konusu tartışma bölümünde, ilgili bilim kişilerinin yaklaşımları bir bütün olarak ele alınmayacaktır.

Çalışmanın ilk bölümlerinde ağırlıklı olarak genel çeviribilim alanında ve sözlü çeviribilim alanında geliştirilmiş yaklaşımlar aracılığıyla somutlaştırılan sorunsallar, çeviriyi araştırma alanının hem bir bütün olarak hem de özgün nitelikte gelişmesi yolunda engelleyici birer sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Çalışmanın devamında, bilim kuramı kapsamında yaklaşımların ele alınacağı tartışmada, söz konusu sınırlama doğrultusunda, bilim ilkelerini belirlemeyi amaç edinen bu yaklaşımlar, anılan sorunlara yönelik dayanak oluşturan boyutlarıyla ön plana çıkarılmak üzere irdelenecektir. Bu bağlamda, sözlü çeviri araştırmalarının konumlandırılmasına ve dolayısıyla çeviribilimin sınırlarının belirlenmesine ilişkin sorun algısı ve bu sorunun çözümlenmesi karşısında, bilim-kuramsal düzlemdeki bakış açısının neden bu kadar belirleyici olduğu sorusu önem kazanmaktadır. Bir bilimin öz konumu, esasen o bilimin diğer bilimlerle ilişkisi ve bununla birlikte kendi sınırlarının netleşmesi ve kesinleşmesi yoluyla belirginleşebilir. Bu anlamda bilim olma ölçütleri aynı zamanda örnek bir bilimin bir başka bilimle olan bağlantısını ve etkileşimini, o bilime göre kendi konumunu ve iç-yapısını anlamada belirleyici olmaktadır.

Öz-sınır belirleme eğilimiyle bir bilimin konumlandırılmasının da

gerçekleşebileceği çıkarımının yanı sıra, çeviribilimsel örnekler üzerindeki tartışma ve genel savlamalarda da görüldüğü gibi, çeviribilim düzleminde 'kendi içinde bir tartışma kargaşası'na sahip bir jargon ve söylem söz konusudur. Daha somut bir ifadeyle, çeviribilimde söz konusu olan tartışma, kavram ve dizge kargaşası, taraflı ve aynı zamanda yönelimsiz bir çatışma ortamını andırmaktadır. Çeviribilimsel araştırmalarda gözlemlenen bu ayrışma ve bölünme ortamında, mevcut bakış açılarını belirli bir dizge içinde ele alabilecek ve söz konusu olan ayrışmaların olası dayanaklarını sorgulayacak bir 'üst değerler dizgesi' gereği, sorunsalların çözümüne doğru götürecektir bir eğilim olarak kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda çeviribilimde disiplin içi tartışmaya ancak bilim-kuramsal ilke ve ölçütler netlik ve belirginlik kazandırabilir.

Çeviribilimsel sorunsalların bilim sınırlarını belirleyen bir dizge içinde ele alınması ve burada sunulan ilkelere göre irdelenmesi ve yeniden tanımlanması, çeviriyi araştırma alanında tanımlanmış sorunsalların ne denli bilim-kuramsal nitelikli olduğu konusunu aydınlatmanın yanı sıra, gözlemlenen sorunsalların temellerinin hangi öncel sorunlara dayandığını somutlaştırarak sözlü çeviri araştırmalarının konumlanması konusunda çözüm olasılıkları sağlayacaktır. Bu bağlamda izleyen bölümlerde çeviribilim alanında tanımlanmış sorunsallara, farklı bir ifadeyle, sözlü çeviri araştırmalarının bilim düzlemindeki konumlanmasına, yani çeviribilimsel sınırların belirlenmesine yönelik bir ilke saptama ve ölçüt oluşturma çalışması gerçekleştirilecektir.

Çalışmanın ilk iki bölümünde sunulan irdemelerde, çeviriyi konu eden toplam altı yaklaşımda gözlemlenebildiği gibi, çeviriyi araştırma alanında, araştırılan olgunun tam anlamıyla *ne* olduğuna ilişkin bir ortak kabulün bulunmadığı saptanmıştır. Farklı bir ifadeyle, tekil çalışmalar düzleminde çeviriyi açıklamayı hedef alan birçok tanımın gösterilebilmesine rağmen, çeviribilimde araştırma nesnesinin tanımı tümleyici ve

sınırlayıcı nitelikte mevcut değildir. Bu bağlamda çeviribilim alanında tanımlanan, yaklaşımlar arası bağlantı kopukluğu, dizgesellik ve bütünsellik sorunsalları ve kavram örgüsü sorunsalları, alandaki nesne tanımı sorunsalıyla yakından ilintili görünümündedir. Bu nedenle bilim-kuramsal tartışma düzleminde öncelikle *‘bilim disiplinlerinde ve geliştirilen kuramlarda araştırmanın temel belirleyeni ve dayanağı olarak nesne tanımı’*na yönelik tartışmaya ve düşünceleriyle özellikle bilim kuramı alanında önemli bir yer edinen kişilerle, çeviribilimde bilimsellik ilkelerine yönelik düşünceleriyle belirleyici konumda bulunan kişiler tarafından önerilen yaklaşımlara yer verilecektir.

IV.1 Bilim Disiplininde Araştırma Nesnesi Tanımı Sorunsalı

Çeviri araştırmaları alanında, sürekli birincil sorun algısı boyutu olarak *‘araştırma nesnesi tanımına’* ilişkin bir sorunsal kendini göstermektedir. Bu durumun özellikle, bir bilim disiplininde bilimsel dizgeselliğin ve kavramsallaşmanın ancak bir olgu ya da nesne temeli üzerine, farklı bir ifadeyle, araştırılacak olan nesnenin tanımı üzerine inşa edilebileceği gerçekliğiyle yakından ilintili olduğu ilk olarak akla gelmektedir.

Bilim kuramı alanında bilgiye ulaşma konusuna ilişkin gerçekleştirilen çalışmalar arasında araştırma nesnesi tanımına ilişkin öncelikle, *‘bilgi kuramı’* bağlamında geliştirdiği düşüncelerle bilim kuramının temellerini oluşturan Aristoteles’in belirleyici önermeleri bulunmaktadır. Döneminin koşulları ve bilim tarihi gereği Aristoteles *‘araştırma nesnesi’*, *‘araştırma nesnesi tanımı’*, *‘bilim’* gibi kavramlar kullanmamaktadır, ancak *‘bilgi elde etme’* bakımından önemli veriler sunması ve bilim kuramının temellerini atması açısından Aristoteles’in önermeleri, bilimsellik ölçütleri ve oluşumları söz konusu edildiğinde, anılması gereken başlıca dayanak noktalarıdır. Aristoteles, ele aldığı kavramla birlikte (bilmek) kavramın karşıladığı gerçeklik durumunu sınıflandırmak ve temel özellikleri ve işlevleri doğrultusunda kategorilere ayırtmak amacıyla, bilgiyi “teorik

bilgi, pratik bilgi ve poetik bilgi” olmak üzere üçe ayırmaktadır. Aristoteles’e göre, diğer bilgilerden farklı olarak teorik bilgi, yani kuramsal bilgi, sadece kendisi uğruna vardır, edimsel herhangi bir çıkar gütmmez¹⁵⁶. Bilginin kuramsal düzleminde bilgiye ulaşma yolunda Aristoteles öncelikle ‘*uslamlama*’ yöntemi üzerinde durmuştur ve bu bağlamda uslamlama yöntemini, ‘*tasım*’ ve ‘*tümevarım*’ yöntemi olmak üzere ikiye ayırmıştır. Aristoteles’e göre, tanımladığı her iki uslamlama yönteminde de ön bilgilerle öğretim yapılmaktadır: “[...] Birinciler kabul edilen öncülleri alır; berikiler tekilin açık olmasıyla tümeli gösterir. [...]”¹⁵⁷ (Aristoteles, 2005: 9). Bu önermesiyle Aristoteles, ancak bilinen bir şeyden hareketle bir diğer bilgiye, yani yeni bilgiye ulaşılabileceğine işaret etmektedir. Bu bağlamda *İkinci Çözümlemeler* başlığı altında yayınlanan eserde Aristoteles’in öne sürdüğü ve bilim-kuramsal anlamda belirleyici olan görüşü de şöyledir: “Bir şeyin nedenini bildiğimizde o şeyi biliriz” (Aristoteles, 2005: 9). Farklı bir ifadeyle, Aristoteles, bir olgunun ya da nesnenin bilinmesi ve tanımlanabilmesi için, o olguya ya da nesneye ilişkin ön bilgilerin mevcut olması ve ilgili bilgilerin birbirini tamamlayıcı nitelikte olması gerektiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda yeni bilgi eski bilginin üzerine inşa edilmektedir. Aristoteles’e göre, tanıtlamada¹⁵⁸ ilk konum en bilimsel konumdur, “... çünkü ‘bilmek’te en önemli şey nedeni incelemektir” (Aristoteles, 2005: 28-29). Bu yargıya göre, bilimde araştırmaya başlamadan önce, öncelikle *neyin* araştırılacağı sorusunun yanıtlanmış olmasıyla birlikte, söz konusu nesnenin ya da olgunun betiminin

156 Bu önerme, çeviribilim alanının toplamı, diyesi hem sözlü hem yazılı çeviri araştırmalarının –karmaşık bir yığılma olarak toplandığı alanı anlama ve konumlandırma çalışmalarını için oldukça belirleyicidir. Çeviri araştırmalarının “yöntem” ve “uygulama”yı düzenleme odaklı olduğu önde bulunmuştu. Bu bakımdan, edimsellik vurgusu ile çeviri araştırmalarının “bilimselliği” de, edim – kuram ilişkisi net bir biçimde tanımlanana kadar, sorgulanabilir olacaktır. (bkz. konuyla ilgili İçcen 2002: 25)

157 ‘Birinciler’ ifadesi, tasım yöntemini kullanan uslamlamadaki ön bilgilere, ‘berikiler’ ifadesi ise, tümevarım yöntemiyle yapılan uslamlamalardaki ön bilgilere işaret etmektedir (Aristoteles 2005: 9-10).

158 “... tanıtlamak 1. Bir iddianın gerçekliğini inkâr edilmeyecek bir kesinlikle göstermek, ispatlamak. 2. fel. Muhakeme etme yoluyla veya tanık göstererek bir şeyin doğruluğunu ortaya koymak” (Büyük Türkçe Sözlük 2005, Türk Dil Kurumu).

yapılması gerekmektedir. Bu yaklaşıma göre, ‘olgu ya da nesne nedir’ sorusunun yanıtı da araştırma nesnesi tanımını oluşturacaktır. Aristoteles’in yukarıda anılan önermesine göre, bilgiye ulaşma ya da yeni bilgi üretme işleminde nedensellik ilişkisi, yani temellendirici ve gerekçelendirici bir tutum son derece önemlidir. Bu bağlamda araştırma yapmanın ilk noktası, yani tüm araştırmanın ve dolayısıyla nedenselliğin, üzerine kurulacağı ‘temel’ ya da ‘ilk’ bilgi önem arz etmektedir. Araştırılacak nesne belirlenmeden (yani onun nedenselliğinin özelliklerini ortaya çıkartmadan), o nesneye dönük araştırmanın kendisi de gerçekleşmeyeceğinden, bilim disiplinlerinde araştırma sınırlarını da belirleyici nitelikte olan *nesne tanımı* da tüm disiplinler araştırmaların çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bir bilim disiplininde elde edilebilecek tüm bilgilerin ilk bilgiye, yani nedene (olgunun varlıksal yapısına) bağlı olduğu düşünüldüğünde, araştırma nesnesi tanımının belirleyici önemi somutlaşmaktadır. Aristoteles’in bu önermelerinin gizli ya da açık kabulünün bir örneği olarak anmak gerekirse, Özlem (1996) de, araştırma olgusunun bilimsel etkinliğin vazgeçilmez bir unsuru olduğu, farklı bir ifadeyle, araştırma nesnesi tanımlanmadan araştırma yapılamayacağı konusu üzerinde durmaktadır (Özlem, 1996: 68-71).

Çeviriyi araştırma alanına bu bakış açısıyla bakıldığında, çeviriye ilişkin yukarıda sunulan birbirinden oldukça farklı tanımlar göstermektedir ki, çevirinin tanımı bütünsel anlamda ve sadece çeviri gerçekliği temel alınarak henüz oluşturulamamıştır. Ancak bir bilim disiplininde, araştırılacak nesneyi ya da olguyu kapsayıcı ve aynı zamanda diğer disiplinlerin araştırma nesnelereinden ayrıştırıcı nitelikte bir araştırma nesnesi tanımının mevcut olmaması, bilim-kuramsal ölçütlere göre, o nesne ya da olguya ilişkin ortak kabul görececek kapsayıcı ve bütünleyici (kuramsal) bilginin de elde edilemeyeceği anlamına gelmektedir. Araştırma nesnesi tanımı sorunsalını da bu boyutuyla Aristoteles ele almıştır. Aristoteles’in yaklaşımına göre, bir nesne ya da bir olgu araştırılmak, geliştirilmek

ya da aktarılmak istendiğinde öncelikle o nesne ya da olgu nedenleri boyutu ile birlikte bilinmelidir; çünkü ancak bir şeye ilişkin ön bilgimiz varsa, o şeyi betimleyebiliyorsak, o şeye ilişkin doğru bilgi elde edebiliriz (Aristoteles, 2005: 9). Çevirinin bütünlüğü ve kapsayıcı tanımının henüz oluşturulamamış olması da, çeviriyi araştırma ve uygulama yöntemine ve çevirinin öğretimsel boyutuna ilişkin yaklaşımların henüz dizgeli bir biçimde geliştirilememesi gibi, bir dizge içerisinde birbirleriyle bağlantılı ve birbirini tamamlayıcı kuramsal yaklaşımların da henüz düzenlenememesi durumunu beraberinde getirmektedir.

Bazı görüşlere göre bilgi yoktur, çünkü ilk öncül bilinmemektedir. Başka görüşlere göre, her bilgi tanıtlanabilir, çünkü tanıtlama döngüselidir. Aristoteles'in görüşüne göre ise, 'doğrudan' öncüller tanıtlanamaz ve saltık anlamda tanıtlamanın döngüsel olması olanaksızdır, çünkü tanıtlama ancak daha önce gelen ve daha iyi bilinen öncüllerle olanaklıdır ve "aynı şeylerin aynı anda kendilerinden daha önce ve daha sonra gelmeleri olanaksızdır" (Aristoteles, 2005: 12-13). Aristoteles bu bağlamda, doğru bilgiye ulaşma yolunda, yeni bilginin eski bilgi üzerine kurularak oluşturulduğu bilgi zincirinin bir başlangıç noktası olduğunu, bu başlangıç noktasının da 'zorunlu ya da doğrudan öncüllerden' oluştuğunu ve zorunlu ya da doğrudan öncüllerin de, daha önce edinilen bilgiyle değil, tasarımsal olarak doğru kabul edildiğini söyler (Aristoteles, 2005: 14). Aristoteles, bilginin doğru olup olmadığı belirsiz olan öncülleri 'sav' olarak adlandırır, 'zorunlu, doğrudan ya da dolaysız öncüller' biçiminde tanımlanan öncülleri ise 'aksiyom, belit' olarak adlandırır (Aristoteles, 2007: 88). Bir şeye ilişkin doğru bilgi elde etmek amacıyla yapılan tanıtlamaya dönük Aristoteles'in bu önermesine göre, "ilk olanlar bilinmiyorsa bunlardan çıkanlar da ne asıl anlamda ne de genel anlamda bilinebilir, bilinebilse bile ancak koşullu olarak bilinir" (Aristoteles, 2007: 89). Bilim-kuramsal

düzlemde bu yargı, araştırma nesnesi tanımı yapılmadan, araştırma nesnesine ilişkin doğru bilgi edinilemeyeceği, araştırma nesnesine ilişkin bilgi edinilse de, bu bilginin göreceli olabileceği ve genelleyci nitelikten uzak (yani ‘koşullu’) olacağı anlamına gelmektedir.

Aristoteles’in, ilk önermelere ilişkin yukarıda anılan yargısı, çeviriyi araştırma alanında mevcut sıkıntıların kaynağına işaret etmektedir. Çeviriyi anlama ve araştırma alanında çok sayıda ve birbirinden oldukça farklı çeviri tanımlarının mevcut olmasının, çeviriye ilişkin ilk öncüller konusundaki sorunlu duruma da neden olduğu somutlaşmıştır. Dolayısıyla çeviriye ilişkin araştırmalar yapılan alanda zaten tutarlı, birbirini tamamlayan ve artık tartışılmaz ilk öncüller yokken sağlıklı tanıtlamanın oluşabileceği beklenmemelidir. Buna rağmen alana baktığımızda çeşitli tanıtlamaların ve çıkarımların olduğu görülmektedir. Bölüm I ve bölüm II incelendiğinde, çeviriyi anlama ve araştırma alanındaki bu durumun nedeninin, çeviri için ilk ve daha önce gelen, daha iyi bilinen öncüller olarak birbirinden oldukça farklı alanların öncüllerinin¹⁵⁹ kabul edilmesi durumunun olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda farklı disiplinlerin öncülleri çeviri konusunda tekilleştirici ve saltçı bir tutumla egemen kılınmaya çalışılmaktadır¹⁶⁰. Bazı kuramsal yaklaşımlar geliştirme çabalarında dilbilimsel, metin-dilbilimsel ya da yorumbilimsel veriler temel alınırken başka yaklaşımların temelini söylem çözümlemesi kapsamındaki ya da eylem-kuramsal veriler oluşturabilmektedir (bkz. bölüm I ve II). Çeviriyi araştırma alanındaki bu durum da, alanda araştırma nesnesi bağlamında ilk bilgiye, öncüle ilişkin sıkıntıların bir göstergesidir.

Aristoteles ayrıca tanıtlamanın zorunlu bir orta terime dayanması gerektiğini ve bir cinsten (tanımsal sınıf) bir başkasına geçiş yapılarak tanıtlamanın yapılamayacağını

159 Bu durumda öncüller önlerde ‘koordinat’ kavramı ile ifade edilenle eşanımlıdır.

160 “Egemenlik çabaları” / “Hegemoniebestrebungen” için bkz. Zybatow 2002.

savlamıştır. Ona göre, “iki bilim, biri ötekinin kapsamında olacak biçimde birbirine bağlı değilse, birinin öne sürümü öteki bilimle [tanıtlanamamaktadır]” (Aristoteles, 2005: 19-20). Aristoteles buna göre, her şeyin saltık anlamda ancak kendi ilkelerinden tanıtlanabileceği çıkarımını yapmaktadır (Aristoteles, 2005: 22).

Aristoteles’in bu savlamasına göre, geometrik özelliklerin aritmetikte tanıtlanamayacağı gibi, çeviribilim kapsamında yer alması gereken özellikler de dilbilim, metin-dilbilim, yorumbilim, söylem çözümlemesi ya da eylem kuramı verileriyle tanıtlanamamalıdır¹⁶¹. Araştırma nesnesi sorunsalı bağlamında Aristoteles’in bu önermesi, araştırma nesnesinin kapsayıcı, ancak özgün ve alanda temel oluşturabilecek nitelikte ortak kabul görmüş olması gerektiği anlamına gelmektedir.

Aristoteles bunların yanı sıra tanıtlamada tümelliğin de önemine vurgu yapmıştır. Ona göre tanıtlamada tümellik olmak zorundadır. Eğer dile getirilen şey “tümel olmazsa, orta terim de olmayacaktır, dolayısıyla tanıtlama da yapılamayacaktır” (Aristoteles, 2005: 24). Aristoteles’in bu önermesinden anlaşıldığı gibi, bir bilim disiplininde bilgiye ulaşmaya çalışılırken ilk öncül olan araştırma nesnesi tanımının bütünüleyici ve kapsayıcı olması, bilgiye ulaşma yolunda izleyen adımların da bütünüleyici ve kapsayıcı olmasının ön koşuludur. Bu bağlamda bir bilim disiplininde araştırma nesnesi tanımının tümel nitelikte olması, ilgili bilim disiplininde araştırma nesnesine bağlı olarak yapılacak tanıtlamaların da bütünüleyici ve kapsayıcı (güvenilir, yani *koşullu* değil) olması bakımından belirleyicidir. Aristoteles’in bu yargısı, bir bilim disiplininde araştırma nesnesi

161 Burada, çeviribilim tartışmalarında sıkça disiplinlerarasılık olgusunu gerekçelendirmek için ortaya atılan bir sav veya düşüncüyü çürütmek için önemli bir ayrıntı söz konusudur. Aristoteles, Matematikten (tek bir bilimden) iki ayrı dalı örnek vermektedir, kısacası, tek bir bilim içinde iki ayrı yaklaşımı (diyesi ‘cinsi’) birbiriyle tanıtıllık açıdan ayırmaktadır. Buna karşın, çeviribilim ile (örneğin) dilbilim ilişkilenişinde daha dolaylı bir “beraberlik” veya “akrabalık” söz konusudur. O halde, geometri ve aritmetik gibi çok çok ilişkili iki alanın dahi birbiriyle tanıtıllık açıdan ayrı tutulma gereği, çeviribilim ile dilbilim gibi daha uzak ilişki içinde olan iki ayrı alan için çok daha fazla ortada olsa gerek.

tanımı, kavram örgüsü, dizgesellik ve bütünsellik, hatta disiplinlerarasılık gibi sorunsalların birbiriyle ne denli yakından ilişkili ve araştırma alanının niteliğini ne denli belirleyici olduğunu netleştirmektedir.

Bilim-kuramsal çalışmalar kapsamında ‘bilim disiplinlerinde araştırma nesnesi sorunsalı’na ilişkin çıkarımlar yapılabilecek önermeler, Descartes’ın düşünce dünyasında da bulunmaktadır. Yanıltıcı olmayan bilgiye ulaşmanın yollarını tanımlamaya çalışırken Descartes *Metod üzerine Konuşma*¹⁶² başlıklı eserinde bazı kurallar belirlemiştir. Bu kurallardan birincisi, ancak doğru ve tam olduğu kesin olan bilgileri veri olarak kabul etmeyi ön görmektedir. İkinci kural, bilgiye ulaşma yolunda tümdengelim yöntemiyle inceleme yapmayı önermektedir. Üçüncü kural, bilgi elde etmeye çalışılırken düşünceleri düzen içinde ve tekil birimler arasında bağlantı kurarak ilerlemenin tercih edilmesi gerektiğini içermektedir. Dördüncü kural ise, bilgiye ulaşma yolunda elde edilen verilerin sınanması gerektiğini ön görmektedir (Descartes, 2000: 53–54).

Özellikle tanımlamış olduğu ilk kuralla Descartes, bilimsel çalışmada çıkış noktasının öncelikle yola çıkılacak bilginin tam ve kesin olduğu konusunda kuşku bulunmaması gerektiği konusunu vurgulamaktadır: “[...] [Kurallardan] birincisi, hiçbir şeyi hakikat olduğunu apaçık bilmeksizin hakikat olarak asla kabul etmemek, yani aceleden ve önyargıdan son derece sakınarak haklarında hiçbir şekilde ve hiçbir nedenle şüpheye düşmeyecek tarzda zihnimde açık ve seçik olarak yer alacak şeylerden başka hiçbir şeye yer vermemektir. [...]” (Descartes, 2000: 53). Doğru bilgiye ulaşmaya ilişkin Descartes’in ifade ettiği bu kural kapsamında, bir bilim disiplininde araştırma nesnesi sorunsalına yönelik belirleyici çıkarımlar yapmak olanaklıdır. Bilimsel araştırmanın yapılacağı alanda araştırma nesnesinin kesin tanımı (*zihnimde açık ve seçik olarak yer*

¹⁶² *discours sur la méthode*

alacak şeylerden başka hiçbir şeye yer vermemek ifadesi, araştırma nesnesi tanımı konusunda başka olgu ve nesnelere yönelik sınır belirsizliğinin ortadan kaldırılması hususunu vurgulamaktadır), hakkında araştırma yapılacak olgu ya da nesnenin belirlenmesi bakımından ön koşuldur. Aksi takdirde araştırma yapılacak nesne ya da olgu tanımlanmamış (başka olgularla arasındaki sınırın konmamış)¹⁶³ olduğu için, dayanaklı ve dizgeli araştırmalar gerçekleşemez. Descartes, bilgiye ulaşma yolunda olası hataların daima bu kurala uyulmaması nedeniyle ortaya çıktığına da işaret etmiştir (Descartes, 2000: 54). Bu bağlamda Descartes'ın tanımlamış olduğu ilk kural temelinde, bir bilim disiplinde, araştırma yapılacak alanda önkoşul oluşturduğu için, araştırma nesnesi tanımının kuşku uyandırmayacak biçimde olabildiğince eksiksiz ve kesin olması gerektiği çıkarımı oluşmaktadır.

Özellikle çeviribilimde araştırma nesnesi sorunsalının sorgulanmasına ilişkin daha ayrıntılı bir irdelemeyi, Lew Zybatow (2004a) gerçekleştirmiştir. Zybatow (2004a), çeviribilim olarak adlandırılan çalışma alanında ağırlıklı olarak çeviri uygulamasına ilişkin yöntemler sunan yaklaşımların bulunmasını, alanda mevcut bir sıkıntı olarak dile getirmektedir (Zybatow, 2004a: 47). Zybatow ayrıca, çeviri araştırmalarında, çevirinin gerçekte ne olduğuna ilişkin sorunun yanıtının henüz net bir biçimde tanımlanamadığına işaret etmektedir. Farklı bir ifadeyle Zybatow (2004a), çeviriyi anlamaya ve tanımlamaya ilişkin araştırma nesnesi tanımı henüz mevcut değilken, kuram adı altında, çevirinin nasıl yapılması gerektiği konusuna yönelik çok sayıda yaklaşımın mevcut olduğuna işaret etmekte ve çeviriyi araştırma alanında bu durumu bilim-kuramsal boyutta bir sorun olarak dile getirmektedir (Zybatow, 2004a: 42–45). Bu bağlamda Zybatow (2004a), çeviribilimde araştırma nesnesi tanımının, ancak yazılı ve sözlü çeviri sürecine ilişkin ayrıntılı bir tanım

163 Somut bir ifadeyle, bilimsel düzlemde kalarak 'çeviri olgusu'nun sınırları içinde ilerlerken, örneğin 'metin' veya 'dil' olgusu sınırları içine girmek veya bu sınırları çeviri olgusu sınırları içine taşımak.

geliştirildiğinde oluşabileceğini, böyle bir tanımın ise henüz mevcut olmadığını ileri sürmektedir (Zybatow, 2004a: 43). Lew Zybatow'un da savından yola çıkılarak, bir bilimde, kapsayıcı ve bütünlüyci, ama aynı zamanda olguyu betimleyen ve olguya ilişkin sınırları belirlenmiş bir araştırma nesnesi tanımının, tutarlı ve güvenilir bilgiye ulaşmanın önkoşulunu oluşturduğu somutluk kazanmaktadır.

Bir bilim disiplininde ve spesifik olarak da çeviribilimde araştırma nesnesi sorunsalını, çeviriyi araştırma alanının bilimselliğinin tartışması kapsamında İşcen (2002) de irdelemiştir. İşcen'e (2002) göre, "[...] nesne tanımlaması, her bilimin, kendi kendini oluşturması ve işlemlerini dizgeleştireceği yolları yapılandırması bakımından birincil koşul ve durumdur [...]" (İşcen, 2002: 25). Bu bağlamda İşcen, çeviribilim olarak adlandırılan çalışma alanında söz konusu birincil koşul ve durumu yerine getirecek olan araştırma nesnesi tanımının, alanda henüz çözülmemiş bir sorun olarak yer aldığı dile getirmektedir: "[...] Çeviri ile ilgili düşünceler, şimdiye değin bu nesne tanımı konusunda ısrarcı bir ciddiyetten ve genel bilimsel işleyişten uzak olduğundan, çeşitli ikilem ve çelişkiler doğmuştur [...]" (İşcen, 2002: 25). İşcen'e göre, çeviriyi araştırma alanında somutlaşıp ortak kabul gören bir araştırma nesnesi tanımı henüz mevcut değildir; buna rağmen, çeviriye yönelik kapsayıcı ya da somutluk kazanmamış bir tanım kabul edilmektedir ve çeviriye ilişkin araştırmalar bu biçimde sürmektedir (İşcen, 2002: 32). Bu bağlamda araştırma nesnesi tanımlanmamış olan bir araştırma alanının, bir bilim dalı olması ya da bir bilim dalı olma talebinde bulunması İşcen'e göre olanaklı değildir (İşcen, 2002, 32).

İşcen (2002) ayrıca, çeviribilim olarak adlandırılan araştırma alanında araştırma nesnesine ilişkin net bir tanımın olmamasıyla birlikte çok sayıda muğlâk, çeviriye ilişkin sadece kısmi veriler sunan tanımların mevcut olduğuna işaret etmektedir. Alanda farklı

kişiler tarafından sıkça dile getirildiği gibi, İşcen (2002) de, çeviriyi araştırma alanındaki bu durumu, çeviriye ilişkin, metin-dilbilim, karşılaştırmalı dilbilim gibi farklı alanların verileri temelinde tanımların geliştirilmesine dayandırmaktadır (İşcen, 2002: 30–32). Araştırma nesnesi sorunsalına ilişkin tartışmanın bu noktasında, çeviriyi araştırma alanında araştırmaya nesnesi sorunsalının bir yansıması görünümünde beliren ‘kavram örgüsü’ sorunsalı da gündeme gelmektedir.

IV.2 Bilim Disiplininde Kavram Örgüsü Sorunsalı

Bilimsel çalışmaların sürdürüldüğü disiplinlerde, çalışmaların sağlıklı bir biçimde yürütülebilmesi ve ilgili alanda yeni bilgilere ulaşılabilmesi için birçok unsurun yanında kullanılan kavramların tanımı ve disiplinler kavram örgüsü de oldukça önemli bir yere sahiptir. Nitekim bilimsel araştırmada üretilen yeni düşünceler ya da olguya ilişkin bulgularan yeni boyutlar, birer iletişim ve ifade aracı olarak kavramlarla dile getirilir ve ortak bir kullanım alanına aktarılır. Bilim disiplinlerinde kavram kullanımının önemi ve belirleyiciliği bağlamında bilime ve bilim yöntemlerine ilişkin düşüncelerini sunan bilim adamları bilim tarihi boyunca kavram tanımı ve kavram örgüsüne yönelik de belirleyici yargılar geliştirmiştir.

‘Aklın Yönetimi İçin Kurallar’ başlıklı çalışmasında Descartes, bilimsel bir çalışmada kullanılan kavramların içeriklerine ilişkin bir uzlaşımın olması gerektiğini vurgulamış ve bu bağlamda öncelikle, “[...] birbirlerinden çok ayrı fikirleri dile getirmek için aynı adları kullanma[nın] çok güç [...]” olduğunu ifade etmiştir (Descartes, 1999: 16). Bu yargısıyla Descartes, bilimsel çalışmalarda yeni bir düşüncenin ya da yeni bir bilginin sunulmasıyla birlikte yeni bir kavramın da sunulmasının gerekliliğine işaret etmektedir. Bu durum, özünde ‘gözlem’ ile ‘betim’ (tanım) arasındaki karşılıklı etkileşim ve yakın ilişkiyi de ortaya koyan bir durumdur. Disiplinler ilerleyişte nesneye dönük bir tanımlama işlemi

ancak olguya dönük bir gözleme, farklı bir ifadeyle, bulgulama ya da yeni bilgi elde etme işleminden *sonra* gerçekleşmelidir.

Descartes ayrıca, bilimsel araştırmalar sırasında kavramların yanlış ya da tanımsız kullanılmasının bilim disiplinlerinin başlıca ve önemli sorunları arasında yer aldığını da vurgulamıştır. Bu bağlamda Descartes, somut örneklerden yola çıkarak, basit ve kendiliğinden anlaşılır şeylerin, bazı farklı algılamalar ve sınırlı bakış açıları, yani gözlem konusundaki sınırlılık ve belirsizlik nedeniyle yanlış adlandırıldığına ve yanlış kullanıldığına işaret etmiştir. Descartes, araştırmalarda sözcük kullanımına ve kavram tanımına ilişkin sorunların bu kadar çok sayıda olmaması durumunda bilim çalışmalarındaki birçok sorunun çözülebileceği yargısını ortaya koymuştur (Descartes, 1999: 75–76). Bu yargısıyla Descartes, bilimsel bir çalışmanın yapılması sırasında kullanılan dilin ve oluşturulan kavram örgüsünün, alanda bir bütün olarak sürdürülen çalışmaların ve tartışmaların birbiriyle bağlantılı ve birbirini tamamlayıcı olması bakımından önemini vurgulamıştır. Bu yargılar doğrultusunda, bir bilim disiplininde ortak kabullere varmanın, ortak bir dil kullanımını, farklı bir ifadeyle, genel kabul gören bir kavram örgüsü koşuluyla yakından ilintili olduğu çıkarımı gereklidir.

Bilim tarihinde Modern Çağ'a geçişte bilgi kuramına ilişkin sunduğu çalışmalarıyla önemli bir yere sahip olan Kant da, bilimsel çalışmalarda ve kuramsal tartışmalarda kavram örgüsünün önemini *Gelecekteki Her Metafiziğe Ön Hazırlık (Prolegomena)* (1783) adlı eserinde dile getirmiştir. Kant, yine “gözlem” ile “betim” arasındaki dolaysız ilişkiyi ifade eden bir bakış açısından hareketle ‘algısız kavramlar boş, kavramsız algılar ise kördür’ (Aşkın, 2002: 143–144) çıkarımında bulunmuştur. Kant'ın bu yargısı, bilgiye ulaşılırken kavramların tek başına önerilmesinin herhangi bir anlam taşımayacağına işaret etmektedir. Kant'ın yaklaşımına göre, kavramlar ancak içi

doldurulduğu zaman, nesnelere ya da olgularla karşılık bulabildiği koşuluyla, kısacası belirlenmiş bir olgu gözlemi sonucunda ancak anlam taşıyabilmektedir. Farklı bir ifadeyle Kant, ancak kavramlar tanımlandığı (olguya dönük gözlem ve gözlemin sonucu olarak betimsel işlemle) ve bu şekilde kavramların içi doldurulduğu takdirde bilginin sağlanabileceğini dile getirmektedir. Bu çerçeveden bakılınca, doğru bilgiye ulaşmanın koşulları arasında, bir dizge içinde tanımlanmış ve genel kabul görmüş kavramların yer aldığı çıkarımı, Kant'ın yaklaşımı temelinde de yapılabilmektedir.

Araştırılan olguyu ya da nesneyi anlama ve tanımlama amacı taşıyan bilim disiplinlerinde bir olgunun betimlenmesinin, kullanılacak kavramların içeriksel olarak anlamlandırılması, yani tanımlaması yapılmadan olanaklı olamayacağı konusunu Harré (1978) de ele almıştır. Harré'ye göre, bir 'fenomen'in (olgunun) betimlenmesi, betimlemede kullanılacak olan kavramların tanımlanmasına bağlıdır ve hiçbir tanım, söz konusu 'fenomen' hakkında daha önce kabul görmüş tanımlamalar gözetmeksizin yapılmamalıdır. Bu bağlamda Harré, bilimde kavram örgüsünün, bilimde dizgeselliğin oluşumundaki belirleyiciliğine işaret etmekte ve gözleme dayalı betimleyici kavram dizisinin kuramsal yaklaşımlardan ayrı düşünülemez olduğunu öne sürmektedir (Harré, 1978: 25)¹⁶⁴.

Çeviribilimde bilimsel dil kullanımı ve kavram örgüsüne ilişkin sorunsala, Sándor Albert (2001), 'Çeviri ve Felsefe. Çeviri Kuramının Bilim Felsefesi Sorunları – Felsefe Metinleri Çevirisindeki Sorunsallar'¹⁶⁵ isimli çalışmasında yer vermiştir. Albert

164 "[...] The accepted way of explaining phenomena enters into the very meaning of the terms used to describe them. It seems to be generally agreed among philosophers, now, that the ideal of a descriptive vocabulary which is applicable to observations, but which is entirely innocent of theoretical influences, is unrealizable. In understanding a description we need to be aware of the current explanations of the phenomena described. Both scientific and metaphysical theories enter into descriptions and into our understanding of them in several ways. [...]" (Harré 1978: 25).

165 Albert, Sandor 2001. Übersetzung und Philosophie. Wissenschaftsphilosophische Probleme der Übersetzungstheorie - Die Fragen der

(2001) bilimde dil kullanımı konusuna ilişkin *meta dil* konusunu da ele almıştır. Bu bağlamda öncelikle meta dilin, sadece meta kuramların değil, *her türlü* açıklamaların dili olduğunu öne sürmektedir. Albert (2001), bu yargısına dayanarak çeviri kuramlarında kullanılacak dilin de zorunlu olarak bir meta dil olması gerektiğini vurgulamaktadır. Albert'e göre çeviriye ilişkin bilimsel araştırmalar yapılan çalışma alanında da kullanılacak dil olmak üzere *meta dil*, soyut, tasarımsal, belirli kavramsal araçlar kullanılan ve çıkarımlara ve kanıtlara dayalı bir dil kullanımınıdır (Albert, 2001: 45–46)¹⁶⁶. Albert, bu meta dil kullanımının ancak, araştırma nesnesine bağlı ve uygulamaya dönük sorunsalları açıklayıcı ve tanımlayıcı olduğu sürece anlamlı olabileceğini de vurgulamaktadır. Tüm bilimsel araştırmalarda olduğu gibi, çeviribilimsel araştırmalarda da meta dil, kendiliğinden oluşmaz, araştırma nesnesine bağlı olarak oluşturulmalıdır (Albert, 2001: 46)¹⁶⁷. Bilim-kuramsal tartışması çerçevesinde Albert'in öne sürdüğü yargılar da, bir bilim disiplininde kavram örgüsünün ve kavram tanımının önemine işaret etmektedir.

Mantık ve bilim kuramı alanında çalışmalar yapan Wolfgang Balzer, bilim alanında geliştirilen kuramlara yönelik dil kullanımı, kavramsal tanımlar ve kavram örgüsüne ilişkin de bulgular sunmaktadır. 'Bilim ve Bilimin Yöntemleri. Bilim Kuramının Temelleri' adlı çalışmasında, bilim dili konusunda düşüncelerini sunduğu bölümde Balzer (2008), doğal dil kullanımıyla normlaştırılmış dil kullanımını birbirinden ayırmaktadır. Balzer'e göre, doğal dilde yan anlamların sayıca fazlalığı anlamsal düzeyde bir olumsuzluk

Übeesetzung von philosophischen Texten. Wien: Edition Praesens.

166 “[...] Die Metasprache ist nicht die Sprache der Metatheorie, sondern die von Erklärungen jeglicher Art. Die Sprache der von der Praxis der Übersetzung ausgehenden, darauf reflektierenden Erklärung (wenn man will: die der Übersetzungstheorie, der Traduktologie) ist notwendigerweise Metasprache: Ein abstrakter, konzeptualisierter, einen bestimmten begrifflich-terminologischen Apparat einsetzender argumentativer Sprachgebrauch. [...]” (Albert 2001: 45-46).

167 “[...] Mit dieser Sprache gibt es keine Probleme, solange sie sich nicht von der Praxis trennt und nicht zum Selbstzweck wird. Sobald sie aber diese Lostrennung vollzogen hat und sich nicht mehr die Erklärung der sich aus der Praxis ergebenden Probleme zum Ziel setzt, sondern sie selbst die eigenen Probleme “erstellt”, dann wird sie unausweichlich zur Sprache einer Metatheorie. [...]” (Albert 2001: 46).

ve öznellik beraberinde getirebilirken bu durum dilin normlaştırılmasıyla önlenebilmektedir. Balzer (2008), normlaştırılmış dili, kesin ve tek anlamlı ifadelerden oluşan, basit ve cümleler arası tutarlı çıkarımların mantık kurallarına uygun bir biçimde yapıldığı bir dil olarak tanımlamaktadır. Bu yargısına bağlı olarak Balzer, normlaştırılmış dil kullanımı aracılığıyla yargılara ve çıkarımlara ulaşmanın sağlam bir temele dayandığını da dile getirmektedir (Balzer, 2008: 60). Bilimsel çalışmalar kapsamında geliştirilen kuramlara yönelik Balzer ayrıca dilsel tanımların önemine işaret etmektedir. Bu bağlamda kuramlarda yer alan tanımların iki farklı işlevi ön plana çıkmaktadır. Kuramlarda yapılan dilsel tanımların bir görevi Balzer'e göre, basit görünse de küçümsenmeyecek bir önem derecesine sahip olan salt niceliksel bir kısaltma görevidir. Bu görev, düzeni sağlamak amacıyla karmaşık ifadelerin yerini yeni bir kavramın almasıdır (Balzer, 2008: 65)¹⁶⁸. Bilimsel çalışmalara yönelik Balzer'in tanımlama işlemi bağlamında belirlediği ikinci işlev ise, kavramların içeriklerinin açıklanmasını, anlam sınırının kesinleştirilmesini ve kavram anlamının belirlenmesini sağlamasıdır. Bu bağlamda Balzer (2008), aynı kavramın farklı kişiler tarafından farklı anlamlarla kullanılmasının bilimsel tartışmalar düzleminde önemli yanlış anlaşmalara neden olabildiğine işaret etmektedir¹⁶⁹ ve buna dayanarak belirli bir bilim disiplinde kullanılacak kavramların anlamsal tanımının yapılmasının önemini vurgulamaktadır (Balzer, 2008: 66)¹⁷⁰.

Bilimsel araştırmalar kapsamında kavram örgüsü tanımına ilişkin

168 “[...] Definitionen haben zwei verschiedene Funktionen. Sie werden erstens zum Zweck der reinen Abkürzung eingeführt: Komplexe Ausdrücke werden der Übersichtlichkeit halber durch einen neuen Term bezeichnet. So lassen sich neue, einfach gebaute Sätze auch über sehr komplexe Sachverhalte formulieren. Das Verfahren scheint in jedem einzelnen Schritt trivial, darf aber in seiner praktischen Auswirkung nicht unterschätzt werden. [...]” (Balzer 2008:65).

169 Bu bağlamda çeviribilim tartışmaları ve yaklaşımlarını önceki bölümlerdeki görünümü ile tekrar hatırlamak gerekir.

170 “[...] Über diese erste Funktion hinausgehend dienen Definitionen zweitens zur Klärung, Präzisierung und Bedeutungsfestlegung von Begriffen. Oft benutzen die Beteiligten in kontroversen Diskussionen dasselbe Wort in verschiedener Bedeutung, sodaß eigentlich keine Diskussion stattfindet, sondern die Beteiligten aneinander vorbeireden. Dann ist es angebracht, daß jede Partei “ihre” Definition des mehrdeutigen Wortes angibt. [...]” (Balzer 2008: 66).

düşüncelerinin devamında Balzer, bir kavramın bilimsel bir çalışmada kullanılmadan önce, ilgili kavramın ilgili dilde öncelikle tanımının yapılması gerektiğini ve ilgili alana ancak böylece yeni bir kavram olarak geçirilebileceğini ifade etmektedir. Balzer'in (2008) yaklaşımına göre, bir bilim disiplinindeki kavram örgüsünü geliştirici nitelikteki bu yöntem bir döngüdür ve yeni tanımlanan kavramlar daha sonra oluşturulacak olan tanımlar için de kullanılır. Bu yolun izlenmesiyle, ilgili bilim alanındaki bütünsellik ve dizge de sağlanmış olur (Balzer, 2008: 70)¹⁷¹. Nitekim “[...] önermeler ve onları şekillendiren kavramlar kendilerini şekillendiren teorinin dili kesin ve bilgi verici olduğu ölçüde, kesin ve bilgi verici olacaktır [...]” (Chalmers, 2008: 120). Bilimsel çalışmalar sürdürme ve bilimde sorun çözme çerçevesinde kavramsal araçların belirleyici özelliğine Kuhn (2003) da işaret etmiştir: “.... Kavramsal araçlar sorunları çözümlenmekte yeterli oldukları sürece, bu araçların güvenli kullanılması sayesinde bilim en hızlı ilerlemesini kaydeder ve sorunların en derinlerine kadar işleyebilir [...]” (Kuhn, 2003: 138–139).

Descartes, Kant, Albert, Balzer ve Kuhn'un yaklaşımlarına dayanan yukarıdaki bilim-kuramsal ilke ve ölçütler çerçevesinde, bir bilim disiplininde geliştirilecek kuramlarda özellikle kullanılacak kavramların tanımlarına ve böylece oluşacak kavram dizgesinin önemine işaret edilmektedir. Söz konusu bilim kişilerinin yaklaşımları temelinde gerçekleştirilen yukarıdaki irdeleme çerçevesinde de somutlaştığı gibi, bilim kuramı alanında yapılmış çalışmalarda kavram örgüsü ve kavram tanımına ilişkin ortak çıkarım olarak bu yargı belirginleşmektedir. Bu yargı temelinde bilimsel araştırmalar kapsamında geliştirilen kuramlarla oluşacak kavram örgüsü, ancak dizgeli ve kendi içinde tanımlı olduğu koşuluyla işlevsel olabilir ve bilimde, kavramların araç olduğu dil kullanımı

171 “[...] Ein neuer Begriff wird über einen Satz dieser Sprache definiert und zur Sprache hinzugefügt. Die Sprache wird so um einen neuen Begriff erweitert, in der erweiterten Sprache lassen sich neue Sätze formulieren. Das Verfahren kann nun in der neuen Sprache wiederholt, ein zweiter Begriff eingeführt und die Sprache wieder erweitert werden. [...]” (Balzer 2008: 70).

görevini yerine getirebilir. Bu bağlamda çeviribilim araştırmalarında kavram örgüsüne yönelik gözlemlenen dizgesizliğin, tek tek yaklaşımların farklı disiplinler temellere dayandırılması ve böylece birbiriyle ilintili ve belirli bir dizge içinde geliştirilmek yerine, heterojen özellik göstererek birbirinden kopuk geliştirilmesine bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Farklı biri fadeyle, bir bilim disiplininde tanımı henüz yapılmamış ya da içi farklı kişiler tarafından farklı doldurulmuş kavramların oluşturduğu bir kavram örgüsünün çeviribilimde disiplinlerarasılık algısıyla yakından ilintili olduğu çıkarımı yapılabilir. Kavram örgüsü düzeyindeki bu çok boyutlu ve çok katmanlı ilerleyişin öncelikle ilgili çalışma alanındaki sağlıklı dūřünme zincirini engelleyeceği, bunun sonucunda ise, yeni bilgiyi sağlayacak veriler elde edilmeye çalışılırken yapılan çıkarımların da disiplinler dizge bakımından eksiksiz olamayacağı dūřünölmelidir. Bilimde kavramların kesin bir anlam kazanmasıyla tutarlı bir dizge içinde yer alan kuramlar arasındaki önemli bağlantıya Chalmers (2008) de işaret etmektedir. Chalmers, bir bilim alanında kavramların kesin tanımlarının ancak bir dizgesellik içinde bulunan kuramlar aracılığıyla gerçekleşebileceğini vurgulamaktadır (Chalmers, 2008: 123). Chalmers'in (2008) bu yaklaşımı, bir araştırma alanında disiplinler sınırların çizilmesinin, dolayısıyla da disiplinlerarası işlemlerin gerçekleştirildiği sınırların da belirlenmesinin önemine de ışık tutmaktadır. Bu bağlamda izleyen bölümde, bir bilim disiplininde disiplinlerarasılık sorunsalı ele alınacaktır.

IV.3 Bilim Disiplininde Disiplinlerarasılık Sorunsalı

Yukarıdaki bölümlerde, bir bilim disiplininin gelişmesinde nesne tanımı ve kavram örgüsü sorunsalları irdelenirken, bilim-kuramsal düzlemde tanımlanmış sorunsalların birbiriyle ne denli ilintili olduğu ve birbirini doğrudan etkilediği, hatta birbirinin oluşumuna neden olduğu somut bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Örneğin bir

bilim disiplninde araştırma nesnesi sorunsalı, kavram örgüsü sorunsalıyla yakından ilintiliyken bir disiplinde kavram örgüsü sorunsalı, disiplinlerarasılık algısı sorunsalının da bir sonucu olarak kabul edilebilmektedir. Farklı bir ifadeyle, bir bilim disiplninde disiplinlerarası araştırma işlemi, disiplinler bilgi üretmenin sadece bir *aracı* olarak değil de o disipline yönelik saltlaştırılmış bir işlem hacmi olarak algılanmaktaysa, bu durum, o disiplinin özerk ve dizgeli bir kavram örgüsünün oluşumuna da etki edecektir. Bilim-kuramsal düzlemdeki sorunsalların etkileşimine ilişkin bu örnekler, bilim disiplinlerinde bilimsellik ilkelerine ilişkin saptanan sorunsalların her birinin kendi içinde bir biçimde ilintili olduğunu göstermektedir.

Bilim-kuramsal tartışma çerçevesinde disiplinlerarasılık unsurunun bir sorunsal olarak ele alınabilmesi için, öncelikle disiplinlerarası işlem hacminin ve boyutunun tam olarak ne anlama geldiği konusunun aydınlatılması gerekmektedir. Çalışmanın belirlenmiş sınırları doğrultusunda özellikle çeviribilim olarak adlandırılan çalışma alanındaki mevcut kaynaklara bakıldığında, disiplinlerarası araştırma boyutu, (dilbilim, karşılaştırmalı dilbilim, metin-dilbilim, iletişimbilim gibi) iki ya da daha fazla sayıda bilim disiplninin belirlenmiş sınırları *ötesinde* birbirinin verilerinden ve buna bağlı olarak tanımlanmış kavramlarından yararlanması şeklinde algılanması beklenebilmektedir. Ancak çeviriye ilişkin geliştirilen kuramsal çalışmalarda ‘çeviri’ gerçekliğinin araştırma nesnesi ya da çeviriye ilişkin bütünleyici ve kapsayıcı bir kuram henüz mevcut değildir. Buna rağmen çeşitli disiplinlerden alınmış verilerin anakron ve dizgesiz olarak alanda ‘yığılmış’ olma durumunun da disiplinlerarası bir özellik olarak adlandırıldığı gözlemlenebilmektedir (örneğin Zybatow, 2004: 135; İşcen, 2002: 25; Holmes, 1988: 94).

Bu bağlamda bilim-kuramsal tartışma kapsamında özellikle çeviribilim olarak adlandırılan çalışma alanı göz önünde bulundurulduğunda, araştırma nesnesi tanımında

kapsayıcılık ve bütünleyicilik nitelikleri aranırken, ilgili alanda geliştirilen kısmi tanımlara, farklı disiplinlerin verilerinin temel alınması gerçekliğinin neden olduğu anlaşılmaktadır (örneğin Stolze, 2001: 275). Çeviriyi araştırma alanındaki bu durum sonucunda kaçınılmaz olarak, çeviribilim disiplininde disiplinlerarasılık sorunsalıyla karşı karşıya kalınmaktadır.

Araştırma nesnesi sorunsalı bağlamında bölüm IV.1'de de değinildiği gibi, Aristoteles'in *İkinci Çözümler* başlıklı eserinde bilgiye ulaşma konusunda geliştirdiği önermeleri, bir bilim disiplininde disiplinlerarasılık sorunsalına ilişkin bilim-kuramsal bir temel oluşturmaktadır. Yukarıda anıldığı üzere, Aristoteles, *doğru bilgiyi elde etmek için yapılacak tanıtılmanın zorunlu bir orta terime dayanması gerektiğini ve bir cinsten bir başka cinse geçiş yapılarak tanıtılmanın olanaklı olamayacağını* savlamıştır. Aristoteles'e göre, "iki bilim, biri ötekinin kapsamında olacak biçimde birbirine bağlı değilse, birinin öne sürümü öteki bilimle [tanıtlanamaz]" (Aristoteles, 2005: 19-20). Bu önermeye göre Aristoteles, her şeyin saltık anlamda ancak kendine özgü ilkelerden tanıtlanabileceği yargısını sunmaktadır (Aristoteles, 2005: 22).

Aristoteles'in bu önermesine göre, geometrik özelliklerin aritmetikle tanıtlanamayacağı gibi, örneğin çeviriyi araştırma alanı kapsamında tanımlanacak olan araştırma nesnesi de, dilbilim, karşılaştırmalı dilbilim, metin-dilbilim, yorumbilim, söylem çözümlemesi ya da eylem kuramı verileri temel alınarak tanımlanmamalıdır. Bu bağlamda genel anlamda bilimsel araştırmalarda yeni bilgiye ulaşmaya çalışılırken disiplinlerarası veriler kullanmanın belirli bir ölçüde sıkıntılara neden olduğu somutlaşmaktadır. Bilimsel araştırmalarda özellikle araştırma nesnesi tanımı yapılırken, ancak alanın ele aldığı olgudan ya da nesneden yola çıkılarak araştırma nesnesi tanımının yapılması durumunda doğru ve kapsayıcı bilgiye ulaşılabileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca alana ilişkin doğru, bütünleyici ve kapsayıcı bilgilere ancak, araştırma nesnesi tanımı gözetilmeksizin farklı disiplinlerin

verilerinin alana aktarılması yerine, söz konusu özgün araştırma nesnesi tanımı temelinde ulaşılabileceği de Aristoteles'in sunduğu önermelerle somutluk kazanmaktadır.

Bilim kuramının temellerini atan Aristoteles'in yukarıda anılan önermeleri, o zamanki ifadeyle 'doğru bilgiye ulaşma' bağlamıyla, bilim-kuramsal düzlemde 'araştırma nesnesi tanımı' bağlamıyla doğrudan ilintilidir. Bu bağlamda bilgilerin ancak kendine özgü ilkelerden çıkarımsanacağı, bir bilim disiplininde yeni bilgiye ulaşmak için başka bir araştırma nesnesine yönelik çalışmalar sürdüren farklı bir bilim disiplininin verileri temelinde ulaşılamayacağı anlamına gelmektedir. Kaldı ki, Aristoteles'in söz konusu önermeleri, disiplinlerarasılık sorunsalıyla da yakından ilintilidir ve bir bilim disiplininde disiplinlerarası düzlemlerin, ancak özgün bilimlerin yeni bilgiye ulaşma amacı doğrultusunda başka disiplinlerin verilerinin birer *araç* olarak kullanması anlamını da beraberinde getirmektedir. Özellikle çeviribilim olarak adlandırılan çalışma alanının durumu göz önünde bulundurulduğunda, bu çıkarım, henüz araştırma nesnesini bütünsel olarak tanımlamamış ve bu bağlamda henüz dizgeli bir bilim disiplini görüntüsü sağlayamamış bir disiplinin, alana özgü yeni bilgi kazandırma anlamında disiplinlerarasılık niteliğini taşıyamayacağı gerçekliğini yansıtmaktadır.

Bilim-kuramsal tartışma düzleminde bir bilim disiplininde araştırma nesnesi tanımı, kavram örgüsü oluşumu, bilim ile uygulama ilişkisi sorunsalı ve disiplinlerarasılık sorunsallarının yanı sıra, kuramsal çalışmaların kendi içindeki ve birbirleri arasındaki dizgeselliği ve alan içi bütünsellik konuları da önem taşımaktadır. Bu bağlamda izleyen bölümde bir bilim disiplininde dizgesellik ve bütünsellik konusu irdelenecektir.

IV.4 Bilim Disiplininde Bütünsellik ve Dizgesellik Sorunsalı

Çeviriyi araştırma alanında tanımlanmış bir başka sorunsal, çeviriye ilişkin

geliştirilmiş yaklaşımların sayıca çokluğu ve birbiriyle olan ilişkisi ya da ilişkisizliği bağlamında alanda oluşan karmaşadır. Bir başka ifadeyle, çeviriye ilişkin geliştirilmiş yaklaşımların içeriksel anlamda birbirini tamamlayıcı nitelikte olmaması, yaklaşımlar arasında bağlantı bulunmaması, gerek kavram örgüsü sıkıntısına gerekse disiplinlerarasılık sorununa kaynaklık eden bir sorunsal olarak yaklaşımların birbirinden oldukça bağımsız geliştirilmiş olması, söz konusu karmaşaya neden olmaktadır. Çeviri araştırmaları alanında oluşan bu dizgesizlik sonucunda da kuramların, alanda genelleyici nitelikte veriler sunması yerine, ağırlıklı olarak çeviriye ilişkin kısmi kuramlar olarak yer alması durumu gözlemlenmektedir. Ayrıca bir önceki bölümde yapılan irdelenmeden de anlaşıldığı gibi, çeviriyi araştırma alanında mevcut bu durum, alanda kavram örgüsü, disiplinlerarasılık ve araştırma nesnesi tanımı sorunsallarıyla yakından ilintilidir. Nitekim birbirinden bağımsız yaklaşımlar geliştirilirken her bir yaklaşım beraberinde, kendi içinde tanımlı ya da tanımsız ayrı birer kavram örgüsü getirmektedir, aynı olgu birden çok kavramla adlandırılmaktadır ya da aynı kavram birden çok olguyu tanımlamak için kullanılmaktadır (bkz. bölüm I). Tüm bu unsurlar da çeviriyi araştırma alanında dizgesellik sorunsalına kaynaklık etmektedir. Çeviriye ilişkin geliştirilen çok sayıda yaklaşımın her birinde kullanılan kavram örgüsünün birbirinden farklı olmasının yanı sıra ilgili yaklaşımlar, çeviriye ilişkin genelleyici nitelikte veriler sunan birer kuram olarak nitelendirilmesiyle doğan haklı beklentinin, içeriklere bakıldığında, boşa çıktığı ve yaklaşımların çevirinin tekil boyutlarına ilişkin veriler sunduğu anlaşılmaktadır. Bu bölümde çeviribilimdeki *dizgesellik* sorunsalı da bilim-kuramsal bir zemin temelinde değerlendirilmek üzere, bilim kuramı alanında bilime ilişkin geliştirilmiş yaklaşımların bilim disiplininde bütünselliğe ve dizgeselliğe yönelik sav ve tanımları bağlamında irdelenmesi, bakış açısını, çeviribilim ile ilgili konumlandırma sorununu anlama ve olası çözüm yollarını aramada daha kapsayıcı ve

netleştirici kılacaktır.

‘Çeviribilim’ olarak adlandırılan araştırma alanında çevirinin kuramsal düzeyde anlaşılmasına ve tanımlanmasına ilişkin geliştirilmiş yaklaşımların sayıca çokluğu, alanda göze çarpan ve bir sıkıntı olarak sıkça ifade edilen bir durumdur (bkz. özellikle bölüm I ve II). Söz konusu bu durum, alanda ‘çok boyutlu’ bir görünüme neden olmaktadır ve önceki bölümlerde de irdelendiği gibi, çeviriyi araştırma alanındaki bu çok boyutluluk ve çok yönlülük, alanda aynı zamanda disiplinler bir dizgesizlik sorununa neden olmaktadır. Nitekim çevirinin tek tek boyutlarının irdelendiği ve bütünsel birer kuram olarak sunulan yaklaşımlar birbirini tamamlar ya da belirli bir dizge içinde konumlanmış bir biçimde değil, araştırma sınırlarının belirsiz olduğu bir ortamda yan yana dizilmiş ve birbiriyle ilintili olmayan birer çalışmalar görünümündedir. Bu çerçevede çeviriyi araştırma alanında çeviri olgusuna yönelik tümleyici ve kapsayıcı bir dizgenin oluşumu bakımından disiplinler bir sorunsal gözlenmektedir.

Bir bilim disiplininde yapılan çalışmalar arasındaki ilişkinin, ilgili alandaki bütünselliğin ve dizgeselliğin sağlanması bakımından taşıdığı öneme ilk olarak, bilim tarihi açısından belirleyici bir yeri olan Aristoteles işaret etmiştir. Aristoteles’in özellikle ‘İkinci Çözümlemeler’ başlığı altında yayınlanan eserinde bilim üzerine, bilim kuramının ilk temellerini oluşturan önemli yaklaşımları bulunmaktadır. Bu bağlamda “*İkinci Çözümlemeler* felsefe tarihinde ilk bilgi kuramı kitabı diye görülür” (Aristoteles 2005: 5).

İkinci Çözümlemeler çalışmasında Aristoteles, bilimde dizgesellik ve bütünsellik sorunsalına temel oluşturacak önemli önermeler sunmaktadır. Aristoteles, araştırmalarda doğru ve tutarlı bilgiye ulaşmanın yolunu tanımlarken özellikle birbirini bütünlüğü ve dizgeli bilgi zincirlerinin önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda Aristoteles bilgi derecelerine ilişkin iki temel yapı önermektedir. “[...] *İkinci Çözümlemeler* sadece

bilginin nasıl olanaklı olduğu konusunda bir araştırma değil, ilk olarak onun üstünde bir bilginin düşünülemediği bir bilgi derecesini de, mutlak anlamda bilmeyi de inceliyor. Böyle bir bilgi için iki temel yapı var: 1. Mutlak anlamda *doğru, zorunlu, ilk* önermelerden hareketle yapılan kanıtlama; 2. Bu ilk önermelerin nasıl elde edileceğine ilişkin yöntem ve bu ilk önermelerin bilinmesi Aristoteles, kanıtlamalı bilgiye mutlak anlamda doğru ilk önermelere bağlı olarak tam tasım¹⁷² yoluyla ulaşılacağını düşünüyor. [...]” (Aristoteles, 2005: 6). Doğru ve kesin bilgiye ulaşmaya ilişkin bu önermesi kapsamında Aristoteles, her anlaksal öğrenimin, önceden bulunan bilgiden yola çıktığını ve bunun “gerek tasımla gerek tümevarımla yapılan uslamlamalarda böyle” olduğunu ileri sürmüştür (Aristoteles, 2005: 9). Aristoteles’in öne sürmüş olduğu bu önermesi, bir bilim disiplinde önerilen yeni bilgilerin birbirinden bağımsız ve dizgesiz değil, birbiriyle bağlantılı ve birbirini tamamlar nitelikte olması gerektiği anlamını içermektedir. Söz konusu önerme bu yönüyle, bir araştırma alanında bilimsellik niteliğine etki eden unsur olarak *dizgeselliğin* önemini vurgulamaktadır.

Aristoteles’in sunduğu yukarıdaki veriler temelinde, bilimde ilk önermelere ilişkin Aristoteles’in anlayışıyla, çeviriye ilişkin bilimsel düzeyde yapılmış çalışmalarda izlenen anlayışın ne denli örtüştüğüne bakmak, çeviribilim olarak adlandırılan alandaki olası sorunsalları tanımlamada yardımcı olacaktır. Gerek genel çeviri alanında gerekse sözlü çeviri alanında çeviriye ilişkin geliştirilen yaklaşımların incelenmesi sonucunda, tek tek yaklaşımların birbiriyle bağlantılı ve birbirini tamamlar nitelikte olmadığı bulgulanmıştır. Bu durumu onaylayıcı bir gerekçe olarak çevirinin ‘çok boyutlu’ (‘komplex’) olduğu düşüncesiyle her bir yaklaşımın çok boyutluluk içinde diğer yaklaşımlardan bağımsız ve tekil boyutta ilerleyebileceği savı öne sürülebilir elbette, ancak

172 “... tasım - Doğru olarak kabul edilen iki yargıdan üçüncü bir yargı çıkarma temeline dayanan bir uslamlama yolu, kıyas” (Büyük Türkçe Sözlük 2005, Türk Dil Kurumu).

irdelemelerde de görüldüğü gibi, kısmi yaklaşımlar birbirini sadece tamamlayıcı nitelikte olmamaktadır, aksine *birbirini yadsıyıcı* bir tutumla oluşturulmuş olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda da ayrıca unutmamak gerekir ki, çeviriyi araştırma alanı, Aristoteles'in "her anlaksal öğrenimin, önceden bulunan bilgiden yola çıktığını" içeren savı ölçütüyle değerlendirildiğinde, çeviriye ilişkin araştırma alanında mevcut yaklaşımlar geliştirilirken, önceden bulunan bilgiden yola çıkılıp bilimsel anlamda birbirini tamamlayan bir yolun izlenmediği somutlaşmıştır. Çeviribilim olarak adlandırılan araştırma alanında geliştirilen yaklaşımların kısmen 'kuram' adı altında öne sürülmüş olmasına ve çeviriye ilişkin genel geçer veriler içerdiği iddiasını taşımasına rağmen, bilgiye ulaşma yolunda tanıtılma yöntemi bağlamında sıkıntılı olduğu ve buna bağlı olarak da çeviriyi araştırma alanında dizgesellik ve bütünsellik bakımından sıkıntıya neden olduğu somutlaşmaktadır. Alanda bütünselliğin ve dizgeselliğin sağlanmasına katkı sağlayacak böyle bir yöntemin izlenmesi yerine, geliştirilen yaklaşımların birbiriyle bağlantı kurulmadan, birbirini tamamlar nitelik taşımadan geliştirilmiş olduğu görülebilmektedir (bkz. çalışmada bölüm I ve bölüm II).

Çeviri araştırmaları alanında çeşitli yaklaşımlar geliştirilirken ilk önermeler olarak çevirinin *ne* olduğuna ilişkin tanımlar kabul edildiğinde, bu durum netlik kazanmaktadır. Reiß/Vermeer, "Bir çeviri ürünü, bir çıkış kültüründeki ve çıkış dilindeki bilgi önermesiyle elde edilen, erek kültürde ve erek dilde bir bilgi önermesidir." (Reiß ve Vermeer, 1991: 119) tanımını yaparken, Koller'e göre çevirinin tanımı şöyledir: "Çeviri, bir çıkış dil metninden bir erek dil metnine giden ve erek dilli metin ile çıkış dilli metin arasında bir çeviri (ya da eşdeğerlik) ilişkisinin oluşturulduğu dilsel-metinsel bir işlemin sonucudur"¹⁷³ (Stolze, 2005:249). Gerzymisch-Arbogast ise çeviriye ilişkin "Bir çeviriden,

173 "[...] Eine Übersetzung ist das Resultat einer sprachlich-textuellen Operation, die von einem AS-Text zu einem ZS-Text fährt, wobei zwischen ZS-Text und AS-Text eine Übersetzungs- (oder Äquivalenz-) relation hergestellt wird (Koller 1992:16). [...]" (Stolze 2005:249).

ancak bir 'iletmeyle' olası kılınan 'açık bir niyetin her türde alımlanmasının' anlaşıldığı ilkesi geçerlidir"¹⁷⁴ (Stolze, 2005:250) tanımını kabul eder. Burada da görüldüğü gibi, bu önerme ve savlamalar hem kavramsal olarak aynı olguya ayrışan bir adlandırma anlayışı içinde yaklaşmakta, hem önceki sav ve önermeyi reddeder bir içerikle doldurarak tanımlamalar sunmaktadır. Sözlü çevirinin araştırıldığı alana bakıldığında da ilk önermeler olarak sözlü çeviriye ilişkin farklı tanımların mevcut olduğu görülmektedir. Örneğin Marianne Lederer, "Sözlü çeviri, dilsel yapıdan uzak, bir anlam algılama ve aktarma işidir" (Lederer, 1981: 9-10) tanımını yaparken Holz-Mänttari'ye göre "çevirinin tanımı, geniş anlamda çeviri eylemiyken ancak dar anlamda çeviriye yönelik metin inceleme"dir (Pöchhacker, 1994: 37). Bu bağlamda Aristoteles'in önerdiği 'önceden bulunan bilginin' ya da 'ilk önermenin' çeviriyi araştırma alanında her bir yaklaşımda farklı ve birbirinden bağımsız olduğu somutlaşmaktadır.

Bu noktada şu düşünceyi ortaya koymak olanaklı ve gereklidir: Sözlü çeviri ile genel çeviribilim arasındaki bağdaşsızlık ve karşılıklı etkileşim durumuna yönelik belirsizlik ortamından bağımsız olarak, hem sözlü çeviri alanındaki çalışmalar arasında bir dizgesizlik ve kopukluk hem genel çeviribilim alanındaki kuramsal olma iddialı yaklaşımlar arasında belirgin bir kopukluk ve ilişkisizlik, daha net bir ifadeyle, bir yadsıma ilişkisi söz konusudur. Bu durumda her iki alanın birbirinden bağımsız ve kopuk görünmesi değil, birbiriyle ilinti ve bağıntı içinde görülmesi doğal karşılanmalıdır. Kaldı ki, genel çeviribilim alanında yaklaşım A ile yaklaşım B arasındaki bir karşılıklı ilişkisizlik ve dışlama ortamına koşut olarak, (A ile B'nin) örneğin sözlü çeviri alanındaki yaklaşım C ile de aynı ilişki biçimini sürdürmesi özde ve niteliksel olarak iki ayrı alana işaret etmez. Daha somut bir ifadeyle, örneğin Koller ile Reiß/Vermeer (yazılı çeviri alanı) arasındaki

174 "[...] Es gilt, dass „unter einer Übersetzung ‚jede Art des Empfangens einer manifesten Intention‘ verstanden wird, das erst durch eine ‚Vermittlung‘ möglich wird“ (Gerzymisch-Arbogast 1994:15) [...]” (Stolze 2005:250).

ilişkisizlik mesafesi ne ise, Koller (yazılı çeviri alanı) ile Lederer (sözlü çeviri alanı) arasındaki mesafesizlik durumu da niteliksel olarak aynıdır. Bu bakımdan, dizgesizlik durumu, sadece ayrı ayrı genel çeviribilim çalışmaları ile sözlü çeviri çalışmaları alanı için söz konusu edilmemelidir, *tüm* (yani sözlü ve yazılı) çeviri çalışmaları için geçerli bir durum olarak kabul edilmelidir. Şaşırtıcıdır, ancak bu olumsuzlama durumu çerçevesinde bakılınca, sözlü çeviri alanı ile yazılı çeviri alanının bu bakımdan ortak bir bilim disiplini içinde yer aldığı savlanabilmektedir. Dizgesellik değil, dizgesizlik görünümü *sayesinde* bu iki ayrı alana ait diye anılan çalışmalar özde aynı alan içinde konumlanabilmektedir.

Çeviri alanında çevirinin ne olduğuna ya da ne olabileceğine ilişkin birbiriyle bağlantılı olmayan çeşitli tanımların mevcut olmasına rağmen, çeviriyi araştırma alanında bölüm I ve II’de somut olarak irdelenen örnek yaklaşımlar temelinde elde edilen bulgulara dayanarak, çeviribilim olarak adlandırılan alanda genel kabul görmüş ‘ilk önermeler’ konusunda bir sıkıntı olduğu söylenebilir. Bu bağlamda yeni bilgiye ulaşma işlemine, farklı bir ifadeyle, bilimsel bir çalışma yapmaya Aristoteles’in, “onun üstünde bir bilginin düşünülemediği bir bilgi derecesi” (Aristoteles, 2005: 6) anlayışıyla başlamanın sağlıklı veriler kazandıracığı anlaşılmaktadır. Çeviriyi araştırma alanında sunulmuş kuramsal yaklaşımların yapısına ve bu yaklaşımlar arasındaki bağlantısızlığa bakıldığında, Aristoteles’in söz konusu bu anlayışı ile çevirinin bilimsel düzeyde araştırıldığı alanda gözlemlenen anlayış arasında bir örtüşmezliğin söz konusu olduğu ifade edilebilir.

Bilgi kuramına ilişkin Aristoteles’in yukarıda anılan düşünceleri, bir bilim dalında geliştirilen kuramların bütünlüyci, birbirini tamamlayıcı ve sınanabilir bir dizge içinde yer alması gerektiği anlaşılmaktadır. Çeviribilim olarak adlandırılan alana genel olarak bakıldığında, tümelliğin ve dizgeselliğin mevcut olmadığı önceki bölümlerde somutlaştırılmıştı. Bu bağlamda da Aristoteles’in bilgiye ulaşma sürecinde dizgeselliğe ve

bütünselliğe ilişkin bu savı, çeviribilim olarak adlandırılan alandaki söz konusu mevcut durumun bilim-kuramsal tartışma ortamında bilim olma koşullarını yerine getirme açısından bir sorun oluşturduğuna dayanak sağlamaktadır.

Bilimsel çalışmalarda bütünsellik ve dizgesellik konularına ilişkin önermeler René Descartes tarafından da öne sürülmüştür. Descartes, bir bilim disipliniinde doğru ve sınanabilir bilgi elde etmek için “*vargular zinciri*” olarak da adlandırdığı belirli bir dizge çerçevesinde hareket edilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Descartes, 1999: 33). Descartes’a göre, “bilimi bütünlemek için, amacımıza sürekli ve hiç kesintisiz düşünce devinimi ile bağlı olan her şeyi teker teker ele almak ve yeterli ve metodlu bir sıralama içinde birleştirmek gerekir. [...]” (Descartes, 1999: 33). Descartes ayrıca, “akla işlerlik kazandırmak için daha önce başkaları tarafından bulunmuş olan şeyleri araştırmaya ve metodlu olarak gözden geçirmeye çalışmak gerekir [...]” (Descartes, 1999: 48) savını öne sürmüştür.

Bilimsel çalışmalarda bütünsellik ve dizgesellik konularına ilişkin Descartes’ın yukarıda anılan yargıları ışığında, çeviribilim olarak adlandırılan araştırma alanında birbirinden bağımsız ve birbirini tamamlama özelliği göstermeyen yaklaşımların alanda oluşturduğu durum, bilim-kuramsal düzlemde adlandırılmaya çalışıldığı zaman, alandaki bütünsellik ve dizgesellik sorunsalının, alanın bilimsel niteliği bakımından bir sorun oluşturduğu somutlaşmaktadır.

Bilimsel veriler elde etme amacını taşıyan süreçte gerçekleştirilen çalışmalara ilişkin bütünsellik ve dizgesellik sorunsalına ilişkin bir başka yaklaşımı Kuhn (2003) sunmaktadır. Kuhn bilimde paradigma ve paradigma değişimleri konusu üzerinde yoğunlaşırken bilim-kuramsal tartışma düzleminde çeşitli sorunsallara değinmektedir. Kuhn bu bağlamda öncelikle kullandığı ‘paradigma’ kavramının tanımını yapmaktadır ve

kendi yaklaşımında paradigmanın, “.... kabul görmüş olan bir model ya da örnek” (Kuhn, 2003: 81) anlamında, “.... koşullar değiştikçe ya da zorlaştıkça daha özgül ve daha ayrılmış hale getirilecek bir model olarak” (Kuhn, 2003: 81) kullanıldığını belirtmektedir. Paradigma kavramına yüklediği bu anlam sayesinde, Kuhn’un anlayışı çerçevesinde paradigma olgusunun, bir bilimde dizgeselliği ve bütünselliği sağlayıcı bir temel olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Kuhn, bir araştırma alanının dizgeli bir bilim disiplini olarak kabul görebilmesinin, ancak ortak kabul görmüş bir paradigma tanımının mevcut olmasıyla gerçekleşebileceğini ve bilim tarihi boyunca bilim disiplinlerinin bu şekilde oluştuğunu bulgulamaktadır (Kuhn, 2003: 77). Bu görüşe göre, paradigma tanımında bir sıkıntı olduğu takdirde alandaki dizgesellik de yeni sorunlara neden olacaktır. Bu da, bir bilim alanında kaçınılmaz olarak yeni bir dizge arayışına gidilmesinin çıkış noktasını oluşturacaktır (Kuhn, 2003: 129). Bilim disiplinlerinde paradigma ve paradigma değişimi tartışması bağlamında Kuhn’un geliştirdiği yaklaşımdan da, bir bilim alanının, varlığını ancak sağlam bir bilimsel temel, farklı bir ifadeyle, ortak kabul görmüş ve dizgesellik niteliğini beraberinde getiren bir alt yapı koşuluyla sürdürebileceği ve yeni bilgilere erişmeyi sağlayabileceği anlaşılmaktadır. Kuhn’a göre, olgunlaşmış bilimi bilim öncesi evrede bulunan araştırma alanlarından ayıran belirleyici özellik, bilimin inşa edildiği temellerin ortak kabul görüp görmemesi ve bu temeller üzerinde varılan uzlaşıdır (Chalmers, 2008: 143). Kuhn’un bu anlayışı da, bilim alanlarında dizgeselliğin önemine somut bir biçimde işaret etmektedir.

Modern bilim felsefesi, insanın edindiği bilgilerin olabildiğince *düzenli* ve *dizgeli* biçimini ‘kuram’ kavramıyla karşılamaktadır (Albert, 2001: 31). Gerçek bir kuramın, her biri daha önce çıkarımsanan bir ifadeye ya da bir belite dayanan ve birlikte bir olguya ilişkin açıklayıcı ve nitelendirici güçte olan bir dizi ifadelerden oluştuğu yönünde

görüşler kabul görmüştür (Albert, 2001: 42). Farklı bir ifadeyle, bir bilim dalında tek bir olguya ilişkin çok sayıda yaklaşım söz konusu olsa da, bu ifadeler ortak bir zeminde buluşmalıdır. Bilimde dizgesellik, tümleyici ve tümelleştirici kuramlarda biçimlenmiş olarak ortaya çıkar¹⁷⁵.

Aristoteles, Descartes, Kuhn, Chalmers ve Albert gibi, bilimde dizgeselliğin önemini vurgulayan bir başka bakış açısı da Balzer (1997) sunmaktadır. Balzer bilim sürecine etki eden unsurları ‘kuramlar ve modeller’, ‘kuramlar arası ilişkiler ve bağlantılar’, ‘değişmezlikler ve simetriler’, ‘veriler’, ‘nesnelere ve dizgeler’, ‘ölçme yöntemleri’, ‘sorunlar’, ‘kuramlar’, ‘değerler’ gibi boyutlara ayırmıştır (Balzer, 1997: 15–22). Balzer, saydığı bu boyutları, bilim ortamında mevcut olması gerektiği konusunu tartışmaya bile açmadığı ‘dizgesellik’ niteliğine etki eden unsurlar olarak irdelemektedir. Balzer’in bilim alanında bu niteliği olmazsa olmaz olarak kabul edip tartışmaması, dizgeselliğin kaçınılmaz öneminin bir başka göstergesidir.

Bilim kuramına ilişkin farklı dönemlerde farklı yaklaşımlar sunan, yukarıda irdelenen bilim kişilerinin düşünceleri de temel alındığında, bir bilim disiplinde dizgesellik ve bütünsellik ölçütünün önemi netlik kazanmaktadır. Bu bağlamda bir disiplinin bilim olabilme niteliğini kazanabilmesi bakımından dizgeselliğin ve bütünlüçülüğün bir koşul olduğu çıkarımı kaçınılmazdır.

IV.5 Bilim Disiplininde Bilim ile Uygulama İlişkisi

Yeni ve doğru bilgi elde edebilmek amacıyla, bilim disiplinlerinde çeşitli olgulara, nesnelere ya da canlılara yönelik bilimsel araştırmalar sürdürülmektedir. Ancak bir araştırma alanında bir olguya ya da nesneye, farklı bir ifadeyle, araştırma nesnesine

¹⁷⁵ Bu açıdan bakılınca, çeviriye araştırma alanında sıkça kullanım bulan “kısmi kuram” veya “karma kuram” ifadeleri, bir disiplin sorununa işaret etmektedir.

ilişkin elde edilen bilgileri, kuramsal bilgi ve uygulama alanına ilişkin bilgi olmak üzere birbirinden ayırmak olanaklıdır (bkz. bölüm IV.5). Bu bağlamda bir bilim disiplininde uygulama alanı ile kuramsal çalışma alanı arasındaki ilişkinin hangi nitelikte bir ilişki olması gerektiği yönünde bir soru doğmaktadır. Nitekim uygulama alanı kuramsal bilgi olmaksızın varlığını sürdürebilse de, uygulamada var olmayan bir alana ilişkin temeli sağlam kuramsal çalışmaların yürütüleceği düşünülemez. Uygulama alanının kuramsal bilgi olmaksızın varlığını sürdürüyor olabilmesi noktasından hareketle, kuramsal bilginin uygulama alanının niteliğine dönük ilkeler oluşturma yükümlülüğü olmadığı sonucuna varılabilmektedir. Bu bağlamda çeviriyi araştırma alanında özellikle yöntem içerikli, ancak genelleme nitelikte *kuram* adı altında sunulan çalışmalara yönelik, uygulamanın gerçekleştiği alan ile bilimsel verilerin oluşturulduğu alan arasındaki ilişkinin sorgulanması gerekliliği de doğmaktadır.

Bilim-kuramsal tartışma düzleminde bilim disiplinlerinde bilimsel bilgi ile uygulama alanına dönük bilgi ayrımı konusunda Aristoteles'in belirleyici önermeleri bulunmaktadır. Hatırlanacağı gibi, Aristoteles bilgiyi ve bununla oluşturulan bilimi tanımlarken pratik bilgiyi ve kuramsal bilgiyi birbirinden ayıştırmaktadır (Aristoteles, 2005: 28). Bu bağlamda kuramsal bilgi pratik bilgiye göre daha fazla bilgelik olarak kabul edilmektedir (Ökten, 2007: 264). Aristoteles'e göre, pratik bilgiyle uğraşan kişilerin işi *olanı* bilmekten kuramsal bilgiyle ilgilenen kişilerin işi *nedeni* bilmektir: "... berikiler nedenleri tanıtırlar ve çoğu kez olanı bilmez, tıpkı tümeli inceleyenlerin gözlem eksikliğinden ötürü çoğu kez tek teklerden kimisini bilmemeleri gibi. [...]" (Aristoteles, 2005: 28). Bu bağlamda bilimin görevi ya da bilimin tanımı ile uygulama alanında yapılan işin tanımı arasındaki ayrıma bakmak yararlı olacaktır. Genel anlamda 'bilim', evreni anlama amacını taşır:

Bu amaca ulaşma çabasında bilim olguları betimleme (tasvir) ve açıklama (izah etme) yollarına başvurur. İşte bilimsel yöntem dediğimiz şey bilginlerin ortaklaşa kullandıkları bu betimleme ve açıklama yollarını kapsayan, bir yanı ile eylemsel, öbür yanı ile düşünsel bir süreçtir. Bilimsel yöntemi nitelermeye çalışırken bazı temel ayrımları göz önüne almada yarar vardır. Bunlardan biri, bilimin betimleme ve açıklama işlevleri arasındadır. Betimleme bütün bilim kollarında ilk aşamayı oluşturur; amacı araştırma konusu olguları ve bu olgular arasındaki ilişkileri saptama, sınıflama ve kaydetmedir (Yıldırım 2007: 57).

Yıldırım'ın, bilimsel bilgi elde etme yöntemine ilişkin bu tanımlaması, bir uygulama alanında yapılan işin yöntemine ilişkin bilgi vermez. Nitekim bilimin amacı, uygulama alanında yapılacak işin 'daha iyi' yapılmasını içermez. Uygulama alanında yapılan işin niteliğini belirlemek üzere geliştirilen yaklaşımlar, söz konusu olguya ilişkin bilimsel yöntemin değil, öncelikle ilgili işin 'nasıl' yapılacağını betimlemeyi öngörür.

Kuramsal bilgiyle pratik bilginin sınırlarını belirlemek üzere Aristoteles'in oluşturmuş olduğu yukarıdaki ayırım ve Yıldırım'ın (2007) bilimsel yöntemle ilişkin sunduğu tanım, çeviribilim ve çeviri uygulaması tartışmasına da ışık tutmaktadır. Nitekim Aristoteles'in bu savı, çeviribilimin, çeviri uygulamasına katkı yapması gerektiği görüşünü çürütmektedir ve çevirinin uygulama alanında çalışanların görevini çeviri yapmak biçiminde tanımlarken, çeviribilim alanında çalışanların görevini, çeviri olgusunun ne olduğunu saptamak biçiminde tanımlamaktadır. Bu bağlamda Aristoteles'in bu görüşü, çeviribilim olarak adlandırılan alanda geliştirilen bazı kuramsal yaklaşımların, çeviri uygulamasına ilişkin yöntemsel öneriler sunmakla, aslında çeviribilime herhangi bir katkı sağlamadığını da kanıtlamada önemli bir gerekçe noktası sayılmalıdır. Aristoteles, uygulamanın bilimden bağımsız geliştiği gibi, bilimin de uygulamadan bağımsız gelişebileceğini göstermektedir.

IV.6 Değerlendirme: Bilim-kuramsal Düzlemde Bilimsellik İlke ve Ölçütleri

Çalışmanın önceki beş alt başlığı çerçevesinde, özellikle çeviribilim olarak kabul edilen çalışma alanında tanımlanmış sorunsallara ışık tutacak nitelikte bir irdeleme ve tartışma gerçekleştirilerek konuyla ilgili ileri götürücü veri sağlamak amacıyla, bilim-kuramsal düzlemde genel anlamda bir disipline yönelik bilimsellik ilkeleri ve gerekirleri ortaya konmuştur. Bu bağlamda bilim-kuramsal ölçütler ve veriler dayanak gösterilerek bilim disiplinlerinde kavram tanımı ve kavram örgüsü sorunsalı, disiplinler bütünsellik ve dizgesellik sorunsalı, nesne-tanımsal yetersizlik sorunsalı, disiplinlerarasılık algısı sorunsalı ve bilim ile uygulama ilişkisinde beliren sorunsal konu edilmiştir. Söz konusu bölümlerde, anılan sorunsalların tartışılarak ele alınması sonucunda, bir disiplinin bilimsellik konumunu ve niteliğini belirleyen öncelikli koşullar ve unsurlar ve bunların birbiriyle olan ilişkisi somutlaşmaktadır.

Bir bilim disiplininde kullanılan kavramların tanımı ve disiplinler kavram örgüsü sorunsalı bağlamında, kavramların ancak bir düşünsel süreç ya da farklı bir ifadeyle, yeni bir bilginin üretilmesi sonucunda ortaya çıkan bir gereklilik olarak oluşabileceği; söz konusu düşünsel sürecin kavramın oluşumundan sonra başlamasının, mantık ilkeleri gereğince beklenemeyeceği çıkarımı yapılmıştı. Bir başka ifadeyle, bir bilim alanında gerçekleşen bir araştırmada, önerilen bir kavrama ilişkin temel bir önkoşulun, ilgili kavramın belirli bir kavram örgüsü dizgesi içinde konumlanabilecek bir anlam tanımının yapılmış olması biçiminde belirlenmiştir. Önceki bölümlerde yapılan irdelemeler sonucunda, yeni bilgilerin elde edilmesi yolunda önerilen kavramların, ilgili alanda tanımlanmış bir araştırma nesnesine yönelik oluşturulması koşulu da somutluk kazanmıştır. Bir bilim alanında tanımlanmış olguya yönelik yeni bilgiye ulaşma çabası

içinde önerilen bu yeni kavramların da *tanımının* yapılması, bir kavramın ortak kabul görmesi ve aynı kavramdan farklı kişilerin aynı şeyi anlayabilmesi bakımından bir başka gereklilik olarak ortaya çıktığı da anlaşılmaktadır. Başka bir söylemle, disiplinler düzlemde kavramsal bir dizgenin oluşmasının temel koşulu olarak, bilim disiplinlerinde kavram kullanımına ve tanımına ilişkin gözetilmesi gereken belirli ilkeler bulunmaktadır ve bu ilkeler, disiplinler araştırma sınırını belirleme anlamında oldukça belirleyici bir nitelik taşımaktadır. Bilimsel bir çalışmada bir kavram tanımının belirli bir dizge içinde yer alması, dizgeli bir kavram örgüsünün ve buna bağlı olarak da izleyen çalışmaların tüm katmanlarda bir dizge içinde konumlanarak gelişmesi açısından belirleyici olduğu gerçekliği, bilim-kuramsal tartışma düzleminde bilimsellik niteliğini belirleyen ilkeler arasında önemli bir yer almakta ve aynı zamanda tanımlanmış diğer sorunsalların (nesne tanımı, dizgesellik gibi) hem bir nedeni hem de bir yansıması olarak belirebilmektedir.

Bir araştırma alanında bilimsel niteliği belirleyen etkenler arasında kavramsallaşmanın yanı sıra dizgesellik ve bütünsellik de belirleyici bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda yukarıda gerçekleştirilen irdeleme sonucunda, bilimsel çalışmalarda yeni, doğru ve tutarlı bilgi elde edilmeye çalışılırken, birbirini tamamlayan ve dizgeli bilgiye ilişkin çıkarımların önemi somutlaşmaktadır. Farklı bir ifadeyle, kapsayıcı bilimsel verilerin elde edilmesi için, araştırılan olguya ilişkin tüm unsurların olabildiğince eksiksiz ve yöntemli bir dizge içinde ele alınması gerektiği bulgulanmıştır. Bu bağlamda disiplinler dizgesellik, öncelikle tekil araştırmaların disiplin içinde konumlandırılması açısından önem taşımaktadır, ayrıca da örneğin kavramsallaşma konusunu doğrudan etkileyen bir unsur olarak belirlemektedir.

Bir disiplinde araştırmaların, tanımlanmış nesne temelinde belirli bir dizge içinde gerçekleşmesi durumunun, disiplinler sınırların belirlenmesini de beraberinde

getireceği düşünülürken, dizgeselliğin bilimselleşme evresindeki yeri de somutlaşmaktadır. Bu yönüyle disiplinler dizgesellik aynı zamanda nesne-tanımsal sorunsalla da yakından ilintilidir; çünkü bilim-kuramsal ilke ve ölçütler, nesne tanımının ilgili disiplinlerdeki araştırmaların çıkış noktasını ve araştırma sınırını oluşturduğu yönünde biçimlenmektedir. Farklı bir ifadeyle, bir disiplinde nesne tanımı ile dizgesellik unsurları, tümleyici ve aynı zamanda sınır belirleyici bir nesne tanımının disiplinler dizgeselliği de kendiliğinden oluşturacağından birbiriyle doğrudan ilintili iki bilim-kuramsal boyuttur.

Bir bilim disiplininde araştırılacak olan nesnenin tüm boyutlarıyla ve sadece olguya dair boyutlarıyla tanımlanması, salt disiplinler dizgesellik durumuyla bağlantılı değildir. Araştırma nesnesi tanımı sorunsal bilim-kuramsal tartışma düzleminde, kavram tanımı ve kavram örgüsü, kuram ile yöntem ilişkisi ya da disiplinlerarasılık sorunsallarıyla da oldukça yakından ilintilidir. Bilim-kuramsal veriler ölçüt alınarak yapılan inceleme, araştırılacak şeyin *ne* olduğu sorusu yanıtlanmadan, farklı bir ifadeyle, araştırma nesnesi tanımı yapılmadan bilimsel çalışmaya başlamanın anlamlı olmadığını göstermektedir. Nitekim bir bilim disiplininde yapılacak araştırmalar, ilgili araştırma nesnesi tanımı temelinde yapılacaktır ve bu bağlamda araştırma nesnesi tanımı, söz konusu bilim alanının sınırlarını da çizmektedir. Bu çıkarım, 'araştırma nesnesinin tanımlanması' gerçekliğiyle, 'bir bilim alanının oluşması' gerçekliğini birbirine sıkı sıkıya bağlamaktadır. Farklı bir ifadeyle, bir bilim disiplininde araştırma nesnesinin tanımlanması, ilgili alanın diğer alanlara göre ayırt edici özelliklerini oluşturmada ve bu yönüyle disiplinlerarasılık sorunsalıyla ortaya çıkabilecek olası sıkıntıların oluşmasını önleyen bir unsur olarak somutlaşmaktadır. Bilim-kuramsal tartışma düzleminde bulgulara göre, araştırma nesnesi tanımının, dizgeli ve bütünleyici bilgi elde etmenin ilk adımı olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bilimsel araştırmalarda dayanaklı, bütünleyici ve kapsayıcı bilgi

kazandırmanın ön koşulunun, bütünlüycü ve kapsayıcı bir araştırma nesnesi tanımının oluşturulması olduğu bulgulanmıştır.

Bir bilim disiplininde bilimselliği belirleyen ölçütler arasında disiplinlerarasılık unsurunun da önemli bir yer aldığı anlaşılmaktadır. Yukarıda yapılan irdeleme sonucunda, bir bilim alanında yeni ve tutarlı bilgiye ulaşmak için, araştırma nesnesi farklı tanımlanmış bir başka bilim disiplininin verilerinin kullanılamayacağı, öncelikle kapsayıcı ve bütünlüycü bir araştırma nesnesi tanımının yapılması gerektiği, tanım sonrası izleyen araştırmaların da söz konusu araştırma nesnesi tanımı temelinde yapılması gerektiği çıkarımsanmıştır. Söz konusu irdelemeden, bir bilim disiplininde disiplinlerarası çalışma boyutlarının, ancak yeni bilgiye ulaşma yolunda birer 'araç' biçiminde mevcut olabileceği anlaşılmaktadır.

Bir bilim disiplininde bilimsellik ölçütünü etkileyen bir başka unsur olarak, ilgili alanda bilimsel verilerle çalışan boyut ile uygulamaya dönük verilerle ilgilenen boyut arasındaki ilişki ele alınmıştır. Bilim-kuramsal düzlemde gerçekleşen irdelemenin bu bölümü, bir bilim disiplininde bilim alanı ile uygulama alanı arasındaki sınırın net olması gerektiğini, iki alanın verilerinin birbirinden ayrıştırılması gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda bilimsel bilgi elde etmeyi amaçlayan alandan, araştırma nesnesine yönelik betimsel veriler oluşturması beklenmektedir. Uygulamaya yönelik bilgi sağlamayı amaçlayan alandan ise, uygulama boyutunda yöntemsel bilginin oluşturulması beklenmektedir. Bu iki yargı temelinde de, çalışmalarını bilimsel düzlemde sürdüren alandan, uygulama alanına yönelik yöntemsel veriler sağlaması beklenemeyeceği çıkarımı doğal bir sonuçtur.

Bir bilim disiplininde öncelikle o disiplini var eden bütünlüycü ve kapsayıcı bir araştırma nesnesi tanımının mevcut olması gerekir. Araştırma nesnesi tanımı temelinde

gerçekleştirilecek araştırmalarda ilgili alanın kavram örgüsünün, çeşitli alanların kavramları birleştirilerek değil, yine araştırma nesnesi tanımının temel alınması anlayışıyla oluşacağı kabul edilmektedir. Ayrıca bir kavram örgüsü çerçevesinde önerilen her bir kavramın da kendi özgün bağlamı içinde tanımlanmasının, söz konusu bilim disiplinde elde edilecek yeni bilgiler bakımından oldukça önemli olduğu çıkarımı da yapılmaktadır. Araştırma nesnesi tanımını temel alan yaklaşımların bir dizge içinde geliştirilmesi gerektiği ve disiplinlerarasılık çalışma boyutunun da ancak yeni bilgi elde etme amacında bir araç olarak var olması gerektiği var sayılmaktadır. Bilim ile uygulama ilişkisi bağlamında ise, bilim alanının uygulama alanına yöntemsel bilgi sağlama amacında olma yükümlülüğü olmadığı ve bilim ile uygulama alanı arasındaki sınırın net olması gerektiği kabul edilmektedir.

Bilim-kuramsal veriler temel alınarak bilim alanlarının bilimsellik niteliğine yönelik elde edilen yukarıdaki özetlenmiş bilgiler, izleyen bölümde çeviribilim olarak adlandırılan araştırma alanında tanımlanan sorunsalların bilim-kuramsal bir zeminde yer bulması amacıyla ve çeviribilimin kendi bilim-kuramsal tanımını yapmasında sözlü çeviri araştırmalarının ne denli katkı sağlayabileceği sorunsalına yönelik ele alınacaktır. Farklı bir ifadeyle, bir bilim disiplininin bilimsellik ilke ve ölçütleri bağlamındaki gerekirlerinin saptanmasını, çeviribilimin mevcut görünümüyle bilim-kuramsal anlamda hangi olası boyutlarında hangi olası yetersizlikleri gösterdiğine ve sözlü çeviri araştırmalarının bu bağlamda nasıl konumlanması gerektiğine ilişkin bir irdeleme izleyecektir.

V. BİLİMKURAMSAL VERİLER TEMELİNDE ÇEVİRİBİLİMSEL SORUNSALLAR

I., II. ve III. bölümün sonucunda elde edilen bulgular, gerek genel çeviribilimde gerekse sözlü çeviribilim ekseninde dile getirilen sorunsalların, nesne tanımı, kavram örgüsü, dizgesellik, bütünsellik ve disiplinlerarasılık sorunsalı olmak üzere benzerlik gösterdiğini ve birbiriyle yakından ilintili olduğunu ortaya koymaktadır. Benzerlik ve birbiriyle yakından ilintili olma durumunun, şu açıdan daha ayrıştırıcı bir betimle ifade edilmesi gerekmektedir: Örneklendirilen yaklaşımlarda, anılan sorunsallar içeriksel olarak her seferinde farklı yorumlanıp çözümleniyor olsa da, bu farklı çözümlenme ve yorumlama tutumlarında benzerlik söz konusudur¹⁷⁶. Bu durum, ‘disiplin’ kavramı konusunda ilgili çalışmaların ‘benzer’ sıkıntı ve sorun yaşadıklarına dair bir işarettir. Buna koşut olarak da ‘yakından birbiriyle ilintilidir’ ifadesi de anlam kazanmaktadır. Buna göre, ilintililik ancak sorunsal algısı ve çözümsüzlüğü bakımından söz konusu olmaktadır.

Anılan sorunsallar IV. bölümde, bilim-kuramsal bir zeminde saydamlaştırılmak amacıyla, çeviribilimsel çerçevenin dışında, sadece bilim-kuramsal veriler temelinde ele alınmıştır ve bir bilim disiplini içinde bilimsellik niteliğini belirleyen unsurlar açısından irdelenmiştir. Söz konusu irdeleme, çalışmanın sözlü çeviri araştırmalarının çeviribilim sınırlarına göre nasıl konumlanacağına ilişkin temel sorununun yanıtlanması yönünde bir yöntem oluşturması amacıyla biçimlenmiştir. Başka bir deyişle, yazılı ve sözlü çeviri araştırmaları bünyesinde somut olarak bilimsel sorunsallar söz konusu iken (bölüm I, II), bu sorunlu araştırma durumlarını anlamak, sorunlu durumların belirleyicilerini belirginleştirmek (bölüm III) ve bu sorunlu durumlara dair dizgeli, net çözümler üretmek

¹⁷⁶ Örneğin tekil yaklaşımlarda nesne tanımına ilişkin yaklaşımlar arası kopukluk konusuna ilişkin bkz. bölüm III.

yükümlülüğünün hangi yöntem ve yoldan karşılanması gerektiği konusunda bir soruyla çeviribilime genel ve dışarıdan bir bakış sağlanmıştır (bölüm IV). Bundan sonraki tartışmayla ise, bütün bu önceki adımlara bağlı olarak çeviribilimde (sözlü ve yazılı çeviri araştırmalarını tümel kapsayan alanda) sorunsal olarak yaşanan araştırma nesnesi tanımı, kavram örgüsü, dizgesellik, bütünsellik, disiplinlerarasılık ve bilim ile uygulama ilişkisi konularının, bilim kuramı bilinci ve verileri ışığında ele alınması, sorun çözümlemesinin doğal bir gereğidir.

Tekil sorunsallara dair tartışmaya geçmeden önce, çeviri araştırmalarının toplam görünümüne yönelik bir saptama yapmak gerekmektedir. Hangi sorunsal olursa olsun, her bir 'yeni' kuramsal yaklaşım temel bilimsel belirleyenlere dair bir savlamayla ortaya çıkmaktadır. Sanki alanda örneğin nesne tanımı henüz hiç gerçekleşmemiş gibi, nesne tanımına dair bir sorunsal algısı zemininde içeriksel bir yaklaşım sunulmaktadır. Örneğin G.-A./Mudersbach (1994), çeviribilimdeki nesne tanımını kendilerine bir yükümlülük olarak görüp şu ya da bu şekilde bu yükümlülüğü yerine getirmeye çalışmaktadırlar (bkz. bölüm I). Yine örneğin Lederer aynı yükümlülüğün hissiyle adeta ilk kez bir nesne tanımı yaparcasına çeviribilimdeki araştırma nesnesinin şu ya da bu olacağı yönündeki savlamayla ortaya çıkmaktadır (bkz. bölüm II). Bu durum, bütünsel olarak çeviribilim içi tartışma ve arayış yolunun kapalı olduğunu da göstermektedir. Zira (çeviribilimde yerleşik, karmaşık ve kısmi terminolojiye dayalı) her bir yeni içeriksel öneri ile diğer öneriler arasında bir uyumsuzluk ve dizgesizlik sorunu derinleşmekte ve yayılmaktadır. Bütünsel bir çözüm önerisi bu bakımdan ancak çeviribilim içi tartışmadan (kısmi konum almalardan) soyutlanarak olanaklı görünmektedir. Bundan sonraki bölümde, çeviribilimdeki söz konusu tekil sorunsallar, alan içi konum almalardan ve kısmi çözüm üretme anlayışından uzak bir anlayışla ve genelleyci bir tutumla ele alınacaktır.

V.1 Çeviribilimde Araştırma Nesnesi Tanımı

Şimdiye kadarki verilerin ışığında çeviribilim olarak adlandırılan çalışma alanında araştırma nesnesi tanımına ilişkin belirleyici bir sorunsalın mevcut olduğunu belirtmek zor değildir. Bu sorunsalın tam olarak ne olduğunu ve nasıl anlaşılması gerektiğini belirginleştirmek gerekir öncelikle. Çalışma kapsamında irdelenen çeviribilimsel yaklaşımların ağırlıklı olarak ortak amacının, çeviriye ilişkin kuramsal bir çerçeve sunma şeklinde belirlendiği anlaşılmaktadır. Bu amacın, çeviriyi araştırma alanında bir araştırma nesnesi olarak çevirinin anlaşılmasına ve tanımlanmasına ilişkin bilimsel düzeyde henüz yeterli verinin bulunmaması gerçekliği sonucunda ortaya çıktığı da, ilgili kaynaklarda sıkça belirtilmektedir¹⁷⁷. Bu ifadelerin çözülmesi amacıyla konu bütününe bakıldığında, çeviri araştırmalarının ‘araştırma nesnesi’ kavramına ortak ve net tanımlanmış bir zeminde yaklaşmadığı ortaya çıkmaktadır. Somut bir deyişle: Bir eylem ve etkinlik olarak çeviri; bir süreç olarak çeviri; bir aktarım işlemi olarak çeviri vb. genel yaklaşımlara bağlı olarak ayrıntılı ‘araştırma nesnesi’ durumları ve tanımları türetilmektedir. Örneğin ‘bir eylem olarak çeviri’ önceli düzleminde, olası araştırma nesnelere olarak ‘çevirmen’, ‘metin’, ‘kültür’, ‘iletişimsellik’ gibi unsurlar ayrışıp kendi başınalaşabilir de. O açıdan ‘araştırma nesnesi’ kavramı ile ‘araştırma boyutu’ veya ‘araştırma konusu’ vb. kavramların birbiriyle ilintilenerek ele alınması ve daha ayrıntılı bir tanıma doğru gidilmesi gereği ortadadır¹⁷⁸. Çeviri araştırmaları dâhilinde çeviriye *süreç* odaklı da *ürün* odaklı da *çevirmen* odaklı da yaklaşmaktadır. Yaklaşımları bu ayrıma göre sınıflandırmak olanaklı olsa da, her bir kategori içinde araştırmanın temelini oluşturan nesne tanımının yine farklılık göstermesi nedeniyle, bu bağlamda çeviribilimsel bir

177 Bu da, yine disiplinler bir temel sorunun herkesce kabul gördüğünün dolaylı kanıtıdır.

178 ‘Araştırma nesnesi’, ‘araştırma olgusu’ ve ‘araştırma konusu’ kavramlarına ilişkin daha ayrıntılı bir görünüm için bkz. İşcen 2008: 99-114, ayrıca bu konuyla dolaylı bağımlı olan ‘araştırma nesnesi’ (Forschungsgegenstand) ile ‘araştırma olgusu’ (Forschungsobjekt) kavramları farkı için bkz. Salewsky 2002: 76.

dizgeden söz etmek olanaksızdır. ‘Metin türü’ odaklı yaklaşımıyla Reiß (1976) da ‘stratejik süreçler’ odaklı yaklaşımıyla Kalina (1994) da çeviribilim nesnesi olarak ‘metin’ olgusunu kabul ederken birisinin *ürün* odaklı, diğersinin ise *süreç* odaklı bir yaklaşım sunması, bu duruma örnek gösterilebilir.

Bütün bunlar bilim-kuramsal boyutu ile ele alındığında, çeviribilimin araştırma nesnesi bağlamındaki bu çoğulculuğun, çeviribilimin bilimsel ya da disiplinler konumlanmasına ilişkin farklı durumlara işaret ettiği söylenebilir. Her disiplinin kendi araştırma sınırlarının belirlenebilmesi için, bir nesne tanımının varlığı koşulu göz önünde tutulduğunda, bir olasılık olarak, nesne tanımındaki ayrışık yaklaşım ve tanımların, çok sayıda ayrı birer disiplin durumuna işaret ettiği düşünülebilir. Bu düşüncenin yanı sıra, çeviribilimde nesne tanımındaki seçenekliliğin, terminolojik bir sapmadan ibaret olduğu da, alanda kendini gösteren sorunsallar temelinde dayanaklarla savlanabilir. Araştırma nesnesi tanımındaki farklılığın, çeviribilim adındaki ortak ya da ‘üst’ disiplinin çok sayıdaki alt alanlarına işaret ettiği düşüncesi de çeviribilimin bir disiplin olarak konumunun belirlenmesi yönünde bir başka çıkarım olabilir.

Öncelikle çeviriye ilişkin tekil yaklaşımların kendilerini aynı disiplinin sınırları içinde kabul etmeleri ve tüm ayrışmalara rağmen ‘çeviri’ kavramında kesişmeleri durumu, nesne tanımı konusunda bağlantısız olan farklı ‘çeviribilimsel’ yaklaşımların tamamen bağımsız özgün birer disiplin oldukları olasılığını çürütmektedir. Çeviribilimsel nesne tanımındaki çarpıklığın kavramsal bir sapmadan ibaret olduğu yaklaşımı, her ne kadar tekil çalışmalar düzlemindeki kavram sorunsalıyla ilişkilendirilebilse de, bilim-kuramsal anlamda düşünce ile kavram üretme arasındaki sıkı bağ gözetildiğinde, düşünsel anlamda nesneye yaklaşım ve nesneyi temellendirme çabalarındaki disiplin sorununun kavram örgüsüne yansıdığı çıkarımı yapılmalıdır. Farklı bir ifadeyle, çeviribilimsel nesne

tanımında bir kavram sorunu mevcuttur, ancak nesne tanımı salt kavramsal bir saptamadan ibaret değildir. Nesne tanımındaki çeşitliliğin tek bir disiplinin çok sayıdaki alt alanları durumuna işaret etmesi olasılığı da ancak (yukarıda ele alınan) ‘araştırma nesnesi’, ‘araştırma konusu’, ‘araştırma olgusu’ gibi kavramları eşanlamlı kabul etme yanılığısıyla gerekçelendirilip açıklanabilir. Bilim-kuramsal tanımlar, bir disiplinin araştırma sınırlarını ‘nesne tanımı’nın belirlediğini, bir disiplin sınırları içinde gerçekleşen tüm araştırma çıktılarının bu tanımla örtüşeceğini ve alt alanların ancak araştırma ‘konusu’ ya da ‘olgusu’ temelinde kendi sınırlarını çizeceğini göstermektedir. Nitekim ortak tek ‘bir’ disiplin altında konumlanan alt alanlar o disiplinin nesne tanımı bağlamında belirlediği araştırma sınırlarını da kabul etmiş olurlar ve ancak araştırma olgusu ya da araştırma konusu temelinde bir ayrılmaya gidebilir. Bu koşullarda, dayanakları çalışmanın önceki bölümünde ayrıntısıyla sunulmuş olan tüm bu saptamalar, çeviribilimde tanımlanmış sorunsalların kaynak noktasını oluşturan nesne tanımındaki farklılık ve ayrışma durumunun, çeviribilimin genel kabul gören bir disiplin olma yetkinliğine henüz hazır olmadığına işaret ettiği çıkarımını zorunlu kılmaktadır.

Nesne tanımına ilişkin çoğulculuk temelindeki farklılığın ayrı ayrı *bağımsız* ya da *alt* disiplinlere işaret ettiği yönündeki eğilimin tutarsızlığı ayrıca, tekil çalışmaların kendilerini bu doğrultuda tanımlamıyor olmasıyla da açıklanabilir. İlk bölümlerdeki çözümleme çalışmaları, ağırlıklı olarak ‘genel’ çeviribilim alanında, ama sözlü çeviri araştırmalarında bile gözlemlenmek üzere, çeviriye yönelik tekil yaklaşımların, kendilerini ‘çeviribilim’ sınırları içinde kabul edip, bu önceliğine rağmen çeviriye yönelik genelleyici ve bütünlüyci tanımlar ve çıkarımlar yapma gerekçesiyle oluşturulduklarını somutlaştırmaktadır. Bu bağlamda alanın mevcut durumuna bakıldığında, çeviriye ilişkin bilimsel bir zemin oluşturma çabası sonucunda, bu çalışma çerçevesinde bir seçki

oluşturularak örnek yaklaşımlarla gösterilen ve ‘kuram’ olma iddiası da taşıyan çok sayıda çalışmanın bulunduğu gözlemlenmektedir. Anılan bölümlerde, tercih edilen seçki kapsamında çevirinin tanımı yapılmaya çalışılırken ağırlıklı olarak ‘kültürbilim’, ‘uygulamalı dilbilim’, ‘karşılaştırmalı dilbilim’, ‘metin-dilbilim’, ‘söylem çözümlemesi’, ‘anlambilim’, ‘yorumbilim’ ya da ‘eylem kuramı’ alanlarının verilerinin kullanıldığına işaret edilmişti. Çeviri araştırmalarında gözlemlenen bu durum, genellikle *kuram* olarak da adlandırılan her bir çalışmada çevirinin farklı bir disiplinin çıkarımları temelinde tanımlanmaya çalışılmış olduğu sonucunu oluşturmaktadır. Çeviriyi tarif etme yükümlülüğünü bilimsel bir boyuta taşıma amacıyla olan söz konusu çalışmaların tekil düzlemde kendi içinde tutarlı olduğu var sayılsa da, bir bütün olarak alana bakıldığında, birbiriyle bağıntısı olmayan ve çok sayıda yan yana duran öneriler görüntüsüyle karşı karşıya kalınmaktadır. İlgili yaklaşımların kendi içinde tutarlı ve yadsınamaz olmasına rağmen, özellikle çeviriye ilişkin ‘genel bir kuram’ sunmayı vaad eden çalışmaların çeviriye ilişkin aslında sadece ‘kısmi kuramlar’ sunması, farklı bir ifadeyle, çevirinin sadece bir boyutunu ya da boyutlarının bir kısmını ele alan çalışmalar olması söz konusudur.

Bir disiplinin bilimsellik niteliğine ilişkin somut ölçütler sunma amacıyla, araştırma nesnesi tanımı sorunsalı bilim-kuramsal veriler düzleminde ele alındığında ise, araştırma nesnesinin ve bu araştırma nesnesinin tanımının yapılmasının bir bilim disiplini için öncelikli koşul olması durumu, çeviribilimde tanımlanan sorunsalların nesne tanımı sorunsalından ayrı tutularak ele alınamayacağı anlamına gelmektedir. En azından araştırma nesnesi tanımına ilişkin sorunsal netleştirilmeden ve bu bağlamda olası çözüm önerileri üzerinde düşünülmeden disiplinlerarasılık, kavramsallık, alansal dizge, bilimsellik sınırları gibi diğer sorunsalların çözüm yolunu aramak anlamlı görünmemektedir. Farklı bir

ifadeyle, araştırma nesnesi tanımı konusunun ele alındığı bölüm IV.1’de elde edilen veriler doğrultusunda, bir bilim disiplininde bilimsel dizgeyi de, araştırılacak nesneye ilişkin bütünselliği de, kavram örgüsü dizgesini de oluşturan başlıca koşulun, araştırma nesnesinin tanımlanması olduğu açıktır. Bilim-kuramsal olarak, bir bilim disiplininde araştırma nesnesinin tanımının yapılması, ilgili disiplinde elde edilecek tüm yeni bilgilerin temelini, dizgeli bir çerçevede kalınarak (konuyla ilgili ayrıca bkz. ileride bölüm V.4) oluşturulması anlamını taşımaktadır.

Genel çeviribilim olarak adlandırılan araştırma alanının ve sözlü çeviriyi araştırma alanının irdelenmesi sonucunda belirlenmiş sorunsallar, bilim-kuramsal açıdan belirleyici sorunsalların başlıca kaynağının araştırma nesnesi tanımındaki karmaşık duruma bağlı olduğu yönündeki ilk izlenimleri oluşturduktan sonra, bu izlenimler bilim kurumunun belirleyenlerinin saptandığı çalışmayla da dayanak bulmuştur. Öncelikli soru, birbirinden farklı araştırma nesnesi tanımlarına sahip iki araştırma alanı söz konusu olduğunda ve bu alanlardan birinde olguya ilişkin genellenebilir yeni bilgiye ulaşamadığında, araştırmayı diğer disiplinin nesnesine ilişkin tanımlar temelinde sürdürmenin, bilim-kuramsal ölçütler açısından ne denli kabul edilebilir olabileceği sorusudur. Bu soru, bilim disiplinlerine ilişkin tanımlar geliştiren, bu bağlamda bir üst bakış sağlayan bilim kuramına göre ve dolayısıyla bir disiplin olarak çeviribilim örneğine ilişkin de olumsuz yanıtlanmaktadır. Somut bir söylemle, nesnesi ‘çeviri’ olan ve nesne tanımını bu doğrultuda biçimlendirmesi gereken çeviribilim, özgün ve güvenilir bir bilim disiplini oluşturma talebi ve ön koşuluyla, ‘metin’, ‘iletişim’, ‘kültür’ gibi kavramların tanımını nesne tanımı olarak kabul edemez. Araştırma nesnesi tanımı mevcut olmayan bir bilim disiplininin bilim olma koşullarını ne denli yerine getirebileceği, eğer söz konusu koşulları yerine getiremiyorsa alanda ‘kuram’ adı altında geliştirilmiş yaklaşımlarla sunulan verilerin ne denli güvenilir olabileceği

sorusu da bilim-kuramsal açıdan yanıt bulmaktadır: Nesne tanımı olmaksızın nesneye ilişkin güvenilir bilgi üretilemez; yani çeviribilim nesne olarak 'çeviri' tanımını oluşturmadan çeviriye ilişkin bilimsel anlamda güvenilir, farklı bir ifadeyle genelleiyici, bütünleyici ve kabul edilebilir bilgi sağlayamayacaktır.

Bu bağlamda izleyen bölümlerde daha ayrıntılı bir biçimde ele alınacak olan çeviribilimsel çıkmaz noktalarının çoğuna nesne tanımındaki belirsizlik ve çözümsüzlük durumunun kaynaklık ettiği yargısı belirleyici olmaktadır. Alanda mevcut tek tek yaklaşımlara bakıldığında, neredeyse tamamının çıkış noktasını ve amacını, çeviriye yönelik bütünleyici, dizgeleyici ve genelleiyici bir tanımın henüz mevcut olmaması ve oluşturulması gerektiği biçiminde tanımladığı görülmektedir. Ancak yapılan irdelemeler sonucunda, çeviriye ilişkin genel bir tanım oluşturmak üzere, her bir yaklaşımın yine de farklı bir disiplinin verilerini temel aldığı, önlerde sıkça bulgulanıp dile getirilen bir durumdur. Bu bağlamda alanda, çeviriye ilişkin birbirinden farklı ve birbiriyle ilişki kurmayan birçok tanımın yan yana yer alması durumu, yani nesne tanımsal bir çoğulculuk durumu oluşmaktadır ve çevirinin ne olduğu ya da çeviribilimin tam anlamıyla neyi araştırdığı sorusunun, tekil düzlemde aynı anda birbirinden kopuk çok sayıda yanıtı bulunsa da, aslında tümelde yanıtızsız kaldığı gözlemlenmektedir. Bu durum, hem sözlü hem de yazılı çeviriye ilişkin araştırmaların sürdürüldüğü çeviribilimde, nesne tanımının geniş ve keyfi sınırlar içinde belirlenip söz konusu tanımların dayanaksız bir biçimde oluşturulduğunu somutlaştırmaktadır. Çevirinin eylem, süreç, çevirmen kararı, kültür aktarımı, şifreleme işlemi vb. olduğuna ilişkin genelleiyici yargılar ortaya konulurken ilgili yargıların bilim-kuramsal olarak dayanaksız kaldığı konusu genellikle göz ardı edilmektedir. Çevirinin örneğin bir eylem olduğuna ilişkin yargının doğruluğu gerekçeleriyle birlikte ele alınarak yadsınamaz olsa da, çevirinin *salt* 'bir eylem' olduğunu

içeren tanım eksik yönleriyle sürekli eleştiriye maruz kalacaktır; çünkü çevirinin bir süreç olduğuna ilişkin tanım da, bir çevirmen kararı olduğuna ilişkin tanım da, bir kültür aktarımı olduğuna ilişkin tanım da aynı şekilde gerekçelendirilip kabul edilebilir niteliktedir.

Çalışmanın temel amacı doğrultusunda sözlü çeviri araştırmalarını çeviribilime göre konumlandırma çabası, her iki alanın da araştırma sınırlarını belirleme yönünde bir girişimdir. Çeviribiliminde mevcut durumun gösterdiği gibi, tekil ve kendi arasında dizgesiz bir şekilde ilişkili (kısacası ilişkisiz) yaklaşımlar, çoğul bir araştırma ortamı görünümüne neden olmaktadır. Bu da, salt disiplinlerarası bakış açısıyla ortaya konulan ve araştırmalarını ‘ithal’ kavramlarla sürdüren her bir ‘yaklaşımın’ ve dolayısıyla ‘nesne tanımının’ çeviri araştırmalarını farklı bir alana taşıdığı ve böylece çeviribilim sınırlarını bulanıklaştırdığı anlamına gelmektedir¹⁷⁹. Böyle bir toplam görünümle, ‘özgün’ ve kendi sınırlarını belirlemiş, çeviriye ilişkin dizgeleyici ve ileriye götürücü bilgi üreten bir çeviribilimden söz etmek olanaklı değildir. Bu bağlamda çeviribilimde araştırma nesnesi sorunsalı örneğin *alansallık sorunsalı* olarak da yansımaktadır.

Çeviribilimde araştırma sınırlarının belirlenmesi, genelleyicilik, kavramsallık ya da alansallık gibi birçok sorunsalın çözüme kavuşturulması için, bilim-kuramsal ilkelerin de öngördüğü biçimde, ele alınan nesne bağlamında yapılacak olan tanım hem sınır koyucu hem de genelleyici nitelikte olmak durumundadır. Bu bağlamda nesne tanımı çeviriye bir *bütün* olarak tarif edecek ve aynı zamanda çeviriye yönelik kısmi boyutları da

179 Çeviribilimde nesne tanımına ilişkin kazanılan tüm bulgular, somut ve dayanıklı bilgiler sağlamanın yanı sıra çeviribilimin genel görünümüne ilişkin henüz somut bir biçimde gerekçelendirilmemiş izlenimlerin oluşmasına da neden olmaktadır. Bu çerçevede, (dilbilim, metin-dilbilim gibi) tek bir bilimden beslenen, yani nesne tanımı yükümlülüğünü asıl olgudan uzak ve dolaylı yoldan gideren yaklaşımlar çeviri konusunu nispeten daha kısmi açıdan da olsa ele alıp kısmi kuramsallıkta kalmaktadır. Ancak (örneğin eylembilim, kültürbilim ve yorumbilim birleşiminden oluşan) kompleks kuramlar üreten yaklaşımlar çeviribilim sınırlarını tamamen yok etmektedir. Bu bağlamda, daha heterojen yapıda yaklaşımlar sunan sözlü çeviri araştırmalarının çeviribilimsel sınırlarını daha yoğun bir biçimde aşma olasılığı akla gelmektedir.

kapsayacak nitelikte olmalıdır. Daha somut bir ifadeyle, bilim-kuramsal ilkelere göre, tüm bilimlerde olması beklendiği gibi, çeviribilimde de nesne tanımı konusunda bütün ve parça arasında çelişkiye izin vermeyen bir dengenin olması gerekmektedir; çünkü tekil etmenleri temel var sayan eğilimler, nesnesi tümel olarak ‘çeviri’ olan bir disiplinde nesne tanımının sağlıklı bir biçimde oluşmasına katkı yapamaz. Bu bağlamda çeviribilimsel araştırma alanında çevirinin bir ‘kültür aktarımı’ (Reiß ve Vermeer, 1991), bir ‘metin oluşturma’ (Koller, 1997), bir ‘stratejik süreç’ (Kalina, 1998) vb. gibi tekil boyutlarının saltlaştırılmış birer nesne tanımı olarak ele alınması durumu örnek gösterilebilir.

Çalışmanın IV. bölümünde ele alınan bilim-kuramsal düzlemde, araştırma nesnesi tanımının bilim yapmanın öncelikli ve kaçınılmaz koşulu olduğu bulgulanmıştır. Nitekim bir bilim disiplininde kavram örgüsünü oluşturan, dizgeli ve araştırılan olguya ilişkin doğru bilgi elde etmeyi sağlayan, alana araştırılan olgu bağlamında özgün, ama aynı zamanda bütünleyici nitelik kazandıran ve araştırma sınırlarını belirleyen temel unsur, araştırma nesnesinin tanımlanmış olmasıdır.

İlk iki bölümde irdelenen sorunsallar bağlamında elde edilen bulgular bir araya getirildiğinde, çeviribilimde bilim-kuramsal bakış açısıyla tanımlanmış, disiplinlerarasılık, kavram örgüsü, bilim ile uygulama ilişkisi ve dizgesellik gibi sorunsalların, araştırma nesnesinin henüz tanımlanmamış olmasından kaynaklandığı çıkarımının yapılması kaçınılmazdır. Farklı disiplinlerin çıktılarının kullanılması sonucunda çeviri olgusuna daima tek boyutlu bakış açılarıyla yaklaşılması, çeviribilimde daima çevirinin tek bir boyutunun ya da tümel yapının ancak bir kısmının tanımlanmasını sağlamıştır. Bu bağlamda ‘farklı disiplinler’ ifadesinin açılanmasında da, sözlü çeviri araştırmalarının konumlanması açısından yarar olacaktır. Çeviribilimsel araştırma yelpazesindeki yaklaşımlara bakıldığında, gerek sözlü ya da yazılı çeviri araştırmalarında gerekse kendini

genel çeviribilim olarak tanımlayan araştırma alanında hem örneğin *dilbilim* gibi temel disiplinlerin tanımları hem de örneğin *söylem çözümlemesi*, *metin-dilbilim* gibi söz konusu temel disiplinlerden türeyen disiplinlerin çıkarımları kullanılmaktadır. Sözlü ya da yazılı çeviri fark etmeksizin her iki araştırma alanının da aynı disiplinlere yönelmesi, bu iki araştırma alanında tanımlanan sorunsalların ve yapılanmanın birbirinden ayrı tutulamayacağı yönünde bir başka gösterge oluşturmaktadır. Bu durum göz önünde tutularak, sözlü çeviri araştırmalarının çeviribilimden ayrılmış bir biçimde gelişme göstermesinin, yazılı çeviriye göre sözlü çevirinin salt kendine özgü etmenlerine değil, aynı zamanda çeviribilimde henüz çözümlenememiş temel bilim-kuramsal sorunsalların bir yansıması olarak da görülebileceğine işaret etmektedir.

Disiplinlerarası tanımların ve kuramların çeviribilimde dayanak olarak kabul edilip birbiriyle bağlantısı kurulamayan, belirli bir dizge içinde yer almayan yaklaşımların oluşması bağlamında şu soru da akla gelmektedir: Söz konusu yaklaşımlarda farklı disiplinlerin tanımları ve çıkarımları mı temel alınmaktadır gerçekten de, yoksa söz konusu ‘ithal’ etme durumu kendini sadece *kavramsal* düzeyde mi göstermektedir? Farklı bir ifadeyle, çeviribilimde büyük bir çeşitlilikle sunulan kavramlar, farklı bir nesneye yönelik tanımlarıyla mı kabul edilip kullanılmaktadır, çeviribilime uyarlanarak, yani ‘çeviri’ nesnesiyle uyumlulaştırılarak mı kullanılmaktadır, yoksa kavram tanımı konusu da nesne tanımı konusu gibi bir belirsizlik görünümünde midir? Bu soruyu ayrı ve kendi başına ele alma gereği ortadadır.

V.2 Çeviribilimde Kavram Örgüsü ve Kavram Tanımı Durumu

Çeviribilim, disiplinler üstü, yani bilim-kuramsal bir bakış açısıyla irdelendiğinde, ‘çeviri’ nesnesine ilişkin tanımsal yetersizliğin bir kavram ithaliyle giderilmeye çalışıldığı, ancak bu eğilimin kavram tanımları konusunda da bir belirsizliğin

korunması tutumuyla gerçekleştirildiği netlik kazanmaktadır. Bölüm I'de ve II'de, gerek o düşünce birikimiyle hala 'genel çeviribilim' gerekse 'sözlü çeviribilim' olarak ayrıştırıcı bir ifadeyle anılan¹⁸⁰ araştırma alanları kapsamında seçilen örnek yaklaşımlara yönelik veriler ve bulgular, kavram örgüsü ve kavram tanımı sorunsalının, çeviribilimde sıkça ifade bulan temel sorunsallar arasında yer aldığını göstermektedir (Albert, 2001: 15). Alanda yapılmış çalışmalara tek tek bakıldığında, birbirinden neredeyse tamamen bağımsız bir biçimde her bir yaklaşımın farklı bir bilim disiplininin verilerine dayandırıldığı anlaşılmaktadır. Önceki bölümde de vurgulandığı gibi, çeviriye araştırma alanında tanımlanmış ve genel kabul görmüş bir araştırma nesnesinin henüz saptanmamış olması, yabancı disiplinlere yönelmeye neden olmakta ve bu boyutuyla kavram örgüsü karmaşasına da kaynaklık eden bir sıkıntı olarak belirlemektedir. Bu bağlamda çeviriye ilişkin betimsel ya da kuramsal yaklaşımların geliştirildiği çalışmalarda, kavram örgüsünde bir ilişkisizlik sorunsalı ve kavram tanımları bağlamında bir yetersizlik olduğu da gözlemlenebilmektedir. Bu yetersizliğin kaynağında elbette ki nesne tanımına dönük sorunsalın olduğu kadar, bununla doğrudan ilintili disiplinlerarasılık sorunsalı da bir belirleyen olarak göze çarpmaktadır, fakat sorunsallar arasında karşılıklı etkileşim ve ilişki, daha yakından ele alınması gereken bir konudur.

Çeviribilimde nesne-tanımsal yetersizlik durumu, disiplinlerarası bir ara devreyle kapatılmaya ve giderilmeye çalışılırken, aynı disiplinlerarasılığı bir araya getiren çeşitli disiplinlerin birbiriyle rekabet ve 'egemenlik çabaları' (Zybatow, 2002: 61¹⁸¹) içinde olmalarından dolayı, çeviribilime kavramlar düzensiz bir şekilde aktarılmaktadır. Kavram düzensizliği ve karmaşasının nedeni öncelikle bu çıkmaz durumunda aranmalıdır. O halde

180 Burada özellikle böyle ayrıştırıcı bir ifade, söz konusu ayrıcı disiplinler anlayışı kuşkuyla karşılamak gerektiği kabulü ortaya çıktığından dolayı gereklidir, yoksa artık çalışmanın bu düşünce aşamasında 'genel çeviribilim' ve 'sözlü çeviribilim' şeklindeki ayırım kabul edilebilir olmamaktadır.

181 "Hegemoniebestrebungen".

çeviribilimde geçerli olan kavramların karmaşasını ve düzensizliğini çözenin yolu olarak, söz konusu disiplinlerin arasından birinin belirleyici bilim (çeviribilimde egemen bilim) konumuna yükseltilmesiyle açılabilir şeklinde bir sav da ortaya atılabilir. Nitekim bu tür savlamalar da önceki bölümlerde irdelenen yaklaşımların her birinde bir çözüm yolu olarak¹⁸² dile getirilmektedir, ancak bu eğilim, ilgili yerlerde de bulgulandığı gibi, çözüm değil sorun artışı, yani çoğulcu ve keyfi yaklaşım olanaklarının çoğalması olarak yansımaktadır. Bu durumda sorun, çeviribilime etki eden disiplinlerin arasında bir hiyerarşinin oluşturulmasıyla çözülecek kadar basit değildir; zira özellikle söz konusu farklı yaklaşımlar farklı disiplinlerarasılık vurgusunu da beraberinde getirmektedir ve çeviribilimde kavram karmaşası buna bağlı olarak genişlemektedir.

Hatırlanacağı gibi, nesne tanımı olduğu kadar nesne tanımına dayalı gözlemin de bilimsel çalışmada ‘olgusalılığa’ dayanması gerektiği önermesi bir araştırmayı nesnel ve güvenilir kılar (bkz. bölüm IV). Günümüz gelişmişlik düzeyindeki haliyle çeviri araştırmaları boyutunda bu koşulun yerine getirilmesi çeşitli nedenlerden ötürü olanaklı görünmemektedir. Bunlardan ilk önemli neden, araştırma nesnesi tanımıyla ilgili çıkmazdır. Araştırma nesnesinin tanımsızlığı karşısında çeviri araştırmaları kaçınılmaz olarak farklı disiplinlerden ‘ithal’ yoluyla ‘olgusalılık’tan uzak ‘kavram’lara başvurmaktadır. Daha somut bir ifadeyle, çeviri araştırmalarında *dil*, dilbilim araştırmalarındaki olgusal ‘dil’den farklı olarak artık sadece bir kavram özelliğini taşımaktadır. Bilim-kuramsal bir deyişle, başka bir olguya bağlı bir kavram (dil, metin vb.) ayrı bir disiplinin (çeviribilimin) olgusuyla özdeşleştirilerek ele alınmaktadır. Burada vurgu, *kavramın* ele alınıyor (gözlemleniyor) olmasıdır, *olgunun* değil.

182 Örneğin Lederer (1981), *dilbilimi*, Reiß/Vermeer (1991) ise *kültürbilimi* çeviribilimin oluşumunda belirleyici bilim olarak ele almaktadırlar.

Çeviribilimde gözlemlenen bu durumun temelinde, bir bütün olarak 'çeviri'nin içinde birer olgu değil de ancak birer kavram olarak farklı unsurların kabul edilmesi yatmaktadır. Söz konusu bu kavramların, öndeki bulgular bölümünde de görüldüğü gibi, çeviribilim dışında bulunan tek bir bilim tarafından tanımlanarak çeviribilime uyarlanması söz konusu değildir, farklı farklı disiplinlerde ayrı ayrı tanımlanmış olarak çeviribilime uyarlanmış olması, sorunlu durumu daha da derinleştirmektedir. Kant'ın, 'algısız kavramlar boş, kavramsız algılar ise kördür' (Aşkın, 2002: 143–144) çıkarımını tam da bu bağlamda önem kazanmakta ve çeviribilimde kavramsallaşma gelişiminin dizgesel bir biçimde ilerlemediği yönündeki sava bilim-kuramsal belirleyenlerle dayanak oluşturmaktadır. Örneklendirmek gerekirse, 'dil' kavramı çeviribilime adapte edilirken salt dilbilimsel tanımıyla değil, dilbilimin farklı alt alanlarının ayrıştırıcı tanımlarıyla olduğu kadar, metin-dilbilim veya iletişimbilim gibi farklı disiplinlerin tanımlarıyla (bkz. bölüm I ve II) da çeviribilime aktarılabilir. Bu nedenle özellikle tek bir kavramda bile farklı içeriklendirme ve tanımlamalar söz konusu olmaktadır. Kavram kargaşasının başlıca nedeni burada aranmalıdır.

'İçeriklendirme ve tanımlamalar söz konusu olmaktadır' ifadesiyle, burada ayrıştırıcı bir bakış açısıyla çeviri araştırmalarındaki 'özel' disiplinler durumunun bulgulanması gerektiğine işaret edilmektedir: Çeviribilimsel araştırma içinde, diyesi 'çeviri'nin gözlem işlemlerinde veya öncesinde, bir içeriklendirme ve tanımlama somut olarak yapılmamaktadır, daha çok kaynak oluşturan bir başka disiplinin içindeki tanım, öncel olarak kabul edilerek 'çeviri' olgusu düzleminde geçerlilik kazanmaktadır. Bu da, çeviribilime özgü bir araştırma görünümü olarak tanımsız kavramların çoklu kullanımını olanaklı kılan bir durum oluşturmaktadır. Farklı bir ifadeyle bu durum, karşılıklı olarak kavramlarda referans ve ortak kabul zemini aranmasını da gereksizleştiren bir ortama,

kısacası disiplinler bir temel soruna yol açmaktadır. Çeviribilimde kavram keyfiyeti ve çokluğu, bu ortamın bir sonucudur.

Bu düşünceler somut görünümüyle bölüm I ve II’de elde edilen bulgularda belirginleşmektedir. Her bir örnek yaklaşım, kendine özgü bir yorumla ve boyutuyla kavram örgüsü sorunsalına dönük bir veriler bütünü oluşturmaktadır. Örneğin Reiß/Vermeer’in ‘Genel Bir Çeviri Kuramının Temellendirilmesi’ (1991) başlıklı çalışmalarında, alandaki kavram örgüsüne ilişkin dizgesellik sorunsalının, tekil düzlemdeki çalışmalara yansıdığı somutlaşmaktadır. Reiß ve Vermeer (1991) ilgili yaklaşımlarını, ‘iletişim kuramı’, ‘eylem kuramı’ ve ‘metin-dilbilim’ çalışmalarını ölçüt olarak geliştirirken, çeviride birer alt etmen olarak işlev gören unsurları birer kavram düzeyine (örneğin ‘kültürel aktarım’, ‘işlev’, ‘bilgi sunumu¹⁸³, vb.) taşımaktadırlar. Bu sırada aynı kavramlar çeviri olgusu içindeki işlevi ve olgusal gerçekliğiyle değil, söz konusu dayanak bilimler (‘iletişim kuramı’, ‘eylem kuramı’ ve ‘metin-dilbilim’) içindeki tanımlarıyla kabul edilmektedir.

Bilim-kuramsal düzlemde, genelleyci bir üst dil kullanımının ancak, araştırma nesnesine bağlı ve bu nesneye dönük sorunsalları açıklayıcı olduğu sürece anlamlı olabileceği saptamasına göre (Albert, 2001: 45–46), Reiß/Vermeer (1991), kavramsallaşmanın çeviribilimde bir sorunsal olarak yer aldığı yönünde örnek teşkil etmektedir. Reiß/Vermeer’in (1991), çeviriye ilişkin bir kuram önerisi getiriyor olsalar da, ‘çeviri’ olgusundan değil, salt ‘kültür’, ‘işlev’, ‘yazar’, ‘okur’, ‘dinleyici’ ya da ‘metin’ olgusunu çıkış noktası kabul ettikleri, kullandıkları ‘*üretici, gönderici, yazar, konuşmacı*’ ve ‘*alımlayıcı, alıcı, dinleyici, okuyucu*’ gibi kavramlar örneğiyle belirginleşmektedir. Reiß/Vermeer (1991), *Genel Bir Çeviri Kuramının Temellendirilmesi* adlı çalışmalarıyla,

183 “Informationsangebot” (Reiß/Vermeer 1991: 35).

çeviriyi araştırma alanına yönelik bilimsel düzlemde tanımlanmış sorunsallara bütünlüyci bir çözüm önermek amacını taşımaktadır. Ancak Reiß/Vermeer'in kuram önerileri, yukarıda örnek gösterilen dil kullanımı temelinde, tanımlanmış sorunsallardan sıyrılıp çeviriye ilişkin yeni ve kapsayıcı bilgilerin sunulması bakımından yetersiz kalmakta ve hatta kavramsal düzlemdeki dizgesizliğin artması yönünde etki yaratmaktadır.

Çeviribilimde irdelenen kuramsal yaklaşımlar arasında yer alan Koller'in (1997) çalışması da çeviribilimde kavram örgüsü ve kavram tanımı konusunda temel sorunsalın, çeviribilimsel nesne tanımı konusundaki sorunsalla yakından ilintili olduğu yönünde somut veriler içermektedir. Koller, karşılaştırmalı dilbilim alanından yararlanarak *düz anlamsal, yan anlamsal, metin oluşturma kurallarına dayalı, edimbilimsel ve biçimsel-estetik eşdeğerlik* olmak üzere beş ayrı eşdeğerlik belirlemiş ve bu çerçevede her bir eşdeğerlik ilişkisi kavramını tanımlamıştır. Söz konusu tanımlaması kapsamında Koller yine dilbilim sınırları içinde kalmış ve ağırlıklı olarak 'metin' kavramı üzerinde durmuştur (Koller, 1997: 216). Yaptığı tanımlama sonucunda Koller, dilbilimin ancak *düz anlamsal eşdeğerlik* ile ilgilenebileceğini ileri sürerek çeviribilimin çalışma sınırlarını, *yan anlamsal eşdeğerlik* kapsamında çizmiştir. Ancak bu çıkarımına rağmen Koller (1997) kendi yaklaşımını, dilin 'yapı' boyutu üzerine, yani *düz anlamsal eşdeğerlik* üzerine kurmuştur ve tam da bu nokta, yukarıda anılan, çeviri konulu çalışmalarda olgusalılık ilkesi yerine kavramsal bakışın geçtiği yönündeki yargıya örnek teşkil etmektedir. Koller (1997) bu tutumunu, *yan anlamsal eşdeğerlik* unsurlarının somut bir biçimde belirlenemeyeceği gerekçesiyle açıklayıp yine dilbilim kavramlarına (yani, dil olgusuna değil, dil ile ilgili söz konusu alanın kavramsallaşma olanaklarına) yönelmiştir. Bilim-kuramsal düzlemde belirlenmiş, 'bir bilimde sağlıklı bir kavram örgüsünün, ortak kabul görmüş bir araştırma nesnesi tanımını da gerektirdiğine, farklı bir ifadeyle, kavram örgüsünün ancak

tanımlanmış araştırma nesnesi temelinde oluşabileceğine' (Albert, 2001: 45–46) ilişkin ölçüte göre, Koller'in yaklaşımı (1997) da, çeviribilimde gözlemlenen kavram sorunsalına dayanak oluşturmaktadır.

Lederer'in 'Andaş Çeviri' (1981) adlı çalışması da, çeviribilimdeki kavramsallaşma sürecinin bilimsellik temelinde gözlemlenen sorunsallar barındırarak ilerlediğini göstermektedir. Lederer'in ilgili çalışmasını, salt çevirmen odaklı ve dilde *yapı* ve *söz* ayrımını gözeterek ağırlıklı olarak dilbilim temelinde oluşturması nedeniyle, kavram örgüsü ağırlıklı olarak dilbilim, anlambilim ve söylem çözümlemesi alanlarının kavram örgüsünden oluşmaktadır. Çalışmasının bir bölümünü oluşturan 'Andaş Çeviri İşlemleri' başlığı altında Lederer (1981), andaş çeviride gerçekleşen süreçlere ilişkin bir betim sunarken 'söylemin alımlanması', 'durum', 'işitsel koşullar', 'söylemin işleyişi', 'anlam birimleri', 'anlık bellek', 'bilişsel bellek', 'pragmatik göstergeler', 'dili ve anlamı anlama', 'bilişsel bağlam' gibi kavramları irdelemekte ve sözlü çeviri sürecini bu kavramlarla açıklamaktadır (Leder, 1981: 45-198, 453). Sözlü çeviriyi tanımlarken de Lederer (1981) yine anlambilim, söylem çözümlemesi ve dilbilim kavram örgüsünü kullanmakta, bu bağlamda söz konusu kavramları çeviribilimsel düşünmenin çıkış noktası olarak kabul etmekte ve bu nedenle ilgili alanlardan taşıdığı kavramları yeniden tanımlamadan, mevcut anlamlarıyla kullanmaktadır. Ancak bilim-kuramsal temel ilkeler, bilimsel çalışmalarda yeni bir düşüncenin ya da yeni bir bilginin, belirlenmiş olguya dönük tanımlanmış yeni kavramlarla ifade edilmesini (Descartes, 1999: 16) ve bilimsel dilin, araştırma nesnesine bağlı ve olguya dönük sorunsalları açıklayıcı ve tanımlayıcı nitelikte olmasını da ön görmektedir (Albert, 2001: 46). Bilim-kuramsal dayanaklar bağlamında, gerek salt çevirmen odaklı olması ve ağırlıklı olarak dilbilimin söylem çözümlemesi alanının sınırları içinde kalması bakımından gerekse kavram örgüsüne ilişkin veriler bağlamında, Lederer'in

‘Andaş Çeviri’ (1981) çalışmasının, salt ve bütünsel olarak çeviri gerçekliğini çıkış noktası sayan bir çeviribilimin sınırları içinde kabul edilemeyeceği yönünde dayanak oluşturmaktadır.

Kavram örgüsü sorunsalına ilişkin sözlü çeviri araştırmalarından bir başka örnek, edimbilim ve eylem kuramı temellerine dayanan ‘Karmaşık Bir Eylem olarak Andaş Çeviri’ çalışmasının amacını Pöchhacker (1994), sözlü çeviriye bütünleyici ve genelleyici bir biçimde tanımlayan bir kuram geliştirmek biçiminde ifade etmektedir. Pöchhacker (1994), sözlü çeviriye (Reiß/Vermeer’in tanımıyla koşut biçimde) bir eylem olarak kabul edip sözlü çeviriye ilişkin edimbilim ve eylem kuramı temelli bir çalışma sunmakta ve ilgili çalışmasında kullandığı kavram örgüsünün de bu disiplinlerin temeline dayandığı anlaşılmaktadır. Bu noktada ağırlıklı olarak yazılı çeviri örnekleri üzerinde duran Reiß/Vermeer’in yaklaşımı ile ayrıcalıklı olarak sözlü çeviri tanımlarını hedefleyen Pöchhacker’in yaklaşımının en azından “ödüncleme” kaynağı bakımından örtüştüğü, vurgulanması gereken bir boyuttur¹⁸⁴. İlgili çalışma, eylem kuramı sınırları içinde yer alan ‘davranış’, ‘eylem’, ‘etkileşim’, ‘iletişim’ gibi kavramların üzerine kurulmuş ve yaklaşım bu kavramlar temelinde geliştirilmiştir (Pöchhacker, 1994: 41–44). Descartes’in (1999) ve Aristoteles’in (2005) bilim-kuramsal önermelerine göre, Pöchhacker’in çeviribilimde yeni bir kuram ve çeviriye ilişkin yeni düşünceler ve çıkarımlar geliştirme amacındayken, ‘çeviri’ olgusu odaklı yeni kavramlar ya da en azından yeni kavram tanımları önermemesi tutumu, çeviribilimde genişleyen kavramsallaşma sorunsalında bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, geliştirmiş olduğu yaklaşımda Pöchhacker (1994) sözlü çeviriye tanımlarken ‘konuşma’ kavramını ‘metin’ kavramıyla eşanlamlı olarak kullanmaktadır

184 Bu durum, iki ayrı alan olarak düşünülen yazılı ve sözlü çeviri araştırmalarının aslında öne sürüldüğü gibi farklı alansallıklara dayanamayacağını somutlaştırmaktadır. O halde, sözlü çeviri ile yazılı çeviri çalışmalarının öncel iddiaya karşın, ayrı alansallık denklemine değil, ortak bir alan içinde birbirleriyle ilişki açısından konumlandırılması gerektiği açıktır. Bu çalışma da temel sav ve düşünce olarak böyle bir yönde oluşturulmuştur (konuyla ilgili daha ayrıntılı bkz. ‘Sonuç’ bölümü).

(Pöchhacker, 1994: 44). Bu yönüyle de Pöchhacker'in (1994) çalışması, yine salt 'çeviri' gerçekliği ve *olgusundan* değil, dilbilimde tanımlanmış 'metin' kavramından hareketle geliştirildiğini somutlaştırmaktadır. Pöchhacker'in çalışmasındaki kavram örgüsü kullanımı, kendisinin sözlü çeviriye bilimsel düzlemde *salt (sözlü) çeviri gerçekliğinden* değil, başka alanlarda geliştirilmiş tanımlar çerçevesinde ve sınırlarında mevcut olan *metin, iletişim ya da davranış kavramlarının içerdiği gerçekliklerden* yola çıkarak ele aldığı bir göstergesidir.

Çeviribilimde kavramsal düzlemde beliren sorunsallar bilimsel dizgeyi de doğrudan etkilemektedir. Gerzymisch-Arbogast/Mudersbach (1998), çeviribilimde yeni kavramların önerilmesine rağmen kavram tanımları konusundaki belirsizliğin devam etmesine ve bu doğrultuda da bilimsel yöntemde bir dizgesizliğin devreye girdiğine ilişkin bir örnek oluşturmaktadır. G.-Arbogast/Mudersbach (1998), çalışmalarını metin-dilbilim alanı temelinde geliştirmiş ve çalışmadaki kavram örgüsü de buna göre biçimlenmiştir. Bilimsel çevirinin yöntemlerini bulgulamayı amaçlayan bu çalışmada, bilimsel çevirinin yöntemleri *Aspektra, Relatra* ve *Holontra* kavramlarıyla tanımlanmaktadır. Söz konusu kavramlar da, 'Aspekt', 'Relation' ve 'Holistik' kavramlarının her birinin 'Translation' kavramıyla birleştirilmesi sonucunda elde edilmektedir (G.-Arbogast ve Mudersbach, 1998: 41-44). Ancak kavram tanımları düşünsel ve içeriksel anlamda yine metin-dilbilim sınırları içinde yer almaktadır, yani salt 'çeviri' gerçekliğinden hareketle değil, metin-dilbilim verilerinden hareketle oluşturulmaktadır. Nitekim Gerzymisch-Arbogast/Mudersbach (1998), çalışmalarının temelini oluşturan *Aspektra, Relatra* ve *Holontra* kavramlarını tanımlarken salt 'kaynak metin, erek metin, metni anlama, metne özgü anlam, metin birimi, metin yapısı, metin bağlılığı, kohezyon, metin kuramı, metin ağı' gibi kavramlar üzerinde durmaktadır. Oysa bilim-kuramsal ilkeler, olguya ilişkin bilgi elde

etmenin, olguya ilişkin ilk önermelerden yola çıkılarak birbirini tamamlayan bilgiler üzerinden sağlanacağını öngörmektedir (bkz. bölüm IV.2). Bu bağlamda G.-Arbogast/Mudersbach'ın (1998) 'ilk önerme' olarak kabul edilebilecek kavram tanımlarının salt 'çeviri' gerçekliğinden değil, metin dilbilim, yani salt 'metin' olgusu gerçekliğinden hareketle oluşturarak çeviri olgusuna yönelik sunmak istedikleri bilgiyi elde etme yolunda baştan bir dizgesizlik durumuna neden olmaktadır.

Yukarıdaki örneklerin gösterdiği gibi, çeviri araştırmalarında olgu odaklılık yetersizliği veya eksikliğine koşut olarak kavramlara yönelme, araştırmaların temel ortak özelliği durumundadır. Buna bağlı olarak kavramlar ya dayanak yabancı disiplinlerin içindeki öncel tanımlarıyla geçerlilik kazanmakta ya da doğrudan olguların yerine tanımsız olarak geçmektedir. Bir başka kavram kargaşası boyutu ise, kavramların hem tanımsız olması hem de tek bir olgu boyutu için çok sayıda ve çeşitlilik göstererek kullanılmasıdır. Bu durumun nedeni ise, yine araştırma işlemlerinde olguya odaklanma ve olgudan yola çıkma konusundaki eksiklik veya yetersizliktir. Olgu eksikliğine bağlı olarak olgunun yerine geçen kavramlar, farklı disiplinlerin farklı içeriklendirmeleriyle çeviri araştırmalarına taşınması sırasında göreceli olarak zengin sayılabilecek bir çeşitlilik meydana getirmektedir. Bir bilimde ayrıştırıcı bir kavramsallaşma –önleredeki bilim-kuramsal tartışmada da ortaya çıktığı gibi- araştırmalarda yeni bir bilginin kazanımı olarak kabul edilse de¹⁸⁵, çeviri araştırmalarındaki kavramsallaşma yoğunluğu bunu tam olarak karşılamamaktadır. Zira çeviribilimde aynı olgu boyutu için farklı (disiplin) içeriklendirmeleri barındıran farklı kavramlar aynı anda ve birbirinin sözde alternatifi olarak geçebilmektedir, yani olguya dair bir bilgi kazanımı söz konusu olamamaktadır, aksine olgu konusundaki belirsizlik ortamı yoğunlaşmaktadır. Gelişen çeviribilim

185 Bilim-kuramsal temeller bağlamında, bilimsel çalışmalarda yeni bir düşüncenin ya da yeni bir bilginin, belirlenmiş olguya dönük tanımlanmış yeni kavramlarla ifade edileceği bulgulanmıştır (Descartes 1999: 16).

sürecinde artan bir disiplinlerarasılık yoğunluğu konusundaki gerçeklik de göz önüne alınırsa (Zybatow, 2002; İşcen, 2008b), çeviribilimde aynı olgu için geçerli olan kavramların sayısı da artmış olmaktadır. Reiß/Vermeer'in (1991) yukarıda anılan çalışması bu çerçevede de örnek oluşturmaktadır. Reiß/Vermeer (1991), aynı olgu için farklı kavram grupları kullanmakta ve dil kullanımına ilişkin söz konusu bu tutumunu, 'çalışmanın biçimini rahatlatma' biçiminde açıklamaktadır¹⁸⁶. Ancak kavramsal boyutta çoğulcu bir eğilimin, ilgili çalışmanın 'biçimini rahatlatma' etkisinin yanı sıra alana hâkim olan kavramsal dizgesizlik ve tanımsızlık durumuna, yani çeviribilimde kavram tanımı sorunsalına da doğrudan etki ettiği de göz ardı edilemez.

Çeviribilimde kavramsallaşmaya yönelik sorunsallara neden olan unsurlar olsun, kavramsallaşma sıkıntılarının neden olduğu disiplinler belirsizleşmeler olsun, kendini sözlü çeviri araştırmalarında da çeviribilimde de aynı biçimde göstermektedir. Farklı bir ifadeyle, her iki alanda kavramsallaşma konusuna bağlı olarak saptanan sorunsallar benzeşmektedir. Sözlü çeviri araştırmalarını çeviribilimden ayıran nokta belki sözlü çeviri araştırmalarında (psiko-dilbilim, nöro-dilbilim, bellek araştırmaları vb.) daha fazla spesifik 'alt alana' başvurulması olarak kabul edilebilir. Spesifikliğe doğru giden alt alan sayısının sözlü çeviri araştırmalarında artmasının, (tekil boyuttaki bakış açılarının daha fazla parçaya bölünerek) 'çeviri' anlamındaki olgusalığın ters orantılı olarak azalma göstermesine neden olduğu çıkarımı yapılabilir.

Disiplinlerarası çalışma katmanlarının artışı ile olgusalık derecesinin azalması arasındaki ilişki bağlamında Kalina'nın (1994) çalışması örnek gösterilebilir. İlgili çalışma kavram örgüsü odaklı ele alındığında, çalışmanın ağırlıklı olarak süreç ve eylem odaklı

¹⁸⁶ Reiß/Vermeer, aynı anlam içeriği için 'üretici, gönderici, yazar, konuşmacı' ya da 'alınlayıcı, alıcı, dinleyici, okuyucu' kavramlarını kullanmaktadır (Reiß/Vermeer 1991: 4).

olmasına rağmen, kullanılan kavram örgüsü yoğun bir biçimde ‘metin’ kavramı üzerine kurulmuştur. Kalina (1998), sözlü çeviriyi, bir ‘kaynak metni’ alımlama, anlama, bellekte tutma, işleme ve ‘erek metin’ biçiminde yeniden üretme süreci olarak kabul etmektedir (ki benzer süreç ve aşama tanımları tüm çeviri çalışmalarında –farklı kavramlaşmayla da olsa- tekrarlanmaktadır)¹⁸⁷ ve kuramsal çerçeveyi de bu tanım ve kavramlarla oluşturmuştur (Kalina, 1998: 113, 276). Çalışmada, sözlü çeviride stratejik süreçlere ilişkin önerdiği kuramsal yaklaşımı sunarken özellikle ‘metin işleme’, ‘metni bellekte tutma’, ‘metin alımlama’, ‘metin üretimi’, ‘kaynak metin’, ‘erek metin’, ‘erek metin alımlayıcısı’ gibi kavramlar üzerinde durarak (Kalina, 1998: 113–125) sözlü çeviride stratejik süreçler ve bu süreçlerde olası hatalar tanımlanırken, metin-dilbilimde ve metin-dilbilime dayanan çeviri araştırmalarında tanımlanan kavramların yanı sıra, ‘ikinci dil edinimi’ ve ‘psiko-dilbilim’ alanlarında tanımlanan *edinç* ve *edim*¹⁸⁸ kavramları üzerinde de durmaktadır.

Sözlü çeviri araştırmalarının farklılık göstermesine rağmen, olgusalite oranından bağımsız olarak disipliner bir kavram örgüsü oluşturma sorunsalının temel kaynak noktasına inildiğinde, her iki araştırma alanında da sorunsalın çıkış noktasının aynı yerde birleştiği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda görülen sonuç olarak, kavramsallaşma sorunsalındaki aynılıklar dayanağıyla, yazılı, sözlü ya da ‘çeviri’ üst başlığı altına girebilecek tüm araştırmaların (en azından temel olgusal tanım oluşturma anlamında) birlikte ele alınması gerekliliği bulgulanmalıdır. ‘Bütünsel’ bir çeviri-kuramsal bakış açısının zaten temel disipliner gereklilik olarak somutlaşması, ‘genel çeviribilim’ adlandırmasını sorunlu ya da gereksiz kılarak temel bilimsellik ilkelerinin saptanması

187 Bu anlamda da akla yine benzer çıkış noktaları bakımından iki ayrı alan iddiası zayıflamaktadır. Daha somut bir ifadeyle; sözlü çeviri çalışması içinde çeviri tanımı yapılırken, yazılı çeviri çalışmalarında sıkça kabul edilen “süreç” odaklı çalışmaların koşut kavram ve tanım içerikleri söz konusu oluyorsa, o zaman sözlü çeviri ile yazılı çeviri çalışmalarının birbirinden ayrıştığı gerçekliği de salt söylem düzeyinde kabul edilebilir, gerçeklik bakımından ise zayıf bir ihtimal olarak karşımızda durmaktadır. Konuyla ilgili bir sonraki bakınız.

188 Kompetenz / Performanz (Kalina 1998: 121-125).

bakımından sözlü çevirinin bu alandan ayrılarak değil, bu alanın içinde konumlanması gerektiği çıkarımı belirginleşip yadsınamaz hale gelmektedir¹⁸⁹.

Çeviribilimde kavram örgüsüne ilişkin yapılan irdelemelerin genel çıkarımı anlamında, bir dizge içinde yer alan, salt ‘çeviri’ gerçekliğinden yola çıkılarak ve çeviriyi bütünüleyici ve genelleyci nitelikte tanımlayan bir kavram örgüsünün henüz mevcut olmadığı yargısı belirginlik kazanmaktadır. İrdelenen tek tek yaklaşımlar, çeviriye ilişkin her bir çalışmada farklı bir alanın kavram örgüsünün temel alındığını ve genel kabul gören ortak bir kavram örgüsünün bulunmadığını göstermektedir. Bu belirgin bulgunun yanı sıra ve ondan daha da önemli bir sonuç ise şu noktada ortaya çıkmaktadır: Yaklaşımlar sadece kümeler içi koşut sorunları taşıyor; kümeler arası da koşut sorunlar söz konusudur. Bir bilim disiplininde ortak kabullere varmanın ve doğru bilgiye ulaşmanın, ortak bir dil kullanımı ve genel kabul gören bir kavram örgüsü koşuluyla yakından ilintili olduğu (bkz. bölüm IV) göz önünde bulundurulduğunda, çeviribilimde (somut bir ifadeyle: yazılı ve sözlü çeviri araştırmalarının kümelendiği alanda) ortak kabullerin olmadığı anlaşılmakta ve (hem sözlü hem yazılı) çeviriye ilişkin elde edilen bilgilerin kesinliğinin tartışmalı olduğu çıkarımı yapılabilmektedir.

Araştırmalarda sözcük kullanımına ve kavram tanımına ilişkin sorunsalların daha az sayıda olması durumunda, bilimsel birçok sorunun çözülebileceği yargısı (Descartes, 1999: 75–76) çeviribilimsel sorunların çözülmesinde yol gösterici olmaktadır, sözlü çeviri araştırmalarının konumlandırılması için, nesne tanımı ve kavram oluşturma konularıyla doğrudan ilintili olan ve çeviribilimde her iki sorunsalın bir

189 Bu çalışmanın başlığı bu bulgu karşısında gerçek derin boyutlu anlamına kavuşmaktadır. Sözlü çevirinin çeviribilimin ‘gölgesi’nde olması durumu, alandaki ayrıştırıcı anlayışın bilim-kuramsal zeminde dayanaksızlaşan savı bakımından ancak geçerlilik kazanabilir. Sözlü çeviriyle yazılı çeviri çalışmaları birinin baskın, diğerinin edilgen veya en azından perifer bir konumda olduğunu kabul eden bu anlayışın, bu çalışmayla birlikte çözümlenip yanlışlanması gerektiği, bu noktada belirginleşmiş olmalıdır.

yansıması olarak beliren ‘disiplinlerarasılık’ konusunun da bilim-kuramsal dayanaklarla harmanlanarak ele alınması gerekliliği açıktır.

V.3 Çeviribilimde Disiplinlerarasılık Sorunsalı

İki ayrı disiplinin işbirliği, bilimsel araştırmalarda nesneye ilişkin veri elde etme amacına yönelik rastlanan ve kabul edilebilir bir işlemdir. Asıl belirleyici olan konu, bu işlemin hangi boyutta ve hangi biçimde gerçekleştiğidir. Bir disiplinde araştırma amacına varmak üzere bir başka disiplinin *verilerinin araç olarak mı kullanıldığı*, yoksa bir disiplinde henüz tanımı bile gerçekleşmemiş bir nesneye ilişkin veri elde edilmeye çalışılırken çizilen sınırların tamamıyla disiplinlerarası düzlemde mi gerçekleştirildiği sorusu bu bağlamda önem kazanmaktadır. Bir başka deyişle, araştırma işleminin gerçekleştiği alanda başka bir alanın yerleşik bir bilimsel veri ve aracının (kavram, aksiyom, yöntem vb.) kullanılması (Aristoteles, 2005: 19-20¹⁹⁰), söz konusu alanın işlemini ortadan ne denli kaldırdığı (o alanın işleminin yerine geçtiği) veya o işlemin yeni bir bilgi kümesine yol açıp açmadığı sorusu, belirleyen noktadır. Yeni bilgi kazanmada yönlendirici olması anlamında disiplinlerarasılık, gitgide ayrışan ve spesifikleşen bilim dalları ortamına da bağlı olarak, kendini günümüzde çok önemli bir araç ve yol olarak göstermektedir.

Belirli sınırlar içinde disiplinlerarası araştırma ve etkileşim, söz konusu disiplinin nesnesine yönelik yeni bilgi oluşturmayı sağladığı takdirde disiplinler bir sorun olarak değerlendirilemez. Bu durumda, iki ayrı disiplinin birbiriyle olan sınırları ne

190 Aristoteles, doğru bilgiyi elde etmek için yapılacak çıkarımların zorunlu bir orta terime dayanması gerektiğini ve bir cinsten bir başka cinse geçiş yapılarak çıkarımların olanaklı olamayacağını savlamıştır. Aristoteles’e göre, “iki bilim, biri ötekinin kapsamında olacak biçimde birbirine bağlı değilse, birinin öne sürümü öteki bilimle [tanıtlanamaz]” (Aristoteles, 2005: 19-20). Bu önermeye göre Aristoteles, her şeye ilişkin bilginin, saltık anlamda ancak kendine özgü ilkelerden çıkarım yoluyla elde edilebileceği yargısını sunmaktadır (Aristoteles, 2005: 22). Bir bilim disiplinine ilişkin doğru, bütüncü ve kapsayıcı bilgilere, araştırma nesnesi tanımı gözetilmeksizin farklı disiplinlerin verilerinin alana aktarılmasıyla değil, ancak söz konusu özgün araştırma nesnesi tanımı temelinde ulaşılabileceği, Aristoteles’in sunduğu önermelerle somutluk kazanmaktadır.

belirsizleştirilmiş ne de ortadan kaldırılmış olur, aksine söz konusu etkileşim, sınırların daha da netleşmesi sayesinde bilgi ulaşımına daha sorunsuz ve dolaysız ulaşılmasını sağlar. Ancak bu çerçevede şu bilim-kuramsal önerme derinlik ve anlam kazanmaktadır: Bilgide spesifikleşme (Kant, 2009: 110–113) ister istemez çeşitli bilgi kümelerinin birbiriyle bağlantılanmasını, daha somut bir ifadeyle, yeni ve daha ayrıştırıcı bilginin bir öncel bilgiye dayanması gerektiğini zorunlu kılan bir durumdur (Aristoteles, 2005: 6). Bu anlamda da disiplinlerarasılık her bir disiplinin içinde doğal olarak varlığını sürdürmektedir.

Çeviribilim özelinde ise disiplinlerarasılık algısı ve savlaması, kendine özgü bir sorun yumağına işaret etmektedir¹⁹¹. Çeviribilimdeki genel disiplinlerarasılık yargısı, çeviribilimin özerkliği savlamasıyla doğrudan ters orantılı bir ilişki içindedir¹⁹². Bu anlamda ‘ithal’ kuramlar, ‘ödünclemeler’, ‘uyarlamalar’, ‘kuram enflasyonu ve yığılması’ gibi eleştirel yaklaşımlar bilinmektedir. Disiplinlerarasılık durumunun çeviribilimde nasıl bir açıdan ele alınması ve değerlendirilmesi gerektiği konusunda bile birbiriyle taban tabana zıt görüşler ortaya atılabilmektedir (bkz. Giriş bölümü). Çeviribilim özelindeki disiplinlerarasılık konusuna dair netlik kazanmanın koşulu, disiplinlerarasılığın alanda hangi eksenlerde ve boyutlarda somutlaştığını göz önünde bulundurmadır. Disiplinlerarasılık çeviribilimde öncelikle ‘*genel disiplin söylemi*’ ve savlamalarında bir sorunsal olarak somutluk kazanmaktadır. Disiplinlerarasılığın bir diğer sorunsal olarak yaşandığı boyut ise, ‘*çeviribilimsel araştırma işlemleri*’ düzeyidir. Disiplinlerarasılık bir çıkmaz olarak ayrıca ‘*çeviri kuramları*’nda belirginlik kazanmaktadır.

191 Konuyla ilgili alanda çok farklı görüşler birbiriyle karşı karşıya gelmektedir. Disiplinlerarasılık kavramının kendisi dahi henüz ortak bir içerikle kabul edilmemektedir. Konuyla ilgili bkz. Wilss 2000.

192 Bkz. örneğin Schäffner, 2000: 206; Kalina, 1998: 5; 32-33, 34; Albert 2001: 42; Zybatow 2002: 58; Pöchhacker 1994: 2; İşcen 2002: 25 ve Gündoğdu 2007: 74.

Altı ayrı yaklaşımda çevirinin disiplin sınırları (bununla bağlantılı olarak araştırma nesnesi, araştırma hedefleri vs.) birbirinden farklı bir eksen veya konumlandırma merkezi etrafında çizilmektedir. Daha somut bir ifadeyle, çeviri araştırmalarının dayanaklarının şu ya da bu bilime dayandığı savıyla karşılaşılmaktadır. Bu anlamda tezin temel çıkarımları bakımından dikkat çeken bir noktanın, burada vurgulanması gerekmektedir: Çeviribilim, örneğin yazılı çeviri yaklaşımları örneğinde her defasında farklı bir disipline dayandırılırken sözlü çeviri çalışmalarında da yine ‘farklı disiplin dayandırmalarına’ tanık olunmaktadır. Daha somut bir ifadeyle, her bir örnek, yazılı veya sözlü çeviri çalışması olmasından bağımsız olarak çeviri araştırmalarını farklı bir (ya da daha fazla) disiplin içinde konumlandırmaktadır. Disiplinlerarasılığın çeviribilimdeki en önemli sorunsallık durumu da işte bu durumla yakından ilgilidir: Çeviribilimin özerk bir bilim olarak başka bir bilimle ilişkilendirileceği yerine, farklı bilimler tarafından kuşatılması ve edilgenleştirilmesi¹⁹³ durumudur.

Çeviribilimdeki disiplinlerarasılık algısına yönelik durumu örnek düzeyinde sunmak gerektiğinde, bu sorunsala eğilimin çözülmemiş bir sorun biçiminde yer aldığı da netleşmektedir. İncelenmiş olan toplam altı yaklaşımda, her bir yaklaşımın farklı bir bilim disiplininin verileri temelinde geliştirilmiş olduğu gözlemlenmektedir. Kısaca hatırlatmak gerekirse, Reiß/Vermeer (1991), *dilbilimi*, *kültürbilimi* ve *edimbilimi* temel almaktadır. Reiß ve Vermeer (1991), çeviri olgusunu anılan disiplinlerin olgularına ilişkin oluşmuş kavramlarla açıklamaya çalışmakta ve bu bağlamda *çeviri* olgusunu ilgili alanların olgusu gibi kabul etmektedir. Koller (1997), çeviriye ilişkin sunduğu çalışmayı yine *dilbilim* sınırları içinde ele almış ve çeviriyi anlamak ve tanımlamak için karşılaştırmalı dilbilimi

193 “... zeigt sich die Translationswissenschaft als weitergehend passiver Empfänger von Modellen, Theorien, Methoden und Problemlösungsansätzen aus anderen Wissenschaften: Philosophie, der Biologie, der Physik, der Chemie, der Psychologie, der Mathematik und der formalen, mathematischen Logik...’ (Hueber 1997: 18).

dayanak kabul etmiştir. Böylece Koller (1997), düşünsel çıkış noktası olarak karşılaştırmalı dilbilim gerçeklerini temel almakta ve bunun bir yansıması olarak dilbilimin kavram örgüsünü de çeviriyi araştırma alanına taşımaktadır. Daha net bir söylemle: Koller, çeviribilimi genel disiplin söylemi açısından kendisinin, yani özerk bir bilim olarak çeviribilimin dışında konumlandırmaktadır. Bu bulgulara karşın Koller (1997) de, Reiß/Vermeer (1991) gibi, şaşırtıcı bir bilim-kuramsal rahatlık ve genişlikle çeviribilimin artık diğer disiplinlerin kısılcısından kurtulması gerektiğini ve çeviri olgusuna ilişkin genelleyici ve kapsayıcı verilere gereksinim olduğunu ifade ederek çalışmasının amacını bu doğrultuda tanımlamaktadır (Koller, 1997: 13). Gerzymisch-Arbogast/Mudersbach, çeviri alanında mevcut çalışmalara bakışlarında, bilimsel ilkeler, içerikler ve yöntemler konusunda ortak bir amacın olmadığını saptamış ve çeviri olgusu açıklanmaya çalışılırken çeşitli bilim disiplinleri temelinde oluşan geniş bir yaklaşımlar yelpazesinin çeviri olgusunu anlamayı zorlaştırdığını ileri sürmüştür (Gerzymisch-Arbogast, 1994: 13). Ancak Gerzymisch-Arbogast/Mudersbach (1998) bu sava rağmen, kendi çalışmalarını ağırlıklı olarak *metin-dilbilim* verilerine dayandırmakta ve çeviri olgusunu, metin olgusuyla eşanlamlı olarak kullanmaktadır.

Disiplinlerarasılık sorunsalına yönelik sözlü çeviriyi araştırma alanında ise, genel çeviribilim alanında elde edilen bulgulara çok yakın bulgularla karşılaşılıyor olması dikkat çekmektedir. Çeviribilim araştırmalarının sözlü çeviriyi yeterince irdelemediği ve çeviriye ilişkin genelleyici ve aynı zamanda sınırlayıcı, salt *çeviri* olgusundan yola çıkan çalışmaların yetersizliği sıkça dile getirilse de, sözlü çeviriyi anlamaya ve tanımlamaya ilişkin yapılmış olan çalışmalarda da, her bir yaklaşım başka bir bilim disiplininin işlem ve bulguları temelinde geliştirilmiştir. Örneğin Lederer'in (1981) çalışması, çevirinin tanımlanabilmesi için, bir kuramsallaşma evresi gereksinimi doğrultusunda

oluşturulmuştur. Bu bağlamda Lederer (1981), sözlü çeviriyi tanımlamak amacıyla *dilbilimsel* kuramların öne sürülmesini ve *dili* inceleyerek düşüncenin çözümlenmeye çalışılmasını anlamlı bulmadığı halde (Lederer, 1981: 6), çeviriye ilişkin açıklamaları *söylem çözümlemesi*, *anlambilim* ve *dilbilim* verilerine dayanmakta ve çeviri olgusu salt çevirmen odaklı, söylem ve iletişim temelinde ele alınmaktadır. Bu bağlamda Lederer (1981), çeviribilimin kuramsallaşma gereksinimini vurgulamasına ve sözlü ve yazılı çeviri ayrımı gözetilerek yapılan kuram önerilerinden uzak durulması gerektiğine işaret etmesine rağmen, kendi kuram önerisinde andaş çeviri olgusunu çıkış noktası kabul etmektedir. Lederer (1981) örneğinde çeviribilimsel disiplin söylemi açısından sözlü çeviri araştırmalarının çeviribilim sınırları içinde yer alması gerektiğine ilişkin bir talep mevcutken sözlü çeviri bir olgu olarak yine çeviri bütünü içinde değil, ayrıştırılmış olarak ele alınmaktadır. Sözlü çeviri araştırmalarının konumlandırılması talebi ve girişimleri bağlamında örnek teşkil eden Pöchhacker (1994) de çalışmasını, andaş çevirinin nesne tasarımsal bir modelini oluşturmak ve bilim-kuramsal soruların çözümlenmesini sağlayacak kuramsal bir alt yapı sunmak amacıyla gerçekleştirmiştir (Pöchhacker, 1994: V). Bu bağlamda çeviri konulu çalışmaların dilbilimsel sınırlarda sürdürülmesinin çeviribilimi dar bir alana sıkıştırdığını, yazılı ve sözlü çeviriyi kapsayacak genelleyci bir çeviri kuramı gerekliliğini vurgulamaktadır. Ancak Pöchhacker (1994) kendisi de sözlü çeviriyi bir *eylem* olarak kabul edip çalışmasını ağırlıklı olarak *edimbilim* ve *eylem kuramı* temeline dayandırmaktadır. Bu eğilimiyle Pöchhacker (1994), çeviribilim sınırlarını belirginleştirip sözlü çeviri araştırmalarını çeviribilim sınırları içinde konumlandırmak yerine, disiplinlerarası sınırlarda çözüm arayarak çeviribilim sınırlarını da belirsizleştirip karmaşıktırmakta ve sözlü çeviri araştırmalarının konumlandırılması konusundaki sorunsala çözümleyici bir açılım sağlayamamaktadır.

Yukarıdaki örneklerin de gösterdiği gibi, çeviribilimdeki disiplinlerarası çalışma düzleminde belirleyici sorun, çeşitli disiplinlerin çeviribilim üzerinde egemen olmaya çalışmasında değil, egemenlik taleplerinin bir üst çatı altında birbiriyle ilişkilendirilerek sınırlandırılmamasında yatmaktadır. Bu sorunlu duruma dayanılarak denebilir ki, eğer bir disiplin çeviribilime hâkim olacaksa, söz konusu disiplinin hangi disiplin olacağı ve bu 'hâkimiyet'in nasıl biçimleneceği saptanmalıdır. Ancak çeviribilimde tek bir bilime dayanma ya da tek bir bilimin sınırları içinde işlem yapma durumu söz konusu olmamaktadır. O halde alanda tanımlanan bu 'çıkılmaz' durumunu çözümlenebilmek için, en azından disiplinlerarası veri oluşturma işlemlerine dâhil olan mevcut disiplinlerin birbiriyle olan ilişkisi belirlenmelidir. Farklı bir ifadeyle, çeviri olgusuna yönelik, geçerliliği geniş bir düzlemde kabul edilebilir genelleyici tanımların oluşabilmesi için, çeviribilimde öncelikle 'çeviribilim sınırları *dışında*' yer alan diğer disiplinlerin 'çeviribilim sınırları *içinde*'ki yerinin ve işlevinin belirlenmesi gerekmektedir. Birçok bilim disiplininin çeviri olgusuna yönelik bilgi savlama çabasına katkı sağlamaya çalışmasının, çeviribilimde 'disiplin savlaması' ya da 'çeviribilimsel sınır belirleme' sorunsalı bakımından bu boyutuyla yaşandığı anlaşılmaktadır.

Bunun yanı sıra bir sorun olarak 'disiplinlerarasılık', çeviribilimsel araştırmaların işlemleri düzeyinde de yaşanmaktadır. Bu bağlamda karşılaşılan en önemli sıkıntı, araştırma nesnesi kapsamında hangi etmen veya açının öncel olarak ele alınıp alınmayacağı ve buna göre de araştırmanın hangi disiplinin ya da disiplinlerin güdümünde yürütüleceği sorusudur. Bu soru çerçevesinde disiplinlerarasılık sorunsalı, araştırma yöntemlerinin belirsizliği düzeyinde ortaya çıkmaktadır. Örneğin sözlü ve yazılı çeviri odaklı araştırmalar olmak üzere tüm araştırmalarda çeviriye ilişkin tekil boyutların ön plana çıkıp diğer etmenlerin devre dışı bırakılması durumu, sözlü ve yazılı çeviri

araştırmalarının disipliner ya da yapısal özellik bakımından değil, disiplinlerarasılık algısı sorunsalına bağlı olarak; yapay ve ölçütsüz bir biçimde oluşturulduğu yargısını desteklemektedir. Oysa alanda sözlü ve yazılı çeviri anlamında belirleyici bir ayırım, en azından burada ele alınan temel bilim-kuramsal sorunsallara yönelik gözlenmemektedir. Bu bağlamda örneğin Reiß/Vermeer (1991) ve Lederer (1981) de, çeviri kuramı oluşturulurken çeviri ‘türlerine’ yönelik ayrıştırıcı bir tutumun çeviribilime katkı yapmayacağına, önerilecek kuramın çeviri olgusuna dönük tüm etmenleri kapsayıcı nitelikte olması gerektiğine işaret etmektedir (bkz. bölüm I ve II). Ancak çeviri olgusuna bu bilinçle yaklaşıyor ve kuram önerilerinin çıkış noktasını bu kabule dayandırıyor olsalar da, Reiß/Vermeer (1991) de Lederer (1981) de, çevirinin ancak tekil etmenlerini kapsayabilecek farklı disiplinlerin sınırları içinde kalarak genelleyici bir iddia ile çeviri konusuna ilişkin saltçı çıkarımlar yapmaktadırlar. Çeviribilimde örnekleri çoğaltılabilecek bu durum, özgün olarak ‘çeviribilimsel’ işlemlerin mevcut olmadığının, bu boşluğun da ‘salt disiplinlerarası’ işlemlerle doldurulduğunun bir göstergesidir. Bu da, çeviribilimde disiplinlerarasılık boyutunun, bir çeviribilimsel araştırma yöntemi sorunsalı olarak da belirlediğinin kanıtıdır.

Disiplinlerarasılık sorunsalı çeviribilimde genel disiplinler söylem ve araştırma yöntemi boyutlarının dışında, kuramsallaşma boyutuna da yansımaktadır. Nesne tanımı konusundaki yetersizlik sonucunda çeviribilimsel araştırmalarda farklı disiplinlerin sınırları içine geçilmesi ve salt o sınırlarda hareket edilmesi, çeviribilimde ‘uyarlama kuram’, ‘kompleks kuram’, ‘kısmî açılı kuram’ gibi oluşumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Örneğin Kalina (1998), sözlü çeviri araştırmalarının çeşitli disiplinlerin verileriyle sürdürülmesi durumunun alana katkısı bakımından yetersizliğini vurgulayarak sözlü çeviribilimin kendine özgü bir açıklama modeline gereksinim duyduğu üzerinde

durmasına rağmen (Kalina, 1998: 91), ağırlıklı olarak ‘metin’ kavramı üzerinde durmakta ve sözlü çeviriye *süreç* ve *eylem* odaklı yaklaşmaktadır. Kalina’nın (1998), sözlü çeviriye bir kaynak metni alımlama, anlama, bellekte tutma, işleme ve erek metin biçiminde yeniden oluşturma süreci olarak kabulü (Kalina, 1998: 113, 276) üzerine kurulu kuramsal çalışmasının örnek teşkil ettiği bu tür karma kuramlarda, başka nesnelere ve dolayısıyla gözlemlere dayalı üretilen çeşitli kuramların, (henüz tanımı yapılmadan) çeviri nesnesiyle ilişkilendirilmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda çeşitli disiplinler temel alınarak alana taşınan söz konusu kuramlar, çeviribilim alanında bir ‘kuram enflasyonu’nun (İşcen, 2002: 108) yaşanmasına neden olmaktadır. Çeviribilimde kuramsallaşma açısından yarattığı etki bakımından disiplinlerarasılık sorunsalı konusunda dikkat çeken bir başka nokta, *çeviribilimsel* bir kuram eksikliğinin temel kaynağı olarak genel şikâyet noktası olmasına rağmen, çözüm olarak sunulan *yeni* kuramların yine salt disiplinlerarası bir bakış açısıyla ve bir kısır döngü görünümünde oluşturulması durumudur.

Disiplinlerarasılık gerçeğinin çeviribilimdeki yansıması bağlamında ortaya çıkan genel sonuç itibariyle, öncelikle ‘sözlü çeviri’ ve ‘yazılı çeviri’, hatta ‘sözlü çeviribilim’ ve ‘genel çeviribilim’ şeklindeki ayrışmalar, salt disiplinlerarasılık algısı sorunsalı bağlamında da yapay bir durum olarak belirlemekte ve bilim-kuramsal açıdan dayanaksızdır. Çeviribilimsel sınır belirlemeye yönelik bu yargı, ayrıştırılan her iki alanda da aynı sorunsal durumunun söz konusu olmasıyla gerekçelenmektedir. Ağırlıklı olarak nesne tanımındaki yetersizliğe bağlı olarak, çeviribilimsel temel sorun, disiplinler temellerin sağlam olmamasına dayanmakta ve bu bağlamda çeviribilim çerçevesinin bilim-kuramsal anlamda çizilmesi gerekmektedir.

Araştırma nesnesi tanımına bağlı olarak dizgeli bir kavramsallaşmanın

oluşamaması ve disiplinlerarasılık algısının, özgün disiplin sınırlarının belirsizleşmesi yönünde genişlemesi, bir sorunsal yumağı olarak, çeviribilimin genel görünümünde doğal olarak bir dizgesizlik durumuna ve bu bağlamda bütüncü bir ‘üst çatı’ talebine de yol açmaktadır.

V.4 Çeviribilimde Dizgesellik ve Bütüncülük

Sözlü çeviri araştırmalarını konumlandırma ve dolayısıyla çeviribilim tanımının oluşmasına işaret etme amacıyla şimdiye kadar anılan ve irdelenen sorunsalların varlığı, dizgeli bir bilim ortamı beklentisi doğurabilir mi? Çeviribilime yönelik gerçeklik durumu başka bir soru şeklinde şöyle de dile getirilebilir: Dizgeli bir disiplinin hangi koşulları yerine getirmesi, dizgeliğini temellendirmek açısından kaçınılmazdır? Bu sorularla, çeviribilim çerçevesinde belirginlik kazanan ‘sorunsallar’ kavramının daha ayrıştırıcı bir bakış açısıyla ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Daha somut bir ifadeyle, ‘nesne-tanımsal’ sorunsal, ‘kavramsallaşma’ ve ‘disiplinlerarasılık’ sorunsalları, bundan sonra daha yakından irdelenecek olan ‘dizgesellik ve bütüncülük’ sorunsalı ile ‘bilim ve uygulama ilişkisi’ sorunsalı acaba *aynı özellikte* sorunsallar mıdır, yoksa her birinin farklı ve kendine özgü bir düzlemde mi anlaşılması ve tanımlanması gerekmektedir? Şimdiye kadarki tartışma takip edildiğinde, çeviribilimle ilgili anılabilecek sorunsallar içinde diğerlerini önemli ölçüde belirleyen temel sorunsal olarak *nesne tanımı* ile ilgili belirsizlik ortamı olduğu, netlik kazanmaktadır. Bu anlamda nesne tanımı belirsizliğinin tümel bir çeviribilimsel araştırma olgusu tanımı yoluyla çözümlenebilmesi, disiplinlerarasılık ve kavramsallaşma konularındaki çıkmazları da çözmeye zemin hazırlayan bir durum olacaktır. Bu düşünceye bağlı olarak dizgesellik ve bütüncülük bağlamında çeviribilimin genel görünümünün, ‘sorunsal’ olarak değil, bir ‘sorunlu gerçeklik durumu’, kısacası sorunsallara bağlı bir ‘*sonuç*’ durumu olarak adlandırılması

gerekmektedir. Daha yalın bir ifadeyle, çeviribilimde nesne tanımını bağlamındaki belirsizlik, kavramsallaşma ve disiplinlerarasılık konularında serbestîye yol açmaktadır; bu işleyişe bağlı olarak ortaya konan (çeviri konulu) yaklaşımlarda da, dizgesizlik bir etki olarak ortaya çıkmaktadır.

Çeviribilimle ilgili ‘dizgesellik’ten yoksun ve uzak görünüm, daha belirleyici temel sorunsalların (bkz. önceki bölümler) bir sonucu ve etkisidir. Bu anlamda çeviribilim adı altında yürütülen çalışmaların, *ancak birbiriyle ilintilenmesi durumunda*, daha net bir söylemle, bir ‘*disiplin*’ algısı çerçevesinde bir dizgesizlik görünümüne girdiği göze çarpmaktadır. Örnek yaklaşımlar göz önünde bulundurulduğunda, her birinin kendi içinde tanımlanmış ve tamamlanmış bir araştırma ‘dizgesi’ne bağlı olduğu pekâlâ söylenebilirken, ancak diğer çeviribilimsel yaklaşımlarla ilintisi ve ilişkisi bakımından olsun, çeviri olgusunun tümelliği bakımından olsun, bir yetersizlik ve kısmi açıklık ortamına sürüklendiği bulgulanabilmektedir (bkz. bölüm III).

Bilim-kuramsal gerekliliklerin tartışıldığı bölüm IV’te de ele alındığı gibi, dizgesellik ve bütünsellik unsuru, bilim olmanın ölçütleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim bir bilimde dizge ve bütünlük, araştırma nesnesinin tanımlanmış olmasını, kavram örgüsünün tutarlı olmasını, kavram tanımlarının mevcut olmasını ve olguya ilişkin bulguların salt disiplinlerarası nitelikte olmamasını gerektirir (bkz. bölüm IV.4). Bu bağlamda bir bilim disiplininde *dizgesellik*, yeni bilgilerin mevcut bilgileri ya çürütmesi ya da onlara eklenerek olguya ya da nesneye ilişkin yeni veriler sağlaması şeklinde içeriklendirilmektedir. Kısacası, dizgesellik bir *disiplin* ve ‘*sistemli bilgi edinimi*’ ortamını şart koşan bir kavramdır ve bir disiplinde hiçbir bilgi diğer bilgi kümelerinden büsbütün soyut ve bağımsız olarak anlam ve değer kazanamaz. Bir bilimin bir *disiplin*

olarak kalıcı, güvenilir ve genelleştirilmiş temel bilgiler zemininin¹⁹⁴ yanında yenileştirici, ileri düzeyde ayırıştırıcı, araştırma nesnesine dair daha özgül bilgileri de¹⁹⁵ aynı önemde ve dengeli bir şekilde harmanlaması gerektiği yönündeki bilim-kuramsal gerçeklik de yine *dizgesellik* kavramıyla yakından ilgilidir. Kant, bir bilimin salt homojen olması durumunda sabitleşeceği; *homojenite* olmaksızın salt *spesifikasyon* özelliğine sahip olması durumunda da dağınık ve güvensiz olacağını öngörmektedir (konuyla ilgili daha ayrıntılı Schopenhauer 1977: 102).

Tüm bu düşüncelerden hareketle çeviribilim adı altında yürütülen ‘kuramsal’ yaklaşımların, birbirinden adeta habersizmiş gibi oluşturularak bir disiplin dizgesi bilincinden muaf bir şekilde alanda bir ‘yığılma’ olarak tanımlanması (bkz. Giriş bölümü ve bölüm III) ve bir dizgesizlik gerçeği ile karşılaşılması, doğal sayılabilir. Bu açıdan dizgesizliğin, başka sorunsalların etkileşimiyle ortaya çıkan bir sonuç olarak doğrudan çözümlenmesi de düşünülemez. Nesne tanımıyla ilgili tümelleştirici bir yaklaşımın, genel ortak kabul olarak yerleşmediği sürece, çeviribilim adı altında yürütülen çalışmaların, disiplinlerarası bir anlayışla olsa dahi, dizgeli bir çerçevede yer alabilmesi de olanaklı görünmemektedir. Bu anlamda dizgesizlik çeviribilim adı altında yer alan çalışmaların, sıkça önsözlerde ve ara cümlelerde de bir özdeğerlendirim noktası olarak belirtildiği gibi, ‘yeni’¹⁹⁶, diyese önceki yaklaşımlardan ayrı ve farklı bir dizge içinde tanımlanıp konumlanması, peşin kabul sayılması lazım. Daha somut bir ifadeyle, dizgesellik ve bütünsellik sorunsalı çeviribilimde *araştırma nesnesi tanımı*, *kavram örgüsü tanımı* ve *disiplinlerarasılık* sorunsallarının toplu bir sonucu olarak belirmektedir.

194 Bkz. ‘Homogenität’ / Kant (1956), Kritik der reinen Vernunft, s.680.

195 Bkz. ‘Spezifikation’ / Kant (1957), Kritik der Urteilskraft, EE21, 17.

196 En son İşcen (2008) çeviribilim çatısı altında ortaya konan yaklaşımların ‘yeni’ olma iddiası konusunda ayırıştırıcı bir değerlendirme sunmuştur. Bu anlamda her beş yıllık süreyle, ortaya atılan ‘yeni paradigmalar’, ‘yeni yaklaşımlar’, ‘yeni yönelimler’ konusunda önemli bir kuşku beslemek yerinde olacaktır. Bu ‘yenilikler’, çeviribilimdeki dizgesizliğin artışı sağlamaktan başka bir işleve –en azından şu an- hizmet etmiyor (İşcen 2008: Giriş).

Çeviribilim çalışmalarında dizgesizlik görünümü kendini farklı düzlem ve boyutlarda göstermektedir, genel ve belirsiz bir kavram olarak anlaşılmalıdır. Dizgesizlik örneğin kavramsal düzlemde ortaya çıktığı gibi, farklı boyutta bir dizgesizlik durumu nesne tanımı düzleminde yaşanabilmekte; disiplinlerarasılık konusunda ise yine kendine özgü bir dizgesizlik ve kısmi açıklık gerçekliği söz konusu olmaktadır. Her bir düzlemdeki dizgesizliğin kısaca ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir.

Çeviri konulu çalışmalarda kavramsal düzeyde dizgesizlik kendini hem tekil düzlemdeki çalışmalarda hem de tekil çalışmaların toplandığı alanda bir bütün olarak göstermektedir. Farklı bir ifadeyle, çeviribilimde bütünsel bakışta da, tek tek çalışmalar kapsamında da, kavram tanımı ve kavram örgüsü açısından bir sorun mevcuttur. Tekil düzlemde çalışmalara bakıldığında, çeviriye ilişkin düşünce geliştirilirken aynı içerik için çeşitli kavramların da, birbirinden farklı içerikler için aynı kavramın da kullanılması durumlarıyla karşı karşıya kalınmaktadır. Çeviribilimsel kavramsallaşma açısından bu durum, çeviribilimde özellikle nesne-tanımsal sorunsala bağlı olarak ‘çeviri’ *olgununu* temel alan bir anlayışın henüz yerleşmemiş olmasının, buna bağlı olarak da çeviribilimsel düşünmenin bir yansıması olan kavram türev ve tanımlarının, tekil düzlemdeki çalışmalar aracılığıyla alana henüz kazandırılmamış olmasının göstergesi ve yansımasıdır. Çeviri konulu yaklaşımlar, nesne ayrımı gözetmeksizin kendi içinde çeşitli disiplinlerin kavramlarını harmanlayarak barındırabilmektedir. Bu bağlamda çeviriye ilişkin tekil bir yaklaşım olarak I. bölümde ele alınan Reiß/Vermeer (1991) örnek teşkil etmektedir (Reiß ve Vermeer 1991: 4). İlgili çalışma, kavramsallaşma ve dizgeselleşme açısından bir sorun teşkil edebileceği öncelenmeden ve geliştirilen çalışmanın, disiplinler düzeyde bir kavramsallaşma ve böylece kuramsallaşma sürecine katkı yapması kaygısı güdülmeden, - en azından kavramsal düzlemde- ‘çok-disipliner’ bir anlayışla sunulmaktadır.

Çeviribilimde disiplinlerarasılık algısındaki sorunlu durumun kavramsallaşma boyutuna yansımaları aynı zamanda tekil çalışmalardan uzaklaşıp alana bir bütün olarak bakıldığında da gözlemlenmektedir. Çevirinin ne olduğuna ilişkin birbirinden farklı çok sayıda tanımın geliştirilmiş olması ve bu bağlamda alanın genelinde 'biriken' disiplinlerarası kavramların bir dizge içinde toplanamaması, bu doğrultuda bir gösterge oluşturmaktadır. Reiß/Vermeer (1991), Koller (1997), Gerzymisch-Arbogast/ Mudersbach (1998), Lederer (1981), Pöchhacker (1994) ve Kalina'nın (1998) incelenmiş yaklaşımlarına bakıldığında, her bir çalışmada çevirinin tanımının farklı bir biçimde yapıldığı ve çeviri olgusuna farklı tekil açılardan yaklaşıldığı belirginlik kazanmaktadır. Reiß/Vermeer, çeviriyi 'taşıdığı amacın işlevi' olarak tanımlarken (Reiß ve Vermeer, 1991: 105), Koller'e göre çeviri, 'eşdeğerlik ilişkilerinden' oluşur (Koller, 1997: 215). Gerzymisch-Arbogast/Mudersbach ise çeviriyi, çevirmen tarafından anlaşılıp alımlanması gereken bir metin olarak kabul etmektedir (Gerzymisch-Arbogast ve Mudersbach, 1997: 41-45). Bunun yanı sıra Lederer sözlü çevirinin belirleyici unsurunun, çevirmenin iştirakiyle konuşması arasında gerçekleşen süreç olduğunu ileri sürerken (Lederer, 1981: 46-58), Pöchhacker çeviriyi 'eylemsel bakımdan bir kaynak konuşmaya, bir defalık andaş bir çeviri ürününün oluşturulması' olarak tanımlamaktadır (Pöchhacker, 1994: 44). Kalina ise sözlü çeviriyi, bir kaynak metni alımlama, anlama, bellekte tutma, işleme ve erek metin biçiminde yeniden üretme süreci olarak kabul etmektedir (Kalina, 1998: 113, 276). Çeviriyi araştırma alanında çevirinin çeşitli tanımlarına yönelik oluşan bu görünüm, nesne tanımı ve disiplinlerarası algı bakımından tanımlanan sorunsallara bağlı olarak kavramsallaşma konusunda da bir dizgeselliğin henüz söz konusu olmadığına işaret etmektedir. Nitekim çeviriyi çeşitli tekil açılardan ele alan yaklaşımlar geliştirilirken, her bir yaklaşım, farklı alanların kendi içinde tanımlı ya da tanımsız ayrı birer kavram

örgüsünü ya da onun bir kesitini de çeviriyi araştırma alanına taşımakta; aynı olgu birden çok kavramla adlandırılmakta ya da aynı kavram birden çok olguyu tanımlamaktadır (bkz. bölüm V.2).

Çeviriyi araştırma alanında gözlemlenen bu dizgesizlik, çeviri konulu çalışmaların, genelleyci tanımlar sunma iddiasında olmasına rağmen, çeviriye ilişkin genelleyci nitelikte veriler sunması yerine, ağırlıklı olarak ancak kısmî yaklaşımlar biçiminde yer alması durumundan ileri gelmektedir. Farklı bir söylemle, disiplinlerarasılık eğilimi çeviribilimde tekil yaklaşımların saltlaştırılmış olarak belirmesi görünümündedir. Çeviriye ilişkin tekil bakış açıları ve boyutlar, araştırma alanına, yan yana duran eşit boyutlar olarak yansımaktadır. Her bir yaklaşım çeviriye ilişkin farklı bir katmanı ele almakta ve kendisi dışındaki diğer katmanları dışlayıcı bir egemenlik talebi içinde ortaya çıkmaktadır. Oysa çeviribilimde tanımlanmış tek tek sorunsalların ortaya çıkma biçimine ve nedenine bakıldığında, bu söz konusu tek tek boyutların bir hiyerarşik düzenleme içinde yer alması gerekliliğinin gerekçelendirilmesi daha da sağlamlaşmaktadır. Bu bağlamda Aristoteles, araştırmalarda doğru ve tutarlı bilgiye ulaşmanın yolunu tanımlarken, özellikle birbirini bütünleyici ve dizgeli bilgi zincirlerinin önemini vurgulamakta ve doğru bilgiye ancak, mutlak doğru kabul edilen ilk önermelerden yola çıkılarak, bilgilerin birbirini tamamlaması, yani ‘tam tasım’ yoluyla ulaşılacağı savını oluşturmaktadır (Aristoteles, 2005: 6). Doğru ve kesin bilgiye ulaşma konusuna ilişkin bu önermesi çerçevesinde Aristoteles, her yeni çıkarımın, önceden bulunan bilgiden oluşturulabileceğini ileri sürmüştür (Aristoteles, 2005: 9). Aristoteles’in, araştırmalarda doğru bilgi elde etmeye ilişkin bu önermesi, bir disiplinde önerilen yeni bilgilerin birbiriyle ilintisiz ve dizgesiz değil, birbiriyle bağlantılı, birbirini tamamlar nitelikte ve belirli bir dizge içinde olması gerektiğine işaret ederken bir disiplinde yapılan çalışmaların belirli bir hiyerarşik düzen

içinde yer alması gerektiği yönünde de bilgi içermektedir. Bilim-kuramsal ölçütler temelinde bütünsellik ve dizgesellik ilkeleri ayrıca, bir bilim disiplininde doğru ve sınanabilir bilginin elde edilebilmesi için ‘vargılar zinciri’ olarak da adlandırılan belirli bir dizge çerçevesinde hareket edilmesi gerektiğini göstermektedir (Descartes, 1999: 33). Bu düşünceye göre, “bilimi bütünlemek için, amacımıza sürekli ve hiç kesintisiz düşünce devinimi ile bağlı olan her şeyi teker teker ele almak; yeterli ve metodlu bir sıralama içinde birleştirmek gerekir. [...]” (Descartes, 1999: 33). Bu bağlamda ayrıca, daha önce başkaları tarafından öne sürülmüş olan bilgilerin de araştırılıp bilimsel yöntemlerle sınanması ve yeni bilginin ancak oluşacak bu dizge kapsamında anlam kazanacağı da saptanmıştır (Descartes, 1999: 48)¹⁹⁷. Bilim-kuramsal düzlemde elde edilen veriler, tek bir olguya ilişkin çok sayıda yaklaşımın söz konusu olabilmesine rağmen, bir bilim dalında tek bir olguya ilişkin ifadelerin ortak bir zeminde, belirli bir dizge çerçevesinde buluşması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, söz konusu bu dizgenin oluşmasının da, araştırma nesnesi olarak kabul edilen olgunun tanımı konusunda ortak kabullere varılmasıyla doğrudan ilintili olduğu da anlaşılmaktadır.

Çeviribilimde kapsayıcı bir nesne tanımı yetersizliği temelinde tanımlanan söz konusu dizgesizlik sorunu, çeviriye ilişkin tüm boyutların ve etmenlerin genel bir çerçeve içinde değil, çeviriye ilişkin etmenleri ‘dışlayıcı’ bir bakış açısıyla ele alınmasının bir sonucudur. Bu durumun nedeni de, mevcut çeviribilimsel araştırmalarda salt nesne odaklı bir gözlem ortamının bulunmamasına bağlıdır. Nesne, tümel olarak henüz tanımlanamadığı sürece tüm etmenleri gözetecek nitelikte nesne odaklı gözlem yapılmasının da beklenmemesi gerekmektedir. Tekil çalışmalar düzeyinde bu durumu destekleyici birçok örnek arasından Koller (1998) gösterilebilir. Koller, çeviride eşdeğerlik ilişkilerini

197 Konuyla ilgili Kuhn’un (2003) ‘paradigma’ tanımı, Balzer’in (1997) dizgesellik ölçütleri, Albert’in (2001) ‘kuram’ tanımı bağlamında daha ayrıntılı bir irdeleme için bkz. bölüm IV.

tanımlamakta ve bu tanımlamasını, tüm boyutlarını gözeterek salt ‘çeviri’ olgusundan hareketle değil, eşdeğerlik ilişkileri tanımlamalarından hareketle oluşturmaktadır.

Çeviribilim alanında yapılan çalışmalara ilişkin mevcut görünümle bilim-kuramsal tartışma düzleminde saptanan veriler bir araya getirildiğinde ise, çeviribilimde bir dizgesellik ve bir bütünsellik sorunsalının mevcut olduğu, gerekçeleriyle netleşmektedir. Bu bağlamda belirleyici soru, çeviribilimde dizgesizlik kabulünün neye dayanıyor olduğuna ilişkin sorulan sorudur. Alanda gerçekleşen araştırmalara ilişkin bir dizgenin oluşabilmesi için, bir ‘disiplin’ algısının ve kabulünün koşul olduğu anılmıştı. Ancak bu yönde bir bakışın ve ortak kabulün gözlemlenememesi, ‘disiplin’ kabulünün de gerçek anlamda bir girişime ve istence dönüşemediğini göstermektedir. Alansal dil kullanımına bakıldığında, alansal dizge ve bilimsel zemin arayışında ‘çeviribilim’ kavramının sıkça dile geldiği, ama *disiplin* kavramının ancak disiplinler bir sorgulama çerçevesinde söz konusu olduğu görünmektedir. Bu durum, çeviribilimin mevcut çerçevesiyle disiplinler özellikleri sorgulanmadan koşulsuz kabul görmesinin bir yansıması olarak belirlemekte ve ‘disiplin’ kavramının çeviribilimsel sınırların belirlenmesi bağlamında ancak ‘ödünç’ niteliğinde kullanıldığını göstermektedir. Çeviribilimsel her bir yaklaşımda çeviri olgusunun farklı bir disiplin sınırı içinde ele alınıyor olması da bu durumun bir sonucudur. Çeviribilimde dizgesizlik, çevirinin bilimsel zeminde tanımlanabilmesi talebi adeta hızlı ve telaşlı bir tutumla çözüme kavuşturulmak istenirmişçesine yaşantılandığı izlenimini yaratmaktadır. İlk iki bölümde irdelenen yaklaşımların her birinin çeviri araştırmalarını edimbilim, kültürbilim, dilbilim, karşılaştırmalı dilbilim gibi farklı disiplinlerin sınırları içerisine yerleştirme eğilimi de bu durumu görselleştirmektedir.

V.5 Çeviri Bilimi ile Çeviri Uygulaması İlişkisi

Çeviribilim çerçevesinde irdelenen sorunsallar arasında, diğer bütün öncel sorunların bir sonal çıktısı olarak duran ‘çeviribilim ile çeviri uygulaması ilişkisi’ bağlamındaki sorun da yer almaktadır. Bu soruna yönelik öncelikle genel bir saptama yapmak gerekir. Bölüm IV.5’de bilim-kuramsal düzlemde ele alınan bilimsellik ölçütleri bağlamında, bir olguya ya da nesneye ilişkin bilgilerin, bilimsel bilgi ile uygulamaya dönük bilgi olmak üzere birbirinden ayrıştığı saptanmıştı (Aristoteles, 2005: 28 ve Ökten 2007: 264). Bu bağlamda, uygulama alanında elde dilen bilgiyle uğraşan kişilerin görevi *olanı*, kuramsal bilgiyle ilgilenen kişilerin görevi ise *nedeni* bilmek biçiminde tanımlanmaktadır (Aristoteles, 2005: 28). Bu saptama bağlamında ve ‘bilim’ ile ‘kuram’ tanımları bağlamında bilimsel ya da kuramsal bilgi, bir olgunun ya da nesnenin, araştırmanın çıkış noktası kabul edilerek elde edilirken, uygulama alanının, bilimsel bilgi olmaksızın da varlığını koruyacağı sonucuna ulaşılabilmektedir (bkz. bölüm IV.5). Uygulama alanının, varlığını bilimsel ya da kuramsal bilgi olmaksızın sürdürdüğü bilgisine dayanarak, bilimsel bilginin, uygulama alanının niteliğine yönelik *kurallar oluşturma yükümlülüğü olmadığı* çıkarımı yapılabilmektedir. Bu çıkarım, çeviribilimin, çeviri uygulamasına katkı yapması gerektiği görüşüyle örtüşmemekte ve bu çıkarıma göre, çeviri uygulaması alanında çalışanların görevi çeviri yapmak biçiminde tanımlanırken, çeviribilim alanında çalışanların görevi, çeviri olgusunun ne olduğunu saptamak biçiminde tanımlanmaktadır. Çeviri araştırmalarının, çeviri işleminin doğası gereği uygulamadan uzaklaşamayacağı yönündeki sav da bu bilim-kuramsal dayanak temelinde geçersizlik kazanmaktadır. Farklı bir ifadeyle, bilimsel yönelim, kendine hedef seçtiği olgu veya ‘olgu bütünü’ doğrultusunda uygun gözlem araçları oluşturarak aynı olgu veya olgu bütününe yönelik genelleyici, güvenilir ve denetlenebilir, dizgesel temelli bilgi üretir (bkz. bölüm

IV). Bunun yanında bilimsel yönelimin, ürettiği bilginin söz konusu olguyla doğrudan ya da dolaylı bağlı olan uygulama veya edimselliğe uyarlanabilirliği ya da devredilebilirliği konusunu da içerip içermediği sorusu sorulabilir. Bir örnekte bu soruyu somutlaştırmak gerekirse: Dilbilimsel bir gözlem sonucunda dilin yapısına dair elde edilen kesin, genelleyci bilgilerin sonradan dil didaktiği düzleminde işlevselleştirilmesi, dilbilimin temel araştırma yönelimleri içinde mi yoksa dışında mı yer almaktadır? Yine başka bir örnekte somutlaştırmak gerekirse: Edebiyat bilimi sınırları içinde bir yazınsal ürüne yönelik gözlem sonucunda üretilen bir bilgi, bir yazınsal ürün üretme sınırlarına, aynı bilimin sınırlarını aşacak şekilde uyarlanabilir ya da aktarılabilir mi? Burada, önlere de belirtildiği gibi, bir bilimsel yönelim ‘ne?’ sorusu ile sınırlanıp tanımlanmışken uygulama alanının ‘nasıl?’ sorusu ile sınırlandırılmış olduğu önem kazanmaktadır. İki soru kümesinin birbiriyle karıştırılması ve iki bilgi yöneliminin iç içe geçmesi, ancak söz konusu bilimin disiplinler çerçevesi ve zemininin belirsizleşmesi pahasına olanaklı olmaktadır. Bu belirsizleşme de, çeviriyle ilgili araştırma ortamında genel bir durumdur.

Bilimsel yönelim ile yöntemsel çıkarım arasındaki bağlantı ve ilişkiye yönelik ele alınan sorular bağlamında, çeviribilim olarak adlandırılan alanda geliştirilen kuramsal yaklaşımların, çeviri uygulamasına ilişkin yöntemsel öneriler sunmakla, çevirinin ‘ne’ olduğuna ilişkin sorunun yanıtlanmasına doğrudan bir katkı ve bu anlamda bilimsel veri sağlamadığını da göstermektedir. Çeviriyi araştırma alanında özellikle yöntem içerikli, ancak genelleyci nitelikte kuram adı altında sunulan çalışmalar mevcuttur. Çeviribilim alanında tanımlanan sorunsallar ve bilim-kuramsal veriler bağlamında yapılan çıkarımlara dayanılarak, söz konusu çalışmalara yönelik, uygulamanın gerçekleştiği alan ile bilimsel verilerin oluşturulduğu alan arasındaki ilişkinin, çeviribilimde somutlaşan temel sorunu oluşturduğu yargısına varılabilmektedir. Nitekim çeviriye ilişkin özetlenen altı (kuramsal

iddialı) yaklaşımın incelenmesi sonucunda elde edilen bulgular, böyle bir genel yargıyı destekler niteliktedir. Bu bağlamda çeviribilimde bilimsel eğilim ile uygulama yöntemi arasındaki ilişkiyle doğrudan ilintili olarak oluşan disiplinler çerçevesinin belirsizleşmesi konusunda irdelenen yaklaşımların her biri kendi belirleyenleriyle örnek gösterilebilir. Örneğin Gerzymisch-Arbogast, çeviribilimin görevini, çeviriye ilişkin tüm unsurları genelleiyici bir nitelikte kapsayan ‘bilimsel bir çeviri yöntemi’ geliştirmek biçiminde tanımlayarak (Gerzymisch-Arbogast, 1994: 13–14), çeviri uygulamasına dönük yöntemsel bilgi oluşturma yönündeki eğilimlerini peşinen bildirmektedir. Gerzymisch-Arbogast/Mudersbach (1998) ise, çevirinin tüm unsurlarını kapsayan bir yöntem oluşturmanın olanaksız olduğunu ileri sürerek çeviride önem taşıyan üç unsur belirleyip çalışmalarını bu üç unsur üzerine kurmaktadır (bkz. bölüm I.3). Kuramlarının temelini oluşturan bu unsurlar, ilgili çalışmanın, çeviri eylemine ilişkin kural koyucu bir tutumla oluşturulmuş, uygulamaya dönük kılavuz niteliğinde bir çalışma olduğu yargısının dayanağını oluşturmaktadır. Gerzymisch-Arbogast/Mudersbach (1998), veri listeleri betimleyerek çevirmenin nasıl çeviri yapması gerektiği konusu üzerinde durmuş ve çalışmalarının amacını, belirli bir yönteme dayanan çeviriye bilimsel düzlemde sınanabilirlik kazandırmak olarak tanımlamış olsalar da (Gerzymisch-Arbogast ve Mudersbach, 1998: 9), çalışmaları, uygulamaya dönük yöntemsel önerilerle sınırlı kalmaktadır. Aynı bağlamda bir başka örnek oluşturan Lederer (1981), sözlü çeviri araştırmalarında araştırma nesnesi olarak ‘çevirmen’ olgusunun kabul edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir (Lederer, 1981: 46). Bir başka örnek olarak Pöchhacker de çeviri uygulaması sınırları içinde kalmakta ve geliştirilen bir kuramın uygulama alanı için verimli olması gerektiğini vurgulamaktadır (Pöchhacker, 1994: 35). İlgili çalışmasını Pöchhacker, çeviri-kuramsal modelleştirme ile çeviri eylemi arasındaki bağlantı olarak görmekte

(Pöchhacker, 1994: V), bu yönüyle de çeviribilimin görevini çeviri uygulamasındaki verimi arttırmak biçiminde kabul ettiği anlaşılmaktadır (Pöchhacker, 1994: 35). Çeviribilimde ‘çevirmen’, ‘çeviri işlemi’ ya da ‘çeviri eylemi’ temelinde kural koyucu bir tutumla oluşturulan çalışmalar bağlamındaki örnekler Koller (1997), Reiß/Vermeer (1991), Kalina (1998) vb. gösterilerek artırılabilir.

Bu açıdan bakıldığında, söz konusu altı ayrı yaklaşımın çevirinin tümel olgusu konusunda dizgeli bilgi üretimi yerine, *çeviri ürünü*, *çevirmen* ve *çeviri süreci* özelinde çeviri eylemi boyutlarındaki uygulama içeriklerine odaklandıkları, rahatlıkla görülebilir. Burada çeviri konusu bağlamında olgu ile uygulama arasındaki ‘doğal’ ve yakın ilişkiyi göz önünde tutarak çeviribilimsel araştırmaların çevirinin ‘doğası gereği’ çeviri uygulamalarına yönelmesi gerektiği öne sürülebilir. Bu sava *özünde* itiraz edilecek bir nokta bulunmamaktadır. Ancak gerçeklik durumu zaten bu savı da doğrulamamaktadır; çünkü çeviribilimsel araştırmalarda çeviri uygulamalarına yönelme değil, çeviri yöntemlerini öncel ve normatif bir tutumla değerlendirme ve belirleme söz konusu olmaktadır¹⁹⁸. Farklı bir ifadeyle, araştırmalar adeta ‘daha iyi’ çevirmen iddiasını nesnel düzeyde pekiştirmeye yönelmekte veya örneklem olarak ele alınan çeviri kesitleri konusunda çeviri eleştirmeni veya çeviri düzeltmeni konumuna yerleşmektedir. Bu da, yukarıda söylendiği gibi, çeviri araştırmalarının doğal bir boyutu olan çeviri uygulamasını gözlemlemek değil, çeviri uygulayanının konumuna geçmek anlamındadır (bkz. aşağıdaki örneklendirmeler).

Nesne tanımına bağlı olarak ortaya çıkan eksiklik doğrultusunda çeşitli

198 “[...] As stated above and by Gile (1997: 80), despite the strides made till now, much of the literature stil consists of essays and prescriptive writings rather than actual research reports. Gile says that the absence of interaction with the scientific community, the lack of an institutional framework, insufficient motivation, insufficient research training are the causes of this scarcity in empirical studies [...]” (Doğan 2002: 7).

disiplinlerin güdümünde yürütülen ve dolayısıyla dizgesizliği arttıran çeviri çalışmaları, tüm bu öncel eksikliklerini çeviri edimi bağlamında takındıkları ‘normatif tutum’¹⁹⁹ yoluyla gidermeye çalışmaktadır. Çeviribilim içinde gerek sözlü gerek yazılı çeviri çalışmaları olarak ortaya çıkan araştırmalarda, normatif tutumun yanı sıra daha sorunlu bir nokta olarak her bir yaklaşımın bu normlaştırma tutumunu farklı bir dayanakla ve farklı bir içeriklendirmeye biçimlendirmesinde belirginleşmektedir. Burada söz konusu olan temel sorun, çeviri araştırmalarının sadece edim odaklı düzleme yönelmesinde değil, edimselliği her seferinde birbirinden farklı bir norm ölçütü ile tarif etmeye çalışmasında yatmaktadır²⁰⁰. Nitekim çeviri eğitimi konusundaki birbiriyle çelişik ve sayıca çok fazla olan çalışmalarda şikâyetler de genelde, genelleştirilmiş bir çeviri eğitimi planının bulunmaması yönünde olmaktadır. Örneğin Koller (1997), çalışmasındaki normatif tutumu, çeviribilimin çeviri uygulamasına ve dolayısıyla eğitimine dönük ölçütler ve yöntemler oluşturma yükümlülüğünü taşıdığı savıyla gerekçelendirirken (Koller, 1997: 223, 241) ‘eşdeğerlik’ ölçütü üzerinde durmaktadır. Bu sava göre, dil çiftlerine yönelik olası eşdeğerlik ilişkilerini tanımlamak ve somut çeviri durumunda belirli bir eşdeğerlik seçimini hangi metin unsurlarının belirlemesi gerektiğini bildirmek, çeviribilimin başlıca görevleri arasındadır. Bunun yanı sıra Reiß/Vermeer’in kuram tanımında da çevirinin *ne* olduğuna ilişkin veriler değil, ağırlıklı olarak çevirinin *nasıl* (ve daha da ileri giderek “*ne için*” bu şekilde) yapılması gerektiğine ilişkin veriler bulunmaktadır (Reiß ve Vermeer, 1991: 119). Bu durum, ilgili yaklaşımda çeviri kuramının, çeviri uygulamasına yönelik yöntemsel veri sunması gerektiğine ilişkin bir anlayışın mevcut olduğunu gösterirken söz konusu normatif tutumun ağırlıklı olarak ‘çeviri amacı’, ‘çeviri işlevi’ ve ‘kültür aktarımı’ kavramları üzerinde odaklandığı da gözlemlenmektedir. Kalina (1998) da, sözlü çevirinin

199 Çeviribilimde ‘normatif tutum’ konusuna ilişkin daha ayrıntılı bilgi için bkz. İşcen 2008: 34.

200 Konuyla ilgili bkz. Albert 2001: 39–47.

dizgesel ve bütünlüycü bir tanımının mevcut olmadığını vurgulayarak çalışmasının amacını da bu duruma dayandırmaktadır (Kalina, 1998: 5 ve 220). Ancak Kalina (1998), sözlü çeviriyi bir eylem olarak kabul edip ‘bir kaynak metni alımlama, anlama, bellekte tutma, işleme ve erek metin olarak yeniden oluşturma’ süreci olarak tanımlarken normatif eğilimi çerçevesinde söz konusu bu kavramlarda odaklanmaktadır. Böylece çeviribilimde normatif eğilimin de kendi içinde bir ‘çok katmanlılık’ gösterdiği, tekil araştırmalar düzleminde de somutlaşmakta ve yapılan araştırmalarda çeviribilimsel veri ile çeviri uygulaması odaklı yöntemsel veri arasındaki ayrımın ortadan kalkmasına, böylelikle de çeviribilim ile çeviri uygulaması arasındaki sınırın da belirsizleşmesine katkı yaptığı anlaşılmaktadır.

Çeviribilimde bilim ile uygulama alanları arasındaki sınırın belirlenmesine ilişkin sorunsalları barındıran örnek yaklaşımlar bu bağlamda da hem yazılı hem de sözlü çeviri araştırmalarından oluşmakta ve bu konuda betimlenen sorunsallar her iki alanda birbirinin aynısıdır. Bu bağlamda sözlü ile yazılı çeviri ayrışmasına etki eden zeminde, çeviri çalışmalarının birbirinden farkı ancak, *edimsellikte söz konusu olabilecek tekil etmenlere vurgusunda* yaşanmaktadır. Farklı bir söylemle, çeviri çalışmaları, edim odaklılık çerçevesinin dışına çıkamazken, (sözlü ya da yazılı çeviri araştırmaları farketmeksizin) her bir yaklaşım kendine özgü bir normatif dayanak sağlamaktadır. Bu görünüm, çeviribilim içindeki çalışmaların birbiriyle edim düzeyinde de ivedi olarak ilişkilendirilmesi ve bir dizge içinde ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ancak, edime dönük nesnelleştirici normatif talepler dahi ancak çeviribilimsellik konusunun bir disiplin sorgulaması doğrultusunda netliğe kavuşturulması ile ortaya konabilir.

Çeviribilimde bilimsel yönelim bağlamındaki sınırın belirlenmesine yönelik altı çizilmesi gereken bir başka konu da, sözlü ile yazılı çeviri çalışmalarında bilim ile

uygulama ilişkisinin aynı oranda “bilim-kuramsal” tutarsızlık göstermekte olmasıdır. Bu bağlamda şu soru önem kazanmaktadır: Sözlü çeviri araştırmalarının bilimsel düzlemde ayrışması da gözetilerek, çeviribilimde bilimsellik aleyhine tutarsız orantının kaynağı, çeviri konusunun ‘çevirme eylemi’ olarak algılanması ile açıklanabilir mi? Özellikle, saptanan sorunsallar ve sorunsal kaynakları göz önünde tutulduğunda, bu yönde bir yaklaşımı tutarlı gerekçelerle açıklamak zor görünmektedir. Tekil araştırmalar düzleminde uygulamaya dönük yöntemsel veri oluşturma eğiliminin yazılı çeviri araştırmalarında da sözlü çeviri araştırmalarında da gözlemlenmesine dayalı bir gerekçelendirme, bu koşullarda daha temelli bir yaklaşım olacaktır. Farklı bir ifadeyle, çeviri olgusunun hem yazılı hem de sözlü çeviri araştırmalarında bir eylem olarak algılanıp çeviri uygulamasına yönelik yöntemsel verinin oluşturulmaya çalışılması, çeviri olgusunun özelliklerinden çok disiplin içi bilim-kuramsal sorunsalların bir yansıması gibi görünmektedir. Bu bağlamda çeviribilimde her iki düzlemde de, yani sözlü ve yazılı çeviri araştırmalarında, bilim dizgesi net olmayan bir ortamda bilimsel işlevsellik, *edim* kontrolü ve düzenlemesine kaymış olmaktadır.

V.6 Çeviribilimde Bilimsellik Durumuna Yönelik Genel Değerlendirme

Bölüm IV’de çeşitli boyutları ile ortaya konan, bilim disiplini oluşturucu ilkelere göre yukarıdaki bölümde, sözlü çeviri araştırmalarının bilimsel düzlemde konumlanmasına, dolayısıyla zorunlu olarak da çeviribilimin tanımına ilişkin belirleyici çıkarımlar sağlanmıştır. Söz konusu çıkarımları tanımlayıp sonuç yargılara varmadan önce, çeviribilimin mevcut durumuna ilişkin yapılan irdeleme sonucunda bilim-kuramsal ilkeler temelinde saptanan verilerin birleştirilmesiyle oluşan genel görünümü ana hatlarıyla değerlendirmek, çalışmanın tanımlanmış sorunsalına olası bir yanıt ararken elde edilen bulguları özetlemek açısından yararlı olacaktır.

Çeviribilimsel araştırmalarda genel olarak bir kuramsal sınır çizme, farklı bir ifadeyle, araştırma nesnesini tanımlama talebinin mevcut olduğu, ancak söz konusu bu talebin gerçekleşen araştırmalarla karşılanamadığı gözlemlenmektedir. Her ne kadar nesnenin tanımlanmasına ilişkin çeşitli girişimler ve çeşitli nesne-tanımsal kategoriler saptanabilse de, çeviribilimsel araştırmalarda nesne tanımı her bir örnek yaklaşımla yeni bir biçim kazanmaktadır. Bu bağlamda her bir tanım, mevcut tanımlardan ayrıştırılarak nesnenin tekil boyut ve katmanlarında var edilmeye çalışılmaktadır, daha somut bir ifadeyle, çeviribilimsel nesneye ilişkin bakış açısında bütün ile parça arasında çelişkisiz bir ilişki söz konusu olamamaktadır. Nesne-tanımsal düzlemde kendini gösteren bu ayrışma, çeviribilimde nesne-tanımsal bir dizgenin oluşamamasına neden olmaktadır ve disiplinler temel ilkelere göre, çeviribilimin temel ve özerk bir disiplin olma yetkinliğine henüz sahip olmadığının bir göstergesidir. Nitekim bilimsel araştırma düzleminde her bir işlemin çıkış noktası, tanımlanan nesneye dayanmaktadır ve nesne tanımı, ilgili disiplinin sınırlarını da belirleyen niteliktedir. Bu dayanak ve gerekçelerle çeviribilimde, sözlü çeviri araştırmalarının çeviribilim sınırlarına göre nasıl konumlanabileceğine ilişkin sorunun yanıtlanması doğrultusunda saptanan temel sorunsallardan başlıcası *nesne-tanımsal* sorunsaldır. Çeviribilimde nesne tanımı konusunda beliren dizgesizlik ve yetersizlik, saptanan diğer alansal sorunsalların her birine etki etmekte, hatta onların oluşmasındaki kaynağı oluşturmaktadır da denebilir. Bir bilim disiplininde neyin araştırılacağına ilişkin sorunun yanıtı, söz konusu disiplinin sınırlarını da belirleyeceğine göre, araştırılacak nesnenin ne olduğuna ilişkin ortak kabullerin oluşamadığı bir ortamda disiplinler sınırların da netleşmiş olması beklenemez. Bu bağlamda çeviribilimsel araştırmalarda nesne-tanımsal sorunsala bağlı olarak bir alansallık, farklı bir söylemle, bir disiplinlerarasılık ve bununla yakından ilintili olan bir dizgesizlik sorunsalı da konu olmaktadır. Çeviribilimde

nesne tanımına ilişkin dizgesizliğin ve yetersizliğin, bu anlamda ve bu nedenle de disiplinlerarası algıdaki sıkıntının bir başka yansıması da çeviribilimsel kavramsallaşmada ortaya çıkmaktadır. Çeviribilimde nesne tanımı sorunundan kaynaklı tüm bu sorunlu durumların sonal bir çıktısı olarak da, çeviribilimsel veri oluşturma işleminin yerini çeviri uygulamasına dönük yöntemsel veri oluşturma işleminin alması durumu gözlemlenmektedir. Çeviri araştırmaları düzleminde nesne-tanımsal irdelemenin asıl belirleyeni ise, ‘genel çeviribilim’ ile ‘sözlü çeviribilim’ olmak üzere farklı düzlemlerde algılanan alanların her ikisinde de aynı biçimde ortaya çıkmasıyla ve kavramsallaşma, dizgesizlik, kısmi açıklık, disiplinlerarasılık algısındaki saltlaşma eğilimi ve kuram-yöntem konusundaki belirsizlik gibi başka sorunsallar olarak yansımasıyla kendini göstermektedir. Bu, iki alanın en azından sorunsal tanımı noktasında birleştiği ve söz konusu ayrışmanın, yapısal bir ayrışma değil, (öncelikle tümleyici ve sınırlayıcı nesne tanımı olmak üzere) henüz çözülememiş temel bilim-kuramsal sorunsallara dayalı bir ayrışma olduğunun göstergesidir.

Mevcut durumuyla araştırma alanları olarak ayrı sınırlarda yer almalarına rağmen, ‘genel’ ve ‘sözlü’ çeviri araştırmaları, bilim dili, yani kavramsallaşma konusundaki sorunsal bağlamında da birleşmektedir. Bu anlamda gerek kendini genel çeviribilim olarak tanımlayan gerekse sözlü çeviriye dönük araştırma yapan alanda, nesne-tanımsal yetersizlik, disiplinlerarası düzlemde bir arayışa girmeye yönlendirmekte ve kavramsallaşma sürecine bu nedenle olumsuz etki etmektedir. Araştırmalara temel oluşturacak bir olgunun tanımlanmaması nedeniyle, çeviribilimsel araştırmalarda, hatta kuramsal yaklaşımlarda olgu odaklılık yerine farklı olgulara yönelik ve tanımları belirsiz kavramların geçmesinin söz konusu olması, her iki alan için de geçerlidir. Bu bakış açısıyla çeviribilimde sıkça dile gelen ‘çok boyutluluk’ artık bir ‘zenginlik’ olmaktan

çıkıp olguya ilişkin yeni ve ileri götürücü bilgi üretme konusunda engelleyici niteliğe bürünmektedir. Kavramsallaşma düzlemindeki sorunsal da, sözlü çeviri araştırmalarının, çeviribilimsel araştırmalarla birlikte ele alınması gerektiğine, en azından söz konusu ayrışmanın olgusal değil, her iki alanı ilgilendiren sorunsallarla bağlantılı olduğuna işaret etmektedir. Bu ayrışma bağlamında ‘*genel çeviribilim*’ gibi, yapay oluşturulmuş bir ifadenin de gereksizliği kendiliğinden anlaşılmaktadır.

Çeviribilimde nesnenin tüm etmenleriyle ve sınırlarıyla tam olarak *ne* olduğu sorusuna henüz kesin bir yanıtın bulunmaması, çeviribilimsel araştırma eksenini disiplinlerarası bir bakış açısına doğru yönlendirmektedir. Farklı bir ifadeyle, çeviribilimsel araştırmalar, nesne-tanımsal eksikliği başka disiplinlerin sınırları kapsamında giderme eğilimi göstermekte ve çeviribilimsel işleyişte disiplinlerarası işlem, olguya dönük veri sağlamada bir ‘araç’ olarak değil, ‘saltlaştırılmış’ olarak belirlemektedir. Bu bağlamda çeviribilimde disiplinlerarası işlemin özerklik kavramıyla ters orantılı olduğu, net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Çeviribilimde disiplinlerarasılık algısı bu anlamda genel disiplin söylemi, çeviribilimsel araştırma işlemi ve çeviribilimsel kuramlar noktalarında ağırlıklı bir sorunsal haline gelmektedir. Çeviriyi konu eden ve çeviriye ilişkin bilimsel bir zemin arayan çalışmaların alandaki genel görünümü, farklı disiplinlerin çeviribilim üzerindeki egemenlik çabasını ve bu durumun çeviribilimi edilgenleştirdiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra çeviribilimde hâkim olan ve disiplinlerarası işlemi bilimsel ilerlemede sadece bir araç olarak görmeyen, ayrıca saltlaştırılmış bir görünümle ortaya çıkan anlayış bile kendi içinde tutarlılık göstermemektedir. Bu sorunlu durumun bir yansıması da, çevirinin tekil boyut ve katmanlarına ilişkin genelleyici değerlerde tanımların oluşturulduğu ‘kısmi kuramlar’ biçiminde somutlaşmaktadır. Disiplinlerarasılık algısına yönelik (sözlü ve yazılı çeviri olmak üzere) çeviribilimsel araştırmaların tüm boyutlarında

gözlemlenen bu durum, alansal bir sıkıntı olarak sürekli ifade edilmekte, ancak önerilen çözümler de yine aynı kısır döngü içinde yer almaktadır. Nesne-tanımsal sorun kaynağının yanı sıra disiplinlerarası işlem sorunsalının da hem 'genel' hem de 'sözlü' çeviri araştırma alanında benzeşiklik göstermesi, yine sözlü çevirinin bilimsel konumlanması açısından çeviribilimden ayrılarak ilerlemeye çalışmasının özsel değil, yapay, daha doğrusu bilim-kuramsal ilkelere dayalı sorunsallar temelinde oluştuğunu göstermektedir.

Çeviribilimde farklı katmanlarda gözlemlenen dizgesellik ve bütünsellik sorunsalı ise, anılan nesne tanımı yetersizliği, kavramsallaşma sıkıntısı, disiplinlerarasılık algısı sorunsallarına bağlı bir sonuç durumu olarak somutlaşmaktadır. Disiplin algısı açısından çeviribilimsel tekil çalışmalar boyutunda dizgeli bir görünüm söz konusu olsa da, tümelde disiplinler sınırın belirlenmesi bakımından bir belirsizlik, yani genel anlamda bir dizgesizlik ve dağınıklık yaygındır. Nitekim bir disiplinin belirlenmiş bir dizge olarak yine sınırları belli bir dizge içinde yer alması, ancak bilim-kuramsal ilke ve gerekirlerin tam olması koşuluyla gerçekleşebilir ve bu durum, sistemli bilgi ediniminin de ön koşulu sayılmaktadır.

Disiplinler dizge açısından çeviribilimsel araştırmaların ortaya koyduğu sorunlu durumların çözümlenmesi, aynı sorunların ancak nesne tanımına ilişkin tümelleştirici bir anlayışla olanaklı olabileceğini göstermektedir. Çünkü çeviribilimde nesne tanımı konusundaki sıkıntı ve yetersizlik disiplinler dizge açısından farklı katmanlara yansımaktadır, somut bir ifadeyle, tekil ve tümel boyutta kavramsallaşmada, tümel boyutta nesne tanımı girişimlerinde ve çeşitli disiplinlerin kıskacında yer alması yönüyle disiplinlerarasılık algısında. Bunun yanı sıra disiplinler bir dizgesizlik, *çeviribilimsel* veri sağlama ile çeviri uygulamasına dönük *yöntemsel* veri sağlama arasındaki ilişkiye yönelik anlayışta da bir sıkıntı olarak ortaya çıkmaktadır.

Çeviribilimsel araştırma düzleminde bilimsel veri üretme ile uygulamaya yönelik yöntemsel veri üretme arasındaki ilişkiyi ve sınırı belirleme konusundaki sıkıntı, aslında çeviribilimde gözlemlenen ve tanımlanan diğer (nesne tanımı, disiplinlerarasılık, kavram örgüsü, dizgesellik) sorunsalların sonal bir çıktısı olarak biçim almaktadır. Bilim-kuramsal zeminde bilimsel eğilimle uygulamaya dönük yöntemsel veri birbirinden farklıdır ve bir disiplinde *ne* ve *nasıl* sorularının yanıtları ne kadar iç içe geçiyorsa disiplinler sınırların çizilmesi de o kadar belirsizleşmektedir. Bu bağlamda çeviribilimde ‘uygulama’ alanına bakış da kendi içinde sıkıntılı görünmektedir; çünkü çeviribilimsel araştırmalarda ağırlıklı olarak doğrudan çeviri uygulamalarına bakılmadan, yani ‘gözlem’ –en azından bütüncü bir anlayışla- gerçekleşmeden, çeviri yöntemlerinin öncel ve normatif olarak belirlenmesi eğilimi söz konusu olmaktadır. Bu anlamda ‘sözlü’ çeviri araştırmalarında olsun, ‘genel’ çeviri araştırmalarında olsun, nesne tanımı konusundaki yetersizliğin yöntemsel boyutta giderilmesi eğilimi gözlemlenmektedir. Bu katmanda da, disiplinler sınırların belirlenmesi, farklı bir ifadeyle, bilim ile uygulama alanı arasındaki sınırların çizilmesi konusundaki sorunsal durumu bağlamında da her iki alanın birleştiği; sözlü çeviri araştırmalarının çeviribilimden ayrışmasının etkileşimsel belirleyenlerinin de, bu anlamda daha ziyade temel bilim-kuramsal dayanaklarla açıklanabileceğini göstermektedir.

Gerek çeviribilimin mevcut durumuna bakış gerekse disiplin ilkeleri bağlamında bilim-kuramsal ölçütler, çeviribilimde sözlü çeviri araştırmalarının çeviribilim araştırmalarından ayrışması ya da ayrıştırılması durumunun (özel ya da yapısal) herhangi bir dayanağı olmadığı gerçeğine ışık tutmaktadır. Sözlü çeviri araştırmalarının çeviribilim araştırmalarının ‘gölgesi’nde konumlandığına ilişkin görünüm, bir yandan mevcut çeviribilimsel disiplinler durumun çözümlenmesiyle, bir yandan da bilim-kuramsal ilkelere göre ‘olması gereken’ durumun belirlenmesiyle çürütülmektedir. Söz konusu ayrışma

ancak, **her iki alanda da** birbirinin nedeni olan bir sorunsallar zinciri biçiminde beliren bilim-kuramsal sorunların ve yetersizliklerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Benzer bir ayrışma durumunun aslında sadece ‘genel’ ve ‘sözlü’ çeviri araştırmaları biçiminde değil, her iki alanın tekil çalışmalar düzleminde bile söz konusu olması, araştırma konusu bağlamında, sözlü çeviri araştırmalarının çeviribilim dışında konumlanmaması gerektiğine işaret etmektedir.

VI. SÖZLÜ VE YAZILI ÇEVİRİ ARAŞTIRMALARI OLARAK ÇEVİRİBİLİM

Çeviribilimsel araştırmaların kendi içinde ayrışarak, yani heterojen bir özellik göstererek alanda yer alması durumu, aynı çalışma alanında ‘sözlü’ çeviribilim araştırmalarını da alandan ayrıştırması izlenimini ve savlamasını doğurmaktadır. Bu durum bulgulanmış olsa da, söz konusu bulgunun karşısında bilim-kuramsal bir yönelimle, sözlü ile yazılı çeviri araştırmalarının, sınırları kesin belirlenmiş bir çeviribilim içinde (ve birbiriyle ilintili olarak) konumlanması gerektiği talebi nasıl gerekçelendirilebilir ve neye dayandırılabilir? Çeşitli nedenlerden dolayı ayrıştırıcı bir eğilimle olsun, tümleyici bir eğilimle olsun, söz konusu tüm çeviribilimsel girişimlerin birleştiği temel ve belirleyici nokta, bir olguyu, yani (sözlü ya da yazılı) ‘çeviri’ olgusunu anlama çabasıdır.

Bir olguyu anlama, öncelikle o olgunun nasıl bir dizge içinde yer aldığını ya da alabileceğini bilmeyi gerektirmektedir. Bu bağlamda olgu²⁰¹ olarak algılanan şeyin kendi içinde de bir ‘dizge’ oluşturduğu veya en azından bir ‘dizge’ olarak kabul edildiği unutulmamalıdır. ‘Yapı’ kavramı zaten bu anlamda ‘dizge’ kavramıyla doğrudan ilintili bir kavramdır²⁰². Sözlü çeviri araştırmaları da kendi içinde bir yapı olarak dizge kavramını çağrıştırmaktadır. Bu çalışmanın merkezinde yer alan bir soru olarak belirleyici olan, sözlü çeviri araştırmalarının bir yapı olarak kabul edilerek böyle bir çerçeve içinde ele alınıp anlaşılmaya çalışılmasıdır. Başka bir deyişle, bir olgu olarak sözlü çeviri araştırmalarının anlaşılması, onu bir yapı olarak hem iç boyutuyla hem de kendisinin yer aldığı, kendisini çevreleyen dizge ile ilişkisi bakımından sınırlandırmayı ve bir konuma yerleştirmeyi içeren

201 Bu kavram burada genel anlamıyla kullanılmaktadır. Herhangi bir ‘şey’ olduğu gibi, ‘olgular bütünü’nden veya ‘eylemler birleşimi’nden ibaret bir ‘durum’ da olabilir. Önceki bölümlerde ‘olgu olarak çeviri’ kavramı daha çok araştırma nesnesi boyutunda kullanılmıştır.

202 (Maren-Griesebach 1970: 107)

bir zihinsel eylemdir. Örnek vermek gerekirse, sözlü çeviri araştırmaları ancak ‘bilim’ dizgesi ilişkisi bakımından bir Şey, bir yapı, bir olgu bütünü, kısacası kendi başına bir dizge olarak kabul edilebilir. Özünde her türlü kavramsallaşmış tanımlama işlemi bir dizgeyi başka bir dizge ile ilişkilendirmeyi zorunlu kılar (Maren-Griesebach, 1970: 107 ve devamı).

Sözlü ve yazılı çeviri araştırmalarının, hem kendi başlarına birer yapı olarak algılanıp konumlandırılması hem bu yapıların birbirleriyle veya başka üçüncü bir dizge ile ilişkisinin belirlenmesi, yukarıda belirtilen düşünceler doğrultusunda ele alınması gereken birincil tartışma hedefleridir. Hangi yönde savlanırsa savlansın, bu iki ayrı çalışma alanı olarak algılanan dizgeler ilişkilendirilirken kendi başlarına dizge olarak anlaşılmış olmasını şart koşar. Sözlü çevirinin kendi içinde ortak ve genel kabul düzeyinde bir dizge tanımı içinde sınırlandırılmadığı sürece, aynı çalışma alanı genel çeviri çalışmalarıyla ilişkisi bakımından da herhangi bir tanımlama işlemi içinde yer alamaz. Yani sözlü çeviri çalışmalarının genel çeviribilimden ayrı bir dizge olarak kabul edilmesi dahi, her iki dizgenin de kendi içindeki tanımını şart koşar. Ancak, böyle ayrıştırıcı bir bakış açısının, sözlü çeviriyi kendi içinde bir dizge olarak tanımlayamadığı, aynı zamanda genel çeviribilim tanımının da henüz mevcut olmadığı gerçeğini gözardı ettiğini görmekteyiz.

Sözlü çeviri araştırmalarındaki çeşitli yaklaşımların, genel çeviribilim içinde yer alan ve ağırlıklı olarak yazılı çeviriyi irdeleyen yaklaşımlarla kendileri arasına bir disiplinler sınır çizmeye çalışması, bu düşünceler doğrultusunda farklı bir anlam kazanmaktadır. Sözlü çeviri çalışmalarının bu şekilde kendine özgü bir bilim dalı kabulüne dayanak oluşturması, söz konusu çalışmaların bir ortak kabul tanımı içinde bir dizge olarak sınırlandırılmış olmasını gerektirir. Fakat aynı yaklaşımların genel savlamalarına bakıldığında, söz konusu savlamalar ortak bir kabulün, en temel tanımlama işlemlerinde

dahi bulunmadığını ortaya koymaktadır. Bu çelişkili durum, çeşitli soruları akla getirmektedir. Bu soruların en başında, sözlü çeviri araştırmalarının tanımının olmadığı bir ortamda onu, başka bir alan diye algılanan alanın (genel çeviribilim) dışında konumlandırılmasını sağlayacak dayanağın nerede ve ne olduğu yer almaktadır. O halde ayrıştırıcı bakış açısında, genel çeviribilim tanımı konusunda yetersizlik durumunun olduğu kadar, sözlü çeviri araştırmaları konusunda ortak kabulün ve bir dizge anlayışının olmadığı gerçekliğini dışlayan bir tutum söz konusudur. Sonuç olarak sözlü çeviri ile genel çeviribilim ilişkisi konusunda, ayrıştırıcı bir bakış açısına dayanıklılık, dayanaksızlığa göre çok daha uzak bir olasılıktır; çünkü asıl bu durumda (iki alan ve dizge algısı) her iki alanın dizge olarak kabulü kaçınılmazdır. Tartışma bu bakımdan her iki alanı ortak bir tanım içinde birbiriyle ilişkilendirmek yönünde ilerlemelidir.

Sözlü ve yazılı çeviri araştırmalarını ortak bir dizge içinde birbiriyle ilintili bir konuma yerleştirmeyi zorunlu kılan birçok bulgunun önlerde ortaya konmuş olduğunu, bu noktada tekrar hatırlatmak gerekir. Bunların arasında en önemli bulgu, sözlü ve yazılı çeviri konusundaki kuramsal nitelenebilen yaklaşımların bilim-kuramsallık ölçütü altında ortaya çıkan sorunsallardaki benzeşme durumuydu. Somut bir ifadeyle, sözlü çeviri veya yazılı çeviri çalışmaları olsun sırasıyla nesne-tanımsal, kavramsallaşma, disiplinlerarasılık, dizgesellik ve bilim ile uygulama ilişkisi konusunda aynı sorunları çözümsüz olarak içermektedir. Bu bulgu, araştırmalara dair disiplin çerçevesi bakımından ortaya atılan savlamaları ve aynı zamanda savlamalara bağlı olarak ortaya çıkan ve ‘displin’ kavramına yönelik yetersizlik içerikli şikâyetleri de büyük oranda dayanaksızlaştırmaktadır. O halde bu aşamadan sonra, sözlü ve yazılı çeviriyi içeren bir disiplin tartışmasının hangi yönde ve hangi içerikleri kapsayacak şekilde yürütülmesi gerektiği sorusu öncelik ve ivedilik kazanmaktadır.

Çevirinin *ne* olduğu sorusu ile çeviribilimsel araştırmanın *ne* olduğu sorusu, yanıtları bakımından karşılıklı etkileşim içinde olan sorulardır. Aynı zamanda sözlü ve yazılı çeviri araştırmalarını bir disiplin tartışması bağlamında ilişkilendirerek irdeleme çabasını belirleyen ve ileri taşıyan bu soruları yanıtlarken, birinci sorunun ikinci soruya bir nedensellik ilişkisi denkleminde bağlı olduğunu ortaya çıkarmayı da sağlayacaktır. Başka bir deyişle: Çevirinin ne olduğu sorusuna verilecek (birbirinden farklı) yanıtların özelliğine göre çeviribilimsel araştırmanın da ne olduğu sorusunun yanıtını belirleyecektir. Fakat şimdiye değin bulgularan ve ayrıntılı olarak tartışılan örnek yaklaşımların sorunlu yapılarının da ortaya koyduğu gibi, çevirinin ne olduğu sorusunun kısmi ve tek açılı yöndeki (ve olgu bütünü anlayışından uzak) yanıtları, çeviribilimsel araştırma evrenini de sorunlu bir noktaya taşımaktadır. O halde, çevirinin ne olduğu sorusu, çeviribilimsel araştırmanın ne olacağı sorusuna doğrudan bağlı olarak tümelleştirici bir anlayışla ele alınması gerekmektedir. Sözlü ile yazılı çeviri çalışmalarını bir bütünlük içinde dizgeselleştirilmiş bir araştırma evreninde ilişkilendirmek de, işte bu anlamda ‘çevirinin ne olduğu’ sorusunu çok kapsamlı bir bakış açısıyla ele alıp tartışmayı zorunlu kılmaktadır.

Bu noktada çevirinin tanımının oluşturulmasıyla çeviribilimsel araştırmaların nasıl biçimlenmesi gerektiği arasındaki bağlantı önem kazanmaktadır. Farklı bir ifadeyle, şu anki genel duruma bakılarak denilebilir ki, çeviribilimsel araştırma evrenine yönelik genel savlamaların sorunlu yapısı, çevirinin ne olduğu sorusuna verilen kısmi açılı yanıtlarla doğrudan ilintili ve ilişkilidir. O halde, bir araştırma nesnesi olarak çeviri olgusunun tümleyici ve sınırlayıcı bir yaklaşımla tarif edilmesiyle çeviriye yönelik bilimsel araştırmaların alansal sınırlarının da yine kısmi ve göreceli olarak şekillenmesinde şaşırtıcı bir durum yoktur da denebilir. Çözüm de bu bakımdan, çevirinin ne olduğu sorusuna göreceli olarak kısmi açılardan veya etmen çoğulluğunun içinde yer alan tekil bir etmeden

yola çıkılmamasında aranabilmelidir. Böyle bir yaklaşımın sonucunda ise, sözlü ile yazılı çeviri çalışmalarının tümelletirilmiş bir araştırma dizgesi içinde birbiriyle ilişkili olarak tarif edilip konumlandırılmasına zemin hazırlanmış olacaktır. İşte özellikle bu bakımdan, sözlü çeviri araştırmalarının çeviribilim içinde konumlandırılması bağlamında da, iki eğilim arasındaki ilintinin sorgulanması ayrıca, sözlü çeviri araştırmalarının çevirinin *ne* olduğu sorusuyla nerede ve nasıl bir ilişki içinde olduğu sorusunu gündeme getirmenin önemi anlam kazanmaktadır.

Tam da bu noktada, nesnesine yönelik tanımsal soruyu, yani araştıracağı nesnenin *ne* olduğuna ilişkin soruyu henüz yanıtlamamış bir bilim disiplininin bilimsel düzlemde nasıl bir konumda olduğu sorusu da yapılmalıdır. Çeviribilimsel düşünme bağlamında bu sorgu, çeviribilimin ‘şu anki oluşumsal aşama’ noktası ile bilim-kuramsal ilkeler dayanağıyla ‘çeviribilim disiplini tanımı’ arasındaki etkileşimin tartışılması olarak biçimlenecektir. Farklı bir ifadeyle, nesne tanımını disiplinler gerekirler doğrultusunda henüz tamamlamamış olan çeviribilimin, bilimselleşme sürecinde hangi oluşumsal aşamada olduğu sorusunu sorma, ilgili disiplinin olası çıkmazlarını belirleme konusunda ileriye götürücü olacaktır. Bunun yanı sıra söz konusu sorgulama, aynı zamanda nesne-tanımsal yetersizliğine rağmen, bir disiplinin hangi farklı eğilimi göstererek kendini bir biçimde var etmeyi başardığını saydamlaştırmayı da gerektirmektedir.

Nesne-tanımsal yetersizlik ve çıkmaz doğrultusunda çeviribilimin bilimsellik aşamasının irdelenmesi, tartışmayı doğrudan çeviribilimsel olguya *bakma* biçimi (gözlem ortamı) ve gerekliliği konusuna yönlendirmektedir. Nitekim çeviribilimsel araştırma eğilimine ve amacına yönelik sınır belirleme ve bunun gerekirlerini saptama, çeviri olgusunun *ne* olduğu sorusuyla ilgilenmeyi gerektirdiğine göre, bir nesne olarak ‘çeviri’ olgusuna yaklaşma, yani o olguya *bakma* da kaçınılmazdır; aksi takdirde sorunun yanıtı

gerçekçi anlamda çeviri odaklı olmayacaktır. Bu anlamda söz konusu edilen *bakma* işlemi, çeviri gerçekliğine bilimsel bir tutumun ve ilerlemenin gereklerini yerine getirecek şekilde bir bakma işlemidir. Farklı bir söylemle, herhangi bir disipliner kıskaç ve kalıp içine girmeden, salt ilgili nesneye dönük tüm etmenleri, yapı taşlarını ve ilgili nesneyi diğer tüm nesnelere ayıran, hem sınırlayıcı hem de ‘çeviri’ kavramı altında birleştirici bir tutumla görmeyi beraberinde getirecek bir bakış açısı, bir tür toplamın gözlemidir, kastedilen. Böyle bir bakış açısı, çeviri araştırmalarının çevirinin ne olduğuna ilişkin soruyu yanıtlayıp yanıtlamadığını belirginleştirip bu konudaki yetersizliğin ne olduğuna ve nasıl bir eğilimle çözümlenmeye çalışıldığına ışık tutmanın yanı sıra, tanımlanan sorunsalların kaynağını da belirleyecek niteliktedir. Nitekim anıldığı yönde, salt ‘çeviri’ varlığını anlamayı ve tanımlamayı kendine amaç edinen bir bakış açısı benimsenmeden çeviribilimsel araştırma yükümlülüğünün ve çerçevesinin olguya yönelik gerçekçi bir biçimde saptanması da beklenemez.

Çeviribilimin olası bir dizgesinin ve bu dizge içinde sözlü çeviri araştırmalarıyla birlikte diğer çeviri araştırmalarının birer ‘alt dizge’ olarak konumlandırılmasının, disipliner sınır belirleme ve bunun bilimsellik ilkeleri açısından yarattığı yansımalar konusundaki belirleyiciliğini somutlaştırmak, anlam kazanmaktadır. Bu bağlamda sözlü ile yazılı çeviri araştırmalarının, sınırları belirlenmiş bir çeviribilim içinde ve birbiriyle etkileşim içinde olarak konumlanması gerektiği, yukarıda kısaca anılan bu üç temel sorunun yanıtında gerekçelendirilebilmekte ve dayandırılabilir. Nitekim neyi araştıracağı sorusu yanıtsız olan bir araştırma alanının nasıl biçimleneceği de beklenemeyeceği, bilimsellik ilke ve ölçütleri bağlamında dayanak

bulmaktadır. Bu anlamda, çevirinin tanımı ile çeviribilimsel araştırma biçimi ve sınırı arasında yakın bir ilinti olduğu belirginleşmektedir. Sözlü çevirinin tanımının çeviribilimin kendi tanımının oluşturulması konusunda ne denli katkı sağlayacağı sorusuyla bağlantılı olarak da, mevcut durumuyla sözlü çeviri araştırmalarının, ‘çevirinin ne olduğu’ sorusuyla nerede ve nasıl ilintili olduğu sorusu önem taşımaktadır. Bu bağlamda ayrıca belirleyici olan, sözlü çeviri araştırmalarının ‘çeviri nedir’ sorusuna yanıt aramayı görev edinmemişse, en azından ‘sözlü çeviri nedir’ gibi bir sorunun peşine düşüp düşmediğidir, eğer düşmemişse de bu durumun sözlü çevirinin konumlanmasıyla ilgili ne ifade ettiğidir.

Alanın genel görünümüne ve temsil niteliği taşıyan örnek yaklaşım irdelemelerine bakıldığında, sözlü çeviri araştırmalarının çevirinin (ve sözlü çevirinin de) bütünüyle bir anlayışla tanımlanması doğrultusunda henüz doğrudan etki yaratmadığı, daha çok tekil boyut ve katman sınırları içinde sözlü çevirinin nasıl gerçekleştiği ve daha iyi koşullarda nasıl gerçekleştirilebileceği yönünde eğilim gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Bu durum, sözlü çeviri araştırmalarının genel anlamda olguya dönük betimleyici bir tutum içinde olmak yerine, daha çok uygulamaya dönük yöntemsel, yani kural koyucu bir tutum içinde olduğunu göstermektedir. Burada sorulması gereken soru, bu eğilimin nasıl bir eğilim olduğu ve ‘çeviri nedir’ sorusuyla nasıl ilintilendirilebileceği sorusudur. Sözlü çeviri araştırmalarında gözlemlenen bu eğilim, ‘genel’ olarak nitelenen çeviribilim araştırmalarında olduğu gibi, ‘sözlü’ çeviribilim araştırmalarında da nesne tanımı konusundaki sorunlu duruma dayanmakta ve nesne tanımı konusuyla ancak bir yetersizlik ve bir sorunsal noktada ilintilenmektedir. Farklı bir ifadeyle, sözlü çeviri araştırmalarında öncelikli ve ağırlıklı olarak çevirinin ‘nasıl yapıldığı ya da yapılması gerektiği’ sorusuna yanıt arama eğilimi, nesne-tanımsal yetersizlik ve eksiklik noktasının bir başka yöne, yani uygulama yöntemi yönüne eğilerek giderilmeye çalışıldığı bir

durumdur. Aynı düşünceye farklı bir açıdan yaklaşmak gerekirse, sözlü çeviri araştırmalarının, sözlü çevirinin nasıl gerçekleştiğine ya da gerçekleştirilmesi gerektiğine ilişkin değil de, öncelikle belki ‘sözlü çeviri’ tanımının nasıl biçimlenebileceği konusuna eğilmiş olması durumunda disiplinler sınır belirleme açısından nasıl bir katkı sağlanmış olabileceği sorusu kaçınılmazdır. Bu bağlamda bir ‘alt dizge’ olarak sözlü çevirinin bir üst ya da temellendirici dizge olarak ‘çeviri’ dizgesi içinde nasıl konumlanabileceği sorusu da kaçınılmaz olmaktadır. Tam da bu noktada, sözlü çeviri araştırmalarının çeviribilimin kendi tanımının oluşturulmasında ne denli katkı sağlayabileceği yönünde, yani çeviribilimde disiplinler sınırların belirlenmesine ilişkin aydınlatıcı bir kapı açılmaktadır.

Çeviribilimsel nesne tanımına yönelik tüm bu çıkarımlar, öncelikle çevirinin ne olduğu sorusuna bağlı olarak çeviribilimsel araştırmanın da ne olduğu konusunda bir belirsizliğin (ve/veya kısmi açıklılık ile göreceliğin) hâkim olduğu ve bu bağlamda da çeviriyle ilgili bilimsel sınırların ve araştırma talebi sınırlarının aynı belirsizlik (ve/veya kısmî açıklılık ve görecelik) içinde bulunduğunu göstermektedir. Ancak bu görünüme rağmen, çeviri olgusunun ne olduğuna ilişkin sorunun tamamen yanıtız mı kaldığı sorusu da olumsuzlanamamaktadır; nitekim çeviribilimsel araştırma alanında çevirinin ne olduğuna ilişkin birbirinden farklı çok sayıda tanım bulmak olanaklıdır. Bu konudaki asıl ve çözüm bekleyen sorun, sunulan tanımların, çeviriye yönelik tekil boyutları saltlaştırarak ele almaları; bu bağlamda çevirinin tekil etmenlerini merkezine alan çok sayıda birbiriyle bağlantısız tanımın mevcut olması ve buna bağlı olarak göreceli doğruların, çeviribilimi dağınık ve dizgesiz kılması durumudur. Söz konusu tekil çalışmalar bu boyutuyla kendi dizgeselliği içinde yadsınmadığına göre, bu durumun kendisi bile, çevirinin birçok boyut barındıran, çok katmanlı bir olgu olduğuna işaret etmektedir. Farklı bir ifadeyle, çeviribilimsel araştırma sınırlarının bütünleyici bir anlayışla belirlenebilmesi için,

öncelikle tanımlanacak nesneye, birçok etmeden oluşan bir olgu, yani bir ‘olgular bütünü’ olduğu kabulüyle yaklaşılmalıdır. Bu bağlamda da çeviribilimin kendi nesnesi olarak söz konusu ‘olgular bütünü’ karşısında nasıl bir yükümlülük içine gireceği sorusu belirmektedir. *Olgular bütünü* kavramı, onu oluşturan etmenler arasında tekilleştirici saltçılıktan uzak bir koordinasyon ve hiyerarşi anlayışını da gerekli kılmaktadır. Olgular bütünü kavramının daha derinlemesine ele alınması ile birçok farklı açılardan soru ve sorunlara çözüm üretme olanakları da temellendirilmiş olacaktır.

Çeviribilimin şu anki oluşumsal aşama noktası ile öngörülen çeviribilimsel disiplin tanımı arasındaki etkileşimin çeviribilimsel konumlanmaya nasıl yansıdığı sorusu bu noktada ele alınması gerekir ki, sözlü çevirinin çeviribilim dışında ya da gölgesinde değil, kendi içinde bir dizge olarak çeviribilim dizgesi içinde konumlanmasına ilişkin yargı daha da netlik kazansın.

Eldeki bulgular, bu sorulara dolaylı ve karmaşık yanıtlar sunmayı değil, dolaysız ve yalın tek bir yanıtı gerekli kılmaktadır: Şu anki koşullarla bakılınca, sözlü ve yazılı çeviri çalışmalarının birbiriyle ilişkilendirilebilmesi, ancak çeviribilimin bir disiplin konumuna erişmesiyle olanaklıdır. Soruyu diğer ucundan da yanıtlamak gerekirse, çeviriyle ilgili çalışmaların, bir disiplin görünümünden uzaklığı ölçüsünde, yazılı ve sözlü çeviri araştırmalarını birbiriyle ilişkilendirmek veya ilişkisizlik boyutunda değerlendirmek, yapay bir tartışma sürdürmek anlamını taşıyacaktır. Bu yargılar, çalışmanın birikiminin ve bulgularının birer çıkarımıdır. Bir bilimsel etkinlik, içinde bulunduğu ‘dizgeselleştirilebilir bilme ortamından’ (disiplin konumu ve zemini) bağımsız düşünülemez gibi, yazılı veya sözlü farketmez, çeviriyle ilgili tüm çalışmalar da, bir bilimsel etkinlik olma iddiasını güdüyorsa, dizgeleştirilebilir bilme ortamında çevirinin ne olduğu sorusu hakkında, birbiriyle hem yöntemsel hem terminolojik düzeyde ilişkili olarak, devamlı artan bir

açıklık sunmak durumundadır. Çeviriyle ilgili şu anki çalışmalar bütününe bakıldığında ise, her bir yaklaşımın çevirinin ne olduğu sorusu konusunda öncel yargılar sunup sanki hiçbir kaygı ve araştırma yükümlülüğü ortada yokmuş gibi davranarak *çevirinin nasıl yapılması gerektiği* konusunda bilimsel etkinlik olma durumunu ve iddiasını karşılamaya çalıştığı görülmektedir. Kısacası, dizgeleştirilebilir bir bilim ortamı bilinci ve sorumluluğu yerine, farklı alanlardan beslenen karmaşık ve çelişki dolu bir 'yığılma' söz konusu olmaktadır.

Çevirinin ne olduğu sorusuyla bağlantılı olarak gerekli tartışmanın, -yukarıda karmaşık ve çelişki dolu oldukları söylenmiş olsa bile- şu ana kadar ortaya konan çeviri konulu tüm araştırmaların *ışığında* yürütülmesi gerektiği, ilk bakışta tutarsız bir talep olarak görünebilir. Ancak söz konusu araştırmaların, bir disiplin bilinci ve sorumluluğundan uzak olsa da sonuçta çeviri konusuna açıklık getirmeye çalıştığı da göz ardı edilemez. Bu anlamda her bir araştırma, çevirinin ne olduğu sorusuna yönelik bir ipucu vermektedir. Burada belirleyici olması gereken bakış açısı, *ne* sorusuna içeriksel olarak hangi yanıtın verilmiş olmasını değil, daha çok, bu soruya hangi açılardan yaklaşılması gerektiği konusunda bu araştırmaların hangi ipuçlarını verdiğini hedef alandır. Başka bir deyişle, çevirinin ne olduğu sorusu konusunda tüm çeviri konulu araştırmaların, özellikle de birbirinden ayrışmaları sayesinde, farklı bir açının geçerli olabileceğini ortaya koyabileceği olasılığını hesaba katmak ve buna göre tüm çalışmalarını birbiriyle çeşitli kümeler içinde sınıflandırmak gerekmektedir. Kısacası, *çeviri nedir* sorusu üzerinde durmanın farklı aşama ve boyutlarını mevcut tüm çalışmalarda kümelendirmek ve somutlaştırmak, öncelikli ve ivedi bir araştırma yükümlülüğüdür.

James Holmes (1988), çeviriyle ilgili araştırmalara (*Translation Studies*) bir alan kavrayışıyla yaklaşılması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu bakış açısına koşut olarak

‘alan’ kavramı Holmes’de çeşitli ‘alt alan’ ve ‘araştırma birimleri’nin çeviri olgusuna ve onun alt etmenlerine bağlı olarak belirginlik kazanmıştır. Somut bir ifadeyle, örneğin ‘ürün’ (*product*) olarak çeviri kendi altında çeşitli araştırma yükümlülüklerini barındırırken, ‘süreç’ (*process*) olarak çeviri yine kendi içinde alt araştırma alanlarına dönüşmektedir ve ‘işlev’ (*function*) olarak çeviri de kendi içinde yine bölümlenmektedir (Holmes, 1988:95). Bu yaklaşımın içeriksel olarak doğruluğu ya da yanlışlığından bağımsız olarak tartışılması gereken boyut, ‘alan’ kavramının kendi içinde yine belirli aşama ve katmanlar içermiş olduğudur. Bu bakımdan çeviriyle ilgili araştırmaların, çevirinin ne olduğu sorusuna yönelik birer ipucu oluştururken çeviribilimsel araştırmanın yükümlülükler yelpazesine, başka bir ifadeyle, araştırma boyutlarına belirginlik kazandırıp açıklık getirdiğini düşünmek gerekir.

Çeviribilimsel araştırma sınırları içinde, tüm araştırmaların başlangıç noktası ve temeli olarak ‘olgular bütünü’ anlayışının bir ortak kabul olarak yerleşmesi, çeviri olgusuna yönelik talep edilen tanımın oluşturulmasında, çevirinin tekil herhangi bir boyutu üzerinde odaklanılmasını önleyecektir veya en azından böyle bir odaklanmanın ‘tekil ya da kısmi’ nitelikte olduğu bilincini kendiliğinden biçimlendirecektir. Söz konusu kabulün yerleşmesi aynı zamanda çeviribilimsel araştırma sınırlarını belirlemenin temelini de oluşturmuş olacaktır. Ancak tam da bu noktada, bir *bütün* olarak çeviriye yaklaşmanın, yani çeviri olgusu ya da nesnesine yönlendirilen ‘tümleyici ve aynı zamanda sınırlandırıcı’ bir bakış açısının tam olarak ne anlama geldiği sorusu da önem taşımaktadır.

Çeviriyi konu eden mevcut araştırma alanının görünümü, nesne işlevinde olacak olguya, yani ‘çeviri’ye bakış açısının sorunlu olduğunu yansıtmaktadır. Bu duruma bağlı olarak kuramsal veriler de sorunlu bir görünüm arz etmektedir. Ancak temel bilimsellik ilkelerine göre, kuramsal veri olmaksızın öğretibilimsel düzeyde yapılan

işlemler de, nesnel ve bilimsel yeterlilik bakımından sorgulanabilir niteliktedir. Nitekim bir şeyin ne olduğuna ilişkin tam bir aydınlanma gerçekleşmeden o şeyin nasıl öğretilbilir olacağı konusunda bilgi üretme de doğal olarak ya olgudan uzaklaşacak ya da olguya dayanma bakımından yetersiz kalacaktır. Tam da bu noktada, salt kuramsal çeviri araştırmalarının dışında başka hangi araştırma katmanlarının bulunabileceği, bu katmanların işlevlerinin ne olabileceği ve katmanlar arası etkileşimin nasıl gerçekleşebileceği sorusu anlam kazanmaktadır. Herhangi bir araştırmanın başlatılmasında ön koşulun nesne-tanımsal aşamanın gerçekleştirilmesi olduğuna göre, çeviribilimde de ilk araştırma katmanının betimleyici, yani *kuramsallık* odaklı katmandan oluşması beklenir. Olguya dönük öngörücü tutumla bir *yöntemin* geliştirilmesi de aynı nedenle ancak kuramsal aşama gerçekleştikten sonra anlam kazanabilir. Olguya ilişkin yasa koyma anlamında ilkeleştirici ve yönlendirici bir yaklaşım, yani *öğretibilim* odaklı bir araştırma katmanı ise ancak yöntem odaklı aşamanın yeterince genelleştirilmiş verilerinin sağlanmasının ardından gerçekleşebilir. Sınama ve ölçümleme bağlamında *eleştiri* odaklı katman da, söz konusu tüm katmanları izleyen son aşama olacaktır; çünkü kendiliğinden anlaşılacağı gibi, sınama işlemi ancak tamamlanmış bir süreci izleyebilir. Anılan araştırma katmanları (kuramsallık, yöntemsellik, öğretilbilirlik, eleştiri), çeviribilimsel araştırmada bir yükümlülük olarak yer almakta ve çeviribilim mevcut görünümü ve sorunsallarıyla bu yükümlülükleri meşrulaştırmaktadır.

Çeviribilimsel araştırma katmanları görsel olarak şöyle özetlenebilir²⁰³:

203 Çeviribilimde araştırma katmanlarına ilişkin 'çeviribilimsel araştırma düzeneği' olarak daha ayrıntılı bilgi için bkz. İşcen 2008: 203-207 ve Büyüknisan/Akalın 2009.

<i>İşlem</i>	<i>İşlev</i>	<i>Alansal katman</i>
Betimleme	Yargılayıcılık, tanımlama	Kuram
Öngörme	Tasarlayıcılık, modelleştirme	Yöntem
Yasa koyma	İlkeleştiricilik, yönlendirme	Öğretbilim
Sınama	Kanıtlayıcılık, ölçümleme	Eleştiri

Bu çeviribilimsel araştırma düzeneğine göre, katmanlar arasındaki bağlantı ve etkileşim, nesne-tanımsal ilk aşamanın sorunlu olmasından dolayı, mevcut çeviribilim araştırmaları durumundaki yetersizliğiyle, olması gereken dizgeye ve etkileşim durumuna da işaret etmektedir. Farklı bir ifadeyle, çeviribilim mevcut görünümüyle henüz nesne-tanımsal, yani betimleyici katmanın gereklerini yerine getirmediğine (daha doğrusu, ortak kabul düzeyine yükselme gerçekleşmediğine) göre, izleyen katmanlardaki gerekleri dizgeli ve genelleyici bir kesinlikle yerine getirmesi zaten beklenebilir bir durum olamaz; aksine birbirinden kopuk, görece nitelikli kısmi yaklaşım ve kuramsal açılar kaçınılmaz olacaktır. Bu bağlamda çeviribilimsel araştırma düzeneğini temel alan bir bakış açısına göre söz konusu olan sorunlu durumlar, yine aynı bakış açısının korunması koşuluyla kendi içinde disiplinler çözüme de işaret etmektedir. Çeviribilimsel araştırmalar şu anki görünümüyle, araştırma nesnesi olarak çevirinin ne olduğu sorusunu tümleyici ve sınırlayıcı bir nitelikte henüz yanıtlayamamaktadır. Çeviribilimde söz konusu olan bu nesne-tanımsal yetersizlik durumu da kendi içinde gerekçelendirilememekte ve alanda disiplinler bir eksiklik olarak anılmaktadır. Bu disiplinler eksikliğin giderilmesini amaç edinen 'çeviribilim' eğilimli yaklaşımlar da, çevirinin nasıl yapıldığına ya da yapılması gerektiğine ilişkin, yani çeviri uygulamasına dönük yöntemsel önerilerin oluşturulduğu çalışmalar olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak çeviribilimde bu yöntemsel eğilim de yine kendi içinde bir dizge ve bütünlük gösterememektedir. Bu istikrarsızlık durumunun nedeni

de yine nesne-tanımsal yetersizlik çıkmazına dayanmaktadır; çünkü nesneye dönük geliştirilen tanımlar, olgu kesitleri odaklı niteliktedir. Çeviribilimde anılan bu görünüm aynı şekilde sözlü çeviri araştırmaları için de geçerlidir. Başka bir söylemle, sözlü çeviri araştırmaları mevcut haliyle *ne* değil *nasıl* sorusuna odaklanırken yazılı çeviri ya da ‘genel’ çeviri araştırmalarında belirginlik kazanan *nasıl* sorusunun öncelliği ile örtüşmekte, dahası alansallık açısından iç içe girmektedir.

Bir olgu olarak ‘çeviriye bakma’, farklı bir ifadeyle, çeviriye yönelik gözlem yapma tam da bu ayrışma bağlamında önem kazanmaktadır. Çünkü çeviribilim araştırmalarında gözlemlenen, olgu ya da nesne odaklı bakış açısı yerine yöntem odaklı bakış açısı durumu, birbirinden ayrışarak gelişme eğilimi gösteren iki araştırma alanının da uygulama ve yöntem ağırlıklı bir gelişim gösterdiğini ve bu bağlamda aslında sorunsal noktaları ve sorunsal kaynakları bakımından da birleştiğini ortaya koymaktadır. Farklı bir söylemle, aslında yazılı çeviri odaklı olarak ‘çeviribilim’ çatısı altında toplanan çalışmalar da sözlü çeviribilim çatısı altında toplanan çalışmalar da, çeviribilimde nesne-tanımsal yetersizlik durumunu adeta göz ardı ederek ve bu sorunsalı çözümlmek yerine atlayarak, çeviri uygulamasının nasıl yapıldığı ya da yapılacağı sorusunun yanıtı üzerinde yoğunlaşmakta ve bilimsel düzlemde ancak bu sorunlu eğilim noktasında benzerlik göstermektedir.

Anılan ‘sorun’ durumu bağlamında, sözlü çeviriye yönelik araştırmalar olsun yazılı çeviriye yönelik araştırmalar olsun, çeviriye dönük tüm araştırmaların aynı sorunlar ve sıkıntılar göstermesi, disiplinler çerçevesinin ‘birleştirici’ bir anlayışla çizilmesi gerektiğine işaret etmektedir, hatta bilimsellik ilkelerinin yerine getirilmesi bakımından bu yönde tümleyici ve kapsayıcı bir eğilimi kaçınılmaz kılmaktadır. Yukarıda anıldığı gibi, çeviri olgusunun tüm etmen ve boyutlarıyla öncelikle çok katmanlı araştırma düzeneği

içinde ele alınması, aynı dizge içinde çeviriye yönelik kuramsal çalışmaların, yöntemsel yaklaşımların, sözlü ya da yazılı çeviri türlerine yönelik tekil araştırmaların, çeviri eğitiminin, eleştiri ölçütlerinin vb. yer alması olasılığını sunmaktadır. Böyle bir olasılığın oluşturulması konusundaki gereklilik, kuramsallık katmanı temelinde gelişmesi öngörülen -örneğin çeviri eğitimi gibi- alansal alt birimler söz konusu olduğunda reddedilemez niteliğe erişmektedir. Bu bağlamda, bir şeyin *ne* olduğu konusunda kavramsallaşmış bir düşüncenin olgunlaşmadan o şeyin *nasıl* yapılacağı ya da nasıl öğretilbileceği yönündeki sorunun yanıtlanmasının olgusalılık temelinde yetersiz ve eksik kalacağı durumu hatırlanmalıdır. Farklı bir ifadeyle, bilimsel araştırma konusunda eğer disiplinler anlamda kabul edilebilir sınırlar ve ölçütler içinde kalınacaksa, bir disiplinde (uygulamaya dönük) yöntemsel ya da öğretilimsel ilkelere bakma işlemi, ancak nesneye bakma işlemi gerçekleştikten *sonra* söz konusu olabilir.

Bu bağlamda kuramsallaşma aşamasında 'çeviri'ye bakma, yani çeviriyi gözlemleme, ancak çevirinin kesitsel olarak değil, tümel olarak algılanmasıyla *bütünleyici* ve aynı zamanda disiplinler anlamda *sınır belirleyici* bir nesne tanımına götürebilir. Bu noktada aynı nesnenin tanımı, sadece çeviriye dair tüm etmenleri, dolayısıyla 'sözlü çeviri' olgusunu da kapsayacak biçimde bir 'üst' ya da bilimsel dille tarif edecektir. Çeviribilimin ayrışık araştırma birimleri bağlamında saptanan nesne-tanımsal sorunsal ya da yetersizlik durumunun kendisi, aynı zamanda bu sorunsalın nasıl çözümlenmesi gerektiğine de işaret etmekte ve söz konusu çözüm yolu, yani olgu odaklı tümleyici bir tanımın oluşturulması, çeviribilimsel disiplin sınırlarını belirleyip sözlü çevirinin bu sınırların neresinde konumlandığını da ortaya koyacaktır. Bu çıkarıma göre, sözlü çeviri araştırmaları da dâhil olmak üzere, çeviriyi ilgilendiren tüm araştırma alanlarının ortak bir dizge içinde ele alınması kaçınılmaz ve zorunludur.

Demek ki, çeviribilimsel kuramlar, öncelikle çeviriyle ilgili iradesini temelli bir biçimde ortaya koymalıdır, yani *çeviri nedir* sorusunu sormalıdır, çünkü çeviribilim disipliner sınırlarını ancak bu şekilde belirleyebilir. Bu çalışmada sözlü çeviri araştırmalarının da çözümlenmesi yöntemiyle çeviribilimin disipliner anlamda konumlandırılması doğrultusunda açıklayıcı bir yön arayan araştırmalar ve irdellemeler, farklı bilim disiplinleri koordinatlarıyla özerk bir bilim disiplini oluşturma girişiminin belirli çıkmazlara yol açtığını ve çeviribilimin, araştırma nesnesine dönük sınırları netleşmiş bir disiplin olma yönünde tutum sergilemesi gerektiğini göstermiştir. Farklı bir ifadeyle, ‘çeviribilimsel’ sorumluluk üstlenmenin konumu, ‘çeviribilim’ sınırları içinde bulunmaktadır, ‘ithal’ bir egemen ve (diğer kısmi açılı yaklaşımlara göre saltçı şekilde) üstün olma ortamında bulunamaz.

Çeviribilimsel araştırmaların konumlanmasına ilişkin yukarıda ele alınan üç temel soru çerçevesinde izlenen düşünceler ve oluşan çıkarımlar, ‘sözlü ve yazılı çeviri araştırmaları olarak çeviribilim’ anlayışını destekler, hatta zorunlu kılar nitelikteyken, çeviribilim *gölgesinde* kalmış bir ‘sözlü çeviribilim’ anlayışını temelden reddetmektedir. Çeviribilimsel araştırmanın nasıl biçimlendiği ya da biçimlenmesi gerekli olduğu sorusu da, nesne-tanımsal soru işaretleriyle bir disiplinin hangi bilimsel düzeyde olabileceği yönündeki soru da, bilim disiplininde olgunun gözlemlenmesine ilişkin sorunsal da, çeviribilime bakış açısını aynı yöne çevirmektedir. Bu bağlamda çeviribilimde açıkça tartışılan ya da sıkıntıların birer nedeni ya da yansıması olarak gizli kalan sorunsallar, öncelikle birleştirici bir ‘çeviri’ tanımının yapılması ve çeviriye dair tüm araştırma katmanlarının bu tanım temelinde yürütülmesi gerektiği yönüne götürmektedir. Bu yönelim somut olarak şunu göstermektedir: Sözlü çeviri araştırmaları olsun, yazılı çeviri araştırmaları olsun, örneğin bilgisayar destekli çeviri araştırmaları ya da metin türleri ve

işlev ölçütüne göre ayrışan çeviri uygulamalarına yönelik araştırmalar olsun, söz konusu tanım içinde yer bulmalıdır. Kısacası, söz konusu 'çeviri tanımı', çeviriye ilişkin tüm boyutları kapsayıcı bir 'üst' dil niteliğinde barındıracak ve böylece çeviribilim sınırlarını 'bütünleyici' bir 'disipliner dizge' biçiminde belirleyecektir. Böyle bir dizge, *sözlü çeviri araştırmaları* gibi bir sınırlanma ya da 'sınıflanma' durumunu da dışlamayacak, aksine kendi disipliner dizgesi içinde konumlandıracaktır.

SONUÇ

Bu çalışmanın içeriksel boyutları ile başlığının birbirini dışlayan bir ilişki içinde olduğu, ancak çalışmanın sonunda teslim edilebilecek ve netlik kazanacak bir durumdur. Sözlü çevirinin çeviribilimin *gölgesinde* olması durumu, bir *sorunsal* olarak kavrandığı sürece, *doğru* bir algılama olarak belirlemektedir, alansal sorunsallara bir çözüm olarak algılanması durumunda ise, çeviribilimde gerçekliğini bulmayan, yani mantık felsefesi dilinde *yanlış* bir algılamadır. Bu bağlamda ancak çalışmadaki irdelemelerin sonucunda, sözlü çevirinin kendini çeviribilim araştırmaları *dışında* bir konumda geliştirmeye çalıştığı, farklı bir söylemle, çeviribilimin de sözlü çeviri araştırmalarını kendi sınırlarından dışladığı durumu ve bu durumun alandaki sorunsalların yansımalarının bir görünümü olduğu belirginleşmektedir. Farklı bir ifadeyle, sözlü çeviri araştırmalarının şu ya da bu nedenle çeviribilim sınırlarını terk edip kendi sınırlarını oluşturmaya çalışması durumu, çeviribilimde disiplinler sorunsalların bir yansıması olarak kendini göstermektedir. Çalışmanın başlığı tam da bu noktada, yani çeviribilimin mevcut görünümüyle sözlü çeviri araştırmalarının çeviribilim sınırları ve dizgesi kapsamında değil de ancak ‘gölgesinde’ konumlanması noktasında biçimlenmiştir.

‘Çeviribilim’ kavramının göreceli bir anlamı olduğu, bu çalışma ile netleşmiş ise, önemli bir adım atılmış olduğunu da düşünmek gerekir. Farklı bir söylemle, ‘çeviribilim’ mevcut içerik ve görünümündeki döngüsel sorunsallarıyla ‘bilimselleşme’ sürecinde bulunan bir disiplin olarak da, bilimselleşme sürecini tamamlamış bir disiplin ve bu bağlamda örneğin sözlü çeviri araştırmalarının alan sınırları dışında konumlanması gibi tekil durumları bir ‘özerklik’ ve ‘özgünlük’ görünümü olarak da kabul etmek olasıdır. Sorunsal algısından uzak duran bir bakış açısıyla çeviribilim, ‘disiplin’ kavramı kısıkacı veya denklemleri altında ele alınınca, çok hareketli, uçsuz bucaksız bir dinamik evrene de

işaret edebilir pekâlâ. Mesafeli ve ‘dayanak arayan’ bir bakış açısı ise, böyle göreceli bir yorumlama ortamında nasıl sağlanabilir, işte bu da ayrı ve önemli bir soru(n)dur. Bu soruyu farklı bir açıdan somutlaştırmak gerekirse: Çeviri konulu ve/veya çeviribilim adı altında yapılan çalışmaların bir bilim ortamına (disiplin dizgesine) işaret edip etmediğinden bağımsız bir bakış açısının dayanağının ne olabileceği yönündeki soruyu –sonradan çelişkili ve dayanaksız savlama ve sav pozisyonlarına mahkûm olmadan- sormanın koşulları nelerdir? Nitekim sonuçta, çeviri konulu ve çeviribilim adı altında yürütülen çalışmaların, bu konulu olmasını veya bu adla anılma iradesini ortaya koymasını gerekli ve haklı kılan bir gerekçe durumu veya en azından bir dayanak noktası olmalıdır.

Burada baştan beri tutum olarak ön planda olan bakış açısını daha da sağlamlaştırmak, dayanaklılaştırmak ve olası bir öznel ‘taraflılığı’ ortadan kaldırmak açısından, çalışmanın zeminini ve çıkış noktasını oluşturan araştırma sorusuna taban tabana zıt bir bakış açısıyla yaklaşmak gerekirse, öncelikle disipliner sınır çizme gerekliliği savını ya çürütmek gerekir ya da, neredeyse her çeviribilimsel araştırmanın çıkış noktasını oluşturan söz konusu talebi yok saymak gerekir. Bu bağlamda örneğin tüm ölçüt ve ilkeleriyle bir disiplinin oluşturulması gerekliliğini yok sayan bir tutumun çeviribilime ne sağlayacağı sorusu sorulmalıdır. Bilim-kuramsal düzlemde belirlenmiş ilkeleri ve çıkarımları da yok saymak, böylesi tutumun doğal bir sonucu olacaktır ve aynı şekilde bu sonuç da, olası disipliner getirileri konusunda sorgulanabilir ya da üzerinde düşünülebilir nitelikte bir tutum alış olanağıdır. Başka bir söylemle, bu doğrultuda çeviribilimin her yönüyle bir bilim disiplini olduğu ve ‘sözlü çeviri araştırmaları’ gibi alt alanların, bilimsel temellerini alandan soyutlanarak bağımsız bir biçimde aramasının, bir sorunsal durumuna işaret etmediği yönündeki bir görüş de, çeviribilimin mevcut durumunu betimleyebilir. Bu yöndeki bir eğilim, çeviribilimde gözlemlenen ayrışma durumunun, örneğin sözlü çevirinin

‘uygulama’ ağırlıklı bir çeviri türü olarak görünmesinden ve bu yönüyle yazılı çeviriye göre farklı özelliklere ve etkenlere sahip olmasından kaynaklandığını, bu nedenle de sözlü ve yazılı çeviri araştırmalarının ortak bir çatı altında ele alınamadığını, yani sözlü çeviri araştırmalarının, çeviribilim ya da herhangi başka bir dizge içinde konumlanmadığını savlayabilir. Çeviribilime yönlendirilen bu bakış açısı ilk etapta kabul edilebilir ve dayanaklı görünmektedir. Ancak çeviribilimde gözlemlenen ve dile getirilen toplam alansal sorunsallara ve çıkmazlara bakıldığında, (sözlü ya da yazılı çeviri araştırmaları olsun; betimsel, yöntemsel ya da öğretibilimsel araştırmalar olsun) tüm çeviribilimsel araştırmaların genel olarak her boyutunda sorunsalların aynı görünümde belirmediği ve bir zincir biçiminde birbirini etkilediği, birbirinin nedeni ya da yansıması olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda bilim-kuramsal yaklaşımlar temelindeki disiplinler gerekirler, ilkeler ve öngörülen ölçütler de, çeviribilim araştırmalarında temel bilim-kuramsal sorunsalların bulunduğunu göstermektedir. Çeviribilimin disiplinler anlamında herhangi bir sorununun bulunmadığını ileri süren bakış açısı tam da bu noktada ya kendi içinde tutarlı ve söz konusu savı temellendirici veriler sunmalıdır ya da bu haliyle geçersiz ve dayanaksız, tamamen öznel bir bakış açısı ve ‘ön’ yargı olarak değerlendirilmelidir. Bilim ortamında keyfi ve öznel yargıların geçerli bir gerekçelendirme yöntemi oluşturamayacağı gerçekliğinden hareketle, tutarlı ve temelli gerekçelerin sunulamaması durumu, çeviribilimsel tartışma eksenine bile dâhil edilebilecek nitelikte olamamaktadır.

Bu çalışma, sözlü çeviri çalışmaları, bundan böyle şu anlayışla ve şu dizge içinde yürütülmesi gerekir, şu şu disiplin ortamına kavuşmak için, yazılı ve sözlü çeviri çalışmaları arasında şu şu ilişkilendirme ve ‘koordinasyon’ işlemleri kaçınılmazdır denebilmesi için yapılmamıştır, kısacası, bu kadar yoğun bir disiplinler sorunsallar yumağını tek bir çalışma ile çözme yönünde temelsiz ve gerçekçilikten uzak bir iddiayı

taşıyamaz. Bu çalışmayla karşılığı bulunabilecek derecede ve biçimde hedeflenen daha çok, çeviri konulu çalışmaların -sözlü veya yazılı çevirilere dönük olduğuna bakmaksızın, fark etmez- bir toplam olarak algılanabilmesi, yani bir kavram altında, örneğin bir 'çeviribilim' kavramı adıyla anılabilmesini zorlaştıran durumun belirleyenlerini ve olası sorun noktalarını netleştirmeye dönük hangi tartışma araçlarının devreye sokulması gerektiği sorusunu sormaktır. Bu ve benzer çalışmalar sayısal anlamda çoğalsa da sonuçta bilinmelidir ki, kısa vadede çeviri konulu çalışmaların şu ana kadar ilerlediği ve işlediği güzergâh, yöntem ve yordamla sürdürülmesi olasılığı bulunmaktadır ve bu durumun önüne kimse geçemez. Ancak, çeviri konulu çalışmaların özünde, önlere tezin bulgularının da çok net olarak ortaya koyduğu gibi, 'çeviribilim' kavramına dair ya açık ya da göndermeli bir savlama ve içeriklendirme **talebi** söz konusu olduğu sürece, alanın mevcut görünümüyle aynı kavramın sorunsal olarak algılanması gereği de ortada duracaktır. Farklı bir söylemle, çeviri konulu araştırma ve yaklaşımların bir 'disiplin' talebiyle ortaya konma çabası söz konusu olduğu sürece, alandaki çalışmaların tümü *disiplin* kavramı eksenindeki bir tartışmayı da gerekli kılacaktır. Hem çeviri konulu çalışmaları bir kavram altında 'istifleme', 'yerleştirme' ve 'sınıflandırma' eğilimi, artan bir oran ve seslilikte belirginleşecektir, hem de aynı çalışmaların 'disiplin' olma konusundaki 'yetersizlikleri' konusunda bir hayıflanma ve şikâyet ortamı yaygınlaşacaktır. 2000 yılından günümüze kadarki kaynakçaya bakıldığında böyle bir seyir zaten kendini net olarak belli etmektedir. Söz konusu bu iki durumun çelişkili ilişkisini gözden kaçırma ve sorun yokmuş gibi davranma tutumu, bu koşullarda pek gerçekçi ve olanaklı görünmemektedir. O halde, bir temel ve zemin yoklaması ya da tartışması kaçınılmaz olmaktadır; işte bu tez de böyle bir tartışmanın usullerine bir disiplin sorunu (sözlü ile yazılı çeviri çalışmalarının karşılıklı etkileşimi ve ilişkisi) bağlamında ışık tutmaya çalışmaktadır.

Çalışmada çeviribilimin disiplinler sorunsalları bilim-kuramsal ilkelerle saptanıp sözlü çeviri araştırmalarının bilim düzleminde konumlandırılması ve böylece çeviribilimin öz tanımsal tartışmasının temelleri sunulurken, alanın şu anki durumunun belirginleştirilmesi amacıyla, çeviriye ilişkin geliştirilen toplam altı adet ‘çeviribilimsel yaklaşım’ irdelenmiştir. Araştırma sınırları bile henüz belirginleşmemiş genişçe bir alana yönelik sadece altı adet yaklaşımın irdelenmesiyle disiplinler düzleminde saptanan bilim-kuramsal temelli sorunsallara işaret etmenin ne denli kabul edilebilir ya da genelleyici nitelikte bir tutum olduğu sorusu sorulmalıdır bu noktada. Ancak tekil düzeyde yaklaşımlara bakıldığında, çeviribilim alanına ilişkin bir talep olarak dile gelen ‘bütünleyicilik’ ve ‘dizgelilik’, farklı bir ifadeyle, ‘bilimsel özerklik’, artık üzerinde tartışılan bir durumdan çok, alansal bir ortak kabul biçiminde gözlemlenmekte ve çok sayıda kaynak referans gösterilerek belgelenebilir nitelikte bir yargıdır. Bu bağlamda, çok sayıda kaynağın referans gösterilmesiyle ve kısaca anılarak da belirtilip çalışmanın temelini oluşturabilecek böyle alansal bir ortak kabulün söz konusu olmasına rağmen, altı ayrı yaklaşımın ayrıntılı bir biçimde irdelenmesi eğilimi sorgulanabilir. Ancak ayrıntılı bir irdelemeyle, çeviribilime yönelik anılan ‘disipliner ortak kabullerin yerleşmesi’ talebinin gerekçelerinin somut olarak sunulma olanağı değerlendirilmiş ve yaklaşımlar arasındaki kopuk ilişki, farklı bir söylemle, alandaki heterojen görünüm ve bu görünümün olası nedenleri ve yansımaları daha somut ve noktasal dayanaklarla sunulmuştur.

Yukarıda da kısaca anıldığı gibi, bu ve benzeri çalışmalara rağmen herhangi bir bilimsel dizgenin değiştirilmesi kısa vadede olanaklı görünmemektedir. Böyle bir değişimin söz konusu olabilmesi için, çeviriyi araştırma alanının temel bilimsel dayanaklarına ilişkin ortak kabullerin yerleşmesi gerekmektedir. Ancak çalışmanın özellikle ilk bölümlerinde sunulan çeşitli çeviribilimsel yaklaşımlar göz önünde tutularak,

ortak kabullerin yerleşmesi yönünde disiplinler bir beklentinin şimdiden hâkim olup olmadığı sorusu sorulabilir ve eldeki veriler temelinde aynı soru, söz konusu beklentinin alandaki tek (ve ön koşul niteliğindeki) disiplinler ortak kabul biçiminde mevcut olduğu yönünde yanıtlanmalıdır. Bu saptama ve hatta çalışmanın (sözlü çeviri araştırmalarını konumlandırma ve bu işlemin çeviribilimin tanımını oluşturmasındaki etkisini belirleme yönündeki) temel amacı, elbette mevcut çeviribilimsel yaklaşımları tüm boyutlarıyla reddetme tutumuyla birleşmemektedir. Aksine, çeviriye ilişkin saptanmış ve öne sürülmüş birbirinden farklı çok sayıdaki etmenin ve boyutun, sınırları çizilmiş bir dizge içinde yerleştirilmesi ve sınıflandırılması gerekliliğinin altı çizilmektedir. Bütünleyici ve sınırlandırıcı çeviribilimsel koordinatların oluşabilmesi açısından bu bağlamda, *kuramsallığı*, *yöntemselliği*, *öğretbilimselliği* ve *eleştirelliği* ayrı katmanlarda ele alan bir çeviribilimsel dizgenin önemi artmaktadır. Çeviribilimin, disiplinler anlamda sınırlarını belirginleştirmesi ve bilimselleşme evresinde ileriye doğru adım atması yönündeki talebin karşılanması bir beklenti olarak ortadadır. Söz konusu beklenti korunarak çeviribilimde bir ayrışma ve sınıflandırma eğilimi söz konusu olacaksa, bu ayrışma ‘sözlü çeviri’ ve ‘yazılı çeviri’ araştırmaları biçiminde değil, ancak anılan araştırma katmanlarının bir üst çatı altında birer araştırma sınırı oluşturması bağlamında gerçekleşmesinin yararları üzerinde düşünülmelidir. Farklı bir ifadeyle, çeviribilimde herhangi bir araştırma boyutunun kendine özgü sınırlar çizmesi, sözlü çeviri araştırmalarının çeviribilim dışında konumlanmasıyla değil, ancak örneğin çeviri kuramlarına ya da yöntemlerine dönük araştırmaların çeviribilim çatısı altında birer *alt* araştırma alanı oluşturması biçiminde bir gelişme göstermesiyle, disiplin kavramının somut bir bilimsel araştırma ortamına evrilmesine katkı sağlayacaktır.

Sözlü çeviri araştırmalarında, çeviribilim araştırmalarından ayrışarak farklı

düzlemlerde başka disiplinler sınırlar çizme çabası ve yine de dizgeli bir disiplin ortamına ulaşamama, *didaktik bilgi üretme* amacıyla yola çıkma yönelimli bir bakış açısının ne kadar kabul edilebilir olduğu da, aynı araştırmaların bilimsel yelpazede konumlanması konusunda belirleyici bir tartışma noktası oluşturmaktadır. Nitekim sözlü çeviriye ilişkin araştırma alanı, sözlü çeviri eğitiminde karşılaşılan zorlukların çözümlenememesi sonucunda oluşmaya başlamıştır. Bu bağlamda sözlü çeviri odaklı çeviribilim çalışmalarının gerçekten sözlü çeviri eğitimi için bilgi üretme yükümlülüğünü mü, yoksa sözlü çeviri eğitimine ilişkin bilgi üretme doğrultusunda ‘veri oluşturma’ yükümlülüğünü mü taşıdığı sorusu anlam kazanmaktadır. Olguya ilişkin bilimsel araştırma sürecinde gözlem işlemini, bulgulara ve betimleme ya da tanımlama işlemi izler, bunun ardından bir disiplinler dizge ve sınıflandırma gerçekleşir ve bu çıktılarının ardından ancak öğretbilimsel veriler oluşturulabilir. Çünkü olgunun kendisine ilişkin betimsel veriler bulunmadan söz konusu olguya ilişkin genelleştirilmiş ve güvenilir nitelikli didaktik veri üretmenin olanaklı olmadığı da, kendiliğinden anlaşılır bir durumdur²⁰⁴. Böyle bir bilimsel işlem sürecinde ve dizgesinde örneğin uygulama alanında görev yapan bir ‘çevirmen’in, uygulayıcı anlayışıyla ‘gözlem’ yapması, bilimsel anlamda yol almayı saptıracaktır. Farklı bir ifadeyle, çeviribilimsel dizgenin oluşması, *kuramsal* verilerin uygulamaya dönük *yöntemsel* verilerden ayırt edilmesini de beraberinde getirecektir. Araştırma katmanları arasında mevcut çeviribilim görünümünde hâkim olan işte bu belirsizlik durumu, bilimsel ‘koordinatlar’ ilişkisini zorunlu kılmaktadır. Farklı bir söylemle, yine bu noktada disiplinler ortak kabullerin yerleşmesi kaçınılmaz bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Çeviribilimde ortak kabullerin oluşması düşüncesi ve beklentisi, örneğin çeviribilim sınırlarının, yani nesne-tanımsal girişimlerin sözlü ya da yazılı çeviriye

204 Burada sözlü çeviri araştırmalarında ortaya konan çıktıların yönelik toplu olumsuzlama söz konusu değildir. Daha çok, ortaya konan bulgu ve çıktıların didaktik düzlemde genelleştirilebilirliği ve kapsayıcılığı konusu vurgulanmaktadır.

birbirinden ayrıştırıcı bir anlayışla değil, ‘çeviri’ olarak kabul edilen bütünleyici olgu anlayışıyla çizilmesi talebiyle başlamaktadır. Bu yargı, çeviribilimsel araştırmalarda ‘subordinatif’ düzeyde sözlü çeviri uygulamasına dönük ayrı, yazılı çeviri uygulamasına dönük ayrı tekil araştırmaların sürdürülemeyeceği ya da sürdürülmemesi gerektiği anlamında geliştirilmiş bir yargı değildir. Bu yargı, tekil düzeyde, örneğin çeviri türlerine yönelik, yani çevirinin belirli boyutlarına yönelik ‘kısmî’ nitelikte araştırmaların sürdürülmesine rağmen, disiplinler anlamda bir ayrışmanın, yani nesne-tanımsal temelden başlayan bir ayrışmanın anlamlı ve dayanaklı olmadığı yönünde, bilimsellik ilkeleriyle gerekçelendirilmiş bir yargıdır.

Çeviribilimde tümleyici bir bakış açısının gerekliliği, her şeyden önce çeviribilimin bir araştırmalar yelpazesi olarak ‘kompozisyon’ anlayışını içermesiyle ilintilidir (çevirinin ne olduğu sorusu ile çeviribilimsel araştırmanın ne olduğu sorusunun birbiriyle yakından ilintilenerek sorulması gereken iki soru olduğu en başta belirtilmişti, buradaki yargı bunu tekrar açıkça ortaya koymaktadır). Çeviri olgusunun çok etmenli bir olgu olmasına bağlı olan bu durum, çeviribilimde tekil etmenlerin saltlaştırılmasını engelleyen bir tutumu zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda öncelikle çeviribilimsel araştırmanın, yani disiplinler dizgenin çok boyutlu görünümüyle tarif edilmesi, dizgeleştirilmesi, sınıflandırılması ve konumlandırılması kaçınılmaz bir araştırma ve tartışma yükümlülüğü olarak önümüzde durmaktadır. Farklı bir ifadeyle, çeviribilimde araştırma sınırlarının çizilmesi, öncelikli gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Çeviriye ilişkin araştırmaların tarihsel gelişimine bakıldığında, aynı gerekliliğin nasıl bir sürecin sonucunda ortaya çıktığı belirginleşmektedir. 1950’li yıllardan sonra dilbilim araştırmalarının bir uzantısı olarak ortaya çıkan ve yapısalcı bir eğilim sergileyen çeviri araştırmalarını, bu araştırmaların çeviriye tanımlama ve açıklama konusunda

yetersizliği nedeniyle 1980'li yıllardan sonra işlevselci bir bakış açısıyla ele alınan çeviri araştırmaları izlemiştir. Bunun ardından son evre olarak da 21. yüzyılın başlangıçlarında yoğun bir biçimde dile getirilen bir 'özerklik talebi', farklı bir ifadeyle, bir 'öz sorgulama' dönemi gözlemlenmektedir. Anılan öz sorgulama süreci, önceki dönemlerde çevirinin tek yönlü ve saltlaştırılmış bir tutumla ele alınması sonucunda bilimsel olarak temellendirilmesinin yine yetersiz kalması nedeniyle, doğal bir gelişim olarak başlatılmıştır. Aynı süreçte örneğin 'subordinatif' çalışmaların bilimsel veri üretme bakımından anlamlı olmadığı, olguya dönük bilgi getirisi bulunmadığı ve disiplinler sınırların belirlenmesi gerektiği' yönündeki söylemler ön plana çıkmıştır. Stolze'ye ait olan bu örnek söylemin bu bağlamda tek başına saltlaştırılması değil, çeviribilimsel gelişim süreci bağlamında birçok söylemin aynı yönde örnek gösterilebilmesi söz konusudur (Koller, Albert, Kalina, Zybatow, Schaeffner, İşcen vb.).

Bu çalışmada (bilim-kuramsal çerçevede olsun, subordinatif araştırmalar düzleminde olsun) gerçekleştirilen tüm çözümlenmeler ve irdelemeler, çeviribilimde karşı karşıya olunan sorunsalların bir çözüme kavuşturulabilmesi için, çeviribilimde araştırma sınırlarının belirlenmesi gerekliliğine işaret etmektedir. Yine aynı irdelemeler, bu gerekliliğin karşılanması da, farklı bir söylemle, nesne-tanımsal sorunsalın çözümlenmesinin de, öncelikle *çeviri* olgusuna bir bütün olarak, bir 'olgular bütünü' olarak 'bakılması', farklı bir ifadeyle, *çeviri* olgusunun gözlemlenmesi ve belirleyici etmenleriyle betimlenip dizgeleştirilmesi koşuluyla gerçekleştirilebileceğine işaret etmektedir.

Çeviribilimin mevcut durumuna ilişkin betimlenen sorunsalların çözümlenebilmesi için, çeviribilimde *nense-tanımsal saptamalar* ve buna bağlı olarak *kavram örgüsüne, disiplinlerarasılık anlayışına, kapsayıcılık ilkesine ve bilim ile uygulama arasındaki sınıra ilişkin elde edilen saptamalar* bağlamında gelecekte çeviriye ilişkin

betimsel ya da tanımsal çalışmalar, buna bağlı olarak sunulacak (bilimsel araştırmaya ya da uygulamaya dönük) yöntemsel öneriler, farklı bir ifadeyle tüm çeviribilimsel çalışmalar, öncelikle bilim-kuramsal düzlemde belirlenmiş bilimsellik ilkeleri göz önünde tutularak gerçekleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Ahrens, B. (2004). *Prosodie beim Simultandolmetschen. [Andaç Çeviride Prozodi.]* Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH.
- Akarsu, B. (1984). *Wilhelm v. Humboldt'da Dil-Düşünce Bağlantısı.* İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Akbulut, Ayşe Nihal (2004). *Söylenceden gerçekliğe. Çeviri eğitime ilişkin düşünce, gözlem ve uygulamalar.* İstanbul: Multilingual, Çeviribilim.
- Albert, S. (2001). *Übersetzung und Philosophie. [Çeviri ve Felsefe.]* Wien: Edition Praesens.
- Ammann, M. (2008). *Akademik çeviri eğitime giriş. [Grundlagen der modernen Translationstheorie – Ein Leitfaden für Studierende.]* (Çev.: E. Deniz Ekeman). İstanbul: Multilingual.
- Apel, F. ve Kopetzki, A. (2003). *Literarische Übersetzung. [Yazınsal Çeviri.]* Stuttgart: Metzler Verlag.
- Aristoteles (2005). *İkinci çözümlerler.* (Çev.: Ali Houshiary) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aristoteles (2007). *Nikomakhos'a etik.* (Çev.: Saffet Babür) Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Arntz, R. ve Thome, G. (Hrsg.) (1990). *Übersetzungswissenschaft. Ergebnisse und Perspektiven. Festschrift für Wolfram Wilss. [Çeviribilim. Sonuçlar ve Bakış Açılırları. Wolfram Wilss için Anı Kkitabı]* Tübingen.
- Arslan, A. (2007). *İlkçağ felsefe tarihi 3. Aristoteles.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aşkın, Z. G. E. (2002). *Kant'ın kuramsal metafizik eleştirisi hakkındaki bazı düşünceleri.* Felsefe Dünyası, sayı 36, s. 137-150.
- Bacon, F. (2002). *Yeni Atlantis.* (Çev.: Hamit Dereli) İstanbul: Akyüz Yayıncılık.
- Baker, M. (2001). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies. [Routledge Çeviribilim Ansiklopedisi.]* London, New York: Taylor & Francis Group.
- Balzer, W. (1997). *Die Wissenschaft und ihre Methoden. Grundsätze der*

Wissenschaftstheorie. [Bilim ve Bilim Yöntemleri. Bilim Kuramının Temelleri.]
München: Verlag Karl Alber GmbH.

Balzer, W. (2008). *Die Wissenschaft und ihre Methoden. Grundsätze der Wissenschaftstheorie. [Bilim ve Bilim Yöntemleri. Bilim Kuramının Temelleri.]*
München: Verlag Karl Alber GmbH.

Bengi-Öner, I. (1999). *Çeviri bir süreçtir...ya çeviribilim.* İstanbul: Sel.

Bengi-Öner, I. (2001a). *Çeviribilim terimleri sözlüğü.* İstanbul: Sel Yayıncılık.

Bengi-Öner, I. (2001b). *Çeviri kuramlarını düşünüürken...* İstanbul: Sel Yayıncılık,
Çeviribilimsel.

Bengi-Öner, I. (2001c). *Çeviribilimde bireysel kuramlardan geniş ölçekli bir bakış açısına doğru.* Rifat, M. (2003). *Çeviri seçkisi I. Çeviriyi düşünenler içinde* (ss. 195-217). İstanbul: Dünya Yayıncılık.

Berk, Ö. (2005). *Kuramlar ışığında açıklamalı çeviribilim terimcesi.* İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Best, J. ve Kalina, S. (2002). *Übersetzen und Dolmetschen. Eine Orientierungshilfe. [Yazılı ve Sözlü Çeviri. Yönlendirici Nitelikte Bir Yardım Kitabı]* Tübingen ve Basel: A. Francke Verlag.

Bozkurt, N. (2006). *Fikir mimarları-2. Kant.* İstanbul: Say Yayınları.

Boztaş, İ. ve Okyayuz Yener, Ş. (1999). *Açıklamalı çeviri terimleri sözlüğü.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Braun, S. (2004). *Kommunikation unter widrigen Umständen? Fallstudien zu einsprachigen und gedolmetschten Videokonferenzen. [Karşıt Koşullarda İletişim mi? Tek Dilli ve Sözlü Çevrilmiş Video Konferanslara ilişkin Tekil Araştırmalar.]* Tübingen: Gunter Narr Verlag.

Burkholz, R. (2008). *Problemlösende Argumentketten. Ein Model der Forschung. [Sorun Çözücü Gereçlendirme Zincirleri. Bir Araştırma Modeli.]* Göttingen: Velbrück Wissenschaft.

Büyüknisan, E. ve Akalın, R. (2009). *Ana hatlarıyla çevrim kuramı. Katmanlı çeviribilimsel araştırma düzeneğinde ilk safha olarak betim.* İn: Littera,

Edebiyat Yazıları, cilt 24, Ankara.

- Cassirer, E. (1994). *Das Erkenntnisproblem in der Philosophie und Wissenschaft der neueren Zeit. Erster Band. [Yeni Dönem Felsefesinde ve Biliminde Bilgi Sorunsalı. Birinci Cilt.]* Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt.
- Cassirer, E. (1996). *Kant'ın yaşamı ve öğretisi.* (Çev.: Doğan Özlem) İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Chalmers, A. F. (2001). *Wege der Wissenschaft. Einführung in die Wissenschaftstheorie. [Bilimin Yolları. Bilim Kuramına Giriş.]* Berlin, Heidelberg, New York, Barcelona, Hong-Kong, London, Mailand, Paris, Singapur, Tokio: Springer Verlag.
- Chalmers, A. F. (2008). *Bilim dedikleri. Bilimin doğası, statüsü ve yöntemleri üzerine bir değerlendirme. [What is This Thing Called Science. An Assessment of the Nature and Status of Science and its Methods.]* (Çev.: Hüsamettin Arslan) İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Chesterman, A. ve Wagner, E. (2002). *Can Theory Help Translators? A Dialogue Between the Ivory Tower and the Wordface. [Kuram Çevirmenlere Yol Gösterici Olabilir mi? Fil Dişi Kule ile Gerçeklik arasında bir Söyleşi.]* Cornwall: T. J. International Ltd.
- Cemal, A. (1979). *Bilim öncesi çeviri kuramları ve çeviribilimin gelişme süreci.* Bağlam Dergisi, 244-260.
- Cogito Dergisi (2008). Özel Sayı, 2. baskı. *Sonsuzluğun sınırında: Immanuel Kant.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cottingham, J. (2002). *Descartes sözlüğü.* (Çevirenler: Bülent Gözkan, Necati İlgicioğlu, Ayhan Çitil, Aliye Kovanlıkaya) İstanbul: Doruk Yayınları.
- Çelik, S. (2005). *Bilim-Kuramsal açıdan çeviribilimde kavram sorunu – kaynak metin (KM) ve erek metin (EM) kavram çifti açısından bir gerekçelendirme denemesi.* Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

- Demir, Ö. (2000). *Bilim felsefesi*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Descartes, R. (1951). *Discours de la méthode. Suivi des Méditations. [Yöntem Üzerine Konuşma. Meditasyonları İzlemek.]* (Düzenleyen: François Misrachi.) Paris: Union Générale d'Éditions.
- Descartes, R. (1960). *Discours de la Méthode. [Yöntem Üzerine Konuşma.]* Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- Descartes, R. (1999). *Aklın yönetimi için kurallar*. (Çev.: Müntekim Ökmen) İstanbul: Soysal Yayınlar.
- Descartes, R. (2000). *Metot üzerine konuşma*. (Çev.: İbrahim Ethem Mesut) Erzurum: Babil Yayınları.
- Diriker, E. (2003). Eşzamanlı Çeviri Araştırmaları. Rifat, M. 2003. *Çeviri seçkisi I. Çeviriyi düşünenler* içinde (ss. 311-336). İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Doğan, A. (1996). Yazılı metinden sözlü çeviri ve ilgili eğitim programı için bazı öneriler. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, Aralık 1996 Özel Sayı, 25-34.
- Doğan, A. (1997a). Yazılı metinden sözlü çeviri eğitiminde okuma edimi ve üst düzey zihinsel etkinlikler. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, Aralık 1997, 25-36.
- Doğan, A. (1997b). Çeviri eğitim programlarında sözlü çeviri eğitiminin yeri. Kurultay, T. ve Birkandan, İ. (Yay. Haz.), *Forum: Türkiye'de çeviri eğitimi* Nereden nereye? I* içinde (ss. 62-74). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Doğan, A. (2002). *Interpreting: in the making of a rainbow of interdisciplinary studies. [Sözlü Çeviri: Disiplinlerarası araştırmalardan bir gökkuşağı oluştururken.]* 2. Uluslararası Çeviri Kolokyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi, 23-25.10.2002 içinde, yayınlanacak bildiri.
- Doğan, A. (2003). *Sözlü çeviri çalışmaları ve uygulamaları*. Ankara: Hacettepe Doktorlar Yayınevi.
- Erdoğan, E. (2009). Platon ve Aristoteles'in bilimlere ilişkin sınıflamaları. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, sayı 7, Bahar 2009.
- Eruz, F. S. (2003). *Çeviriden çeviribilime*. İstanbul: Multilingual.
- Esen-Eruz, S. (2008). *Akademik çeviri eğitimi. Çeviri amaçlı metin çözümlemesi*. İstanbul:

Multilingual.

- Even-Zohar, I. (2004). Yazınsal çoğuldizge içinde çeviri yazınının durumu. (Çev.: Saliha Paker) Rifat, M. *Çeviri seçkisi 2. Çeviri(bilim) nedir? Başkasının Bakışı* içinde (ss. 189-201). İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Fischer, E. P. (1995). *Aristoteles, Einstein & Co. Eine kleine Geschichte der Wissenschaft in Porträts. [Aristoteles, Einstein ve diğ.. Portrelerle bilimin genel tarihi.]* München / Zürich: R. Piper GmbH & Co KG.
- Friedell, E. (2003). *Kulturgeschichte der Neuzeit. [Yeniçağ'ın kültür tarihi]* München: C. H. Beck.
- Gerzymisch-Arbogast, Heidrun (1994). *Übersetzungswissenschaftliches Propädeutikum. [Çeviribilime giriş.]* Tübingen/Basel: Francke Verlag.
- Gerzymisch-Arbogast, H. ve Mudersbach, K. (1998). *Methoden des wissenschaftlichen Übersetzens. [Bilimsel çevirinin yöntemleri.]* Tübingen/Basel: Francke Verlag.
- Gerzymisch-Arbogast, H. (Hrsg.) (1999). *Wege der Übersetzungs- und Dolmetschforschung. [Yazılı ve sözlü çeviri araştırmalarının yolları.]* Tübingen: Narr.
- Gerzymisch-Arbogast, H. (2002). Ansätze der neueren Übersetzungsforschung. [Yeni Çeviri Araştırmaları Yaklaşımları.] Best, J. ve Kalina, S. (Hrsg.) (2002). *Übersetzen und Dolmetschen. – Eine Orientierungshilfe. [Yazılı ve sözlü çeviri. – bir yol gösterici.]* içinde (ss. 17-29). Tübingen: UTB, A. Francke Verlag.
- Gil, A. ve Haller, J. ve Steiner, E. ve Gerzymisch-Arbogast, H. (Hrsg.) (1999). *Modelle der Translation. Grundlagen für Methodik, Bewertung, Computermodellierung. [Çeviri modelleri. Yöntem bilgisi, değerlendirme ve bilgisayar modellemesi için temeller.]* Frankfurt am Main: Peter Lang, Europäischer Verlag der Wissenschaften.
- Gile, D. (1999). Testing the Effort Models' tightrope hypothesis in simultaneous interpreting – A contribution. [Andaç çeviride çaba modeli hipotezini sınama – bir yönlendirici.] *Hermes, Journal of Linguistics no. 23*, 153-172.
- Gile, D. (1999a). *Use and misuse of literature in interpreting research. [Sözlü çeviri*

araştırmalarında yazını doğru ve yanlış kullanma.] Lyon: Université Lumiere Lyon, The Interpreters Newsletter 9, s.29-43.

- Gile, D. (1999b). Internationalization and institutionalization as promoters of interpretation research. [Sözlü çeviri araştırmalarının temeli olarak uluslararasılaştırma ve kurumsallaştırma.] Gerzymisch-Arbogast, H. (Hrsg.). *Jahrbuch Übersetzen und Dolmetschen. [Sözlü ve yazılı çeviri yıllık kitabı.]* içinde (ss. 167-178). Tübingen: Narr.
- Gile, D. (1999). Review of Kurz, Ingrid (1996). *Simultandolmetschen als Gegenstand der interdisziplinären Forschung. [disiplinlerarası araştırmanın nesnesi olarak andaş çeviri.]* Wien: WUV-Universitätsverlag. Target 11:1, s. 175-178.
- Gile, D. (2000). *The History of Research into Conference Interpreting. A Scientometric Approach. [Konferans çevirmenliği araştırmalarının tarihi. İstatistiksel bir araştırma.]* Target 12:2, 299-323.
- Gile, D. (2001). Conference and simultaneous interpreting. [konferans çevirmenliği ve andaş çevirmenlik.] Baker, M. (2001). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies [Çeviribilim ansiklopedisi]* içinde (ss. 40-45). London, New York: Taylor & Francis Group.
- Göktürk, A. (2000). *Çeviri: Dillerin dili.* Istanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Goldman-Eisler, F. (1967). *Sequential temporal patterns and cognitive processes in speech.* Language and Speech 1967, 122-132.
- Gündoğdu, M. (2004a). *Çeviride kuram-uygulama ilişkisi.* Uluslararası IV. Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri içinde (ss. 93-102).
- Gündoğdu, M. (2004b). *Çeviribilimde yöntem sorunu.* Internationales Übersetzungssymposium -Übersetzungs- und Übersetzerprobleme. [Uluslararası çeviri sempozyumu -günümüzde çeviri ve çevirmen sorunları] içinde, ss. 204-212.
- Gündođdu, M. (2007). *Übersetzbarkeit und Vermittlungsmöglichkeiten der deutschen linguistischen Fachsprache. [Çevrilebilirlik ve Almanca dilbilim terminolojisinin aktarım olanakları.]* Hamburg: Verlag Dr. Kovač.

- Gürçağlar, Ş. T. (2003). Çoğuldizge kuramı. Uygulamalar. Eleştiriler. Rifat, M. (2003). *Çeviri seçkisi I. Çeviriyi düşünenler içinde* (ss. 48-58). İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Gürçağlar, Ş. T. (2005). *Kapılar. Çeviri tarihine yaklaşımlar*. İstanbul: Scala Yayıncılık, Çeviribilim.
- Harré, R. (1978). *The philosophies of science. An introductory survey. [Bilim felsefeleri. Giriş niteliğinde bir inceleme.]* Oxford, London, New York: Oxford University Pres.
- Harré, R. (2003). *Felsefenin bin yılı. Hint, Çin ve Batı felsefesinin son bin yılına yönelik kapsamlı, karşılaştırmalı ve nesnel bir inceleme.* (Çev.: İbrahim Şener) İstanbul: İzdüşüm Yayınları Felsefe.
- Holmes, J. (1972). The name and nature of translation studies. [Çeviribilim kavramı ve doğası.] *III. International Congress of Applied Linguistics*, sonra (1987), *Indian Journal of Applied Linguistics* 13 [2] (ss. 9-24), sonra (1988a) (ss.67-80).
- Holmes, J. S. ve Lambert, J. ve van den Broek, R. (eds.) (1978). *Literature and translation – new perspectives in literary studies. [Yazın ve çeviri – yazın araştırmalarında yeni ufuklar.]* Leuven: Acco.
- Holmes, J. S. (1988a). *Translated! Papers on literary translation and translation studies, with an introduction by Raymond van den Broeck. [Çevrildi! Yazın metinleri çevirisi ve çeviribilime ilişkin bildirimler, Raymond van den Broeck'un önsözüyle.]* Amsterdam: Rodopi, (=Approaches to Translation Studies 7).
- Holmes, J. S. (1988b). Translation theory, translation theories, translation studies, and the translator. [Çeviri kuramı, çeviri kuramları, çeviribilim ve çevirmen.] HOLMES, James S. (1988). *Translated! Papers on literary translation and translation studies, with an introduction by Raymond van den Broeck [Çevrildi! Yazın metinleri çevirisi ve çeviribilime ilişkin bildirimler, Raymond van den Broeck'un önsözüyle.] içinde* (ss. 92-98). Amsterdam: Rodopi, (=Approaches to Translation Studies 7).
- Holmes, J. S. (1988c). The future of translation theory: A handful of theses. [Çeviri Kuramı'nın geleceği: Bir dizi sav.] HOLMES, James S. (1988). *Translated!*

Papers on literary translation and translation studies, with an introduction by Raymond van den Broeck [Çevrildi! Yazın metinleri çevirisi ve çeviribilime ilişkin bildiriler, Raymond van den Broeck'un önsözüyle.] içinde (ss. 99-102). Amsterdam: Rodopi, (=Approaches to Translation Studies 7).

Holz-Mänttari, J. (1984). *Translatorisches Handeln – Theorie und Methode. [Çevirmen eylemi – kuram ve yöntem.] (Annales Academiae Scientiarum Fenicae B 226) Helsinki: Suomalainen Tieteakatemia.*

Holz-Mänttari, J. (1986). *Translatorisches Handeln – theoretisch fundierte Berufsprofile. [Çevirmen eylemi – kuram temelli meslek profilleri.] SNELL-HORNBY, Mary (1986). *Übersetzungswissenschaft – eine Neuorientierung. Zur Integrierung von Theorie und Praxis. [Çeviribilim – yeni bir açılım. Kuram ve uygulama uyumu üzerine.] içinde (ss. 348-374) Tübingen: Francke.**

Hönig, H. ve Kußmaul, P. (1982). *Strategie der Übersetzung. Ein Lehr- und Arbeitsbuch. [Çeviri stratejisi. Bir öğretim ve çalışma kitabı.] 4. Auflage. 1996. Tübingen: Narr.*

Horn-Helff, B. (1999). *Technisches Übersetzen in Theorie und Praxis. [Kuram ve uygulama açısından teknik çeviri.] Tübingen: UTB.*

Hueber, D. (1997). *Mögliche Welten für die Übersetzungswissenschaft. Überlegungen zur Paradigmengeschichte der Translation. [Çeviribilim için olası dünyalar. Çevirinin paradigma tarihi üzerine.] Drecsher, H. (Hrsg.) (1997). *Transfer: Übersetzen – Dolmetschen – Interkulturalität; 50 Jahre Fachbereich Angewandte Sprach- und Kulturwissenschaft der Johannes-Gutenberg Universität Mainz in Gernersheim. [Aktarım: yazılı çeviri – sözlü çeviri – kültürler arasılık; Gernersheim/Mainz'ta Johannes-Gutenberg Üniversitesi'nde 50 Yıl uygulamalı dilbilim ve kültürbilim] içinde (ss. 17-34). Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien: Peter Lang Verlag.**

İşcen, İ. (2002). *Çevrim kuramı.* Ankara: Seçkin.

İşcen, İ. (2005). *Problembezeichnung und Problemerlebnis - Gedanken zum problematischen Selbstverständnis einer Übersetzungswissenschaft. [Sorunsal adlandırması ve sorunsal deneyimi – bir çeviribilimin sorunlu bir*

kendiliğinden anlaşılabilirliği üzerine] www.linguistic-online.de

- İşcen, İ. (2008a). *Transformation und Übersetzungswissenschaftliche Forschung. Zu den Grundproblemen der Übersetzungswissenschaft. [Çevrim ve çeviribilimsel araştırma. çeviribilimin temel sorunsalları üzerine.]* Hamburg: Verlag Dr. Kovač.
- İşcen, İ. (2008b). *Wissenschaftstheorie und Gegenstandsorientiertheit –Studie zu dem Problem der Ü-wissenschaftlichen Gegenstandsbestimmung-. [Bilim kuramı ve nesne odaklılık –çeviribilimsel nesne tanımı üzerine bir çalışma]* Ankara: Littera. Edebiyat Yazıları, cilt XX, s. 123-136.
- İşcen, İ. (2008c). Koordinatsız Bir Bilim olarak Çeviribilim. *Uluslararası çeviribilim konferansı bildirileri. Çeviribilimde yeni ufuklar.* 11-12 Mayıs 2006, Ankara: Hacettepe (ss. 427-436).
- Kade, O. (1965). *Subjektive und objektive Faktoren im Übersetzungsprozess [Çeviri sürecinde öznel ve nesnel etmenler]*, Phil. Diss., Leipzig.
- Kade, O. (1980). *Die Sprachmittlung als gesellschaftliche Erscheinung und Gegenstand wissenschaftlicher Untersuchung. [Toplumsal bir görünüm ve bilimsel araştırmanın nesnesi olarak dil aktarımı.]* Übersetzungswissenschaftliche Beiträge 3. Leipzig: Enzyklopädie.
- Kalina, S. (1996). *Zum Erwerb strategischer Verhaltensweisen beim Dolmetschen. [Sözlü çeviride stratejik davranış biçimlerinin edinimi üzerine.]* Lauer, A. ve Gerzymisch-Arbogast, H. ve Haller, J. ve Steiner, E. (1996). *Übersetzungswissenschaft im Umbruch. Festschrift für Wolfram Wilss zum 70. Geburtstag.* Tübingen: Narr içinde, s.271-279.
- Kalina, S. (1998). *Strategische Prozesse beim Dolmetschen. Theoretische Grundlagen, empirische Fallstudien, didaktische Konsequenzen. [Sözlü çeviride stratejik süreçler. Kuramsal temeller, deneysel tekil araştırmalar, öğretibilimsel sonuçlar.]* Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Kalina, Sylvia ve Buhl, Silke ve Gerzymisch-Arbogast, Heidrun (2000). *Dolmetschen: Theorie·Praxis·Didaktik mit ausgewählten Beiträgen der Saarbrücker Symposien. [Sözlü çeviri: kuram/edim/öğretibilim, Saarbrücken*

Sempozyumu'ndan seçme bildirilerle.]

- Kalina, S. (2001). *Zur Professionalisierung beim Dolmetschen. Vorschläge für Forschung und Lehre. [Sözlü çeviride profesyonelleşme. Araştırma ve öğretim için öneriler.]* Kelletat, Andreas F. (2001). *Dolmetschen: Beiträge aus Forschung, Lehre und Praxis. [Sözlü Çeviri: Araştırma, öğretim ve uygulamaya yönelik düşünceler]* Frankfurt: Peter Lang GmbH içinde, s.51-64.
- Kalina, Sylvia (2002). *Fragestellungen der Dolmetschwissenschaft. [Sözlü-çeviribilim sorunsalları.]* Best, J. ve Kalina, S. (Hrsg.) (2002). *Übersetzen und Dolmetschen. – Eine Orientierungshilfe.* Tübingen: UTB, A. Francke Verlag içinde, s.30-44.
- Kant, I. (1956). *Kritik der reinen Vernunft. [Salt aklın eleştirisi.]* Vorkritische Schriften bis 1768. Herausgegeben von Wilhelm Weischedel. Band 2. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Kant, I. (1957). *Kritik der Urteilskraft und Schriften zur Naturphilosophie. [Yargıgücünün eleştirisi ve doğa felsefesi üzerine yazılar.]* Vorkritische Schriften bis 1768. Herausgegeben von Wilhelm Weischedel. Band 5. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Kant, I. (2009). *Katkısız aklın eleştirisi. Pratik aklın eleştirisi. Yargıgücünün eleştirisi. Ahlak metafiziğini temellendirme. Sürekli barış üstüne felsefi bir deneme.* (Çev.: Prof. Dr. Nejat Bozkurt) İstanbul: Say Yayınları.
- Karantay, S. (2003). *Çeviri eleştirisi: Sorunlar. İlkeler. Uygulamalar.* Rifat, M. (2003). *Çeviri seçkisi I. Çeviriyi düşünenler içinde* (ss. 165-175). İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Kautz, U. (2000). *Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens. [Sözlü ve yazılı çevirinin el kitabı.]* Münih: Iudicium.
- Keat, R. ve Urry, J. (2001). *Bilim olarak sosyal teori* (Çev.: Nilgün Çelebi). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kelletat, Andreas F. (1986). *Die Rückschritte der Übersetzungstheorie. Anmerkung zur Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie von Katharina Reiß und Hans J. Vermeer. [Çeviri kuramı'nın gerilemesi. Katharina Reiß ve Hans J.*

Vermeer'in Genel Bir Çeviri Kuramı'nın temellendirilmesi'ne ilişkin düşünceler.] Vaasa: Univeristät Vasaa.

- Kelletat, A. F. (2001). *Dolmetschen: Beiträge aus Forschung, Lehre und Praxis.* [Sözlü çeviri: Araştırma, öğretim ve uygulamaya yönelik düşünceler] Frankfurt: Peter Lang GmbH.
- Kirchhoff, H. (1974). *Psychologische Aspekte des Übersetzens.* [Çevirinin psikolojik boyutları.] Wilss, W. ve Thome, G. (Hgg.) (1974). *Aspekte der theoretischen, sprachenpaarbezogenen und angewandten Sprachwissenschaft. Referate und Diskussionsbeiträge des 1. übersetzungswissenschaftlichen Kolloquiums am Institut für Übersetzen und Dolmetschen der Universität des Saarlandes (26./27. Mai 1972)* [Kuramsal, dil çifti odaklı ve uygulamalı dilbilimin boyutları. I. Saarland Üniversitesi Çeviri Bölümü Kolokyumu sunuları ve bildirileri (26/27 Mayıs 1972)] içinde (ss. 139-147). Heidelberg: Groos.
- Koller, W. (1972). *Grundprobleme der Übersetzungstheorie.* [Çeviri kuramı'nın temel sorunları.] Bern/München: Francke Verlag.
- Koller, W. (1997). *Einführung in die Übersetzungswissenschaft.* [Çeviribilime giriş.] Heidelberg; Wiesbaden: Quelle & Meyer.
- Koller, W. (2000). "Grundfragen der Übersetzungswissenschaft" – Nachtrag zu Leipzig 1950. ["Çeviribilimin temel soruları" – Leipzig 1950'ye ilişkin düşünceler.] Schmitt, P. A. (Hrsg.) (2000). *Paradigmenwechsel in der Translation: Festschrift für Albert Neubert zum 70. Geburtstag [Çeviride paradigma değişimi: Albert Neubert'in 70. yaş günü için anı kitabı]* içinde (ss. 121-135) Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Kuhn, T. S. (2003). *Bilimsel devrimlerin yapısı* (Çev.: Nilüfer Kuyaş). İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Kuran-Burçoğlu, N. (2003). 1960'lı yıllardan günümüze Alman çeviribilimcilerinin yaklaşımları. Rifat, M. (2003). *Çeviri seçkisi I. Çeviriyi düşünenler* içinde (ss. 218-234). İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Kurultay, T. ve Birkandan, İ. (1997). *Türkiye'de çeviri eğitimi. Nereden nereye?* İstanbul: SEL Yayıncılık.

- Kussmaul, P. (2004). *Translation als kreativer Prozess – ein kognitionslinguistischer Erklärungsversuch. [Yaratıcı bir süreç olarak çeviri – bilişbilim-dilbilimsel bir açıklama denemesi.]* Zybatow, L. N. (Hrsg.) (2004). *Translation in der globalen Welt und neue Wege in der Sprach- und Übersetzerausbildung. [Küresel dünyada çeviri ve dil ve çeviri eğitiminde yeni ufuklar.]* Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft II. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag içinde, s.93-116.
- Lauer, A. ve Gerzymisch-Arbogast, H. ve Haller, J. ve Steiner, E. (1996). *Übersetzungswissenschaft im Umbruch. Festschrift für Wolfram Wilss zum 70. Geburtstag. [değişim yolunda çeviribilim: wolfram wilss'in 70. yaş günü için anı Kitabı.]* Tübingen: Narr.
- Lederer, M. (1981). *La Traduction Simultanée. [Andaç çeviri.]* Paris: Lettres Moderne.
- Lederer, M. (1994). *La Traduction aujurd'hui. [Günümüzde çeviri.]* Paris: Hachette.
- Lederer, M. (2004). *Sözlü çeviri eğitiminin ilkeleri ve yöntemleri.* (Çev.: Ahu Latifoğlu) Rifat, M. (2004). *Çeviri Seçkisi 2. Çeviri(bilim) nedir? Başkasının bakışı.* İstanbul: Dünya Yayıncılık içinde, s.203-210.
- Locke, J. (2007). *İnsanın anlama yetisi üzerine bir deneme. I. ve II. kitap.* (Çev.: Meral Delikara Topçu) İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Locke, J. (2007). *İnsanın anlama yetisi üzerine bir deneme. III. ve IV. kitap.* (Çev.: Meral Delikara Topçu) İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Locke, J. (1999). *Tabiat kanunu üzerine denemeler.* Çev.: İsmail Çetin) İstanbul: Paradigma Yayınları
- Malinowski, B. (1992). *Bilimsel bir kültür teorisi* (Çev.: Saadet Özkal). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Maren-Griesebach, M. (1970): *Methoden der Literaturwissenschaft. [Yazınbilim yöntemleri.]* Francke Verlag, Tübingen.
- Montgomery, S. L. (2000). *Science in Translation. Movements of Knowledge through Cultures and Time. [Çeviride bilim. Kültürler ve dönemler boyunca bilgi hareketliliği.]* Chicago: The University of Chicago Press.

- Mounin, G. (1967). *Die Übersetzung. Geschichte. Theorie. Anwendung.* [Çeviri. Tarih. Kuram. Uygulama.] München: Nymphenburger Verlagshandlung GmbH.
- Munday, J. (2003). *Introducing Translation Studies. Theories and Applications.* [Çeviribilimi tanıtmaya. Kuramlar ve uygulamalar.] London: Routledge Taylor & Francis Group.
- Münzberg, F. (2003). *Die Darstellungsfunktion der Übersetzung. Zur Rekonstruktion von Übersetzungsmodellen aus dem 18. Jahrhundert.* [Çeviriye sunma işlevi. 18. yüzyıl çeviri modellerinin yeniden yapılandırılması üzerine.] Frankfurt am Main: Peter Lang, Europäischer Verlag der Wissenschaften.
- Nord, C. (1988). *Textanalyse und Übersetzen. Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse.* [Metin çözümlemesi ve çeviri. Çeviri odaklı bir metin çözümlemesinin kuramsal temelleri, yöntemi ve öğretilimsel uygulaması.] Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Nord, C. (1993). *Einführung in das funktionale Übersetzen.* [İşlevsel çeviriye giriş.] Tübingen: A. Francke Verlag.
- Oleron, P. ve Nanpon, H. (1965). *Recherches sur la traduction simultanée.* [Andaç çeviri araştırmaları] *Journal de Psychologie Normale et Pathologique*, 62, 73-94.
- Ökten, K. H. (2007). *Fikir mimarları – 13, Aristoteles.* İstanbul: Say Yayınları.
- Özer, S. (1991). *Çeviri kuramı ve çevirinin bilimselleşmesi üzerine bir deneme.* Frankofoni Dergisi 3, 89-100.
- Özlem, D. (1998). *Bilim, tarih ve yorum.* İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Özlem, D. (1996). *Felsefe ve Doğa Bilimleri.* İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Öztürk, İ. (2004). *Uluslar arası çeviri sempozyumu bildirileri.* 11-12. Ekim 2004. Sakarya Üniversitesi, Tübitak. (ISBN 975-8644-39-4).
- Öztürk, O. ve Akpınar-Dellal, N. ve Balcı, U. (2005). *IV. Uluslararası dil, yazın ve deyişbilim sempozyumu bildirileri.* 17-19. Haziran 2004. Çanakkale Üniversitesi. Çanakkale: Nobel Yayın (ISBN 975-591-794-2).
- Paker, S. (2003). *Tanzimat döneminde avrupa edebiyatından çeviriler: Çoğuldizge kuramı*

açısından bir değerlendirme. Rifat, M. (2003). *Çeviri seçkisi I. Çeviriyi düşünenler içinde* (ss. 26-42). İstanbul: Dünya Yayıncılık içinde.

Paneth, E. (1957). *An investigation into conference interpreting.* M.A. thesis, University of London (yayınlanmamış).

Platon (2005). *Kriton* (Çev.: Filiz Öktem ve Candan Türkkan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Popper, K. R. (2005). *Bilimsel araştırmanın mantığı.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (çevirenler: İlknur Aka, İbrahim Turan).

Pöchhacker, F. (1994). *Simultandolmetschen als komplexes Handeln. [Karmaşık bir eylem olarak andaş çeviri]* Tübingen: Narr.

Pöchhacker, F. (2001). Dolmetschen und translatorische Kompetenz. [Sözlü çeviri ve çevirmenlik yetisi.] KELLETTAT, Andreas F. (2001). *Dolmetschen: Beiträge aus Forschung, Lehre und Praxis.* Frankfurt: Peter Lang GmbH içinde, s.19-36.

Pöchhacker, F. (2007). *Dolmetschen. Konzeptuelle Grundlagen und deskriptive Untersuchungen. [Sözlü çeviri. Tasarimsal temeller ve betimsel araştırmalar.]* Tübingen: Stauffenburg Translation.

Reiß, K. (1971). *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik. [Çeviri eleştirisinin olanakları ve sınırları]* Ismaning: Max Hueber Verlag.

Reiß, K. (1976). *Texttyp und Übersetzungsmethode. Der operative Text. [Metin tipi ve çeviri yöntemi.]* Berlin: Cornelsen Scriptor Verlag.

Reiß, K. ve Vermeer, H. J. (1984). *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie. [Genel bir çeviri kuramı'nın temellendirilmesi.]* Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Reiß, K. ve Vermeer, H. J. (1991). *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie. [Genel bir çeviri kuramı'nın temellendirilmesi.]* Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Resnik, D. B. (2004). *Bilim etiği.* (Çev.: Vicdan Mutlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Rifat, M. (2004). *Çeviri seçkisi 2. Çeviri(bilim) nedir? Başkasının bakışı.* İstanbul: Dünya Yayıncılık.

- Ricœur, P. (2008). *Çeviri üzerine*. (Çev.: Sündüz Öztürk Kasar) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Salevsky, H. (2002). *Translationswissenschaft. Ein Kompendium. Bd. 1.* [Çeviribilim. Bir uzlaş. Cilt 1.] Frankfurt a. Main: Peter Lang Verlag.
- Savory, T. (1961). *Tercüme sanatı* (Çev.: Hamit Dereli). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Schäffner, C. (2000). *Kontinuität und Erneuerung. [Süreklilik ve yenilenme.]* Lauer, A. ve Gerzymisch-Arbogast, H. ve Haller, J. ve Steiner, E. (1996). *Übersetzungswissenschaft im Umbruch. Festschrift für Wolfram Wilss zum 70. Geburtstag.* Tübingen: Narr içinde, s. 206-216.
- Schäffner, C. (2001). *Skopos Theory. [Skopos kuramı.]* Baker, M. (2001). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies.* London, New York: Taylor & Francis Group içinde, s. 235-238.
- Schäffner, C. (2004). *Übersetzungstheorie und Übersetzungspraxis im "Global Village" des 21. Jahrhunderts. [21. Yüzyılın "Küresel Köyü"nde çeviri kuramı ve çeviri uygulaması.]* ZYBATOW, Lew N. (Hrsg.) (2004). *Translation in der globalen Welt und neue Wege in der Sprach- und Übersetzerausbildung. Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft II.* Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag içinde, s.19-36.
- Schmitt, P. A. (Hrsg.) (2000). *Paradigmenwechsel in der Translation: Festschrift für Albert Neubert zum 70. Geburtstag. [Çeviride paradigma değişimi: Albert Neubert'in 70. yaş günü için anı kitabı.]* Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Schneider, N. (1998). *Erkenntnistheorie im 20. Jahrhundert. Klassische Positionen. [20. yüzyılda bilgi kuramı. Geleneksel konular.]* Stuttgart: Reclam.
- Schopenhauer, A. (2007). *Yaşam bilgeliği üzerine aforizmalar.* (Çev.: Mustafa Tüzel). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Schubert, K. (yay. haz.) (2003). *Jahrbuch Übersetzen und Dolmetschen. Übersetzen und Dolmetschen. Modelle, Methoden, Technologie. [Yazılı ve sözlü çeviri yıllığı. Yazılı ve sözlü çeviri. Modeller, yöntemler, teknoloji.]* Tübingen: Narr.
- Shuttleworth, M. (2001). *Polysystem theory. [Çoğuldizge kuramı.]* BAKER, Mona (2001).

Routledge Encyclopedia of Translation Studies. London, New York: Taylor & Francis Group içinde, s. 176-179.

Snell-Hornby, M. (1986). *Übersetzungswissenschaft – eine Neuorientierung. Zur Integrierung von Theorie und Praxis*. [Çeviribilim – yeni bir yönelim. Kuram ve uygulamanın uyumlulaştırılması üzerine.] Tübingen: Francke.

Snell-Hornby, M. ve Kadric, M. (Hrsg.) (1995). *Grundfragen der Übersetzungswissenschaft. Wiener Vorlesungen von Katharina Reiß*. [Çeviribilimin temel soruları. Katharina Reiß'in Viyana seminerleri.] Wien: WUV Universitätsverlag.

Snell-Hornby, M. ve Höning, H. G. ve Kußmaul, P. ve Schmitt, P. A. (eds.) (1999). *Handbuch Translation*. [Çeviri el kitabı.] Tübingen.

Spengler, O. (2007). *Untergang des Abendlandes. Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte*. [Şark'ın batışı. Dünya tarihi morfolojisinin hatları.] Düsseldorf: Patmos.

Stolze, R. (2001). *Übersetzungstheorien [Çeviri kuramları]* (3. baskı). Tübingen: Narr.

Stolze, R. (2003). *Hermeneutik und Translation*. [Yorumbilim ve çeviri.] Tübingen: Narr.

Stolze, R. (2005). *Übersetzungstheorien [Çeviri kuramları]* (5. baskı). Tübingen: Narr.

Tahir Gülçağlar, Ş. (2003). *Çoğuldizge kuramı. Uygulamalar. Eleştiriler*. Rifat, Mehmet (2003). *Çeviri seçkisi I. Çeviriyi düşünenler*. İstanbul: Dünya Yayıncılık içinde, s. 243-268.

Timuçin, A. (2004). *Descartes felsefesine giriş*. İstanbul: Penguen.

Timuçin, A. (2004). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Bulut.

Toury, G. (1980). *In search of a theory of translation. Meaning and art*. [Bir çeviri kuramı arayışı. Anlam ve yaratıcılık.] Tel Aviv: The Porter Institute of Poetics and Semiotics.

Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. [Betimleyici çeviribilim ve ötesi.] Philadelphia: Benjamins.

Treisman, A. E. (1964). Verbal cues, language and meaning in selective attention. *American Journal of Psychology*, 77, 206-219.

- Trigg, R. (2004). *Akılcılık ve bilim. Bilim her şeyi açıklayabilir mi?* (Çev.: İbrahim Şener) İstanbul: İzdüşüm Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.
- Ural, Ş. (1986). *Pozitivist felsefe. Bilimde ve felsefede doğrulama*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Vaerenbergh, L. V. (ed.) (2002). *Linguistics and translation studies. Translation studies and linguistics [Dilbilim ve çeviribilim, çeviribilim ve dilbilim], 1 / 2002* içinde. Büyükkantarcioglu, N. ve Doğan, A. (2002). *From the interruption to the development of language awareness in translation: questioning cognitive and educational issues [Çeviride dil hâkimiyeti bağlamında kesintiler ve gelişimler: bilişsel ve eğitsel konuları sorgulamak]*, s. 287-302.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Vermeer, H. J. (1983). *Aufsätze zur Translationstheorie. [Çeviribilim makaleleri.]* Heidelberg: Selbstverlag.
- Wilss, W. (1977). *Übersetzungswissenschaft: Probleme und Methoden. [Çeviribilim: sorunlar ve yöntemler]* Stuttgart: Ernst Klett Verlag.
- Wilss, W. (1980). *Übersetzungswissenschaft. Probleme und Methoden. [Çeviribilim. sorunlar ve yöntemler.]* Stuttgart: Ernst Klett Verlag.
- Wilss, W. (1993). Werner Koller. Eine Einführung in die Übersetzungswissenschaft. [werner Koller. Çeviribilime bir giriş.] 4., völlig neu bearbeitete Auflage. *Target, Volume 5, 2.*
- Wilss, W. (1996). *Übersetzungsunterricht: Eine Einführung: Begriffliche Grundlagen und methodische Orientierungen. [Çeviri Dersi: Giriş: Kavramsal temeller ve yöntemsel yönelimler.]* Tübingen: Narr.
- Wilss, W. (1999). *Übersetzen und Dolmetschen im 20. Jahrhundert. Schwerpunkt deutscher Sprachraum. [20. Yüzyılda Yazılı ve Sözlü Çeviri. Alman dili alanı odaklı.]* Saarbrücken: ASKO Europastiftung.
- Wilss, W. (2000). *Interdisziplinarität: Ein neues übersetzungswissenschaftliches*

Paradigma? [Disiplinler arasılık: Yeni bir çeviribilimsel paradigma mı?]
Paradigmenwechsel in der Translation: Festschrift für Albert Neubert zum 70.
Geburtstag / hrsg. von Peter A. Schmitt içinde (ss. 265-279). Tübingen:
 Stauffenburg.

Wittgenstein, L. (2008). *Tractatus. Logico – philosophicus*. (Almanca aslı ile) (Çev.: Oruç Aruoba). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Yazıcı, M. (2005). *Çeviribilim. Çeviribilimin temel kavram ve kuramları*. İstanbul: Multilingual.

Yıldırım, C. (2006). *Bilim tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldırım, C. (2007). *Bilim felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Youlan, T. (2005). *Translation studies and textbooks. [Çeviribilim ve Metin Kitapları]*
Perspectives: studies in translology (2005), Vol. 13, No. 3, 188-204.

Yücel, F. (2007). *Tarihsel ve kuramsal açıdan çeviri edimi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Zybatow, L. N. (2002). *Sprache-Kultur-Translation oder Wieso hat Translation etwas mit Sprache zu tun? [Dil-kültür-çeviri ya da çeviri neden dil ile bağlantılıdır?]*
 İçinde: Zybatow, L. N. (Hrsg.) 2002. *Translation zwischen Theorie und Praxis*.
 Frankfurt am Main; Berlin; Bern; Bruxelles; New York; Oxford; Wien: Lang,
 s. 57-87.

Zybatow, L. N. (2004a). *Methodologie der Translationswissenschaft und Methoden der Translation*. House, J. ve Koller, W. ve Schubert, K. (Hrsg.). *Neue Perspektiven in der Übersetzungs- und Dolmetschwissenschaft. Festschrift für Heidrun Gerzymisch-Arbogast zum 60. Geburtstag. [Yazılı ve sözlü çeviribilimde yeni ufuklar. Heidrun Gerzymisch-Arbogast'ın 60. yaş günü için anı kitabı.] içinde (ss. 47-72). Bochum: AKS.*

Zybatow, L. N. (Hrsg.) (2004b). *Translation in der globalen Welt und neue Wege in der Sprach- und Übersetzer Ausbildung [Küresel dünyada çeviri ve dil ve çevirmen eğitiminde yeni ufuklar]. Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft II [II. Innsbruck çeviribilim seminerleri]. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.*

Zybatow, Lew N. (2004c). *Some metatheoretical remarks on Translation Studies*. [Çeviribilim üzerine bazı üst-kuramsal düşünceler] ZYBATOW, Lew N. (Hrsg.) (2004). *Translation in der globalen Welt und neue Wege in der Sprach- und Übersetzerausbildung [Küresel dünyada çeviri ve dil ve çevirmen eğitiminde yeni ufuklar]*. Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft II. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag içinde, s.3-18.